

Co-funded by the
European Union

Jean Monnet
Programme

**Ігор КУЛИНЯК, Олег КАРИЙ, Любов ПРОКОПИШИН-РАШКЕВИЧ,
Соломія ОГІНОК, Юлія БОНДАРЕНКО**

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ
ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ
ТА КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ**

Навчальний посібник

Co-funded by the
European Union

Jean Monnet
Programme

**І. Я. Кулиняк, О. І. Карий, Л. М. Прокопишин-Рашкевич,
С. В. Огінок, Ю. Г. Бондаренко**

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ТА КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

Навчальний посібник

у межах виконання освітнього проєкту Erasmus+ Jean Monnet
101085171 – EEPHCT – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH
«European experience in the promotion of heritage
and cultural tourism» (EPPHCT)

Рекомендувала Науково-методична рада
Національного університету «Львівська політехніка»

Львів
Растр-7
2023

*Рекомендовано Науково-методичною радою
Національного університету «Львівська політехніка»
як навчальний посібник для студентів галузей знань 02 Культура і мистецтво,
03 Гуманітарні науки, 05 Соціальні та поведінкові науки,
07 Управління та адміністрування, 24 Сфера обслуговування
(Протокол № 68 від 16 березня 2023 р.)*

Автори:

І. Я. Кулиняк, кандидат економічних наук, доцент, керівник проєкту

О. І. Карий, доктор економічних наук, професор

Л. М. Прокопишин-Рашкевич, кандидат економічних наук, доцент

С. В. Огінок, кандидат економічних наук, доцент

Ю. Г. Бондаренко, кандидат економічних наук

Рецензенти:

Писаренко С.М.

д-р. геогр. наук, професор, професорка кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка

Шарко В.В.

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва Вінницького торговельно-економічного інституту Державного торговельно-економічного університету

Українець Л.А.

д-р. екон. наук, професор, професорка кафедри міжнародних економічних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка

Бойко В.В.

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка»

Є 24 **Кулиняк І. Я., Карий О. І., Прокопишин-Рашкевич Л. М., Огінок С. В., Бондаренко Ю. Г. Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму: навчальний посібник. – Львів: Растр-7, 2023. – 254 с. ISBN 978-617-8296-61-2**

У навчальному посібнику викладено теоретичні аспекти та прикладні засади курсу «Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму». Охарактеризовано основні поняття, методи, інструменти, принципи, технології та особливості управління історичною спадщиною та культурним туризмом. Зокрема приділено увагу цифровізації об'єктів історико-культурної спадщини; розглянуто особливості сучасного організаційного та законодавчого забезпечення управління історичною спадщиною та сферою культури в Україні та ЄС; охарактеризовано специфіку маркетингу музеїв та місць культурної спадщини на прикладі ЄС. Посібник є корисним джерелом європейського досвіду для України у сфері популяризації та управління об'єктами історико-культурної спадщини та культурним туризмом.

Навчальний посібник підготовлено в рамках виконання освітнього проєкту міжнародної програми Jean Monnet Module «Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму» (101085171 – ЕЕРНСТ – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH) (ЕЕРНСТ) (<https://rnu.ua/eerhct>), який реалізується колективом кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» за підтримки Програми Європейського Союзу Erasmus+.

Посібник рекомендовано для здобувачів закладів вищої освіти усіх форм навчання. Він буде корисним підприємцям, менеджерам, туризмознавцям, музеєзнавцям, працівникам сфери культури і туризму, географам та історикам, а також усім тим, хто цікавиться проблемами управління історичною спадщиною та культурним туризмом.

УДК 339.138 : 379.85 : 338.48 : 351.85 : 911.3 (075.8)

© Кулиняк І. Я., Карий О. І.,
Прокопишин-Рашкевич Л. М., Огінок С. В.,
Бондаренко Ю. Г., 2023

ISBN 978-617-8296-61-2

© Видавництво «Растр-7», 2023

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник підготовлено в рамках виконання освітнього проекту міжнародної програми Jean Monnet Module «Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму» (101085171 – EEPHCT – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH) (EEPHCT) (<https://lpnu.ua/eephct>), який реалізується колективом кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» за підтримки Програми Європейського Союзу Erasmus+. Підтримка Європейської Комісії у підготовці цього навчального посібника не означає схвалення його змісту. Він відображає лише думку авторів, і *Європейська Комісія не несе відповідальність* за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

Пріоритетним напрямом розвитку Української держави є прагнення інтегруватися до світових економічних процесів, а саме в європейський економічний простір. Попри негаразди у соціально-економічному та політичному житті, українці гордяться своєю історією та культурою. Україна – європейська країна з багатою історико-культурною спадщиною. Неefективна державна система охорони пам'яток культурної спадщини в Україні зумовлена відсутністю належного організаційного, програмно-цільового, матеріального та фінансового забезпечення. Включення України у європейський культурний простір потребує ґрунтовного аналізу та всебічного виявлення й вивчення культурно-туристичного потенціалу країни, пошуку нових підходів та рішень щодо охорони, збереження і популяризації історико-культурної спадщини та культурного туризму з врахуванням інноваційних підходів розвинутих країн Європейського Союзу, ефективні практики яких у даному напрямі зможуть послужити хорошим прикладом для вітчизняних науковців, практиків та органів публічної влади. Адже захист вітчизняної культурної і духовної спадщини визнано одним з пріоритетів Стратегії національної безпеки України, у багатьох регіональних стратегіях розвитку охорона і збереження історико-культурної спадщини є однією із пріоритетних оперативних цілей.

Питання щодо охорони та збереження історико-культурної спадщини України гостро постало в умовах широкомасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 р. Під загрозою опинився величезний пласт культурної спадщини нашої держави. Унаслідок воєнних дій, багато бібліотек, церков, музеїв, архітектурних та скульптурних споруд, а також інших історичних і культурних пам'яток, знаходяться під загрозою руйнування, а деякі вже зруйновані. Реставраційні роботи необхідні для збереження цих культурних спадщин, але також важливо знайти спосіб

інтегрувати їх у місцеве культурне та економічне життя. Варто взяти на увагу досвід країн ЄС і створити туристичні об'єкти, які привернуть увагу відвідувачів до цих історично-культурних місць. Культурний туризм може бути пріоритетним напрямком розвитку економіки країни й покращення якості життя місцевого населення.

Вважаємо, що одним із важливих аспектів національного збереження історико-культурної спадщини є її популяризація, що матиме значний соціально-економічний ефект і формуватиме позитивний імідж України у всьому світі. Популяризація історичної спадщини та культурного туризму передбачає низку заходів, зокрема інформаційно-просвітницьких, які сприятимуть збільшенню рівня інформованості українців та світової спільноти щодо визначних об'єктів історико-культурної спадщини та вітчизняних туристичних культурних маршрутів України. Для забезпечення навчання та поглиблення знань фахівців необхідна відповідна навчально-методична база. Однак, за наявності сьогодні великої кількості публікацій систематизованих навчальних посібників із висвітлення даної проблематики явно недостатньо. Вищезазначене обумовило підготовку видання, в якому комплексно відображено основні теоретичні положення та прикладні засади європейського досвіду популяризації історичної спадщини та культурного туризму.

Навчальний посібник призначений для формування у студентів повної та достатньої бази знань і практичних навичок ефективного використання європейського досвіду популяризації історичної спадщини та культурного туризму в Україні.

Під час написання навчального посібника використано праці провідних зарубіжних та вітчизняних учених, які наведено у списку джерел після відповідного розділу. Виконання тестових та практичних завдань допоможе студентам поглибити теоретичні та практичні знання, уміння, навички у сфері туристичного та культурного менеджменту, опанувати загальні засади методології наукової та професійної діяльності, оволодіти іншими компетентностями, необхідними для конструктивного вирішення складних проблем та ефективного виконання завдань інноваційного характеру у культурній та туристичній діяльності.

Навчальний посібник рекомендовано для здобувачів закладів вищої освіти усіх форм навчання. Він буде корисним підприємцям, менеджерам, туристознавцям, музеєзнавцям, екскурсоводам, працівникам сфери культури і туризму, географам та історикам, а також усім тим, хто цікавиться проблемами управління історичною спадщиною та культурним туризмом.

ЗМІСТ

Розділ 1. Об'єкти історичної і культурної спадщини та процеси глобалізації.....	9
1.1. Об'єкти історичної і культурної спадщини: сутність та класифікація.....	9
1.2. Феномен глобалізації та етапи становлення.....	16
1.3. Чинники глобалізації. Міжнародні інституції.....	23
1.4. Об'єкти історичної та культурної спадщини в період глобалізації.....	28
Розділ 2. Особливості сучасного організаційного та законодавчого забезпечення управління історичною спадщиною та сферою культури в Україні та ЄС.....	36
2.1. Теоретичні основи та дослідження особливостей державного управління сферою культури України.....	36
2.2. Розмежування повноважень щодо управління історико-культурною спадщиною України на різних рівнях влади.....	43
2.3. Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-культурної спадщини.....	49
Розділ 3. Цифровізація об'єктів історико-культурної спадщини як чинник розвитку туризму: європейський досвід для України.....	58
3.1. Культурні цінності та історико-культурна спадщина: дефініція та класифікація.....	58
3.2. Цифровізація об'єктів культурної спадщини: від історії до епохи.....	61
3.3. Європейська цифрова бібліотека (Europeana): мета, стратегія та завдання 66	
3.4. Міжнародні проекти цифровізації історико-культурної спадщини Europeana Space.....	70
3.5. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму.....	73
Розділ 4. Розвиток історико-культурної спадщини: основа для дій в ЄС та Україні.....	82
4.1. Історико-культурна спадщина України як основна складова розвитку культурного туризму.....	82
4.2. Історико-культурна спадщина в програмах Європейського Союзу.....	87
4.3. Особливості збереження і охорона історико-культурної спадщини в Україні.....	96
Розділ 5. Культурний туризм як чинник міжкультурної комунікації України з державами-членами ЄС.....	105
5.1. Культура та туризм: зближення та взаємозв'язок двох сфер.....	105
5.2. Культурний туризм: трактування, мета та напрями розвитку.....	107
5.3. Об'єкти культурного туризму.....	111
5.4. Типологія культурного туризму.....	114
5.5. Креативний туризм – сучасний тренд культурного туризму.....	116
5.6. Міжнародні організації, які сприяють розвитку європейського культурного туризму.....	117
5.7. Європейські культурні програми та проекти.....	119

Розділ 6. Технології культурного туризму: принцип партнерства на регіональному рівні (ЄС – Україна).....	132
6.1. Культурно-туристичний потенціал та нормативно-правове регулювання стратегічного розвитку культурного туризму в Україні в умовах співпраці з ЄС.....	132
6.2. Культурний туризм у країнах Європейського Союзу: кращі практики....	137
6.3. Позитивні та негативні ефекти культурного туризму.....	141
6.4. Львівщина – успішний кейс організації культурно-пізнавального туризму в Україні.....	142
6.5. Нормативно-правове регулювання розвитку культурного туризму на Львівщині.....	144
Розділ 7. Особливості розвитку сучасного історико-культурного туризму в Україні та країнах-членах ЄС.....	151
7.1. Особливості розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах-членах ЄС.....	151
7.2. Сучасна проблематика культурної спадщини та культурного туризму в Україні.....	158
Розділ 8. Маркетинг музеїв та місць культурної спадщини (на прикладі ЄС).....	166
8.1. Маркетинг територій.....	166
8.2. Маркетинг музеїв.....	172
Розділ 9. Критичні аспекти популяризації історико-культурної спадщини в глобалізованому світі.....	182
9.1. Роль і місце історико-культурної спадщини України в планах військового вторгнення російської федерації.....	182
9.2. Стратегія розвитку і збереження історико-культурної спадщини в умовах глобалізації.....	186
Розділ 10. Європейський досвід для України у сфері управління об'єктами історико-культурної спадщини.....	193
10.1. Сучасні тенденції та напрями управління об'єктами історико-культурної спадщини в Україні та країнах-членах ЄС.....	193
10.2. Кращі практики європейського досвіду для України у сфері управління об'єктами історико-культурної спадщини.....	202
Додаток А. Кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО за регіонами... 216	
Додаток Б. Критерії оцінювання об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО..... 217	
Додаток В. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО у країнах Європейського Союзу..... 218	
Додаток Г. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні..... 252	

CONTENT

Chapter 1. Heritage and cultural sites and processes of globalization.....	9
1.1. Objects of historical and cultural heritage: essence and classification.....	9
1.2. The phenomenon of globalization and stages of formation.....	16
1.3. Factors of globalization. International institutions.....	23
1.4. Objects of historical and cultural heritage in the period of globalization.....	28
Chapter 2. Features of modern organizational and legislative support of heritage and cultural industry management in Ukraine and the EU.....	36
2.1. Theoretical background and research methodology of the state management of the sphere of the culture of Ukraine.....	36
2.2. Demarcation of powers regarding the management of the historical and cultural heritage of Ukraine at different levels of government.....	43
2.3. Modern approaches to improving the mechanisms of state regulation for the preservation and popularization of historical and cultural heritage.....	49
Chapter 3. Digitalization of heritage and cultural sites as a factor in tourism development: European experience for Ukraine.....	58
3.1. Cultural values and historical and cultural heritage: definition and classification.....	58
3.2. Digitization of cultural heritage objects: from history to epoch.....	61
3.3. European Digital Library (Europeana): purpose, strategy, and tasks.....	66
3.4. International projects of digitalization of the historical and cultural heritage of Europeana Space.....	70
3.5. Historical and cultural heritage as a factor in tourism development.....	73
Chapter 4. Heritage and cultural development: a framework for action in the EU and Ukraine.....	82
4.1. The historical and cultural heritage of Ukraine as the main component of the development of cultural tourism.....	82
4.2. Historical and cultural heritage in the programs of the European Union.....	87
4.3. Features of preservation and protection of historical and cultural heritage in Ukraine.....	96
Chapter 5. Cultural tourism as a factor of intercultural communication of Ukraine with EU member states.....	105
5.1. Culture and tourism: the convergence and interrelationship of the two spheres.....	105
5.2. Cultural tourism: interpretation, purpose, and directions of development.....	107
5.3. Objects of cultural tourism.....	111
5.4. Typology of cultural tourism.....	114
5.5. Creative tourism as a modern trend of cultural tourism.....	116
5.6. International organizations that contribute to the development of European cultural tourism.....	117
5.7. European cultural programs and projects.....	119

Chapter 6. Cultural tourism technologies: the principle of partnership on regional level (EU – Ukraine).....	132
6.1. Cultural tourism potential and legal regulation of the strategic development of cultural tourism in Ukraine under the conditions of cooperation with the EU.....	132
6.2. Cultural tourism in the countries of the European Union: best practices.....	137
6.3. Positive and negative effects of cultural tourism.....	141
6.4. Lviv Oblast as a successful case of organizing cultural and educational tourism in Ukraine.....	142
6.5. Normative and legal regulation of the cultural tourism development in the Lviv Region.....	144
Chapter 7. Features of modern heritage and cultural tourism in Ukraine and EU member states.....	151
7.1. Features of the development of historical and cultural tourism in Ukraine and the EU.....	151
7.2. Contemporary issues of cultural heritage and cultural tourism in Ukraine.....	158
Chapter 8. Marketing for museums and cultural heritage sites (on the example of the EU).....	166
8.1. Cultural heritage sites marketing.....	166
8.2. Museum Marketing.....	172
Topic 9. Critical aspects of the promotion of historical and cultural heritage in the globalized world.....	182
9.1. The role and place of the historical and cultural heritage of Ukraine in the plans of the Russian invasion of Ukraine.....	182
9.2. Strategy of development and preservation of historical and cultural heritage in the conditions of globalization.....	186
Chapter 10. European experience for Ukraine in the field of heritage and cultural management.....	193
10.1. Modern trends and directions of heritage and cultural management in Ukraine and the EU.....	193
10.2. The best practices of European experience for Ukraine in heritage and cultural management.....	202
Appendix A. Number of UNESCO World Heritage sites by region.....	216
Appendix B. Criteria for evaluating UNESCO World Heritage sites.....	217
Appendix C. List of UNESCO World Heritage sites in the European Union.....	218
Appendix D. List of UNESCO World Heritage Sites in Ukraine.....	252

РОЗДІЛ 1

ОБ'ЄКТИ ІСТОРИЧНОЇ І КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

- 1.1. Об'єкти історичної і культурної спадщини: сутність та класифікація.
- 1.2. Феномен глобалізації та етапи становлення.
- 1.3. Чинники глобалізації. Міжнародні інституції.
- 1.4. Об'єкти історичної та культурної спадщини в період глобалізації.

1.1. Об'єкти історичної і культурної спадщини: сутність та класифікація

Для кращого розуміння і ознайомлення з культурною спадщиною необхідно детальніше зрозуміти, які об'єкти можна віднести до культурної спадщини, а це якнайкраще регламентується законами, які охороняють дані об'єкти. У кожній державі є міністерства, які відповідають за охорону пам'яток культури, і розроблені критерії щодо переліку об'єктів, які будуть охоронятися Законом. Нижче ми розглянемо і проаналізуємо Закон України «Про охорону культурної спадщини» [10].

Згідно даного закону **культурна спадщина** – це сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, а **об'єктами культурної спадщини** є:

- визначні місця;
- споруди (витвори);
- комплекси (ансамблі), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети;
- території;
- водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та археологічної спадщини);
- природні, природно-антропогенні;
- створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, етнологічного, естетичного, мистецького, архітектурного, історичного, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Нерухомі об'єкти культурної спадщини – це об'єкти, які неможливо перемістити без втрати їх цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду, а також збереження їх автентичності.

Рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини, можна описати як складові елементи або групи елементів об'єкта культурної спадщини, які можуть бути відокремлені від нього, але разом становлять єдину цілісність. Відокремлення цих елементів призведе до

втраги археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта.

Пам'ятка культурної спадщини може бути віднесена до двох категорій:

1. Об'єкт, який включено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, офіційного списку культурних спадщин, що зберігаються в країні.

2. Об'єкт, який ще не внесено до Державного реєстру, але перебуває на державному обліку згідно з законодавством, поки не прийнято рішення щодо його включення або невключення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України.

Згідно ст. 2 Закону України «Про охорону культурної спадщини» [10] об'єкти культурної спадщини класифікуються таким чином:

1. За **типами** об'єкти культурної спадщини можна розділити на категорії:

– **споруди (витвори)** – включають твори архітектури та інженерного мистецтва, монументальну скульптуру та монументальне малярство, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що мають автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;

– **комплекси (ансамблі)** – включають топографічно визначені групи окремих або поєднаних об'єктів культурної спадщини;

– **визначні місця** – включають зони або ландшафти, природно-антропогенні утворення, які мають цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового або художнього погляду.

2. За **видами** об'єкти культурної спадщини розділяють на категорії:

– **археологічні об'єкти** представляють собою залишки життєдіяльності людини, які знаходяться під землею або під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації. Серед них можна виділити городища, кургани, стародавні поселення, стоянки, укріплення, військові табори, виробництва, іригаційні споруди, шляхи, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також рухомі предмети, пов'язані з цими об'єктами;

– **історичні об'єкти** включають будинки, споруди, комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та загиблих військовослужбовців, в тому числі іноземців, які померли під час війн, депортації та політичних репресій на території України. Також до історичних об'єктів відносяться місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден зі залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо. Ці об'єкти також можуть включати визначні місця,

пов'язані з важливими історичними подіями, життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

– **монументальне мистецтво** включає в себе твори образотворчого мистецтва, які можуть бути самостійними або пов'язаними з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками, а також комплексами (ансамблями);

– **архітектурні об'єкти** включають окремі будівлі і архітектурні споруди, які збереглися в автентичному стані і характеризуються особливостями певної культури, епохи, стилів, традицій, будівельних технологій або є творами відомих авторів;

– **об'єкти містобудування** представляють собою центри населених місць, такі як вулиці, квартали, площі, комплекси (ансамблі), збережені з планувальною і просторовою структурою та історичною забудовою. Деякі з них також мають поєднання з ландшафтом та залишки давнього розпланування та забудови, які передають певні містобудівні ідеї;

– **об'єкти садово-паркового мистецтва** описують поєднання паркового будівництва з природними або штучно створеними ландшафтами;

– **ландшафтні об'єкти** – це природні території, які мають історичну цінність;

– **об'єкти науки і техніки** включають унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні та видобувні споруди. Вони відображають рівень розвитку науки і техніки у певні епохи, конкретні наукові напрямки або промислові галузі.

Вартує уваги *перелік* і пояснення *робіт*, які необхідно проводити для виявлення об'єкта культурної спадщини, зони охорони пам'ятки, історико-культурного заповідника, історико-культурної заповідної території – це: дослідження, консервація, музеєфікація, пристосування, ремонт, реабілітація, зміна об'єкта культурної спадщини, реставрація, занесення до Переліку об'єктів культурної спадщини.

Об'єкти культурної спадщини, незалежно від їхньої форми власності, підлягають реєстрації шляхом внесення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України з урахуванням їх археологічної, етнологічної, естетичної, мистецької, історичної, наукової або художньої цінності та за визначеними категоріями національного та місцевого значення. Занесення об'єкту культурної спадщини до Реєстру та внесення змін до нього (вилучення з Реєстру, зміна категорії пам'ятки) здійснюються відповідно до категорії пам'ятки:

а) для **пам'яток національного значення** – здійснюється постановою Кабінету Міністрів України на підставі подання центрального органу виконавчої влади, який формує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, протягом одного року з моменту отримання подання;

б) для *пам'яток місцевого значення* – здійснюється рішенням центрального органу виконавчої влади, який формує державну політику у сфері охорони культурної спадщини, на підставі подання відповідних органів охорони культурної спадщини або Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, які статутно займаються питаннями охорони культурної спадщини, протягом одного місяця з моменту отримання подання.

Щоб внести об'єкти культурної спадщини до Реєстру за категорією національного значення, вони повинні зберігати свою автентичність (зберігати форму та матеріально-технічну структуру, історичні культурні шари) та мати одну або декілька з таких характеристик:

- великий вплив на розвиток культури країни;
- прямо пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям та діяльністю людей, які мали значний внесок у розвиток національної культури;
- являються шедеврами творчого генія, є важливими творами видатних архітекторів або інших митців;
- представляють собою витвори зниклої цивілізації або мистецького стилю.

Об'єкти культурної спадщини, які пропонуються для включення до Реєстру як місцеве значення, повинні зберігати свою автентичність, включаючи форму, матеріально-технічну структуру та історичні культурні нашарування. Крім цього, вони повинні мати одну або кілька з таких характеристик:

- вплинули на розвиток культури конкретного населеного пункту або регіону;
- пов'язані з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю людей, які мали значний внесок у розвиток культури конкретного населеного пункту або регіону;
- є частиною культурної спадщини національної меншини або регіональної етнічної групи.

Також варта уваги Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України» [21] і Додаток до постанови Кабінету Міністрів України [9], в якому зручно поданий Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Дані документи найповніше відображають прагнення українців до вшанування надбання своїх предків та пам'ять про старовинні традиції. Це прагнення підтверджується поданням заявок до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Нагадаємо, Світова спадщина ЮНЕСКО (World Heritage) – це перелік видатних культурних та природних цінностей, що мають загальне значення

для всього світового співтовариства. Визнання об'єкту ЮНЕСКО вважається своєрідним підтвердженням його світової якості. Список Всесвітньої спадщини служить ідентифікацією основних туристичних об'єктів країн, оскільки вони просуваються на глобальному рівні. *Країни, на території яких знаходяться об'єкти Всесвітньої спадщини, зобов'язуються зберігати їх як свою відповідальність* [27].

Завданнями державної політики у сфері охорони об'єктів всесвітньої спадщини є [10]:

1) забезпечення виявлення, номінування, охорони, популяризації та передачі майбутнім поколінням об'єктів всесвітньої спадщини, що розташовані на території України, а також надання допомоги іншим державам – сторонам Конвенції відповідно до їх запитів;

2) включення питань охорони об'єктів всесвітньої спадщини до загальних програм соціально-економічного розвитку держави;

3) проведення постійного моніторингу стану збереження об'єктів всесвітньої спадщини;

4) забезпечення дотримання міжнародних стандартів у сфері охорони об'єктів всесвітньої спадщини, поєднання національних традицій і досягнень зі світовим досвідом у цій сфері;

5) участь у системі міжнародного співробітництва і надання допомоги державам – сторонам Конвенції у зусиллях, спрямованих на збереження і виявлення об'єктів всесвітньої спадщини, що мають видатну універсальну цінність.

Центральні органи виконавчої влади відповідають за виконання завдань державної політики щодо збереження об'єктів всесвітньої спадщини, шляхом формування та реалізації політики охорони культурної спадщини.

В Україні у Список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [27; 28] станом на 2022 рік входили 7 об'єктів, що приблизно становило 0,7% від загальної кількості об'єктів всесвітньої спадщини у світі (1154 станом на 2021 рік). У 2023 році до списку об'єктів Світової спадщини, що перебувають під загрозою, внесено історичний центр Одеси [11]. Нижче наведений повний перелік цих пам'яток, про які знає цілий світ завдяки глобалізаційним процесам.

Об'єкти, які входять до списку Світової спадщини ЮНЕСКО та розташовані повністю на території України:

№ 1. Київ: Софійський собор і пов'язані з ним монастирські будівлі, Києво-Печерська лавра.

Софійський собор. Час створення: 1018 р.

Рік внесення до списку: 1990 р. (незначні зміни 2005 р.).

Києво-Печерська лавра. Час створення: 1051 р.

Рік внесення до списку: 1990 р. (незначні зміни 2005 р.).
Церква Спаса на Берестові. Час створення: XII-XVII ст.
Рік внесення до списку: 1990 р. (незначні зміни 2005 р.).

№ 2. Ансамбль історичного центру Львова.

Час створення: XIII-XVIII ст.

Рік внесення до списку: 1998 р. (незначні зміни 2008 р.).

№ 3. Резиденція митрополитів Буковини і Далмації

Митрополичий корпус (м. Чернівці). Час створення: 1864-1882 рр.

Рік внесення до списку: 2011 р.

Семінарський корпус (м. Чернівці). Час створення: 1864-1882 рр.

Рік внесення до списку: 2011 р.

Церква трьох святих (м. Чернівці). Час створення: 1864-1882 рр.

Рік внесення до списку: 2011 р.

Гостинний корпус (м. Чернівці). Час створення: 1864-1882 рр.

Рік внесення до списку: 2011 р.

Дендропарк (м. Чернівці). Час створення: 1864-1882 рр.

Рік внесення до списку: 2011 р.

№ 4. Стародавнє місто Херсонес Таврійський (м. Севастополь).

Час створення: IV ст. до н.е. – XII ст. н.е.

Рік внесення до списку: 2013 р.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО, які частково перебувають на території інших держав:

№ 5. Геодезична дуга Струве.

Пункти геодезичної дуги Струве розміщені також у Швеції, Норвегії, Росії, Естонії, Фінляндії, Латвії, Литві, Молдові та Білорусі.

Пункт геодезичної дуги Струве «Катеринівка» (Хмельницька область, Хмельницький район, село Катеринівка). Час створення: 1816-1855 рр.

Рік внесення до списку: 2005 р.

Пункт геодезичної дуги Струве «Фельштин» (Хмельницька область, Хмельницький район, село Гвардійське). Час створення: 1816-1855 рр.

Рік внесення до списку: 2005 р.

Пункт геодезичної дуги Струве «Баранівка» (Хмельницька область, Ярмолинецький район, село Баранівка). Час створення: 1816-1855 рр.

Рік внесення до списку: 2005 р.

Пункт геодезичної дуги Струве «Старо-Некрасівка» (Одеська область, Ізмаїльський район, село Стара Некрасівка). Час створення: 1816-1855 рр.

Рік внесення до списку: 2005 р.

№ 6. Первісні букові ліси Карпат (Закарпатська область, Рахівський і Тячівський райони).

Знаходять і в інших країнах Європи: Албанії, Австрії, Болгарії, Бельгії, Італії, Іспанії, Румунії, Словенії, Німеччині, Словаччині та Хорватії.

Рік внесення до списку: 2007 р. (розширено 2011 р.).

№ 7. Дерев'яні церкви Карпатського регіону України (перебувають також на території Польщі).

Церква Святого Духа (Львівська область, Жовківський район, село Потелич). Час створення: 1502 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква Собору Пресвятої Богородиці (Львівська область, Турківський район, село Матків). Час створення: 1838 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква Святої Трійці (Львівська область, місто Жовква). Час створення: 1720 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква святого Юрія (Львівська область, місто Дрогобич). Час створення: 1502 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква Святого Духа (Івано-Франківська область, місто Рогатин). Час створення: 1598 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці (Івано-Франківська область, Коломийський район, село Нижній Вербіж). Час створення: 1808 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква Вознесіння Господнього (Закарпатська область, Рахівський район, селище Ясіня). Час створення: XVI ст. Рік внесення до списку: 2013 р.

Церква святого Михайла (Закарпатська область, Великоберезнянський район, село Ужок). Час створення: 1745 р. Рік внесення до списку: 2013 р.

Також у січні 2023 року **історичний центр міста-порту Одеса** включено до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [11]. Нажаль, до цього спонукала російсько-українська війна. Це означає, що українське місто Одеса перебуватиме під захистом ЮНЕСКО.

Перелік **об'єктів нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО** в Україні станом на 2022 рік включає 5 найменувань:

1. Петриківський декоративний розпис як феномен українського орнаментального народного мистецтва (2013 р.).
2. Козацькі пісні Дніпропетровщини (2016 р.).
3. Традиція Косівської мальованої кераміки (2019 р.).
4. Орнек, кримськотатарський орнамент і знання про нього (2021 р.).
5. Культура приготування українського борщу (2022 р.).

Українським урядом запропоновано внести до переліку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО ще 16 об'єктів.

1.2. Феномен глобалізації та етапи становлення

Більшість економік світу переживає вплив *глобалізації* та інтеграційних процесів протягом останнього десятиріччя. До 2019 року переважно *глобалізаційні процеси* розглядалася у позитивному ключі – це розвиток і збереження культурної спадщини кожної держави, її ідентичності, її історії, архітектури, творчих надбань у вигляді образотворчого мистецтва, музичних творів тощо, історичних постатей та загалом місце держави на сторінках історії землі, але 2019 рік повністю змінив устої планетарного масштабу. Хоча до 2019 року людство переживало не раз катастрофи, повені, урагани, землетруси інші природні, техногенні катастрофи, але вони були менші за масштабами і держави сусіди допомагали оговтатися від тяжких наслідків.

Однак, у 1986 році світ струсило від техногенної екологічно-гуманітарної катастрофи світового рівня, яка була спричинена двома тепловими вибухами – це *Чорнобильська аварія*. Можна заперечити думку, що лише найближчі сусіди відчували наслідки цієї катастрофи, але насправді її відчув весь світ в тій чи іншій мірі, такої сили ядерні вибухи безслідно не проходять багато років [1]. На жаль, це був не останній виклик для світової спільноти і міжнародних агенцій. Останнім таким глобальним викликом стало *коронавірусне захворювання (COVID-19)*, інфекційна хвороба, яку спричиняє вірус SARS-CoV-2, і яка охопила цілу планету. На боротьбу з даним викликом піднялася вся планета і найправильнішим рішенням визначили обмеження у пересуванні людей між країнами та й у межах країни і вакцинація всіх людей для вироблення загального імунітету. Це потягнуло за собою не менші світові глобалізаційні зрушення в сфері біорозробок вакцин різного штаму, оскільки вірус мутував, що сприяло постійному вдосконаленню вакцин. В цей час світ завмер в очікуванні новин, але не в світі цифрових технологій. Бізнес, навчання, адміністративні послуги – все перейшло в інтернет-простір, що потягнуло за собою нові виклики і нові завдання перед світовим суспільством і міжнародними організаціями.

Ще одним викликом для світової громади стала *воєнна агресія російської федерації щодо України 24 лютого 2022 року*, хоча на початку війни це вважався конфлікт двох держав, але вже згодом прийшло усвідомлення мети агресора і методи, які вони використовують і будуть надалі використовувати по мірі заглиблення на територію України. Це обурило світову громадськість і включило глобалізаційні процеси, які задіяли міжнародні правові організації, уряди провідних країн світу зокрема G7 тощо. Отже, розберемося, що таке термін глобалізація, і яким чином процеси глобалізації впливають на об'єкти історичної та культурної спадщини, зокрема під час війни, і як загалом це вплинуло на хід російсько-української війни.

Згідно вільної електронної енциклопедії, **глобалізація** – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі [8].

Ще один тлумачний словник подає **глобалізацію** як процес об'єднання безлічі країн для роботи над спільними цілями. В умовах подібної тенденції, можна сказати, що країни відсувають на задній план власну національну ідентичність і намагаються облаштувати світ як одне величезне поселення. По ідеї, це повинно сприятливо позначитися на загальній політичній, культурній та економічній ситуації на планеті [7].

Юрій Шайгородський вважає, що процес **глобалізації** – це закономірний рух людства до форм співіснування за нових умов. З одного боку, саме глобалізація, що розгортається на тлі розвитку технологічних, інформаційних, наукоємних сфер посилює інтеграційні, об'єднавчі процеси, поступово призводить до розуміння взаємозалежності людства. З іншого, зосередження економічних, фінансових, технологічних, освітніх, інформаційних, військових тощо ресурсів «в руках» США і країн Західної Європи об'єктивно створює умови для формування своєрідних «центрів» і «периферії» [31].

Поняття «глобальність» тісно пов'язане з категорією «*світ як ціле*», та активно розробляється з 70-х рр. ХХ ст. Під «**глобальністю**» розуміється життя у світовому співтоваристві, де жодна країна (або група країн) не може відгородитися від інших. Парадигма цілісності заснована на визнанні єдності суспільства, біосфери, ноосфери як основного принципу світобудови [24].

Етимологія поняття «глобалізація» і його витоки походить від сучасного англійського слова «*globa*» (всезагальний), або у значно давнішому латинському «*Globus terrae*» (Земна куля). Варто зазначити, що поєднання обох понять дозволяє охарактеризувати зміст і просторові межі процесу, що описується самим терміном «глобалізація». Також, якщо подивитися на переклад з французької *global* (планетарний, всеосяжний) – всеохопний процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей [4].

Тож цілком виправдано, що термін «**глобалізація**» в словник Вебстера вперше був включений лише в 1961 р. У науковий обіг це поняття вперше ввели Дж. Маклін і Т. Левіт [2]. Дж. Маклін у загальних рисах описав процес, що почав розгортатися у 70-х роках ХХ ст. (1981 р.).

Загальна характеристика глобалізації показана на рис. 1.1.

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ – ЦЕ:

процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, тобто перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі

процес об'єднання безлічі країн для роботи над спільними цілями

процес, що розгортається на тлі розвитку технологічних, інформаційних, наукоємних сфер, посилює інтеграційні, об'єднавчі процеси, поступово призводить до розуміння взаємозалежності людства

це об'єктивний процес, і чи не основна ознака сучасного етапу розвитку людства, великий спектр неоднозначних тенденцій і подій: розвиток світових ідеологій, інтенсивна боротьба за встановлення світового ладу; стрибкоподібне зростання кількості і впливовості міжнародних організацій, послаблення суверенітету національних держав; поява і розвиток транснаціональних корпорацій, зростання міжнародної торгівлі; інтенсивні масові міграції і формування мультикультурних спільнот; створення планетарних ЗМІ і експансія західної культури в усі регіони світу тощо

розуміється життя в світовому співтоваристві, де жодна країна (або група країн) не може відгородитися від інших

всеохопний процес трансформації світового співтовариства у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей.

відображення фундаментальних перетворень сучасної світової економіки, зумовлених посиленням дії загальноцивілізаційних законів та закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя й формують постіндустріальну світову цивілізацію

процес універсалізації, становлення єдиних для всієї планети Земля структур, зв'язків та відносин у різних сферах життя суспільства

процес, що виводить міжнародну економіку на вищий рівень розвитку із системною інтернаціоналізацією умов і сфер людської життєдіяльності. Він включає в себе політичні, економічні, соціальні, екологічні і науково-технологічні та інші складові»

Рис. 1.1. Загальна характеристика процесу глобалізації [14]

У статті «Глобалізація ринків, конвергенція світових ринків глобальними фірмами» (1983 р.), Т. Левіт акцентував увагу на економічних принципах глобалізації. За думкою вченого, глобалізація зосереджується на ролі транснаціональних корпорацій як ключових факторів цього процесу. Поняття «глобалізація» увійшло до наукового обігу в 80-ті роки ХХ століття як відображення фундаментальних змін у сучасній світовій економіці, що

пояснюються зміцненням загальноцивілізаційних законів та закономірностей, що охоплюють всі сфери суспільного життя й сприяють формуванню постіндустріальної світової цивілізації.

Глобалізація – це процес створення універсальних структур, зв'язків та відносин у різних сферах суспільного життя, що поширюються на всю планету Земля. За визначенням Лук'яненка Д.Г. [15]: «у широкому розумінні **глобалізацію** можна трактувати як процес, що виводить міжнародну економіку на вищий рівень розвитку із системною інтернаціоналізацією умов і сфер людської життєдіяльності. Він включає в себе політичні, економічні, соціальні, екологічні і науково-технологічні та інші складові».

Таким чином, термін «**глобалізація**» розглядається з різних аспектів і з різних підходів [14]:

- 1) «глобалізація» як процес;
- 2) глобалізація є незалежним від суб'єктів явищем, оскільки має об'єктивний характер;
- 3) глобалізація включає усі сфери суспільного життя та всі процеси та явища, що відбуваються у всьому світі, і є загальносвітовим процесом;
- 4) глобалізація сприяє створенню зв'язків та взаємозалежностей між об'єктами цих процесів, сприяє загальносвітовій єдності, встановленню стандартів та норм уніфікації для регулювання таких взаємовідносин;
- 5) глобалізація є складним явищем, що має двоїсту природу, оскільки породжує як позитивні, так і негативні наслідки;
- 6) глобалізація є постійним процесом, оскільки навіть у випадку ізоляції держави від світу, вплив глобалізаційних процесів на неї буде неминучим.

Загалом у науковій літературі виділяють *чотири основні концепції глобалізації* [14]:

– концепція глобалізації як зміни форм історичного процесу (концепція «архаїчної глобалізації») представлена у працях Р. Рабертсона, М. Уотерса, Г. Терборна, Ф. Броделя, Л. Туроу, А. Маслоу, Г. Дилигенського, Ю. Пахомова та ін. Зокрема, Р. Робертсон і М. Уотерс вважають, що початок даного етапу можна віднести до рубежу XV-XVI ст.;

– концепція глобалізації як сучасного економічного феномену (концепція реалістів);

– концепція протоглобалістів;

– концепція глобалізації як певної позачасової властивості, що іманентно притаманна світовому суспільству (концепція Е. Азроянца).

Дані концепції і етапи їх розвитку є надзвичайно цікавими і пізнавальними, але, на думку автора, більш точноше представили етапи розвитку глобалізаційних процесів фахівці Світового банку, які виокремили *три хвилі глобалізації* [4]:

– перша хвиля (1870-1914 рр.), яка досі залишається неперевершеною, оскільки в цей період частка міжнародної торгівлі у валовому світовому доході зросла вдвічі, а кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, становив 32 %, при цьому міграція охопила 10 % населення;

– друга хвиля (1950-1970 рр.), пов'язана зі відновленням рівня міжнародних зв'язків після руйнування у двох світових війнах. Протягом цього періоду частка обсягу світової торгівлі у світовому ВВП досягла рівня 1913 року, а кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, становив 11 %;

– третя хвиля (з 1970 р.) була започаткована потужним розвитком сучасних інформаційних і транспортних технологій. У 1998 році кумулятивний обсяг інвестицій у країни, що розвиваються, досяг 22 %.

Багато дослідників вважають, що довгостроковий процес глобалізації має *природу циклічних хвиль*, які пов'язані з періодичними зростаннями та зниженнями інтеграційних процесів [4]. Оскільки, будь-які процеси або цикли, або кризи носять періодичний характер і мають властивість змінювати етапи від загострювання до послаблення. Цей феномен давно доведено багатьма науковцями, зокрема М. Туган-Барановський ще перед відомим на весь світ Дж. Кейнсом довів, що історія криз в Англії виявляє зміну послідовних фаз процвітання і депресії, виникнення і зникнення яких мають циклічну форму, і отже промисловий цикл можна представити як закон, властивий самій природі капіталістичної економіки, а невід'ємні властивості сучасної економіки роблять цикл невідворотним явищем [23]. Хоча можна заперечити, що це промислові цикли, а отже не мають відношення до глобалізації, але, автор переконаний, що такий закон природи як «все, що народжується чи створюється штучно – завжди має свої цикли: народження, зростання, стабільності, спаду і кінцевий етап існування – це занепад», тому будь-яка подія на будь-якому з етапів може кардинально вплинути на розвиток людства в глобальних масштабах у будь-якій з сфер господарювання чи життєдіяльності. Таким чином, глобалізаційні процеси, як будь-які процеси, під впливом певних подій послідовно змінюються і формують кінцевий результат. Однак, є можливість впливати на процес, зокрема на глобалізаційний, коли є чітке уявлення про отримання бажаного кінцевого результату. Для цього вивчають теоретико-методологічні основи аналізу, які дозволяють, використовуючи різні підходи, безпосередньо впливати на дані процеси. До таких *підходів* відносять [14]:

– *функціональний підхід* акцентує увагу на ролі національних держав у захисті національних економік від шкідливого впливу «гібридної» і «космополітичної» глобалізації;

– *апологетичний підхід* наголошує на значущості глобальних ринків у процесах інновацій, обмежуючи державне втручання в процеси «космополітичної глобалізації»;

– *технологічний підхід* зосереджується на сучасних «кібернетичних» технологіях як умовно вибірковій, «гібридній глобалізації», що допомагає периферійним країнам інтегруватися в глобальну економіку, зберігаючи свою регіональну специфіку.

Загалом у науковій літературі *глобалізація є тривалим історичним процесом*. Цілком слушним є розуміння того, що фундаментом розвитку глобалізаційних процесів є історичні процеси, які, вивчаючи та досліджуючи різні події та життя людей у минулому, можуть виокремити подію чи події, які масштабно вплинули на життя багатьох громад, змінивши їх побутовий устрій. Такими масштабними подіями можуть бути боротьба за розширення території однієї держави за рахунок іншої, що призводять до війни, пандемії, геноцид тощо. Наприклад, вбивство лише однієї людини – ерцгерцога Франца Фердинанда, спадкоємця австро-угорського престолу, розв’язала I світову війну. У випадку війни глобалізаційні процеси проявили себе у допомозі союзникам зброєю, військовими тощо, але основними є подолання економічної кризи, яка вирувала після завершення війни у відбудові найбільш постраждалих країн. Якщо розглядати пандемії, як спусковий гачок, який включив і посилив дію глобалізаційних процесів, то найвлучнішим прикладом з історії нашої планети це пандемія чуми, холери, віспи, іспанка, сьогоднішні часи – ВІЛ, COVID-19.

До *основних рис глобалізації* відносять: інтернаціоналізація, універсалізація, лібералізація, детериторізація, модернізація, віртуалізація [13]. Кожна риса має свій вплив залежно від події, її масштабності і місця в історичному процесі. Також не можна виокремлювати якусь з рис, хоча сьогодні вносить свої корективи і така риса як віртуалізація стає все вагомішою, оскільки зберігання даних, ресурси комп’ютерної мережі Інтернет, творення віртуальної версії будь-чого займає все більше місця в житті людства.

Важливим і необхідним є розгляд виду глобалізації, і у яких сферах вона найчастіше має вплив. До таких сфер належать: фінансово-економічна; ідеологічна; політична; суспільна; соціальна; військово-політична; інформаційна; культурна; мовна; морально-етична; технічна; екологічна; безпеки; міжнародних відносин; нормативно-правова; державно-управлінських відносин. Розглянемо кожен з них [5].

Фінансово-економічна глобалізація призводить до зростання впливу глобалізаційних процесів у фінансово-економічній сфері, спонукаючи до розвитку та поширення принципів ринкової економіки по всьому світу. Вона також сприяє підвищенню ефективності міжнародного поділу праці,

зміцненню впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) і створенню умов для діяльності системи міжнародних банків і фондів. Майбутній розвиток фінансово-економічної глобалізації може призвести до створення ще більш розгалуженої мережі цих інституцій у світі і перетворення долара в міжнародну валюту та інші подібні тенденції.

Ідеологічна глобалізація означає поширення певних ідей та цінностей у всьому світі, зокрема ідей лібералізму.

Політична глобалізація відіграє важливу роль у поширенні політичних цінностей, які є характерними для процесу глобалізації. Це охоплює розподіл влади, парламентаризм, політичний плюралізм, багатопартійність, повагу до міжнародного права та пріоритет прав людини.

Суспільна глобалізація виявляється у формуванні та розвитку неурядових організацій, які активно беруть участь у державній політиці, міжнародних відносинах, гуманітарних проектах та програмах розвитку.

Культурна глобалізація проявляється, з одного боку, у зростанні культурних зв'язків між націями та державами, а з іншого боку, вона включає процес гомогенізації за рахунок американської культурної експансії, що веде до втрати людством традиційної культурної різноманітності.

Інформаційна глобалізація полягає у передачі інформації без значних перешкод між країнами, суспільствами та людьми.

Мовна глобалізація виявляється в зростанні популярності англійської мови на глобальній мережі Інтернет, телебаченні, радіо, науковій літературі та представленні технологічних відкриттів.

Екологічна глобалізація виникає внаслідок спільних екологічних викликів, що стоять перед людством, таких як зміна клімату, транскордонне забруднення повітря та води, поширення небезпечних хвороб і загрози пандемій тощо.

Технічна глобалізація виявляється у формуванні глобальної телекомунікаційної структури, збільшенні транскордонного потоку інформації, використанні Інтернету, супутників зв'язку, бездротового телефонного зв'язку, створенні технологій за єдиними стандартами та патентами, впровадженні загальноприйнятих прав на інтелектуальну власність тощо.

Нормативно-правова глобалізація означає створення міжнародного кримінального суду, розширення міжнародних правових рухів, поширення міжнародної злочинності та розвиток міжнародного адміністративного права.

1.3. Чинники глобалізації. Міжнародні інституції

Глобалізаційний процес розвивається під впливом різноманітних чинників, таких як техніко-технологічні, політичні, соціально-економічні, морально-етичні і культурні [4] (рис. 1.2).

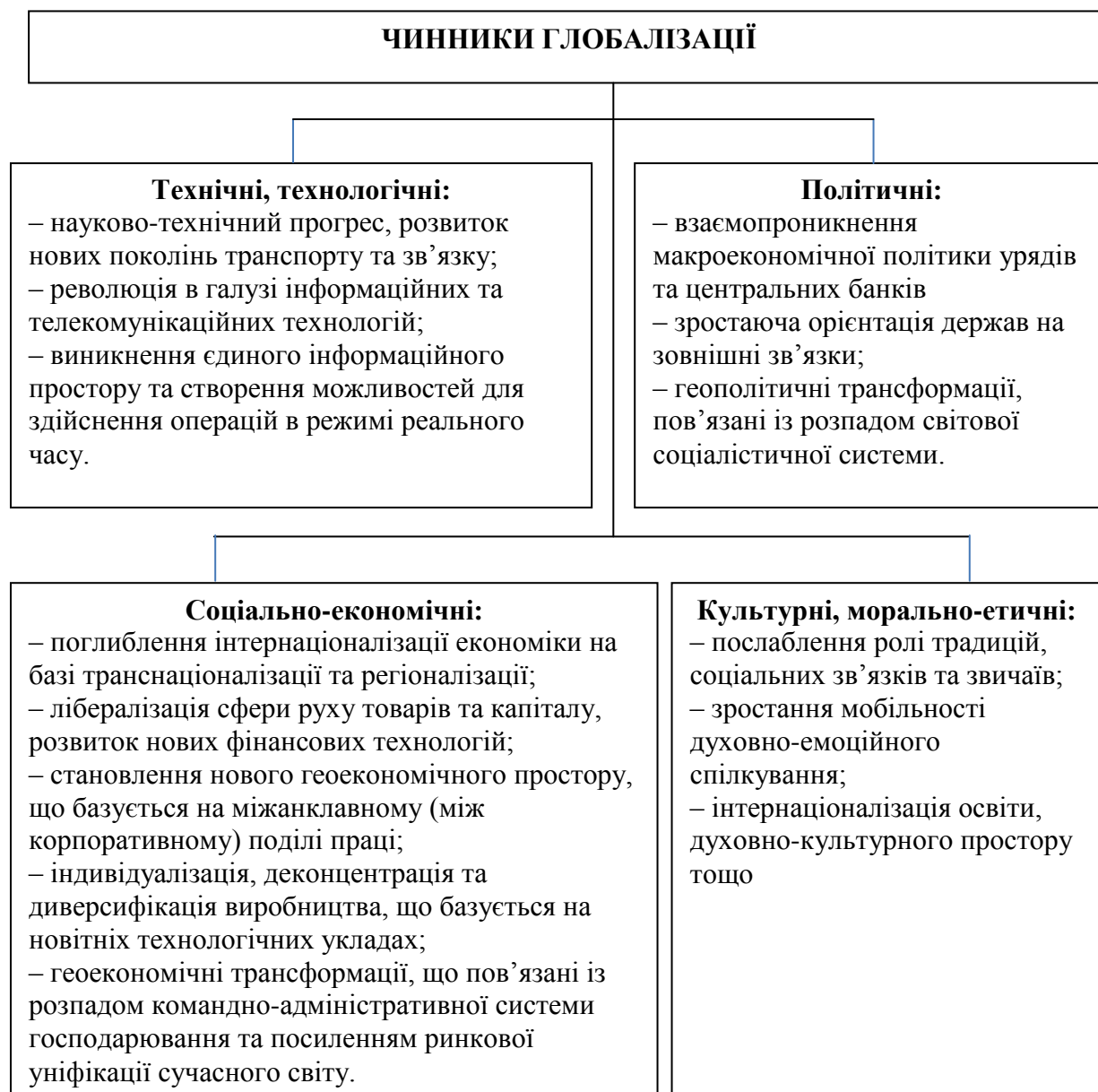

Рис. 1.2. Чинники глобалізації [4]

Важливим і цікавим водночас фактом є те, що процес глобалізації може призупинитися і найяскравішим прикладом в історії є СРСР та КНР, оскільки дані держави дотримувалися політики «залізної завіси», що гальмували процеси глобалізації на територіях даних країн та знижували рівень конкурентоспроможності їх економік та не сприяли культурному розвитку.

До найбільших і найвідоміших *глобальних міжнародних інституцій*, які впливають на політику багатьох держав, відносять:

Організація Об'єднаних Націй (ООН) [12] є глобальною міжнародною організацією, яка ставить перед собою головну мету – забезпечення та зміцнення світового миру та міжнародної безпеки, а також сприяння співробітництву між державами. Статут ООН був підписаний 26 червня 1945 року представниками 50 країн. Його особлива важливість полягає в тому, що він не тільки регулює діяльність організації у сфері міжнародної безпеки, але й встановлює основу для системи колективної безпеки, яка є рівною для всіх держав і слугує своєрідним кодексом поведінки у політичних, військових, екологічних та гуманітарних сферах. Штаб-квартира організації знаходиться у Нью-Йорку. На сьогодні ООН нараховує 193 держави-члени. Республіка Південний Судан є однією з наймолодших держав-членів, яка приєдналася до ООН у 2011 році. Зважаючи на російсько-українську війну в 2022-2023 роках, на жаль, автор вважає, що ООН не виконує свої прями обов'язки з врегулювання агресивної російської атаки на Україну.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) [18] є організацією ООН з великою самостійністю, заснованою у 1945 році з метою сприяти монетарному співробітництву, торгівлі, фінансовому зростанню та зайнятості. Фонд складається з 189 держав, які керують його діяльністю через Раду Директорів. Співпраця з МВФ надає можливість для залучення фінансування від різних міжнародних фінансових установ та урядів, таких як Світовий банк, ЄБРР, ЄІБ, а також США, ЄС, Німеччина, Канада, Японія та інші. Україна є членом МВФ з 1992 року. Після завершення Революції Гідності, Україна отримала фінансову підтримку від МВФ через три програми Stand-by 2014-2020, а також через Механізм Розширеного Фінансування (EFF). Загальна сума фінансової допомоги становить 16,61 млрд. доларів США (11,65 млрд. СПЗ). Головними цілями співробітництва з МВФ є стабілізація української фінансової системи, проведення структурних реформ та створення основи для сталого економічного зростання. Фонд допомагає Україні відновити фінансову стійкість та надає рекомендації щодо ефективної реалізації реформ. Україна покладає велику надію на МВФ для відновлення постраждалих міст та загальної інфраструктури після російсько-української війни.

Світовий Банк [26] складається з п'яти організацій:

– **Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)** надає позики урядам країн із середнім рівнем доходу та кредитоспроможних країн із низьким рівнем доходу.

– **Міжнародна асоціація розвитку (ІДА)** – надає фінансову допомогу урядам найбідніших країн у формі безвідсоткових позик, відомих як кредити, а також гранти.

– *Міжнародна фінансова корпорація (IFC)* як найбільша міжнародна установа розвитку, виключно спрямовує свої зусилля на підтримку приватного сектору. Її метою є сприяти сталому зростанню країн, що розвиваються, шляхом фінансування інвестицій, мобілізації капіталу на міжнародних фінансових ринках та надання консультаційних послуг підприємствам і урядам.

– у 1988 році було створено *Міжнародне агентство гарантій інвестицій (MIGA)* з метою сприяти прямим іноземним інвестиціям у країни, які розвиваються, з метою підтримки економічного зростання, зменшення бідності та покращення якості життя населення. Міжнародне агентство гарантій інвестицій забезпечує виконання своєї місії, надаючи страхування політичних ризиків (гарантії) інвесторам та кредиторам.

– *Міжнародний центр з вирішення інвестиційних спорів (ICSID)* надає міжнародні засоби для примирення та арбітражу інвестиційних спорів.

НАТО – це міждержавна організація, яка складається з 30 держав Північної Америки і Європи і спрямована на досягнення цілей, передбачених Північноатлантичним договором, підписаним у Вашингтоні 4 квітня 1949 року. Офіційна назва організації – Північноатлантичний альянс (англ. North Atlantic Treaty Organization, NATO [19; 20]). Метою НАТО є забезпечення свободи і безпеки для своїх членів шляхом використання політичних і військових засобів.

Політична сторона НАТО сприяє розповсюдженню демократичних цінностей і забезпечує можливість консультиватися та співпрацювати з іншими членами в галузі оборони і безпеки з метою вирішення проблем, побудови довіри і запобігання конфліктів.

Військова сторона НАТО має на меті мирне врегулювання конфліктів. У разі невдалих дипломатичних зусиль, НАТО має військові потужності для здійснення кризових операцій. Ці операції здійснюються відповідно до колективної оборони, яка передбачена статтею 5 Вашингтонського договору, або згідно з мандатом Організації Об'єднаних Націй, як самостійно, так і у співпраці з іншими країнами і міжнародними організаціями.

Світової організації торгівлі (СОТ) (англ. World Trade Organization, WTO [25]) є провідною міжнародною економічною організацією, до якої належать 159 країн. Ці країни становлять близько 96% обсягів світової торгівлі. Головна мета СОТ полягає у встановленні правил для міжнародної системи торгівлі та вирішенні спірних питань між її членами, які підписали близько 30 угод, що регулюються організацією. Зараз ряд країн, які є кандидатами на вступ, також збираються приєднатися до СОТ, що приведе до охоплення майже всього світового обороту товарів та послуг організацією.

Римський клуб [22], створений у 1968 році, є міжнародною неурядовою організацією, яка збирає видатних вчених, державних діячів і промисловців з

понад 30 країн у світі. Організація зосереджена на вирішенні глобальних проблем людства та виконанні ряду завдань, які включають виявлення цих проблем, сприяння відкритому суспільному діалогу, проведення сценарного моделювання майбутнього, розробку практичних рішень та підтримку їх втілення у життя.

Принципи Римського клубу включають:

– врахування глобальної перспективи щодо складних, світових проблем, яка відображає зростаючу взаємозалежність країн в межах єдиної планетарної системи;

– застосування міждисциплінарного («холістичного») підходу та розгляд сукупності актуальних проблем – політичних, соціальних, економічних, екологічних, культурних, технологічних і соціопсихологічних – в їх взаємодії як частини єдиного цілого;

– розгляд довгострокових наслідків актуальних проблем, а також політичних рішень і практичних заходів, що знаходяться в арсеналі сучасної політики – підхід, який не завжди можуть собі дозволити уряди, оскільки вони зазвичай реагують переважно на поточні потреби слабо поінформованих виборців.

ЮНЕСКО (UNESCO) [32] – організація, яка спеціалізується у сферах освіти, науки і культури, є міжнародною міжурядовою установою ООН. Офіційно була заснована 4 листопада 1946 року після ратифікації Статуту, який був підписаний 16 листопада 1945 року представниками 44 держав під час установчої конференції в Лондоні. ЮНЕСКО замінила Міжнародний інститут інтелектуальної співпраці, що був заснований 9 серпня 1925 року. Штаб-квартира організації розташована у Парижі, Франція. Керівними органами ЮНЕСКО є генеральна конференція, виконавча рада і секретаріат. **Генеральна конференція** є найвищим органом ЮНЕСКО і збирається на чергові сесії раз на два роки з представників держав-членів. Її функції включають визначення напрямків та загальної стратегії діяльності організації, схвалення програми та бюджету на дворічний період, затвердження міжнародних конвенцій і рекомендацій, призначення Генерального директора (за рекомендацією Виконавчої ради), обрання членів Виконавчої ради і розгляд важливих питань, пов'язаних з діяльністю ЮНЕСКО. Координацію діяльності ЮНЕСКО між сесіями Генконференції здійснює **Виконавча рада**, яка складається з 58 представників держав-членів. Вона проводить засідання двічі на рік. Виконавча рада розглядає та представляє проекти дворічних програм та середньострокових стратегічних напрямів діяльності Організації Генеральній конференції, визначає заходи для ефективного виконання затверджених програм та бюджетів, готує порядок денний Генконференції, робить рекомендації щодо прийому нових членів до Організації та встановлення асоційованих зв'язків з новими

партнерами. **Секретаріат ЮНЕСКО** є постійним виконавчим органом, який очолює Генеральний директор, призначений Генеральною конференцією на чотирирічний термін. Склад Секретаріату включає фахівців з різних країн, які відбираються з урахуванням принципу рівномірної географічної представленості та їх професійної компетенції. Секретаріат структурно поділяється на сектори, які охоплюють основні напрямки діяльності ЮНЕСКО. В ньому працюють більше двох тисяч фахівців з 130 країн. *Основна мета* ЮНЕСКО полягає у сприянні зміцненню миру і безпеки шляхом розширення співробітництва між народами в галузі освіти, науки і культури, а також усвідомленню необхідності захисту миру в свідомості людей. Місія ЮНЕСКО полягає в зміцненні інтелектуальної та моральної солідарності людства та створенні всебічної системи міжнародної безпеки та стабільності. Основними *сферами компетенції* ЮНЕСКО є освіта, культура і міжнародне культурне співробітництво, засоби масової інформації, інформатика і комунікація.

Серед основних *міжнародно-правових документів* ЮНЕСКО значаться такі: конвенція, що регулює охорону культурних цінностей під час збройних конфліктів (1954 р.), що має велике значення для сучасної України через російсько-українську війну; конвенція про заходи проти незаконного ввезення, вивезення та передачі прав власності на культурні цінності (1970 р.). Цей документ є одним із найважливіших ратифікованих документів, які утворюють правову основу для повернення культурних цінностей, що були вивезені з тимчасово окупованих територій України під час війни; конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини (1972 р.). Цей документ також відіграє важливу роль, оскільки містить список об'єктів, що були включені до реєстру пам'яток культури ЮНЕСКО. Станом на 2023 рік [28] в Україні налічується приблизно 0,7 % культурних цінностей від загальної кількості об'єктів Світової спадщини у світі. Найбільш яскравими прикладами є: Софійський Собор, Києво-Печерська Лавра, Львів – ансамбль історичного центру, Історичний центр Одеси (2023 р.). До важливих міжнародно-правових документів ЮНЕСКО також відносяться регіональні конвенції, зокрема Європейська конвенція про визнання навчальних курсів і дипломів з вищої освіти та інші. Також варто згадати рекомендації ЮНЕСКО про міжнародний обмін культурними цінностями (1976 р.), участь і внесок громадських організацій у культурне життя (1976 р.) та інші. Декларації ЮНЕСКО про принципи міжнародного культурного співробітництва (1966 р.), основні принципи, що стосуються вкладу засобів масової інформації у зміцнення миру, міжнародного взаєморозуміння, розвиток прав людини, боротьбу проти расизму, апартеїду та підбурювання до війни (1978 р.), раси і расові забобони (1978 р.), охорону підводної культурної спадщини (2001 р.), охорону нематеріальної культурної

спадщини (2003 р.), різноманіття форм культурного самовираження (2005 р.), боротьбу з допінгом у спорті (2005 р.) та інші також вважаються надзвичайно важливими для України. Кожен з цих документів використовується для обміну досвідом у сферах охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, надбання культурних традицій кожної країни, охорони праці та інших аспектів.

1.4. Об'єкти історичної та культурної спадщини в період глобалізації

Однією з важливих і визначальних хвиль розвитку глобалізаційних процесів було утворення і розвиток *транснаціональних компаній (ТНК)*. Їх розвиток і вплив мав важливе значення на розвиток економіки держави. В суспільстві дотепер точаться різні дискусії щодо позитивного чи негативного ефекту ТНК на життєдіяльні процеси глобалізації у всіх сферах господарства на планеті. Однак ніхто не буде сперечатися, про те, що такі представники великого бізнесу, як: «Pepsi», «Coca-Cola», «McDonald's», «Samsung», «Apple», «Nokia», «Dream Works Pictures», «Microsoft Corporation», «IKEA» тощо здійснили вплив глобальних масштабів у зміні не лише світогляду людства, їх життєвих стандартів, а й спростили побут багатьох людей планети. Таким чином, для кращого усвідомлення позитивних і негативних впливів глобалізаційних процесів на різні сфери суспільства і господарства розберемо детальніше. Отже, серед *позитивних рис* можна відзначити такі:

- зміцнення економічних, культурних, політичних зв'язків між державами;
- розвиток інновацій у різних сферах життєдіяльності: виробництві, продуктивній сфері, технологіях, медицині тощо;
- зростання конкурентоспроможності бізнесу, що проявляється у дотриманні і підвищенні стандартів якості;
- взаємообмін інформацією, технологіями, досвідом (позитивним та негативним), збереженням культурної спадщини, ціннісними ідеями;
- налагодження взаємозв'язків у сфері торгівельно-економічних, фінансових, комунікаційних, транспортних відносин, міграції населення;
- співробітництво у вирішенні планетарних проблем, таких як озонові діри, танення льодовиків, стихійні лиха, продуктивні та медикаментозні проблеми (країни Африки) тощо;
- взаємозбагачення через культурний розвиток і розвиток інноваційних технологій у сфері поширення культурних традицій, сучасного мистецтва тощо;
- поширення туристично-рекреаційних особливостей держави і її можливостей щодо приймання туристів.

До негативних особливостей глобалізації і розвитку її процесів можна віднести:

- проблеми, пов'язані з закриттям та реорганізацією галузей економіки, підприємств, які внаслідок глобалізації стали малоефективними та низько рентабельними;

- зростання безробіття через міграцію;

- створює передумови до екологічної катастрофи, негативного впливу на довкілля через викачування природних ресурсів і експлуатації трудових ресурсів;

- зниження приросту народжуваності у багатьох державах, зокрема «старого світу»

- старіння населення, в цей час в країнах, що розвиваються, навпаки зростання населення;

- сприяє створенню монополізації виробництва й збуту товарів та впливає на перерозподіл багатства на користь невеликої групи людей;

- проблема конкурентоспроможності малого і середнього бізнесу, зокрема занепад підприємств, які мають місцеві столітні традиції. Наприклад шоколадна фабрика «Світоч», завод з виробництва науково-технічного і побутового призначення «Електрон», найбільший виробник електронних виробів в західній Україні «Полярон» тощо, які розташовувалися в одному з міст України – у м. Львові.

- зростання соціальної нерівності;

- зникнення традиційного суспільного устрою;

- експансія чужих культурних традицій через більш потужне фінансування (приклад російсько-української війни).

Рух супротиву проти такої нерівності і перерахованих вище недоліків впливу глобалізаційних процесів отримав назву антиглобалісти.

Глобалізація впливає на економічний, політичний та культурний аспекти нашої держави, включаючи туристично-рекреаційну галузь. Розвиток світового туризму став визначальним фактором у формуванні нової епохи цивілізації. Саме туризм, як глобальне явище, надає людям широкі можливості пізнати та зануритися в непізнане життя інших націй. Часто це спонукає людей змінювати свої уподобання і навіть стиль життя. Туризм став ключовим інструментом розвитку держави та важливим джерелом доходів. Цікавою особливістю туризму є те, що великі доходи від туристичної діяльності сприяють екологічному розвитку територій, навпаки від масового промислового розвитку та інших неекологічних секторів. Проте це не означає повну відмову від розвитку цих галузей в Україні. Вона вимагає широкого аналізу, включаючи SWOT-аналіз, ресурсів у всіх регіонах України, для визначення специфіки та напряму розвитку кожного з них. Такий індивідуальний підхід сприятиме належному використанню природних,

людських та фінансових ресурсів, а також формуванню реалістичної та динамічної стратегії розвитку регіонів України в цілому.

Неоспоримо, туризм як господарська діяльність має глобальний вплив на життєдіяльність територій і виконує різноманітні функції, такі як культурно-пізнавальна, комунікативна та інші. Цей вплив суттєво впливає на розвиток суспільства і формує цілісну систему, що має економічну, соціальну і інтеграційну спрямованість. Але є ще одна сторона – саме туризм є непрямим чинником, який опосередковано формує позитивний образ держави через пропагування культурних традицій, яких дотримується населення держави, також через туризм відпочивальники пізнають культурну спадщину, архітектуру міст країни, також не можна оминути і рекреаційно-туристичні ресурси і можливості, які відкриваються для туристів. Правильно побудований стратегічний план розвитку держави з врахуванням туристично-рекреаційних можливостей держави і з залученням PR-фахівців в культурно-туристичній сфері дозволять державі влитися у міжнародне глобальне життя, що принесе відповідний статус державі у міжнародному глобалізованому світі. Це також буде сприяти гуманітарному розвитку, і як наслідок – формуванню позитивного іміджу країни. Особливо розвиток туризму відчутно впливає на пропагування, поширення, популяризацію, збільшення зацікавленості визнання культурних традицій народів, іноді саме відновлення старовинних культурних традицій відбувається під впливом розвитку туризму. Яскравим прикладом є кочівні племена бедуїнів в Єгипті, які в пустелі показують туристам побут своїх предків за відповідне винагородження. Одним з чинників розвитку масового туризму був швидкий розвиток технологій, особливо в сфері транспортної, харчової інфраструктури, а це один з наслідків впливу глобалізаційних процесів.

Можна багато говорити про глобалізаційні процеси і їх позитивний чи негативний вплив на політику, економіку, екологію, туризм, культуру, але якщо глибоко зазирнути в саме розуміння термінів, то на погляд авторів, саме процес несе всі загрози, про які дуже багато розважають на різних рівнях. Оскільки, саме процес – це послідовні, систематизовані, логічно побудовані дії, які націлені на певний результат. І якщо будь-хто в основі своїх дій кладе позитивний результат, то глобалізм лише приблизить цей позитивний результат у мега разів. Для прикладу, можна навести звичайний кухонний ніж, без якого майже неможливо приготувати їжу, зрізати квіти тощо, але ніж може й стати знаряддям вбивства, каліцтва.

Питання для самоконтролю:

1. Що означає термін «глобалізація»?
2. Які основні ознаки процесу глобалізації?
3. Як можна охарактеризувати глобалізацію як сучасний феномен?
4. Яку точку зору висловлюють противники глобалізації?
5. Які фактори сприяють глобалізаційному процесу?
6. Які теоретичні підходи використовуються для аналізу глобалізації? В чому сутність цих підходів?
7. Назвіть і опишіть найбільш відомі глобальні міжнародні організації, які впливають на політику багатьох країн світу. Який вплив мають глобалістичні процеси на культурно-туристичну сферу?
8. Що означає термін «культурна спадщина» згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини»?
9. Які об'єкти вважаються об'єктами культурної спадщини згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини»?
10. Які об'єкти культурної спадщини України включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО?

Тестові завдання:

1. Визначити, яке з тверджень терміну глобалізація є неправильним:
  - а) процес, в якому світ уявляється єдиним цілим та нероздільним;
  - б) процес об'єднання багатьох країн з метою спільної роботи над загальними цілями;
  - в) розуміння життя в глобальному співтоваристві, де жодна країна (або група країн) не може відокремитися від інших;
  - г) процес, що піднімає міжнародну економіку на вищий рівень розвитку шляхом системної інтернаціоналізації умов і сфер людської діяльності. Він включає політичні, економічні, соціальні, екологічні, науково-технологічні та інші складові.
2. Який з підходів до терміну «глобалізація» є неправильним?
  - а) «глобалізація» носить суб'єктивний характер, оскільки діє незалежно від суб'єктів глобалізації;
  - б) «глобалізація» як процес;
  - в) «глобалізація» сприяє формуванню зв'язків та взаємозалежностей між об'єктами цих процесів, сприяє створенню світової єдності, встановленню специфічних стандартів та норм уніфікації, які регулюють такі взаємовідносини;
  - г) глобалізація є явищем з подвійною природою, якому притаманний двосторонній процес, внаслідок якого виникають як позитивні, так і негативні наслідки.

3. До позитивних рис глобалізації не можна віднести такі риси:

- а) зміцнення економічних, культурних, політичних зв'язків між державами;
- б) зростання конкурентоспроможності бізнесу, що проявляється у дотримання і підвищенні стандартів якості тощо;
- в) зникнення традиційного суспільного устрою;
- г) поширення туристично-рекреаційних особливостей держави і її можливостей щодо приймання туристів.

4. До негативних особливостей глобалізації і розвитку її процесів не можна віднести:

- а) проблеми, пов'язані з закриттям та реорганізацією галузей економіки, підприємств, які внаслідок глобалізації стали малоефективними та низько рентабельними;
- б) зниження приросту народжуваності у багатьох державах, зокрема «старого світу»;
- в) взаємний обмін інформацією, технологіями, досвідом, ціннісними ідеями;
- г) експансія чужих культурних традицій через більш потужне фінансування (наприклад, російсько-української війни).

5. Станом на 2023 рік в Україні у Список об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять:

- а) 5 об'єктів;
- б) 6 об'єктів;
- в) 7 об'єктів;
- г) 8 об'єктів.

Практичні завдання:

Завдання 1

Використовуючи наукову літературу, інтернет-ресурси та інші джерела отримання інформації, складіть ранжовану таблицю країн, в якій відображено дату першої згадки чи етап становлення глобалізації як науки, які відгуки та характеристики було дано цьому процесу. Визначити, чи глобалізація – це інструмент чи явище, сучасне воно чи давнє.

Завдання 2

Використовуючи наукову літературу, інтернет-ресурси та інші джерела отримання інформації, складіть таблицю, де необхідно вибрати школи, які були створені для дослідження і пропагування глобалістики у світі. Виявити особливості та досягнення даних наукових шкіл. Визначити основних діячів

даних шкіл, і який внесок вони зробили у розвиток глобального мислення, зокрема дослідити, яке відношення мав до глобалізації А. Ейнштейн.

Завдання 3

Проаналізувати російсько-українську війну з позиції впливу на неї глобалізаційних процесів. Визначити основні позитивні і негативні фактори, які сприяли, чи могли перешкодити даній події. Визначити наслідки впливу російсько-української війни на культурні процеси в Україні та світі. Оформити в табличній формі.

Завдання 4

Користуючись щорічними звітами ООН щодо сучасного стану розвитку людини, де оцінюються зміни окремих країн, регіонів і світу в цілому, застосовуючи розрахункові індекси, наприклад: розвитку людського потенціалу (ІРЛП), ВВП на душу населення, злиденності населення для бідних країн (ІЗН – 1), злиденності населення для багатих країн (ІЗН – 2), оберіть країни – лідери та країни – аутсайтери щодо представлених індексів (за попередній та поточний рік). Яке місце займає Україна в представлених рейтингах?

Список використаних джерел:

1. 20 років Чорнобильської катастрофи. Погляд у майбутнє : Нац. доп. України / М-во України з питань надзвичайн. ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобил. катастрофи, Всеукр. НДІ цивіл. захисту населення та територій від надзвичайн. ситуацій техноген. та природн. характеру. Київ: Атіка, 2006. 223 с.
2. Levitt T. The Globalization of Markets. Harvard Business Review. May-June 1983. Pp. 92-102.
3. World Heritage Convention. Ukraine / UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/ua>.
4. Белей С.І., Бойда С.В., Колосінська М.І. Глобальна економіка: навчальний посібник. Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2020. 227 с.
5. Бельська Т., Денисенко В., Сорба О., Угрин Л. та ін. Глобалізація. Політологія. Львів: Новий Світ – 2000, 2014.
6. Вечерський В.В. Охорона пам'яток всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні. Україна і світ: теоретичні та практичні аспекти діяльності у сфері міжнародних відносин. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2017. С. 293-300.
7. Глобалізація – що це таке, суть та прояви процесу глобалізації / Termin.in.ua. URL: <https://termin.in.ua/hlobalizatsiia>.
8. Глобалізація / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Глобалізація>.
9. Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 928. Перелік об'єктів культурної спадщини національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України / Кабінет міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/239966145>.

10. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
11. Історичний центр Одеси внесли до списку ЮНЕСКО / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3659188-istoricnij-centr-odesi-vnesli-do-spisku-unesko.html>.
12. Історія Організації Об'єднаних Націй / Спеціальний миротворчий центр. Національна академія внутрішніх справ. URL: <https://smc.naiu.kiev.ua/pro-oon.html>.
13. Картунов О.В., Мазуховська О.О. Глобалізація. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд. В.П. Горбатенко. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ: Генеза, 2004. С. 107-108.
14. Конспект лекцій з дисципліни «Глобальна економіка» для підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня економічних спеціальностей / Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О.О. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 94 с.
15. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія. Київ: ТОВ «Національний підручник», 2008. 220 с.
16. Мазур Т.В. Правова охорона культурної спадщини в Україні. Київ: Парламентське видавництво, 2020. 431 с.
17. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни «Глобальна економіка» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня усіх спеціальностей / Укл.: д.е.н., проф. Плахотнік О.О. Кам'янське: ДДТУ, 2017. 31 с.
18. Міжнародний валютний фонд / Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mvf>.
19. НАТО – основні факти / Офіційна сторінка НАТО. URL: https://www.nato.int/nato-welcome/index_uk.html.
20. НАТО / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/НАТО>.
21. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України» від 26.07.2001 р. № 878. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2001-п>.
22. Римський клуб / Українська асоціація римського клубу. URL: <http://www.clubofrome.org.ua/rimskij-klub>.
23. Родченко В.Б., Серьогіна Д.О. Теорія економічних циклів і криз М.І. Туган-Барановського в контексті оцінки потенційних можливостей соціально-економічного розвитку міст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «М.І. Туган-Барановський: творча спадщина та сучасна економічна наука» (м. Харків, 15-16 жовтня 2015 р.). Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. С. 245-250.
24. Рябініна О.В. Глобальні проблеми сучасності. Харків, 2017. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/2160/lkc.pdf.
25. Світова організація торгівлі / Міжнародні економічні організації. URL: <https://sites.google.com/site/economorganizations/ekonomichni-organizacii-e-globalnogo-masstabu/sot-svitova-organizacia-torgivli>.
26. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
27. Спадщина ЮНЕСКО в Україні / Україна Інкогніта. URL: <https://ukrainaincognita.com/unesco>.
28. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_Світової_спадщини_ЮНЕСКО_в_Україні.
29. Україна. 30 років незалежності. Стислий довідник / За ред. д.і.н., проф. Киридон А.М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2021. 536 с.

30. Френкель І., Іщенко О. Елементи нематеріальної культурної спадщини України. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. 145 с.
31. Шайгородський Ю. Глобалізація: неминучість концептуальних змін. Політичний менеджмент. 2012. № 2. С. 64-75.
32. ЮНЕСКО / Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/content/yunesko-unesco.html>.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІСТОРИЧНОЮ СПАДЩИНОЮ ТА СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ ТА ЄС

2.1. Теоретичні основи та дослідження особливостей державного управління сферою культури України.

2.2. Розмежування повноважень щодо управління історико-культурною спадщиною України на різних рівнях влади.

2.3. Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-культурної спадщини.

2.1. Теоретичні основи та дослідження особливостей державного управління сферою культури України

Досліджуючи державне регулювання сферою культури, а саме з позиції гарантування громадянам вільного доступу до культурних благ для початку слід розкрити зміст основних понять та термінів, які мають стосунок до даної теми, що дасть можливість уникнути множинного розуміння понять та термінів.

Слід наголосити, що у ЗУ «Про культуру» наведено визначення більшості понять та термінів, але для повноцінного розкриття їх змісту, варто навести і інші підходи їх трактування.

Найперше наведемо визначення поняття «культура», яке наведено в ЗУ «Про культуру», де сказано, що «**культура**» – «це сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [5]. Отже, можна сказати, що законодавець розглядає прояв культури як ретроспективне явище, тобто таке явище яке мало місце у минулому, збереглося до сьогодення і сучасні покоління мають можливість користуватися ним. Такий підхід дає можливість формалізувати поняття «культура» і разом з цим визначає межі державного регулювання культурної спадщини України у її матеріальному та нематеріальному вимірі.

Оскільки існує безліч трактувань поняття «культура», то це ускладнює виділення єдиноправильного трактування. С. Безклубенко досліджував культуру і наголошував про наявність більше сотні визначень «культури» і при цьому наголошував на відсутності єдиного загальноприйнятого трактування. У своїх працях дослідник розглядав поняття «культура» в широкому розумінні, за допомогою процесного підходу, а саме, як процес що дозволяє людині освоїти довкілля, зокрема освоїти світ людини

безпосередньо у довкіллі [1]. Таке визначення культури дає акцент на безперервному зв'язку та залежності людини від культури та на неможливості існування людини без користування нею культурними благами України.

Мистецтво є центральним явищем, яке вкладає в собі явище **«культура»** і визначається в ЗУ «Про культуру» як «творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах» [5]. При цьому варто наголосити, що законодавство трактує мистецтво, як процес що дає можливість людині переосмислити усе, що відбувається навколо неї, використовуючи при цьому усі можливі художні засоби при цьому вони існують у вигляді окремих мистецьких сфер.

Точне визначення «мистецтву» в широкому розумінні дає В. Шестак, який зазначає, що **«мистецтво»** – це складова людської культури, обумовлена здатністю людини до образного відображення буття, що являє собою особливий спосіб художнього (духовно-практичного) освоєння дійсності, який втілюється (реалізується) у різних за змістом та формою видах творчої діяльності людини із створення та споживання творчої продукції (витворів мистецтва)» [23]. Такий підхід до визначення поняття «мистецтво» вказує на можливість вивчення зазначеного поняття як двостороннє явище, з одного боку це вивчення особливостей самовизначення окремого індивідуума у світі, а з іншого вивчення особливостей суспільної ідентифікації в окремому індивідуумі.

Державне регулювання розвитку і підтримки культури та мистецтва України, збереження історичної спадщини, забезпечення культурних прав і свобод громадян формується у поняття **«культурна політика»**.

Вивчаючи доповідь С. Здіорука, О. Литвиненка та О. Розумної, слід наголосити на особливості трактування поняття **«культурна політика»** з використанням європейського підходу трактується культурна політика. У своїй доповіді дослідники виділяють функції, що виконує культура в державі, а саме: дипломатичну місію; національна справа; інструмент вирішення соціально-економічних проблем (розвиток культурної індустрії, проблеми зайнятості населення, інноваційна функція, консолідуюча функція, стабілізуюча функція); засіб реалізації програм розвитку; сектор громадської активності [12].

Отже, беручи до уваги усі виокремлені функції, які покладені на культуру, слід зазначити, що поняття **«культурна політика»**, слід розглядати як процес публічного налаштування усіх складових культури, що використовуються в державі чи індивідуумами з метою забезпечення як власного так і суспільного розвитку.

Серед визначних закордонних науковців, які досліджували питання державного управління у сфері культури є Г. Чартренд та К. Маккогі. Науковці пропонували класифікувати «культурну політику», в основу якої держава закладає з одного боку орієнтацію на творчий процес, а з іншого – на творчий продукт [17].

На сьогодні, в Україні «культурну політику» досліджують в основному з позиції державного регулювання культурної сфери, при цьому лівову частину цих досліджень проводять у форматі аналітичних досліджень. Серед безлічі досліджень як вітчизняних так і закордонних дослідників особливу увагу варто звернути на такі праці як [21]:

– «Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства» (Т. Білецькаю, О. Левкова, І. Савчак);

– «Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України» (Т. Санделл, М. Скиба, Л. Глоор, Т. Білецька);

– «Аналітична доповідь «Економічна привабливість української культури» (І. Бураковський, Є. Ангел, В. Кравчук, О. Кузяків, В. Мовчан, І. Федець, Т. Яблоновська).

Т. Білецька, О. Левкова, І. Савчак у своїй науковій роботі виокремили ряд завдань, які необхідно покласти на культурну політику України, а також навели детальний опис ролей в зазначеному процесі в якому ключова роль і основна частина обов'язків відведені державі. Але узагальнивши ці завдання можна впевнено сказати, що першочерговим завданням є усвідомлення ступеня важливості як культури, мистецтва так і історичної спадщини в безпосередньому розвитку держави, застосувавши при цьому об'єднуючу функцію культури з метою усунення світоглядної кризи суспільства України, а також стимулювання розвитку історично-культурної сфери.

У своєму аналітичному звіті Т. Санделл, М. Скиба, Л. Глоор, Т. Білецька щодо стану культури та культурної політики України визначили притаманні риси сфері культури України, такі як: переважання «напівкультур», актуалізація мовного питання, незацікавленість органів місцевого самоврядування, зокрема відсутність ініціативи з їх сторони, відсутність зацікавленості бізнесу в розвитку культури, потужний історично-культурний та мистецький потенціал.

Якщо аналізувати ситуацію в Україні на сьогоднішній день, то слід відзначити, що вдалося усунути ряд проблем, які мали місце у сфері культури кілька років назад, шляхом створення таких інституцій, як Український інститут, Український культурний фонд та Український інститут книги, які дали можливість монетизувати історико-культурний та мистецький потенціал України. Також, проведена реформа децентралізації дала можливість створення передумов для розвитку місцевих ініціатив як на національному так і на міжнародному рівнях. Хоч ще залишаються не

вирішеними і окремі питання, наприклад питання надання якісних історико-культурних послуг населенню.

І. Костиря своє дослідження культурної політики України проводила аналізуючи євроінтеграційні процеси, які мали місце в Україні. За результатами проведених досліджень, дослідниця наголошує на тому що тільки культурна політика, що має чітко-визначені принципи, в основі яких покладено інтереси та проблеми громадян України, а також має здатність протистояти наявним негативним процесам глобалізації. При цьому, І. Костиря акцентує увагу на важливості впливу соціокультурного розвитку суспільства України на її економіку, політику, право тощо, та на рівні залежності зазначених сфер від цінностей і культурних еталонів, які притаманні українському суспільству [17].

С. Здіорук, О. Литвиненко та О. Розумна [12] досліджували питання особливості культурної політики України, зокрема її місця в європейському просторі. Науковці в своєму дослідженні зробили акцент на важливості розробки культурної стратегії українськими дослідниками так і на важливості її розробки разом з дослідниками Європейського Союзу, при цьому використовуючи культуру як один з основних інструментів внутрішньої та зовнішньої політики України та ставлячи питання культури першочерговими, не беручи до уваги відсутність соціального резонансу у їх змісті. Також, дослідники наголошують на важливості створення процесу взаємодії з громадянським суспільством, на упорядкуванні нормативно-правових актів, що мають прямий вплив на сферу культури, на гарантуванні доступності громадян до культурних благ. Але, на представлені науковцями результати дослідження не було звернено належної уваги, що призвело до виникнення кризи ідентифікації в суспільстві (2013 р), у результаті якої розпочалися революційні події в Україні. Також, не врахування важливості питань культури зі сторони держави призвело до втрати багатьох історико-культурних та мистецьких пам'яток у 2022 році з початку повномасштабного вторгнення росії на територію України, адже вчасно виробивши стратегію культурної політики, яка спрямована на відповідність потреб та інтересів громадян України, що дало б можливість цього уникнути і зберегти, якщо не усі об'єкти, то хоча б частину історико-культурної спадщини.

Основним документом, що регламентує особливості процесів надання в користування культурних благ в Україні є Конституція України [16], в якій закріплено положення, «що культурна спадщина охороняється законом; держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність; кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки». Прописані в Конституції України норми гарантують:

– задоволення «...національно-культурних і мовних потреб українців»;

– сприяння «...консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України.»;

– забезпечення «...збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» тощо [16].

Детально зміст норм у сфері культури, які прописані в Конституції України ЗУ «Про культуру». Зазначений закон є основним актом державного управління у сфері культури України, окремі базові положення та визначення Закону було розглянуто вище.

Далі проаналізуємо законодавство, за допомогою якого регулюються процеси споживання культурних благ в Україні (рис. 2.1), для цього виокремимо і розглянемо конкретні нормативно-правові акти.

Рис. 2.1. Перелік законодавчих документів, що регулюють процес споживання історико-культурних благ в Україні

Основним критерієм для відбору оберего приналежність конкретного акту до певного сектору історії, культури та мистецтв, які є поширеними в практиці європейських країн та у результаті проведеної адаптації Українським культурним фондом були пристосованими до українських національних особливостей, а саме: аудіальне, аудіовізуальне та візуальне мистецтво, дизайн та мода, культурна спадщина, культурні та креативні

індустрії, література та видавнича справа, перформативне та сценічне мистецтво.

Виокремлені нормативно-правові акти проаналізуємо за рівнем погодженості між процесами які відбуваються безпосередньо у конкретному секторі з процесами споживання культурних благ.

Для того, щоб розглянути сектор аудіовізуального мистецтва проаналізуємо ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» [11] та ЗУ «Про кінематографію» [4].

У статті 6 ЗУ «Про телебачення і радіомовлення» [11] визначено зміст повідомлень які можуть транслювати за допомогою теле- та радіоорганізацій і які є недопустимими, а саме повідомлення про державну таємницю, насильство, розпалювання національної расової чи релігійної ворожнечі та ненависті тощо. У статті 28 цього закону визначено конкретні вимоги до програмної концепції мовлення, тобто наведено перелік характеристик аудіовізуального продукту, який може транслюватися. Отож, до складу програми повинні входити передачі, які мають інформаційно-аналітичну, публіцистичну, культурно-мистецьку, науково-просвітницьку, розважальну, музичну та освітню тематики. Також, за допомогою даного закону регулюється видача ліцензій для розповсюдження аудіовізуальних продуктів.

У ЗУ «Про кінематографію» [4] чітко визначаються вимоги до вироблення аудіовізуального культурного продукту та регулюється кожен етап створення кінопродукту. У позиції споживання кінопродукту варто звернути увагу на право розповсюджувати авторський кінопродукт та на його доступність у регіональному просторі.

На даний час не врегульованою є ситуація щодо проведення показу кінопродуктів для громадян, які проживають у громадах, де немає кінотеатрів. При цьому якщо є дозвіл на здійснення демонстрування кінопродуктів у приміщеннях клубів (клубних закладів), які мають облаштування для показу, то питанням рентабельності придбання авторських прав на показ кінопродуктів для невеликої кількості споживачів (мається на увазі для громадян, що проживають у малих територіальних громадах) повинно вирішуватися за допомогою ініціативи «знизу». Впровадження у законодавство норм, які обумовлюють гарантії рівних можливостей демонстрування кінопродуктів для всіх громадян в усіх громадах, є важливою умовою в умовах ведення інформаційної війни.

Аналізуючи сектор перформативного та сценічного мистецтва проаналізуємо ЗУ «Про театри і театральну справу» [10]. У статті 4 цього закону визначено гарантії загальнодоступності театального мистецтва незалежно від національності, віку, соціальної приналежності, статті, релігійних переконань тощо. Однією з визначальних рис загальнодоступності продуктів театального мистецтва за умови присутності географічного

виміру ознаки, а саме мова йде про місце проживання громадян, в результаті чого продукти театрального мистецтва є недоступними для громадян України у всіх громадах (мова йде про громади в яких відсутні театри). Така ситуація склалася у результаті відсутності належної інфраструктури для гастролювання театрів у різні територіальні громади.

Проаналізуємо сектор культурної спадщини України розглянемо ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [2], ЗУ «Про музеї та музейну справу» [7], ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8].

Слід сказати, що у ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [2] з погляду споживання культурних благ визначено такі права користувачів бібліотек: «безоплатно користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат (крім комерційних баз даних); безоплатно отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації; безоплатно отримувати у тимчасове користування документи із фондів бібліотеки, крім документів, придбаних за кошти, одержані від господарської діяльності бібліотеки; одержувати документи або їх копії по міжбібліотечному абонементу; одержувати інформацію з інших бібліотек, користуючись каналами зв'язку».

Особливості споживання культурних благ у ЗУ «Про музеї та музейну справу» [7] окреслено за допомогою основних напрямів діяльності музеїв, серед яких «...науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота». Загальновідомим є те, що у музеях представляють продукти візуального мистецтва, тому збільшення попиту на відвідування музеїв серед громадян в основному залежить від використовуваних в музеї підходів до експозиціонування, та від супутніх послуг, які пропонуються відвідувачам музеїв в зонах очікування та відпочинку на території музею. Не менш важливим моментом при цьому є і реклама конкретних музейних послуг, наприклад інформація про нову виставку тощо.

У статті 12 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], наведено чіткий перелік особливостей, що гарантують вільний доступ дог пам'яток історико-культурної спадщини та зацентровано увагу на рівні придатності кожної пам'ятки для відвідування. При розгляді ступеня споживання громадянами об'єктів культурної спадщини, до уваги беруться тільки ті, які мають матеріальний прояв. Оскільки в Україні відсутнє законодавче регулювання державою охорони пам'яток нематеріальної культурної спадщини, то це може спричинити викривлення подання певних історичних подій чи фактів, що є пов'язаними з нематеріальним культурним надбанням.

Для аналізування сектору літератури та видавничої справи розглянемо ЗУ «Про видавничу справу» [3]. У даному законі не виокремлено норм, які

регулюють процеси споживання громадянами культурних благ, але водночас можна простежити непряму залежність процесів споживання у взаємопов'язаній діяльності видавців, а саме увагу зосереджено на книговидавцях, що мають пряму доступність до споживачів літературних продуктів. Слід наголосити, що сектор літератури та видавничої справи є тісно пов'язаний з сектором культурної спадщини в частині бібліотечної діяльності, оскільки літературні та періодичні видання в основному забезпечують наповнення бібліотечних фондів. Зважаючи на можливість гарантування громадянам безоплатного доступу до бібліотечних фондів, а саме офлайн доступу, слід наголосити на необхідності законодавчого врегулювання безоплатного доступу і в частині онлайн, адже саме це відповідає тенденціям сучасності та дає можливість підвищити попит на усі види літературних продуктів та зменшити ризик пов'язаний з порушенням авторського права.

ЗУ «Про культуру» [5] регулює такі сектори культури та мистецтв, як аудіальний, візуальний, дизайн та мода, креативні та культурні індустрії регулюються також зазначені сектори опосередковано згадуються і в інших нормативно-правових документах, звідси можна зробити висновок, що українське законодавство не є адаптованим до міжнародної класифікації секторів культури та мистецтва.

2.2. Розмежування повноважень щодо управління історико-культурною спадщиною України на різних рівнях влади

Верховна рада України та Кабінет Міністрів України здійснюють окремі функції у сфері управління історико-культурною спадщиною України.

Верховна Рада України затверджує перелік пам'яток, які не підлягають приватизації відповідно до статті 18 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], а також відповідно до земельного законодавства регулює припинення права постійного користування окремими земельними ділянками земель історико-культурного призначення, визначає підстави добровільної відмови від користування зазначеними земельними ділянками або наводить порядок і причини їх вилучення відповідно до ст. 150 Земельного кодексу України [13].

Кабінет Міністрів України, згідно ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], обумовлює такі *повноваження*:

– забезпечення проведення державної політики щодо охорони культурної спадщини (ст. 4);

– занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення (ст. 4);

- подання у відповідні міжнародні інстанції пропозиції про занесення пам'ятки до Списку всесвітньої спадщини (ст. 4);
- надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення (ст. 4);
- затвердження Списку історичних населених місць України та змін, внесених до нього (ст. 4);
- оголошення комплексів (ансамблів) пам'яток історико-культурними заповідниками державного значення та територій історико-культурними заповідними територіями (ст. 4);
- затвердження нормативів і методик грошової оцінки пам'ятки (ст. 4);
- затвердження порядку укладання охоронних договорів та їх типових форм (ст. 23);
- оголошення комплексу (ансамблю) пам'яток історико-культурним заповідником державного значення (ст. 33-1);
- затвердження переліку платних послуг, які може надавати адміністрація історико-культурного заповідника (ст. 33-1);
- прийняття рішення про забезпечення дотримання режиму історико-культурної заповідної території, створення її адміністрації, затвердження положення про неї (ст. 33-3).

Відповідно до статті 13 ЗУ «Про музеї та музейну справу» [7], Кабінет Міністрів визначає та затверджує перелік платних послуг державних та комунальних музеїв, які надаються ними відвідувачам, також відповідно до статті 19, Кабмін затверджує порядок відповідно до якого в музеях проводять облік музейних предметів та предметів музейного значення.

У статті 20 Земельного кодексу України [13], зазначено, що Кабінет Міністрів погоджує порядок зміни цільового призначення земельних ділянок історико-культурного призначення, які перебувають як у державній так і у комунальній власності.

Міністерство культури України відповідно до законодавства має широкий спектр повноважень у сфері культурної спадщини. Так, відповідно до статті 5 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], до його *повноважень* віднесені:

- формування та реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини;
- розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини;
- затвердження державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини (щодо пам'яток архітектури та містобудування – спільно з Мінрегіонбудом);

– встановлення режиму використання пам'яток національного значення, їхніх територій, зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць;

– управління в порядку, встановленому законом, історико-культурними заповідниками державного значення;

– затвердження правил встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій, затвердження їхніх зразків;

– здійснення інших повноважень, передбачених законом та покладених на нього актами Президента України;

– контроль за виконанням цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;

– реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини;

– ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, здійснення координації та контролю за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини;

– координація робіт з виявлення, дослідження та документування об'єктів культурної спадщини;

– занесення об'єктів культурної спадщини місцевого значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток місцевого значення;

– забезпечення публікації Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення до нього змін;

– здійснення нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування та музеєфікації пам'яток, об'єктів всесвітньої спадщини та інших робіт на них тощо.

У ЗУ *«Про музеї та музейну справу»* [7] для *Мінкульту* передбачено наступні повноваження:

– погодження порядку подальшого використання музейних зібрань у разі ліквідації музеїв, що засновані на державній і комунальній формах власності (ст. 10);

– затвердження порядку надання платних послуг музеями, заснованими на державній та комунальній формі власності (ст. 10);

– погодження вилучення приміщень музеїв, що є у державній чи комунальній власності (ст. 14);

– прийняття рішення про обмін музейних предметів, музейних колекцій, музейних зібрань, що належать до державної частини Музейного фонду України (ст. 15-2);

– затвердження порядку віднесення музейних предметів Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання та умов їх зберігання (ст. 15-2);

– визначення вимог до умов зберігання та обліку музейних предметів, музейних колекцій (ст. 21);

– вилучення з фондово-облікової документації музейних предметів, що належать до державної частини Музейного фонду України у разі втрати або руйнування (ст. 21).

Міністерство культури, погоджує проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок, розташованих на території пам'яток культурної спадщини національного значення, їх охоронних зон та охоронюваних археологічних територіях, що зазначено у статті 186-1 *Земельного кодексу України* [13].

Органи охорони культурної спадщини обласних та міських держадміністрацій відповідно до ст. 6 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8] здійснюють наступні повноваження:

– здійснення контролю за виконанням нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;

– подання пропозицій Мінкульту про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього;

– забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проєктів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

– визначення меж територій пам'яток місцевого значення та затвердження їхніх зон охорони;

– встановлення режиму використання пам'яток місцевого значення, їхніх територій, зон охорони;

– забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

– організація розроблення та погодження відповідних програм охорони культурної спадщини;

– надання відповідних дозволів на відновлення земляних робіт;

– укладення охоронних договорів на пам'ятки;

– управління в порядку, встановленому законом, історико-культурними заповідниками державного чи місцевого значення;

– подання пропозиції Мінкульту про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;

– застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону тощо.

Відповідно до ст. 186 та ст. 186-1 *Земельного кодексу України* [13], *орган охорони культурної спадщини обласної та міської держадміністрації повинен здійснювати* погодження такої землевпорядної документації:

– схем землеустрою і техніко-економічні обґрунтування використання та охорони земель адміністративно-територіальних одиниць;

– проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій історико-культурного призначення, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів;

– проєктів землеустрою щодо відведення земельних ділянок, розташованих на території земель історико-культурного призначення, пам'яток культурної спадщини місцевого значення, їх охоронних зон, в історичних ареалах населених місць та інших землях історико-культурного призначення.

Районні держадміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад, як місцеві органи охорони культурної спадщини мають ряд повноважень, що передбачені ст. 6 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], а саме:

– подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, внесення змін до нього та про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;

– забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проєктів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

– забезпечення дотримання режиму використання пам'яток місцевого значення, їх територій, зон охорони;

– забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

– організація розроблення відповідних програм охорони культурної спадщини;

– надання висновків щодо відповідних програм та проєктів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках місцевого значення, історико-культурних заповідних територіях та в зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програм та проєктів, реалізація яких може позначитися на стані об'єктів культурної спадщини тощо.

Згідно статті 44 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [6] **обласні та районні ради** можуть делегувати певним державним адміністраціям ряд повноважень пов'язаних з організацією охорони, реставрацією, використанням пам'яток історії та культури, архітектури і містобудування, палацово-паркових, паркових та садибних комплексів.

Відповідно статті 26 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [6] **сільські, селищні, міські ради** також можуть вносити пропозиції до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками історії або культури, які охороняються законом. Крім цього, дані ради мають право затверджувати генеральні плани населених пунктів у тому випадку, коли населений пункт включений до Списку історичних населених місць України, тоді у складі його генерального плану затверджується історико-архітектурний опорний план, про що вказано у статті 17 ЗУ «Про регулювання містобудівної діяльності» [9].

Виконавчі органи сільських, селищних, міських рад відповідно до ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» [6] мають право здійснювати «організацію охорони, реставрації та використання пам'яток історії і культури, архітектури та містобудування, палацово-паркових, паркових і садибних комплексів, природних заповідників» (ст. 31), а також «забезпечують охорону пам'яток історії та культури, збереження та використання культурного надбання» (ст. 32).

Крім того, відповідно зі ст. 33 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8], виконавчі органи сільських, селищних, міської рад «уповноважені надавати висновки про доцільність оголошення комплексу (ансамблю) пам'яток історико-культурним заповідником або території історико-культурною заповідною територією».

Перелік окремих функцій у сфері культурної спадщини затверджені тільки за Міністерством України. До таких функцій слід віднести: здійснення нагляду за проведенням робіт пов'язаних дослідженням, консервацією, реабілітацією, реставрацією, ремонтом, пристосуванням та музеєфікацією пам'яток та інших робіт на визначених пам'ятках. Також, при виконанні окремих функцій у сфері охорони історико-культурних пам'яток беруть участь органи обох рівнів. Наприклад, договори по охороні окремих пам'яток, що мають національне значення вкладаються на регіональному рівні, при цьому погоджуються з Мінкультом. Також, в даному законі передбачено порядок залучення місцевих органів по охороні культурної спадщини з метою виконання певних повноважень щодо пам'яток місцевого значення, при цьому місцеві органи по охороні надають висновки, на підставі яких вищі регіональні органи проводять відповідні погодження. Варто наголосити, що здійснення погоджень з Міністерством культури щодо пам'яток національного значення, надання висновків органами нижчого рівня не передбачено.

Окремі функції у сфері управління історико-культурною спадщиною мають право здійснювати органи усіх рівнів управління, а саме Мінкульт, РДА та виконавчі органи рад. Наприклад укладення контракту на виявлення,

дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування та інші заходи у сфері охорони культурної спадщини України в межах державного замовлення.

Також, згідно з п. 14 ч. 1 та п. 9 ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про охорону культурної спадщини» [8] *обласні, районні держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних та міських рад* мають аналогічні повноваження у результаті видання розпоряджень та приписів щодо охорони історико-культурних пам'яток місцевого значення, припинення робіт на пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони, якщо ці роботи проводяться без затверджених або погоджених з відповідними органами охорони культурної спадщини програм та проєктів, які передбачені Законом дозволів.

2.3. Сучасні підходи до вдосконалення механізмів державного регулювання зі збереження та популяризації історико-культурної спадщини

З початку процесу європейської інтеграції в Україні активізувалася реалізація європейського досвіду державного управління у сфері культури. Ще у 2017 році представники Ради Європи провели огляд культурної політики та розробили рекомендації Міністерству культури України. Під час проведення огляду представники Ради Європи наголосили на тому, що наявна в Україні культурна інфраструктура, наявні ресурси та законодавство мають усі передумови для швидкого реформування історико-культурної сфери. Підводячи підсумки огляду експерти зазначили на важливості заохочення як кожного громадянина, так і держави в цілому, інвестувати в культуру.

Вивчаючи практику державного управління в сфері культури ЄС варто відзначити автономію національних культурних політик кожної з країн-членів. Незважаючи на те, що у культурній політиці ЄС існують такі *пріоритетні напрями*, як створення загальноєвропейського культурного простору та створення умов для розвитку культурного туризму на території Європейського Союзу. Варто зазначити, що моделі державного регулювання у сфері культури є різними в кожній з країн-членів ЄС, що можна пояснити як національними особливостями окремо взятої країни-члена ЄС, так і особливостями інтересів та потреб громадян кожної окремо взятої країни ЄС.

При використанні такого підходу в Україні, першочергово в процесі реалізації політики у сфері культури необхідно врахувати особливості та потреби на усіх державних рівнях, а саме на локальному, на регіональному та на національному. При врахуванні цього потрібно чітко розмежувати відповідальність та повноваження між центральною владою та владою на

місцях. Беручи до уваги, те що реформа децентралізації в Україні проходить вже кілька років, розмежування повноважень є негайним та першочерговим завданням. Таке розмежування сфер відповідальності дасть можливість зміцнити сферу культури та посилити позиції України під час входження в культурний простір Європи в процесі євроінтеграції [20].

Серед *проблем*, пов'язаних з охороною історико-культурної спадщини є удосконалення діяльності державно-владних інституцій за допомогою формування системи механізмів функціонування пам'яткоохоронної сфери. Забезпечення розвитку та популяризація культурних цінностей дасть можливість удосконалити організаційний, правовий, економічний та інформаційний механізми державного регулювання охорони культурної спадщини за найважливішими напрямками.

На даний час, важливою для України є *проблема вдосконалення законодавства у сфері охорони культурної спадщини*. Зазначена проблема сформувалася у результаті появи ряду загроз для культурної спадщини України, до яких відносять такі як [15]:

- незаконне в більшості випадків використання рухомих предметів культурної спадщини у цивільний обіг;
- активне і широко поширене розграбування археологічних пам'яток;
- активне знищення пам'яток архітектури у великих містах шляхом їх знесення і будівництво на їх різних об'єктах нерухомості, що в більшості випадків не гармоніює з традиційною архітектурою міста;
- недобросовісне розроблення нормативних актів у сфері культури;
- наявність випадків розграбування об'єктів історико-культурної спадщини;
- протизаконне вивезення культурних цінностей за межі України;
- не врахування рекомендацій міжнародних організацій щодо збереження історико-культурної спадщини, у тому числі ЮНЕСКО.

Тому, з метою збереження та для обліку об'єктів культурної спадщини України, варто доповнити ЗУ «Про охорону культурної спадщини» статтями, які б забезпечили охорону предметів, які пов'язані із історичними подіями в Україні, творів образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, документів, що мають цінність для культури України. Отож, варто взяти до уваги пропозицію С. Іванової та Т. Каткової і прийняти окремий законодавчий акт «Про обіг культурних цінностей», у якому було б передбачено порядок обліку культурних цінностей, які є у приватній власності; правила та послідовність занесення їх до реєстру культурного надбання України; створення електронного каталогу, до якого було б внесено предмети національної спадщини; описано послідовність процедури комерційного обігу та правила колекціонування історико-культурних

цінностей; правила та послідовність проведення легалізації приватних колекцій [14].

Нажаль, збереження історико-культурної спадщини є неможливим без наявності відповідних законодавчих документів. Варто наголосити, що норми які прописані у наявному вітчизняному законодавстві у сфері охорони культурних пам'яток в Україні не можуть відобразити та передбачити зміни, що можуть відбутися в країні з моменту вторгнення держави агресора. Тому, з метою вдосконалення правового механізму державного регулювання охорони історико-культурної спадщини варто було б *розробити комплексний нормативно-правовий акт (Кодекс) у сфері охорони та збереження історико-культурної спадщини України*. При цьому, слід збільшити функціональне призначення пропонованого Кодексу і прийняти Кодекс охорони не тільки історико-культурної спадщини, але й у сфері охорони пам'яток архітектури та містобудування. Пропонований кодекс повинен бути єдиним цілісним нормативно-правовим актом, за допомогою якого можна здійснювати правове регулювання суспільних відносин у сфері охорони культурних пам'яток. Також, у Кодексі варто об'єднати чинне законодавство в різних галузях, які містять норми чи вимоги спрямовані на збереження історико-культурної спадщини України та її охорону.

Кожен законодавчий акт, який буде входити до Кодексу, повинен встановлювати вимоги та норми з метою захисту та збереження історико-культурних пам'яток, повинен визначати відповідальність за належне утримання культурних пам'яток та визначати розмір фінансової підтримки дослідницької роботи з метою виявлення і внесення до реєстру історико-культурних пам'яток. Беручи до уваги досвід закордонних країн, до переліку законодавчих актів, які ввійдуть до складу Кодексу варто включити законодавчі акти що регулюють порядок приватизації землі, транспорту, регламентують проведення реконструкції центрів історичних міст, та забезпечують розвиток сільськогосподарського виробництва. Також, слід включити акти, які б категорично забороняли і визначали відповідальність за самовільне знесення культурних пам'яток без наявності дозволів від спеціально-уповноважених адміністративних органів, які несуть відповідальність за стан збереження культурного майна в певній громаді, яке взято на державний облік та контроль. При цьому варто запровадити проведення обов'язкової оцінки історичних й монументальних об'єктів незалежними фахівцями у сфері пам'яткоохоронної діяльності.

Фахівцям пам'яткоохоронної діяльності варто *посилити контроль за проведенням реставраційно-ремонтних робіт* як екстер'єру, так і інтер'єру історико-культурних пам'яток, а також наголосити на категоричній забороні перебудовувати фасади або вносити нові елементи оздоблення на об'єктах

історико-архітектурного значення, що може призвести до зміни первісного, автентичного вигляду пам'ятки, або спричинити пошкодження пам'ятки [19].

Важливим для України є удосконалення правового механізму державного регулювання у сфері охорони істотко-культурної спадщини та формування перспектив розвитку історико-культурної сфери України на довгостроковий період. При цьому виникає питання розробки, підготовки, формування та прийняття довгострокових цільових програм з метою збереження культурних пам'яток державного та місцевого значення. Такі програми важливо приймати на довгостроковий період у них чітко визначити обсяги фінансування як з державного чи місцевого бюджету, а також порядок залучення до фінансування позабюджетних коштів від приватних осіб чи товариств, благодійних фондів тощо.

На даний час в межах проєкту Дорожня карта, Мінкульту України розробляється довгострокова *національна культурна стратегія – «Культура 2025»* [18]. Над розробкою даної Культурної стратегії працюють представники Мінкульту України спільно з вітчизняними та європейськими консультантами з Естонії і Грузії. Особливістю Культурної стратегії є те, що вона спрямована на вирішення не лише національних, але й регіональних і місцевих проблем у сфері охорони історико-культурної спадщини. Також, у даній стратегії наголошено на обов'язковості залученням до процесу її розробки як відповідних міністерств, так і регіональних і місцевих органів влади і навіть неурядових організацій. Також не варто ігнорувати труднощі з фінансуванням програм охорони культурних пам'яток, вона повинна бути відкритою та мати розроблений механізм для фінансової підтримки з боку приватного сектору, благодійних фондів та навіть окремих громадян.

Далі розглянемо **організаційний механізм державного регулювання**, що потребує вдосконалення. Як правило, під даним механізмом розуміють процес регулювання дій органів публічної влади у сфері охорони історико-культурних пам'яток, спрямований на покращення результативності впровадження державної політики та розв'язання суперечностей, які виникають у результаті розширення міжнародних, культурних і наукових зв'язків. Такого результату можна досягти за допомогою погодження суспільних відносини та розробки моделі вдосконалення взаємодії органів публічної влади, громадськості і приватних структур, які задіяні у здійсненні охорони історико-культурної спадщини, а дії їх спрямовані на всесторонню охорону всіх видів історико-культурної спадщини, метою якої є обґрунтування створення нової організаційної структури управління як на державному так і на регіональному рівнях. Дана модель повинна ґрунтуватися на засадах децентралізації та демократизації.

На жаль, держава у сфері утримання об'єктів історико-культурної спадщини має дуже обмежені фінансові можливості, оскільки обсяг

державного фінансування, на утримання та реставрацію історико-культурних пам'яток становить близько 10-15% від необхідної суми. Тому, виникає потреба пошуку та залучення альтернативних джерел фінансування у зазначеній сфері.

Опираючись на досвід різних країн слід зазначити, що об'єкти історико-культурної спадщини є важливим активом сучасних міст, який може приносити прибуток і при цьому мати істотний вплив на їх економічний розвиток. Тому, процес вдосконалення механізму, метою якого є державне регулювання та охорона наявної історико-культурної спадщини можна прирівняти з залученням держави безпосередньо до процесів соціально-економічного розвитку самої країни.

Культуру розглядають як один з важливих ресурсів, що має вплив на економічний розвиток регіонів і вона є об'єктом для інвестування, саме це обумовлює важливість залучення державою приватних інвесторів з метою здійснення спільної охорони історико-культурної спадщини кожної громади.

В. Холодок наголошує, що державно-приватне партнерство є найбільш універсальним механізмом інвестиційної політики, який сприяє об'єднанню фінансового, організаційного та управлінського потенціалу зазначених секторів (приватного та державного) економіки на пріоритетних напрямках [22]. У свою чергу, інвестиції в розвиток економічного механізму державного регулювання у сфері охорони історико-культурної спадщини розкриє ряд переваг та перспективних форм державно-приватного партнерства, а саме: оренда та безкоштовне споживання об'єктів культурної спадщини, безкоштовна їх передача у власність; трастове управління об'єктами культурної спадщини; аутсорсинг; підписання інвестиційних угод; проведення їх приватизації; залучення об'єктів культурної спадщини в туристичну діяльність; формування та використання потенціалу транскордонних, історичних, культурних, туристичних кластерів у сфері історико-культурної спадщини України.

Загалом, вдосконалення механізму державного регулювання у сфері охорони історико-культурних об'єктів передбачає надання сервейінгових послуг. **Сервейінгові послуги** слід розглядати як систему фінансово-економічних відносин між державними інституціями та суб'єктами приватного сектору економіки на довготривалу перспективу, яка спрямована на реалізацію проєктів та об'єднання наявних ресурсів, справедливого розподілу доходів, витрат та ризиків.

До особливостей *концепції сервейінга* варто віднести комплексність у вирішенні питань у сфері управління, забезпечення системності з метою вирішення новоутворених проблем, інтегрованість пропонуваніх рішень, формування стратегічного бачення перспектив в майбутньому і акцент на вирішенні прикладних управлінських завдань. Зазвичай, історико-культурну

нерухомість і земельні ділянки, де вона розташована вважають найбільш привабливими об'єктами для інвестування. При цьому, важливу роль відіграє стан об'єкту, місце розташування та рівень його культурної цінності. У процесі реалізації інвестиційних проєктів у сфері охорони культурної спадщини важливою умовою є, як дотримання інтересів держави, в частині збереження і використання конкретно взятої пам'ятки та з іншого боку важливим є взяття до уваги інтересів інвестора в частині окупності інвестиційного проєкту та безпосереднього отримання прибутку.

Під час реалізації концепції сервейінгу у пам'яткоохоронній сфері слід опрацювати технічні і просторово-територіальні аспекти розвитку історично-культурної нерухомості враховуючи управлінсько-цільову орієнтацію, яка відіграє важливу роль при її ефективному використанні.

Загалом, підсумовуючи усе вище сказане, слід наголосити на важливості забезпечення вдосконалення механізму державного регулювання в сфері охорони історико-культурної спадщини шляхом створення системи взаємовідносин між органами публічної влади на різних рівнях управління та суб'єктами підприємницької діяльності в процесі здійснення господарської діяльності для пошуку різних джерел фінансування охорони культурної спадщини, забезпечення справедливого розподілу бюджетних коштів на усіх рівнях влади для фінансування збереження історико-культурної спадщини країни загалом.

Основа пропонованого економічного механізму державного регулювання повинна базуватися на таких принципах, як:

- принцип плановості та ефективності використання коштів;
- принцип результативності та зворотного зв'язку;
- принцип публічності та законності.

При цьому, вдосконалення інформаційного механізму, як правило, є пов'язаним із доцільністю використання інтерактивних методів взаємодії органами публічної влади у різних регіонах, що дає можливість забезпечити доступ населенню до культурних надбань за допомогою засобів новітніх інформаційних технологій, а також дасть можливість інтеграції історико-культурної спадщини у світовий інформаційний простір.

Взятий Україною курс на євроінтеграцію та в перспективі приєднання країни до Єдиного європейського інформаційного простору, Європейського освітнього та дослідницького просторів та Європейського культурного простору обумовлюють перед Українською державою важливість розвитку історико-культурної сфери в руслі європейських тенденцій.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст поняття «культура», яке наведено у Законі України «Про культуру».
2. Розкрийте зміст поняття «мистецтво».
3. Опишіть функції, які покладені на культуру.
4. З якою метою було створено такі державні інституції, як Український інститут, Український культурний фонд та Український інститут книги?
5. Опишіть особливості створеної ініціативи Асоціації об'єднаних територіальних громад.
6. Чому на Вашу думку, Конституція України є основним документом, що регулює процеси надання та споживання культурних благ країни?
7. Перелічіть, які Ви знаєте законодавчі документи, що регулюють процес споживання історико-культурних благ в Україні.
8. Розкрийте зміст функцій, які здійснює Верховна рада у сфері управління історико-культурною спадщиною.
9. Розкрийте зміст функцій, які здійснює Кабінет Міністрів України у сфері управління історико-культурною спадщиною.
10. Назвіть декілька проблем, пов'язаних з охороною історико-культурної спадщини України.

Тестові завдання:

1. Основним документом, що регулює процеси надання та споживання культурних благ в Україні є:
  - а) Конституція України;
  - б) Закон України «Про культуру»;
  - в) Закон України «Про охорону культурної спадщини»;
  - г) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».
2. Розглядаючи сектор перформативного та сценічного мистецтва варто проаналізувати:
  - а) Закон України «Про театри і театральну справу»;
  - б) Закон України «Про телебачення і радіомовлення»;
  - в) Закон України «Про кінематографію»;
  - г) Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу».
3. У якому році представники Ради Європи провели огляд культурної політики України?
  - а) 1991 р.;
  - б) 2000 р.;
  - в) 2017 р.;
  - г) 2023 р.

4. Окремі функції у сфері управління історико-культурною спадщиною здійснюють вищі органи державної влади, а саме:

- а) Верховна рада України та Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна рада України та Міністерство культури України;
- в) Кабінет Міністрів України та Міністерство культури України;
- г) Верховна рада України, Кабінет Міністрів України та Міністерство культури України.

5. Районні держадміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад як місцеві органи охорони культурної спадщини мають ряд повноважень, що передбачені ст. 6:

- а) Конституції України;
- б) Закону України «Про культуру»;
- в) Закону України «Про охорону культурної спадщини»;
- г) Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Практичні завдання:

1. Напишіть короткий твір-роздум на одну із запропонованих тем:

А. Чому в Україні не відновлюють маловідомі об'єкти історико-культурної спадщини?

Б. Які законодавчі акти Ви б рекомендували запозичити Україні у країн-членів ЄС для підтримки та охорони історико-культурних пам'яток?

2. Що, на Вашу думку, варто зробити місцевій владі, для популяризації історико-культурних пам'яток на її території? (приклад навести на рівні районної, селищної громади на власний вибір).

3. Проведіть міні-дослідження у громаді на тему: «Як за допомогою історико-культурної спадщини посилити місцеву економіку»? Дослідження провести на прикладі конкретної громади (громаду можна обрати за Вашим вподобанням).

Список використаних джерел:

- 1. Безклубенко С.Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2013. №. 14. С. 6-13.
- 2. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр>.
- 3. Закон України «Про видавничу справу» від 5.06.1997 р. № 318/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр>.
- 4. Закон України «Про кінематографію» від 13.01.1998 р. № 9/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-вр>.
- 5. Закон України «Про культуру» від 14.12.2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.

6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
7. Закон України «Про музеї та музейну справу» від 29.06.1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр>.
8. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8.06.2000 р. № 1805-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
9. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 р. № 3038-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
10. Закон України «Про театри і театральну справу» від 31.05.2005 р. № 2605-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15>.
11. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
12. Здіорук С.І., Литвиненко О.М., Розумна О.П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2012. 64 с.
13. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
14. Каткова Т.Г. Діяльність ОВС України з питань захисту культурної спадщини: адміністративно-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 242 с.
15. Каткова Т.Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством. Право і безпека. 2005. № 5. С. 148-152.
16. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
17. Костиця І.О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 384-387.
18. Мінкультури презентує проєкт Дорожньої карти – «Культура 2025. Довгострокова національна культурна стратегія». URL: https://www.cultura.kh.ua/images/stories/innovaciyna_diyalnist/dovgostrokova_strategiya_rozv_.pdf.
19. Могіліна Т.С. Міжнародний досвід охорони культурної спадщини та пам'яткоохоронне законодавство України. Київ: Стилос, 2002. 195 с.
20. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами» від 19.08.2020 р. № 1035-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2020-р>.
21. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами» від 23.01.2019 р. № 27-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019-р>.
22. Холодок В.Д. Державне управління охороною культурної спадщини в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків, 2014. 20 с.
23. Шостак В.С. Мистецтво та структура мистецької діяльності як об'єкти адміністративно-правового забезпечення. *Правої і Безпека*. 2012. № 4. С. 112-116.

РОЗДІЛ 3

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

- 3.1. Культурні цінності та історико-культурна спадщина: дефініція та класифікація.
- 3.2. Цифровізація об'єктів культурної спадщини: від історії до епохи.
- 3.3. Європейська цифрова бібліотека (Europeana): мета, стратегія та завдання.
- 3.4. Міжнародні проекти цифровізації історико-культурної спадщини Europeana Space.
- 3.5. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму.

3.1. Культурні цінності та історико-культурна спадщина: дефініція та класифікація

В умовах суттєвого розвитку культурного туризму комерціалізація культурної спадщини набуває глобального характеру, охопивши чимало регіонів світу. Культурна спадщина ідентифікує знання, переконання, традиції та існування певних народів, дозволяє пізнавати та не забувати раніше створене надбання майбутнім поколінням. Тому важливо культурну спадщину зберігати та популяризувати, оскільки вона є ідентичністю, яка може познайомити людей зі світом. Спадщина передбачає зв'язок минулого, сучасного та майбутнього. Спадщина – це процес між існуванням різних поколінь, накопичення матеріальних та духовних культурних цінностей, де наступна епоха може перейняти те, що існувало до неї.

В українському законодавстві дуже часто використовуються такі терміни, як «культурні цінності», «культурна спадщина», «культурне надбання» тощо. Однак немає вираженого розуміння даних категорій. Дуже часто термін «культурні цінності» використовується для рухомих об'єктів культури із історичною, художньою чи науковою приналежністю.

Під **культурними цінностями** розуміються об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України [13].

Поняття *культурної спадщини* є ширшим ніж поняття *культурних цінностей*. Не усі культурні цінності можуть бути спадщиною. Проте, будь-який елемент культурної спадщини охоплює культурні цінності.

Під **культурною спадщиною** розуміється сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини.

Об'єкт культурної спадщини – визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти (об'єкти підводної культурної та

археологічної спадщини), інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність [14].

Міжнародне та цивільне право захищає тільки частину культурних об'єктів. Тому об'єкти культурної спадщини, які часто використовуються в туристичних практиках інколи отримують негативні наслідки в процесі перетворення на «туристичний товар». Неefективне управління культурною спадщиною призводить до пошкодження їх цілісності, суттєвих характеристик. Особливо важливо охороняти та дбати про природні об'єкти світової спадщини та архітектурні пам'ятки.

У відповідності до дефініцій ЮНЕСКО **культурна спадщина** включає артефакти, пам'ятники, групу будівель і місць, музеї, які мають різноманітні цінності, включаючи символічне, історичне, художнє, естетичне, етнологічне або антропологічне, наукове та соціальне значення. Вона охоплює матеріальну спадщину (рухому, нерухому та підводну), нематеріальну культурну спадщину, включену в культурну, та артефакти, місця чи пам'ятки природної спадщини. Це визначення виключає нематеріальну культурну спадщину, пов'язану з іншими культурними сферами, такими як фестивалі, святкування тощо. Воно охоплює промислову спадщину та наскельні малюнки [6].

Останнім часом значний вплив на розвиток туризму здійснюється за допомогою культурних чинників, таких як історико-культурних рекреаційних ресурсів. У той час, коли природні рекреаційні ресурси сприяють розвитку лікувально-оздоровчої рекреації, то історико-культурні ресурси можуть ефективно використовуватись для організації різних видів пізнавального туризму.

Історико-культурні туристичні ресурси можна розглядати як сукупність об'єктів рухомої та нерухомої культурної спадщини, а також явищ духовної культури, що можуть використовуватись для задоволення рекреаційних потреб. Нерухомі об'єкти культурної спадщини є важливою матеріальною складовою історико-культурних туристичних ресурсів. Сюди можна віднести пам'ятки історії, архітектури, археології, науки тощо.

Історико-культурні ресурси також виконують важливі виховні функції патріотичності, національної свідомості, а їх розташування та популяризація на певній території формує її позитивний туристський імідж, здійснює вплив на напрямки туристичних маршрутів, збагачує рекреаційно-туристську пропозицію.

Історико-культурні ресурси можуть представляти спадщину минулих поколінь суспільного розвитку, до яких прийнято включати тільки ті

культурно-історичні об'єкти, які досліджені та оцінені. Також вони повинні мати суспільне значення та можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для задоволення рекреаційних та духовних потреб [18].

Важливим елементом історико-культурних рекреаційних ресурсів певного регіону є його історико-культурна спадщина. Інтерпретація історико-культурної спадщини сприяє збагаченню туристичної пропозиції шляхом залучення емоцій, покращення досвіду та поглиблення розуміння місць, людей, подій і предметів з минулого.

Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів відображена на рис. 3.1. До історико-культурних туристичних ресурсів відносять не тільки пам'ятки історії, але й пам'ятки археології, етнографічні пам'ятки, мистецькі пам'ятки, архітектурні пам'ятки та пам'ятки містобудування.

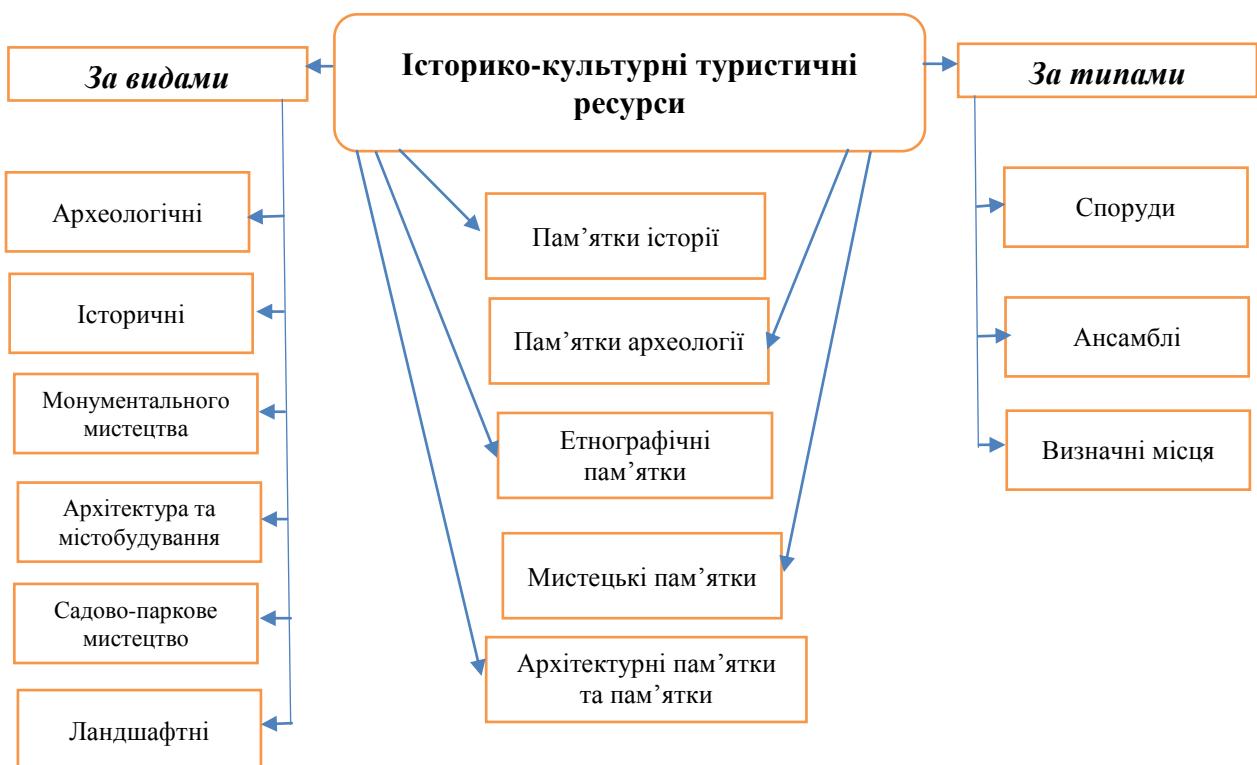

Рис. 3.1. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів
Розроблено на основі [16]

З метою інтерпретації, захисту, збереження та використання історико-культурної спадщини важливо визначити основні завдання та межі відповідальності державних установ, міст та місцевих громад. Визначальна відповідальність належить державі, яка повинна охороняти історико-культурну спадщину. Відповідальність міст та місцевої влади належить за ті пам'ятки культури, які знаходяться в межах їх юрисдикції. ЗМІ також відіграють значну роль, оскільки очікується, що вони сприятимуть поширенню історико-культурних цінностей і важливості спадщини, тоді як

неурядовий сектор може сприяти оцінці спадщини та залученню громадян і власників пам'яток до планування її використання.

Більш ніж будь-коли раніше існує чітке усвідомлення цінності культури, і тепер вона відіграє значну роль у стимулюванні розвитку економіки країн, які володіють значними культурними цінностями та культурною спадщиною. Культура має силу суттєво впливати та змінювати суспільства через численні прояви, починаючи від історичних пам'яток і традиційних практик до форм сучасного мистецтва.

Відкриваючи нові можливості, туризм стає важливим елементом транснаціональної культурної економіки. Розвиток культурного туризму не обмежується тільки наявністю об'єктів історико-культурної спадщини, а залежить від сукупності чинників, таких як ефективна державна туристична політика, інфраструктурний розвиток та формування механізму цифровізації та просування культурної спадщини.

3.2. Цифровізація об'єктів культурної спадщини: від історії до епохи

Цифровізація (англ. digitalization) стає особливим трендом розвитку економіки та важливим чинником економічного зростання будь-якої країни. Оцифрування відіграє значну роль у збереженні та просуванні культурної спадщини. У процесі реалізації світових проєктів з цифровізації спадщини розвивається їх ІТ-складова. Саме така складова ІТ є предметною сферою спадщини, де поєднуються робота фахівців ІТ-сфери та культури.

Історичні факти оцифрування культурних ресурсів можна відслідкувати на рис. 3.2.

Цікавими є перші історичні факти оцифрування, які розпочались ще в далекому 1971 році і відомі як **Проект Gutenberg** [11]. Херох Sigma V Лабораторії дослідження матеріалів Університету Іллінойсу дали оператору рахунок на 100 000 000 доларів США комп'ютерного часу. Це була дивовижна випадковість, оскільки Майкл Харт випадково «опинився в потрібному місці в потрібний час» у той час, коли часу за комп'ютером було більше, ніж люди знали, що робити, і цих операторів заохочували робити все, що завгодно. Так, Майкл Харт вирішив, що він не може зробити нічого такого, як «нормальний обчислювальний процес», що відшкодувало б таку величезну вартість комп'ютерного часу, який йому було надано. Тому йому довелося створити цінність на 100 000 000 доларів іншим способом. Через годину і 47 хвилин він оголосив, що найбільшою цінністю, створеною комп'ютерами, будуть не обчислення, а зберігання, пошук і пошук того, що зберігається в наших бібліотеках.

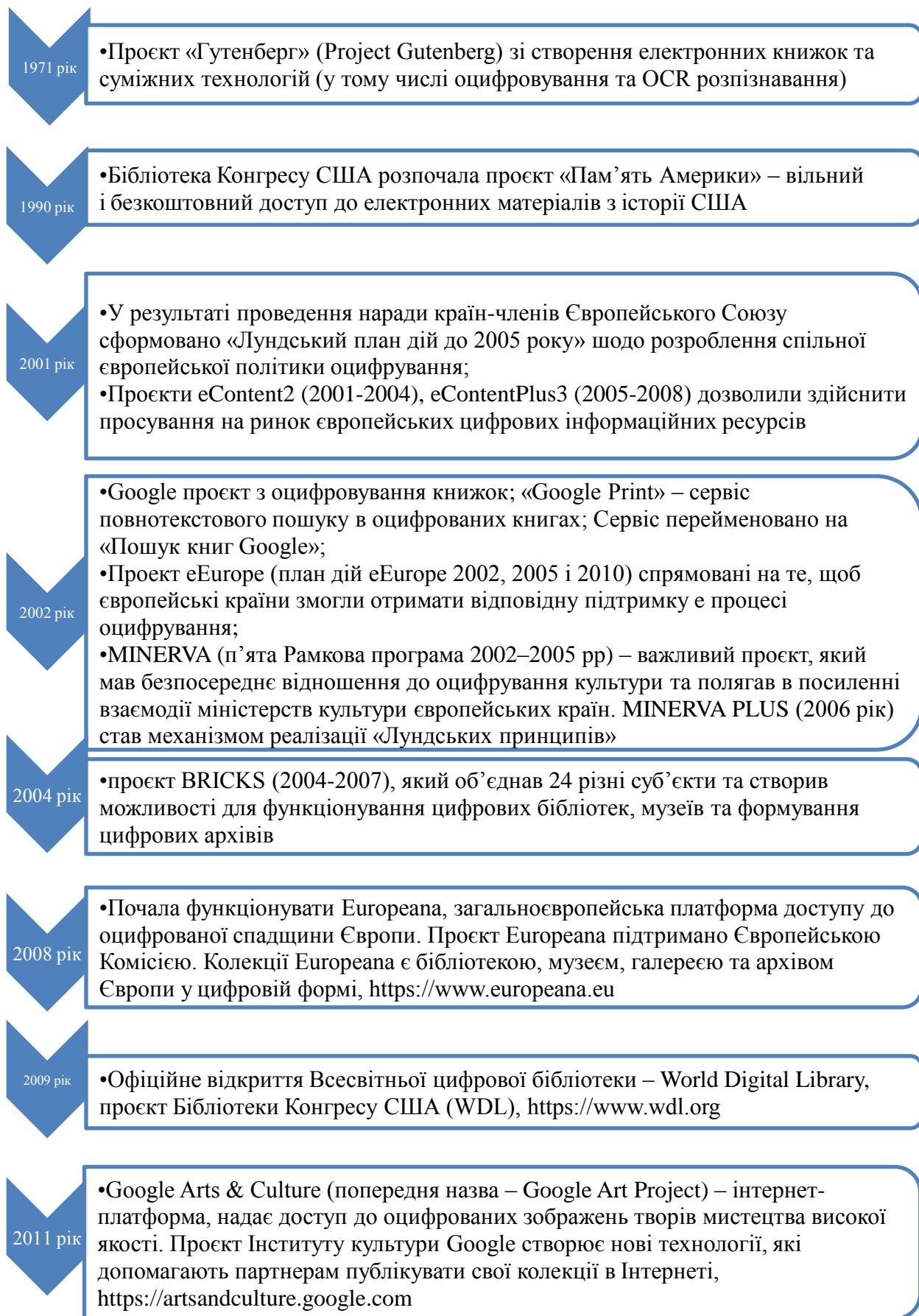

Рис. 3.2. Історичні факти оцифрування світових культурних ресурсів

Передумова, на якій Майкл Харт заснував проєкт Гутенберг: усе, що можна ввести в комп'ютер, можна відтворювати нескінченно. Концепція технології відтворення полягала в тому, що як тільки книга або будь-який інший об'єкт (включаючи зображення, звуки та навіть тривимірні об'єкти можуть бути збережені в комп'ютері), будь-яка кількість копій може бути доступною.

У 1990 році бібліотека конгресу США заснувала проєкт *«Пам'ять Америки»* з наданням вільного доступу до електронних історичних матеріалів США.

У 2002 році Google починає проєкт з оцифрування книг. У грудні 2004 року було оголошено про початок роботи бібліотечного проєкту *«Google Print»*, який у 2005 році був перейменований у *«Пошук книг Google»*.

У 2009 році відкривається міжнародний проєкт *«Світова цифрова бібліотека»* (World Digital Library). Відбувається представлення цифрових копій, виданих різними видавництвами в інтернет-ресурсах, підписуються угоди про оцифрування між різними бібліотеками світу з Google з дотриманням авторських прав.

Європейський Союз значною мірою координує діяльність щодо збереження об'єктів культурної спадщини, створення цифрового доступу до культурних надбань європейських країн. Так, у результаті співпраці різних міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО, МРА, ІФЛА, проведено міжнародні форуми, розроблено та затверджено рекомендації щодо принципів розвитку культури як визначального фактора впливу на духовний та економічний прогрес суспільства.

У контексті європейської політики визначено основні *принципи* особливостей дослідження, збереження та популяризації європейської культурної спадщини, розвитку культурної та мистецької діяльності, формування конкурентоспроможності культурної продукції на світовому ринку та забезпечення доступності благ культури шляхом активної підтримки розвитку цифрових технологій та створення доступного цифрового культурного продукту.

Досвід показує, що більшість держав-членів ЄС отримали значний прогрес у процесі оцифрування матеріалів культури у таких європейських установах культурної спадщини, як бібліотеки, музеї, архіви тощо, про що свідчить згаданий «Оглядний звіт ЄК за 2013-2015 рр.» (Survey Report on Digitisation) [8].

У квітні 2001 року відбулась зустріч представників та експертів країн-членів ЄС в м. Лунді (Швеція), яка мала на меті сформулювати механізм координації національних програм оцифрування. Було погоджено, що оцифрування є важливою необхідністю використання та популяризації європейської спадщини та розвитку культурної індустрії. Незважаючи на

досвід країн-членів ЄС щодо доступу до своєї культурної спадщини все таки існували певні *перешкоди*. До них віднесли:

- ризики застосування деяких технологій і стандартів;
- вимоги, що стосуються довгостроковості збереження та забезпечення доступу до оцифрованих об'єктів;
- відсутність послідовності в підходах до прав на інтелектуальну власність;
- відсутність узгодженості програм з культури з програмами нових технологій.

У результаті проведення обговорень на цій нараді прийнято «*Лундський план дій до 2005 р.*». Виконання даного плану обговорено на наступній нараді країн-членів Європейського Союзу в Брюсселі 17 липня 2001 р.

Досить важливим проектом, який відкрив можливості для здійснення багатьох програм усередині країн-членів ЄС – «*Електронна Європа*» (eEurope). Проект eEurope (план дій eEurope 2002, план дій eEurope2005, потім і 2010) були спрямовані на те, щоб громадяни ЄС отримали значну вигоду від цифровізації, а країни Європи при цьому змогли отримати відповідну підтримку.

Наступна програм *eContent2* (2001-2004) була спрямована на ринок програм, які мали на меті підтримувати виробництво, використання європейського цифрового контенту та сприяти культурній і мовній різноманітності, задоволенню культурних, наукових та освітніх потреб користувачів. Ціль програм eContent – формування європейського контенту із можливостями доступу до використання цифрових технологій.

Упродовж 2005-2008 років діяла програма Комісії Європейських Співтовариств *eContentPlus3*, яка дозволила здійснити просування на ринок європейських цифрових інформаційних ресурсів і була націлена на розвиток інноваційних онлайн послуг в Європі з використанням багатомовного контенту.

Рамкові програми Європейської Комісії стали важливим фінансовим інструментом реалізації програм *eEurope* і *e-Content* та дозволили втілювати ідеї ERA (European Research Area) з метою підтримки і заохочення досліджень в Європейському науковому просторі.

MINERVA (п'ята Рамкова програма 200-2005 pp) – важливий проект, який мав безпосереднє відношення до оцифрування культури та полягав у посиленні взаємодії міністерств культури європейських країн у контексті координації діяльності оцифрування культурної спадщини. Свій розвиток цей проект отримав у проекті шостої Рамкової програми *MINERVA PLUS*. (2006). Проекти *MINERVA* і *MINERVA PLUS* стали інструментом реалізації «Лундських принципів». У відповідності до даних проектів організовано взаємодію міністерств культури європейських країн для

координації національних програм оцифрування культурної та наукової спадщини, створення узгодженої загальноєвропейської платформи для обговорення, координації та формування рекомендацій щодо процесу оцифрування [9].

У результаті Шостої рамкової програми ЄС приймається проєкт **BRICKS** (Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services) (2004-2007 рр.), який об'єднує 24 різні суб'єкти (академічні установи, музеї і бібліотеки, державні та приватні організації) [5].

BRICKS створила можливості для функціонування цифрових бібліотек, музеїв та формування цифрових архівів, а також розвитку та обслуговування простору спільного використання знань і ресурсів домену «культурна спадщина». Мета даного проєкту полягала в розробленні інфраструктури, здатної поєднати культурні ресурси та послуги різних країн.

У 2010 році ЄС ухвалює європейську стратегію економічного розвитку на 10 років – «*Європа 2020*», яка включала цільову ініціативу («Інноваційний союз»), поєднану іншими ініціативами, такими як Digital Agenda, проєкт з визначення пріоритетів формування конкурентоспроможності та розвитку цифрової економіки.

Інший європейський проєкт **ATHENA**, який створений за ініціативою проєкту MINERVA охоплював 20 країн-членів ЄС + 3 країни, які не входили в Європейський Союз, більше 100 музеїв та інших закладів культури. Міністерство культурної спадщини Італії проводило координацію проєкту ATHENA.

Основні цілі ATHENA [2]:

– підтримка і стимулювання участі в Європейській цифровій бібліотеці Europeana музеїв, відповідних організацій та установ, що зберігають культурну спадщину;

– розроблення рекомендацій, методичних матеріалів з питань багатомовності, упорядкування прав інтелектуальної власності, які можуть бути використані в процесі оцифрування, так і з метою інтеграції колекцій музею в Європейську цифрову бібліотеку Europeana;

– ідентифікація цифрових та інформаційних ресурсів європейських музеїв;

– формування можливостей для інтеграції інформаційних ресурсів різних секторів культурної спадщини, співпрацюючи з іншими проєктами.

ATHENA взаємопов'язана з Європейською мережею цифрових бібліотек MICHAEL, спрямованими на розробку та розвиток контенту Europeana. Асоціація MICHAEL має можливість досліджувати цифрові продукти музеїв, архівів, бібліотек з усієї Європи.

3.3. Європейська цифрова бібліотека (Europeana): мета, стратегія та завдання

Представлення європейської культурної спадщини у вигляді цифрових ресурсів розширює можливості доступу до наукового та культурного надбання людства. Стратегія оцифрування і збереження культурної спадщини ЄС ґрунтується на результатах створення та розвитку Europeana як цифрового ресурсу музеїв, бібліотек та архівів Європи.

План ЄС щодо Europeana прийнято 14 листопада 2005 року та відбувається постійна підтримка розвитку оцифрування та створення цифрового контенту в країнах Європи. Європейська Комісія фінансує розвиток глобального інтегрованого цифрового ресурсу Europeana, в якому беруть участь країни ЄС, а також асоційовані учасники зі Східної Європи.

Europeana [7] – стратегічний проєкт Європейської Комісії – глобальний багатомовний каталог з оцифрованими об’єктами європейського культурного і наукового надбання у форматі зображення, текстовому, звуковому, відео, 3D.

Стратегія Europeana 2020 окреслена трьома пріоритетними напрямками розвитку надання доступу до оцифрованих культурної спадщини:

- забезпечення обміну цифровим контентом для установ культурної спадщини;
- розвиток співпраці з партнерами для залучення цільових ринків і аудиторій;
- популяризації вебпорталу Europeana.

Europeana є унікально важливим ресурсом, який до 2025 року надаватиме доступ до оцифрованих історичних, культурних і наукових об’єктів та створить умови для стимулювання соціального та економічного розвитку європейських країн.

У процесі технологічного розвитку цифрового контенту Europeana проводиться 3D оцифрування культурної спадщини. Створення високоточних 3D моделей пам’яток, будівель та музейних об’єктів стає більш поширеним у дослідженні, консервації, управлінні та забезпеченні доступу до спадщини для освіти, туризму. Це достатньо новий та цікавий напрям, який потребує отримання досвіду та вибір контенту, який створюється в 3D, і який буде візуалізуватися і поширюватися в Інтернеті [1].

У 2019 році з метою сприяння оцифрування культурної спадщини 27 європейських країн закликали Групу експертів Європейської Комісії з цифрової культурної спадщини та Europeana (Група експертів DCNE) здійснити розроблення спільних вказівок для комплексної цілісної документації європейських тривимірних активів (3D-активів) культурної спадщини. Таким чином, сформовано список важливих принципів та порад,

які орієнтовані на фахівців з питань культурної спадщини, установ і регіональних органів влади, відповідальних за збереження культурної спадщини Європи у сфері 3D-оцифрування (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Основні принципи та рекомендації з 3D-оцифрування матеріальної культурної спадщини, які розроблені групою експертів DCNE

Принципи	Завдання 3D-оцифрування
Визначення цінності об'єкта матеріальної культурної спадщини і потреби в 3D-оцифруванні	– 3D-оцифрування є необхідністю для матеріальної культурної спадщини, що знаходиться під загрозою, для цілей збереження та реставрації. – 3D-оцифрування може забезпечити віртуальний доступ до культурної спадщини, яка є важкодоступною або недоступною. – 3D-оцифрування може розширити доступ до культурної спадщини для людей з вадами зору, сприяючи створенню доступного тактильного досвіду. – 3D-оцифрування може сприяти кращому захисту об'єктів, дозволяючи проводити дослідження чи відкриття за допомогою 3D-моделей замість безпосереднього використання.
Вибір об'єкта оцифрування для відповідних випадків використання чи груп користувачів	– Визначення мети (цілей) проєкту оцифрування 3D. – Зосередження на культурній спадщині, яка знаходиться під загрозою або має значну цінність. – Розгляд цільової групи користувачів, для яких ви будете оцифровувати, і як вони використовуватимуть такий вміст. – Вивчення особливостей об'єкта оцифрування. – Залучення відділів, які не займаються оцифруванням, наприклад відділи освіти чи збереження, до спільного проєктування та подальшої роботи над проєктом оцифрування.
Прийняття рішення, чи проводити оцифрування власними силами чи аутсорсингом	– Визначення можливостей щодо 3D-оцифрування. Які людські ресурси, навички та обладнання є наявними? Які додаткові ресурси чи навчання є необхідними? – Аналізування витрат і вигод, щоб визначити, чи власне оцифрування чи аутсорсинг пропонують найкращу цінність для проєкту. – Оцінювання складності оновлення власного 3D-робочого середовища, а також наявності підтримки та навчальних матеріалів для різних методів 3D-оцифрування.
Уточнення аспектів авторського права та планування відкритого доступу	– Визначення авторського права, яке сумісно з ідентифікованими правами та найбільше підходить для мети (цілей) оцифрування. – Дотримання принципу, що те, що є суспільним надбанням, має залишатися суспільним надбанням після оцифрування. – Інтеграція положення про ліцензування та авторські права в угоду про доступ і повторне використання. – Забезпечення широкого публічного доступу, зберігання та розповсюдження 3D-моделей через відкриті публічні платформи, а також самостійне розміщення. – Забезпечення доступності вмісту у відкритих форматах. – Включення метаданих, отриманих як машиночитані взаємопов'язані дані (зв'язані відкриті дані), щоб покращити можливість пошуку.

Принципи	Завдання 3D-оцифрування
Визначення необхідної якості з умовою доступної ціни	– Якість 3D-оцифрування культурної спадщини залежить не тільки від точності захоплення та роздільної здатності, а й від інших ключових аспектів, таких як історична точність, діапазон даних і метаданих. – Важливо дослідити, наскільки високими можуть бути точність і роздільна здатність захоплення, які витрати (часові та фінансові), а також обладнання, програмне забезпечення є необхідними. – Збір, створення та додавання багатих метаданих та анотації протягом усього робочого процесу (під час оцифрування, обробки, візуалізації). – Під час аутсорсингу важливо із самого початку визначити вимоги до якості, які права застосовуються та які дані в яких форматах має надавати зовнішній постачальник.
Формування відповідних версій та форматів, необхідних для різних випадків використання	– Для збереження та реконструкції потрібні високоякісні геометрично правильні 3D-моделі, тоді як для візуалізації або додатків VR та AR більше підходять оптимізовані 3D-моделі. – Вміст повинен бути доступним у кількох форматах, принаймні один із яких має бути відкритим. – Дотримання стандартів і найкращих практик і вибір відкритих та/або широко використовуваних форматів для 3D-моделей, наприклад glTF, X3D, STL, OBJ, DAE, PLY, WRL, DICOM або IFC.
Планування довгострокового збереження всіх отриманих даних	– Зберігання якомога більше даних від процесу 3D-оцифрування, залежно від доступних можливостей зберігання та керування даними, включаючи необроблені дані. – Вибір архіву, який може приймати вхідні файли цифрових даних, має необхідний простір для зберігання. – Підтримка якомога більше відкритих форматів файлів, програмного та апаратного забезпечення, а також забезпечення можливості архівувати програмне забезпечення. – Встановлення системи керування даними, яка позначає всі дані, щоб полегшити зберігання та дослідження даних.
Використання правильного обладнання, методів та робочих процесів	– Обладнання та методи, що використовуються, мають відповідати категорії культурної спадщини та якості, необхідній для цілей оцифрованих активів. – Оцінювання продуктивності обладнання. Те, що може бути придатним для рухомих матеріальних активів (наприклад, музейних об'єктів), може бути недостатнім для нерухомої культурної спадщини (наприклад, будівель, пам'ятників або місць). – Фотограмметрія підходить для таких матеріалів, як камінь, дерево, бетон, текстиль, пластик або метал (матова поверхня), але не для блискучих, прозорих або дуже глянцевого об'єктів, а також для об'єктів із незакріпленими/рухливими частинами. – Використання дронів для 3D-оцифрування будівель, пам'ятників або місць часто потребує ліцензії пілота дрона та спеціальних дозволів.

Принципи	Завдання 3D-оцифрування
Захист активів під час і після оцифрування	– Проведення попереднього дослідження та визначення потенційного впливу/пошкодження використаної техніки. – Від початку проєкту оцифрування необхідно визначити коло осіб, хто буде працювати із об'єктами культурної спадщини. Будь-яка особа повинна бути компетентною. – Професійні реставратори повинні наглядати за обробкою об'єктів і їх необхідно залучати на етапі планування. – Після оцифрування в 3D необхідно уникати, наскільки це можливо, прямого поводження з відповідними активами, використовуючи натомість створені цифрові двійники.
Інвестування в знання з 3D-технологій, процесів і контенту	– Знання 3D-технологій, процесів і контенту є цінними незалежно від того, чи оцифруєте ви власними силами чи залучаєте аутсорсинг. – 3D-оцифрування вимагає наявності відповідних знань, розуміння технологій, процесів і контенту. – Вміст створеного навчального матеріалу та/або документації щодо різних аспектів 3D-оцифрування, повинен бути доступним за повністю відкритими ліцензіями, які дозволяють повторне використання в комерційних і некомерційних цілях.

Основні принципи та поради з 3D-оцифрування матеріальної культурної спадщини [4]:

- визначення цінності об'єкта матеріальної культурної спадщини і потреби в 3D-оцифруванні;
- вибір об'єкта оцифрування для відповідних випадків використання чи груп користувачів;
- прийняття рішення, чи проводити оцифрування власними силами чи аутсорсингом;
- уточнення аспектів авторського права та планування відкритого доступу;
- визначення необхідної якості з умовою доступної ціни;
- формування відповідних версій та форматів, необхідних для різних випадків використання;
- планування довгострокового збереження всіх отриманих даних;
- використання правильного обладнання, методів та робочих процесів;
- захист активів під час і після оцифрування;
- інвестування в знання з 3D-технологій, процесів і контенту.

Отже, запропоновані принципи та завдання щодо використання 3D-технологій для документування матеріальної культурної спадщини, які розроблені Групою експертів DCNE, є досить важливими щодо забезпечення процесів цифровізації, збереження та розповсюдження інформації про ціннісні об'єкти культурної спадщини. 3D-оцифрування поступово стає поширеним явищем, а знання про такі технології та процеси стають все більш цінними.

3.4. Міжнародні проєкти цифровізації історико-культурної спадщини *Europeana Space*

Завдяки міжнародними програмами, в останні роки в Європі державні установи та приватні організації докладали великих зусиль для перетворення «фізичної культурної спадщини» в «цифрову». Це відбувалось не тільки з документами та зображеннями, а й з аудіо/відеоресурсами, сценічними мистецтвами, ландшафтами та пам'ятниками. Також нематеріальна культурна спадщина, така як усні спогади, місцеві традиції, стала цифровою та доступною в Інтернеті. Таким чином, відкрився доступ до мільйонів цифрових об'єктів культурної, мистецької та наукової цінності. Цифрова культурна спадщина в самій Європі (за оцінками, близько 300 мільйонів об'єктів) складає тільки 10% існуючої європейської культурної спадщини [3].

Перенесення культурної спадщини у нову цифрову епоху служить на користь усієї спільноти: оцифрування колекції предметів, що мають культурну/мистецьку цінність, ефективно впливає на постачальника контенту. Наприклад, фотографії, які десятиліттями не бачили, тепер у безпеці та живі в цифровому форматі, доступні для продажу, повторного використання та насолоди. Завдяки віртуальним виставкам і додаткам невеликі колекції, представлені в маленьких музеях малих міст, можуть стати більш помітними, ніж раніше.

Оцифрування власного вмісту дозволяє власникам вмісту більш ефективно використовувати свої колекції, охоплювати нові сегменти ринку та відвідувачів, Таким чином, оцифрування сприяє поширенню культурної спадщини, сприяючи активному розвитку культури та її бізнес-потенціалу. Завдяки оцифруванню культурна спадщина стає масовою та може не тільки зберегти свою якість, але й додати цінність. Якщо процес оцифрування виконується правильно, то відповідно зберігається якість культурного об'єкта і відбувається збагачення контекстуального фону об'єкта.

Досить цікавим є факт створення загальноєвропейської платформи доступу до оцифрованої спадщини Європи у 2008 році під назвою *Europeana*.

Europeana Space – міжнародний мережевий проєкт за участі співфінансування Європейської комісії, містить сукупність ресурсів для використання вмісту цифрової культурної спадщини, які є доступними на платформах *Europeana*. Цей проєкт створений на основі значного досвіду європейських креативних індустрій, підприємств технологічного характеру, сектору культурної спадщини та інституцій вищої освіти з метою формування віртуального та фізичного просторів, де зацікавлені сторони та підприємці мають можливість проводити експерименти з новими інструментами цифрового контенту, відкривати можливості для працевлаштування та розвитку туристичного сектору.

Europeana Space охоплює шість проєктів: Europeana TV, фотографія, танці, ігри, відкриті та гібридні видавництва, музеї. Toolbox і Blinkster, які розроблені в проєкті «Музеї», пройшли тестування в міжнародному сценарії музеїв Німеччини, Естонії та Литви.

Toolbox

Europeana Space Toolbox – це вебдодаток, який може використовуватись персоналом у музеях та виставках. Використовуючи спеціально створені шаблони, можна доповнювати їх за допомогою додаткової інформації та зображення.

Таким чином, створюються робочі аркуші для роботи та розкадровок для медіа-продукції.

Відповідні дані можна завантажувати з локальних джерел або безпосередньо з Europeana. Використовуючи просте перетягування шаблон можна доповнювати новими елементами. Створений аркуш може бути корисним для формування алгоритму проведення екскурсій, матеріали та пропозиції можна використовувати як для груп так і для індивідуальних відвідувачів музею. Також в цифровому форматі створений робочий аркуш можна надсилати у вигляді файлу.

Europeana Space Toolbox є важливим рішенням для тих установ, які мають обмежені кадрові та фінансові ресурси, засноване на архітектурі керування даними та контентом з відкритим кодом. Такий контент співробітники музеїв мають можливість використовувати для розробки нових креативних продуктів.

Blinkster: додаток для відвідувачів музеїв

Blinkster створено консалтинговою компанією Eureva (Франція) і вдосконалено та протестовано в E-Space.

Мобільний додаток Blinkster, який розроблений за пілотної програми «Музеї», має на меті збагатити виставки, використовуючи мультимедійний вміст Europeana в поєднанні з Інтернетом.

Ця програма є елементом проєкту Europeana Space, який відкриває нові можливості для економічного зростання креативної індустрії на основі цифрових культурних ресурсів Європи. Мультимедійна програма Blinkster призначена для установ спадщини, які бажають створити власну програму для відвідувачів.

Даний додаток відкриває можливості створювати відповідні оновлені сервіси для відвідувачів. Blinkster вміщує дві програми, одна з яких надає можливість музейним фахівцям додавати та редагувати вміст; інша відкриває доступ до вмісту мультимедійних послуг для відвідувачів музею. Blinkster виводить аудіогід з поєднанням навчальних та розважальних функцій. Відвідувачам музеїв чи об'єктів культурної спадщини перед відвідуванням пропонується завантажити програму Blinkster. Додаток відкриває різні

функції, коли відвідувач фотографує об'єкт, який його цікавить. Відвідувачі можуть віднайти тексти, аудіо та відеофайли різними мовами; існує опція корисних посилань на відповідні бази даних чи на вебсайти, такі як Wikipedia, YouTube; можна завантажити історичні фотографії, архівні матеріали чи плани. За допомогою додатку Blinkster можна також пропонувати квести для різних вікових груп чи формувати підказки, які дозволять направляти відвідувачів від одного об'єкта до іншого.

Очевидною перевагою використання додатку Blinkster є те, що музеї можуть відмовитись від роздаткових матеріалів чи аудіогідів та надати швидкий доступ до власної бази даних чи інших цікавих матеріалів з інших порталів із відкритим доступом. Єдиною важливою умовою використання додатку Blinkster є наявність відносно швидкого та стабільного інтернет-з'єднання у виставковому просторі. Отже, для закладів культурної спадщини з доступом до використання додатку Blinkster створюється можливість переходу від традиційного формату їхньої виставки до цифрового.

Pop-Up музей [10]

Ідея Pop-Up музею виникла після реалізації шести пілотних проєктів E-Space. Об'єднання інструментів E-Space в одному інноваційному продукті розглядалося як дієвий спосіб отримати новий інструмент, який би поєднував в собі найкраще з Europeana Space і сприяв повторному використанню вмісту цифрової культурної спадщини. Визначальна особливість Pop-Up музею – це надання цифровому мистецтву та культурі можливостей просування у громадських і приватних місцях, таких як вокзали, холи готелів, торгові центри, зали очікування чи у вестибюлях університетів тощо.

Pop-Up музей дає змогу слухати захоплюючі історії, навчає та розважає людей в процесі очікування чи в дорозі і врешті-решт приносить в їхнє життя розуміння сутності витвору мистецтва та культурної спадщини. Pop-up музеї демонструють певні історичні цікаві теми, щоб залучити й порадувати користувачів і проявити у них цікавість побачити та дізнатися ще більше – наприклад, відвідавши музей, виставку чи об'єкт спадщини, з колекції якого було вибрано цифрові об'єкти.

Pop-Up музей виступає своєрідним гібридом цифрової та фізичної музейної виставки. Відвідувачі мають можливість контролювати та взаємодіяти у виставці, використовуючи при цьому смартфон: гортати вміст, вибирати мови, відповідати на запитання, досліджувати сюжет. Таким чином, Pop-Up музей виступає ідеальним доповненням до основного музею.

Рис. 3.3. Pop-Up музей [10]

Pop-Up музеї є унікальним інструментом стимулювання до вивчення культурного надбання та отримання відповідного інтерактивного досвіду. Система розроблена таким чином, що установи культури мають можливість легко створювати виставку, яку можна розмістити у різних місцях: конференц-зал, зал очікування чи у відкритому просторі. Спливаючий музей перетворює невелику частину простору, присвячену мистецтву та культурі, де відвідувачі можуть використовувати свої гаджети і переходити в культурну віртуальність, отримувати цікаві знання та досвід.

Цікава сюжетна лінія, вбудована в презентацію Pop-Up музею має здатність допомогти подолати розрив між об'єктами та відвідувачами. Переконаливо захоплюючі факти, ігрові елементи та інтерактивні функції підносять досвід Pop-Up музею від простого споживання зображень до персоналізованої діяльності взаємодії з іншими користувачами та цифровими об'єктами, що відображаються на екранах. Pop-Up музей не покликаний конкурувати з музеєм чи виставкою. Навпаки, він слугує розширенням фізичного музейного простору, яке придатне для проникнення в громадські чи приватні простори й таким чином залучає нову аудиторію.

3.5. Історико-культурна спадщина як чинник розвитку туризму

Історико-культурна спадщина відіграє значну роль у розвитку внутрішнього туризму. Наявність особливо цінних історико-культурних об'єктів створює можливість для ефективного розвитку туристичної діяльності в регіоні, сприяє при цьому зростанню доходів та створенню робочих місць.

Чимало європейців вважають, що історико-культурна спадщина важлива не тільки для них особисто, але і для їхнього регіону, країни та Євросоюзу в цілому.

Найбільша кількість об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО знаходиться в Італії. Країна володіє 58 об'єктами всесвітньої спадщини. Новими доповненнями є портики або закриті алеї, Болоньї, фрескові цикли чотирнадцятого століття Падуї, а також Монтекатіні-Терме в Тоскані, частина «Великих курортних міст Європи», які простягаються в семи країнах.

З 51 об'єктом всесвітньої спадщини Німеччина зараз посідає третє місце, випереджаючи Іспанію та Францію після того, як вона зробила значних п'ять нових доповнень [12]. Незалежно від того, скільки доповнень може зробити країна, будь-який новий об'єкт у списку обов'язково сприятиме розвитку туризму.

Культурно-історична спадщина є однією із провідних мотивів вибору туристом того чи іншого напрямку. Окрім ціннісної складової спадщини, яка спрямована на покращення досвіду та поглиблення розуміння місць, людей, подій та об'єктів минулого, туристам необхідно запропонувати якісну її інтерпретацію через призму створення сильних емоцій, щоб забезпечити визначальну конкурентну перевагу на туристичному ринку. Дедалі більше бажання туристів отримати нові враження показує, що вже недостатньо розраховувати на їхню потребу подивитися тільки на історично-культурну спадщину. Тому збереження та якісна інтерпретація культурно-історичної спадщини стають визначальними чинниками залучення туристів. Додавання якісно нової цінності культурному продукту через креативність є тільки одним із способів диференціації в спробі досягти бажаної конкурентної переваги.

Відповідно до європейських туристичних тенденцій, необхідно постійно креативно наповнювати туристичні продукти, які мають бути джерелом емоцій та гарантувати певні враження. При цьому, важливо зберігати реальні цінності історико-культурної спадщини, щоб донести її сутність до майбутнього покоління, незважаючи на велику кількість відвідувачів.

У 1983 році з метою просування культурного надбання Європи та розвитку культурного туризму за пропозицією міністра культури Греції Меліни Меркурі відповідні міністри з десяти країн європейського співтовариства започаткували проєкт *«Європейське місто культури»* [15]. Така ініціатива спрямована на:

- відзначення багатогранності культур Європи;
- окреслення спільних для європейців культурних особливостей;
- усвідомлення приналежності громадян Європи до спільного культурного процесу;

– сприяння впливу культури для розвиток міст.

Перше місто, яке було оголошено Європейським містом культури стали Афіни (Греція, 1985), потім Флоренція (Італія, 1986), Амстердам (Нідерланди, 1987), Берлін (Німеччина, 1988), Париж (Франція, 1989), Глазго (Велика Британія, 1990), Дублін (Ірландія, 1991), Мадрид (Іспанія, 1992), Антверпен (Бельгія, 1993), Лісабон (Португалія, 1994), Люксембург (Люксембург, 1995), Копенгаген (Данія, 1996), Салоніки (Греція, 1997), Стокгольм (Швеція, 1998) і Веймар (Німеччина, 1999).

Культурними столицями у 2019 році стали Матера (Італія), у 2020 році – Пловдив (Болгарія), а у 2021 році – Новий Сад (Сербія), Тімішоара (Румунія) та Елефсіна (Греція).

Чимало країн та європейських міст відзначаються дивовижними архітектурними пам'ятками, історичними спорудами, музеями і навіть цілими селами, які доносять до відвідувачів далеке минуле, особливості культури та життя людей попередніх століть.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке культурні цінності та культурна спадщина? Чи усі культурні цінності можуть бути культурною спадщиною? Обґрунтуйте свою думку.
2. Охарактеризуйте поняття «історико-культурні туристичні ресурси».
3. Що є передумовою розвитку культурного туризму? Які фактори впливають на ефективність розвитку культурного туризму?
4. Охарактеризуйте історичні факти оцифрування світових культурних ресурсів. Чому оцифрування відіграє значну роль у збереженні та просуванні історико-культурної спадщини?
5. Коли вперше відбулась зустріч представників та експертів країн-членів ЄС, яка мала на меті сформувати механізм координації національних програм оцифрування? Які проєкти стали інструментом реалізації «Лундських принципів»?
6. Яка мета проєктів BRICKS і ATHENA? Назвіть основні цілі цих проєктів?
7. Охарактеризуйте стратегічний проєкт Європейської Комісії Europeana.
8. Перерахуйте основні принципи та розкрийте сутність основних рекомендацій з 3D-оцифрування матеріальної культурної спадщини, які розроблені групою експертів DCHE.
9. Проаналізуйте такі додатки як Blinkster, Europeana Space Toolbox і Pop-Up музей, які були розроблені і контексті міжнародного мережевого проєкту Europeana Space.
10. Обґрунтуйте, чому історико-культурна спадщина може бути чинником розвитку туризму?

Тестові завдання:

1. Історико-культурні туристичні ресурси – це:

а) сукупність об'єктів рухомої та нерухомої культурної спадщини, а також явищ духовної культури, що можуть використовуватись для задоволення рекреаційних потреб;

б) сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини;

в) об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню;

г) пам'ятки історії, археології, етнографічні пам'ятки, мистецькі пам'ятки, архітектурні пам'ятки та пам'ятки містобудування.

2. Міністерство культурної спадщини якої країни проводило координацію проекту ATHENA?

а) Швеції;

б) Італії;

в) Франції;

г) Португалії.

3. Europeana – це:

а) сервіс повнотекстового пошуку в оцифрованих книгах;

б) стратегічний проєкт Європейської Комісії – глобальний багатомовний каталог з оцифрованими об'єктами європейського культурного і наукового надбання;

в) виступає своєрідним гібридом цифрової та фізичної музейної виставки;

г) інтернет-платформа, надає доступ до оцифрованих зображень творів мистецтва високої якості.

4. Pop-Up музей:

а) виступає своєрідним гібридом цифрової та фізичної музейної виставки. Відвідувачі мають можливість контролювати та взаємодіяти у виставці, використовуючи при цьому смартфон;

б) вміщує дві програми, одна з яких надає можливість музейним фахівцям додавати та редагувати вміст; інша відкриває доступ до вмісту мультимедійних послуг для відвідувачів музею;

в) це вебдодаток, який може використовуватись персоналом у музеях та виставках. Використовуючи спеціально створені шаблони, можна доповнювати їх за допомогою додаткової інформації та зображення;

г) правильної відповіді немає.

5. Мета проєкту Europeana полягає у:

- а) наданні вільного і безкоштовного доступу до електронних матеріалів з історії США;
- б) наданні доступу до електронних книжок;
- в) розробленні доступу до оцифрованих історичних, культурних і наукових об'єктів, створенні умов для стимулювання соціального та економічного розвитку;
- г) формуванні механізму координації національних програм оцифрування.

Практичні завдання:

Розгляньте декілька цікавих туристичних напрямів з історико-культурною спадщиною.

1. Напишіть твір-роздум про ставлення жителів села Голашовице до розвитку туристичної діяльності в їхньому регіоні. Яку тематику фестивалів ви могли б запропонувати для популяризації Голашовиці?

Чехія. Голашовиці [<https://uk.wikipedia.org/wiki/Голашовиці>] – традиційне село в Центральній Європі, яке відоме своїми сільськими будинками XVIII-XIX століть, спорудженими в стилі, що називається «південно-чеським народним бароко». Його згадують вперше у писемних джерелах 1263 року. У 1998 році Голашовиці було внесено до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Чехії як пам'ятку Всесвітньої спадщини, визнану Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.

У проміжку від 1520 до 1525 року епідемія бубонної чуми призвела до повного знищення населення Голашовиць. Щоб вшанувати пам'ять про цю подію, було встановлено чумний стовп у північній частині поселення. Згідно з монастирськими записами, тільки дві особи вдалося вижити з усього населення. Починаючи з 1530 року, до Голашовиць почали заселятись переселенці з Австрії і Баварії, що зробило село німецькомовним у чеськомовній країні. Цей процес призвів до того, що до 1895 року в Голашовицях проживало 157 осіб німецького етнічного походження і 19 чеського походження.

Рис. 1. Голашовиці (Чехія) [<https://whc.unesco.org/en/list/861/gallery>]

Багато садиб села використовуються як постійне місце проживання, а лише дві з них слугують для відпочинку. Оскільки очікується зростання туризму, у одній з цих садиб планується зведення менших споруд і створення інформаційного офісу. [<https://web.archive.org/web/20070715073526/http://www.holasovice.eu/baroko.htm>]. Органи державної адміністрації, органи місцевого самоврядування та відповідні установи спадщини працюють з метою збереження Голашовице як живого села з переважанням постійно заселених садиб. З цією метою уважно вивчаються можливості для нового будівництва з метою збереження цілісності цього поселення.

Ми також постійно розглядаємо звернення громадян щодо змін у будівельному інтер'єрі садиб, зокрема стосовно створення та адаптації соціальних приміщень, кухонь та розширення житлових просторів, що

відповідали б їх уявленням про сучасне життя, а водночас задовольняли вимоги збереження цього села.

2. Ознайомтесь із історією створення парку Гуеля в Іспанії, який є пам'яткою історичного значення. Віднайдіть інформацію про аналогічні цікаві пам'ятки історичного значення в Європі, які внесені до ЮНЕСКО. Яким чином відбувається популяризація культурного туризму в таких відомих місцях?

Іспанія. Парк Гуель [https://uk.wikipedia.org/wiki/Парк_Гуель] – це величезна територія розміром 17,18 гектара з численними спорудами, розташована в Барселоні. Розглядаючи його розмір, парк Гуель є одним з найбільших парків Південної Європи. Він був спроектований архітектором Антоні Гауді і побудований між 1900 та 1914 роками, а в 1926 році відкритий для громадського відвідування.

У 1969 році парк Гуель отримав статус пам'ятки історичного значення, а в 1984 році ЮНЕСКО визнало його світовим спадком людства.

Рис. 2. Парк Гуель (Іспанія) [https://uk.wikipedia.org/wiki/Парк_Гуель]

Рис. 3. Емблема парку Гуеля – Ящірка
[<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=96120>]

Список використаних джерел:

1. 3D Content in Europeana / Europeana. URL: <https://pro.europeana.eu/project/3d-content-in-europeana>.
2. ATHENA. Access to Cultural Heritage Networks Across Europe / Europeana. URL: <https://pro.europeana.eu/project/athena>.
3. Bachi V., Fresa A., Pierotti C., Prandoni C. The Digitization Age: Mass Culture Is Quality Culture. Challenges for Cultural Heritage and Society. In: Ioannides, M., Magnenat-Thalmann, N., Fink, E., Žarnić, R., Yen, AY., Quak, E. (eds) Digital Heritage. Progress in Cultural Heritage: Documentation, Preservation, and Protection. EuroMed 2014. Lecture Notes in Computer Science, 2014, vol. 8740. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-13695-0_81.

4. Basic principles and tips for 3D digitisation of cultural heritage / European Commission. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/basic-principles-and-tips-3d-digitisation-cultural-heritage>.
5. Building Resources for Integrated Cultural Knowledge Services / European Commission. URL: <https://cordis.europa.eu/project/id/507457>.
6. Cultural heritage. Definition / UNESCO Institute of Statistics. URL: <http://uis.unesco.org/en/glossary-term/cultural-heritage>.
7. Discover Europe's digital cultural heritage / Europeana. <https://www.europeana.eu/en>.
8. Gerhard Jan Nauta, Wietske van den Heuvel. Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions 2015 / DEN Foundation (NL) on behalf of Europeana. Public version. ENUMERATE, June 2015. URL: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Projects/Project_list/ENUMERATE/presentations/enumerate-report-core-survey-3-2015.pdf.
9. Minerva Project. URL: <https://www.minervaproject.com>.
10. Pop-Up Museum / Europeana Space. URL: <https://www.europeana-space.eu/pop-up-museum>.
11. The History and Philosophy of Project Gutenberg, by Michael Hart / Project Gutenberg. URL: https://www.gutenberg.org/about/background/history_and_philosophy.html.
12. Which countries have the most UNESCO World Heritage sites? / World Economic Forum. URL: www.weforum.org/agenda/2021/08/which-countries-have-the-most-unesco-world-heritage-sites.
13. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>.
14. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
15. Исаковић С. Уметничке праксе у контексту културног туризма. Врњачка Бања: Факултет за хотелијерство и туризам Универзитета у Крагујевцу, 2016 (Краљево: Принт-промет). 339 стр.
16. Мальська М.П. Країнознавство: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 528 с.
17. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_Світової_спадщини_ЮНЕСКО_в_Україні.
18. Стафійчук В.І. Рекреалогія: навчальний посібник. Київ: Альтерпрес, 2006. 264 с.

РОЗДІЛ 4

РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ОСНОВА ДЛЯ ДІЙ В ЄС ТА УКРАЇНІ

4.1. Історико-культурна спадщина України як основна складова розвитку культурного туризму.

4.2. Історико-культурна спадщина в програмах Європейського Союзу.

4.3. Особливості збереження і охорона історико-культурної спадщини в Україні.

4.1. Історико-культурна спадщина України як основна складова розвитку культурного туризму

На даний час в межах правового поля *історико-культурну спадщину* характеризують як комплекс історичних цінностей матеріальної і духовної культури, які мають важливе художнє, історичне, етнографічне та наукове значення для людства, та є успадкованими людством від попередніх поколінь [7], або як надбання людством матеріальних та духовних цінностей культури, що є успадкованими від попередніх поколінь та є спрямованою на піднесення духовності населення як окремої громади так і населення країни загалом, сприяє об'єднанню людства навколо вічних цінностей та популяризувати добра і красу [6]. Незважаючи на певні відмінності, обидві визначення мають спільне основне поняття, яке чітко вказує на роль культурної спадщини у духовному розвитку особистості та суспільства в цілому, яка проявляється як матеріальна і нематеріальна форми. Крім того, обидва визначення відзначають її важливість як об'єкта захисту з боку держави та міжнародної спільноти держав, а також суспільства.

На даний час можна виокремити декілька *передумов* для вивчення історико-культурної спадщини України:

– історико-культурна спадщина сприяє тому, що українці можуть відчувати себе європейцями, так як саме історична спадщина відображає ті цінності та культуру, які історично сформувалися в нашій країні. Спадщина є основним відображенням європейської «єдності в різноманітності», та посилює протистоянню силам, які є небезпечними для суспільства;

– до складу історико-культурної спадщини України входить декілька складових її ідентичності, а саме: місцева, регіональна, національна і в деяких випадках європейська складова. Названі складові є взаємопов'язаними, у результаті чого підсилюють одна одну і мають здатність до постійного розвитку;

– історико-культурна спадщина підживлює у громадян України відчуття приналежності до певної місцевої громади в Україні, до певного регіону і до держави загалом, а також посилює відчуття об'єднання з Європою;

– історична спадщина посилює зв'язок між поколіннями, оскільки при вивченні її особливостей в кожному періоді можна відстежити зв'язки та переміщення людей та вивчити ідеї, які історично склалися та були притаманні різним століттям. Тому слід наголосити, що саме спадщина є рушійною силою що забезпечує шанобливе ставлення, посилює діалог з метою взаємодії в середині країни, а також між громадами Європи, при цьому враховуючи особливості інших культур світу при взаємодії з ними;

– історико-культурна спадщина відіграє роль «моста» між минулим та майбутнім, що дає можливість брати за основу культурні традиції та історію, водночас це дає можливість виправляти помилки, які були в минулому, в свою чергу це мотивує та постійну творчу діяльність в сфері інновацій. Загалом, слід відзначити, що культурно-історична спадщина є мотиваційним чинником до вивчення її активною та відповідальною громадськістю;

– історико-культурна спадщина являється основною рушійною силою сталого розвитку і важелем спонукання до соціальної єдності, що сприятиме створенню нових робочих місць;

– історико-культурна спадщина сприяє гармонії життєвого середовища (рукотворного та природного), що в свою чергу спрямоване на покращення благополуччя й якості життя.

Різні рівні управління в Україні є ключовими для активізації вивчення потенціалу історико-культурної спадщини та його розкриття, як одного з основних ресурсів, що відіграє важливе значення для культури, економіки, суспільства та навколишнього середовища. Тому вкрай важливо, щоб кожне місто, район, область і держава розробляли стратегічні плани щодо розвитку і збереження історико-культурної спадщини кожен на своєму місці зокрема і в державі загалом. Також, їм варто активізувати проведення діалогу та посилити співпрацю з конкретними європейськими та міжнародними організаціями та з громадянським суспільством. Саме таким способом можна забезпечити прийняття сформованих стратегічних планів на різних рівнях управління (від місцевого, національного до європейського), які є послідовними і водночас доповнюють один одного.

Історико-культурна спадщина як для України, так і для кожної окремої країни ЄС є особливою і незамінною. При цьому частина її є часто не захищеною і в окремих випадках є під загрозою зникнення. Тому потрібно прикласти максимум зусиль, щоб зберегти цей скарб для того щоб забезпечити можливість милування і користування цією спадщиною майбутнім поколінням. Для цього потрібно збільшувати як фінансові ресурси так і вкладати людську працю, основний акцент потрібно робити на інвестуванні та розвитку вмінь серед населення розбудови потенціалу з метою забезпечення збереження культурної спадщини в її фізичній та цифровій формі для передачі майбутнім поколінням. Для цього потрібно

активізувати участь університетів та дослідників в цьому процесі, сприяти розвитку інноваційних бізнес-моделей та мотивувати творчу взаємодію між мистецтвом і культурною спадщиною. Особливу увагу слід приділити визначенню рівня цінностей спадщини у нематеріальному вигляді, які в свою чергу мають здатність до постійного розвитку при цьому приносячи збагачення для суспільства та життєвого середовища.

На кожному рівні управління слід вкладати як державні так і приватні інвестиції для забезпечення якісного відновлення об'єктів історико-культурної спадщини в місцях їх розташування (в містах чи селах) в основі якого лежить творчий інноваційний підхід, який спрямований на пристосування об'єктів для їх повторного використання майбутніми поколіннями.

Вивчати особливості історико-культурної спадщини повинні діти починаючи зі школи, при цьому особлива увага має бути приділена об'єктам культурної спадщини в своїй громаді, районі, області та в країні загалом. Для кращого зацікавлення учнів до вивчення об'єктів культурної спадщини при можливості проводити екскурсії, що водночас дасть можливість пробудити почуття відповідальності та захисту цих об'єктів для збереження та передачі їх наступним поколінням. При цьому особливу увагу потрібно приділити вивченню історії та роз'яснення важливості збереження спадщини для вивчення минулого, порівняння з сьогоденням та усвідомлення можливості користування нею в майбутньому як в межах регіону, держави так і Європи. Такий підхід до популяризації вивчення об'єктів культурно-історичної спадщини дасть можливість усім громадянам України та Європи, особливо дітям та молоді краще розуміти особливості культурних обмінів між європейськими країнами та між країнами Європи та світу, що в свою чергу сприятиме налагоджуванню змістовних бережливих стосунків між людьми та місцями їхнього проживання, місцями праці та місцями, які вони відвідують. Описаний підхід до активізації уваги до об'єктів культурної спадщини дасть можливість активно розвивати культурний туризм в Україні, зважаючи на те що туризм в країні загалом до початку воєнних дій активно розвивався, щороку збільшувалися обсяги наданих послуг, покращувалася якість та культура обслуговування туристів.

Сучасний туризм – це складний соціокультурний феномен, який виконує ряд важливих функцій, у тому числі соціального гуманітарного характеру [16].

Вивчаючи матеріали міжнародної конференції «Туризм у XXI столітті», в документах, що регламентують розвиток туризму та подорожей наголошується на важливості світоглядного, пізнавального, економічного, комунікативного значення туризму як інституту вивчення особливостей загальнолюдської культури, що в особливий спосіб сприяє наданню

важливості відвідування та ознайомлення в туризмі з історико-культурними об'єктами певного регіону країни, який відвідують туристи.

Країни, які є світовими лідерами з прийому туристів ліву частку прибутків отримують від «правильної» експлуатації свого наявного культурно-історичного потенціалу. Основною рушійною силою при цьому є наявна кількість пам'яток, їх гарна збереженість та усвідомлення їхньої художньої цінності та вмiла організація надання туристичних послуг. Щороку тисячі туристів приваблюють всесвітньо відомі пам'ятки історії та культури Варшави, Будапешту, Риму, Відня, Венеції, Флоренції, Праги, Парижу та інших міст.

В Україні в реєстр культурних об'єктів, що знаходяться на державному обліку внесено 147 000 пам'яток, серед яких понад 57000 – пам'ятки археології, близько 52000 – пам'ятки історії, 6000 – пам'ятки монументального мистецтва, 17000 – пам'ятки архітектури, містобудування та садово-паркового мистецтва, що дає можливість віднести Україну до країн з багатою історико-культурною спадщиною. Зважаючи на вищесказане, слід наголосити, що в наша країна має усі передумови, щоб розвивати культурний туризм.

При цьому, на даний час в туризмі використовується тільки менша частина з зазначеної кількості об'єктів, оскільки за проведеними дослідженнями фахівців з вивчення історико-культурної спадщини в Україні близько 70% об'єктів не використовується у зв'язку з тим, що вони знаходяться в незадовільному стані, а частина з них навіть в аварійному стані і для того щоб ввести їх в експлуатацію потрібно провести реставраційні роботи. При цьому серед об'єктів які можна було б ще використати в туризмі їх не використовують через відсутність необхідного облаштування для потреб проведення туризму.

Духовний потенціал нації визначають за кількістю наявних нерухомих пам'яток історії та культури, які є важливою частиною для вивчення спадковості спадщини при вивченні розвитку культурних особливостей окремого регіону чи країни загалом.

Український вчений, який займається вивченням рівня залучення національного історико-культурного надбання в туристичну діяльність, В. Корнієнко зазначає, що із 4151 об'єкта історико-культурної спадщини національного значення було виділено для користування тільки 2446 об'єктів [16]. За наведеними даними дослідження, слід зазначити, що в нашій країні наявний потенціал спадщини використовують не в повному обсязі. Також, можна з впевненістю сказати, що саме про ті об'єкти які використовуються в туризмі є наявна інформація про їх розташування, наведено їх детальний опис за допомогою вивчення історії їхнього створення

і тільки ці об'єкти мають належне пристосування для відвідування туристами.

Якщо аналізувати використання об'єктів історико-культурної спадщини України за категоріями, то бачимо що з наявних 418 *пам'яток археології національного значення* тільки 54 з них є доступними в користуванні, при цьому більшість з них представлені комплексно, тобто у вигляді залишків античних міст-держав Північного Причорномор'я та «печерними» містами Криму.

Із 147 *пам'яток історії національного значення* доступними для відвідування туристами є тільки 98, вони представлені історико-меморіальними музеями та комплексами.

Серед 3373 *пам'яток архітектури та містобудування* доступними в користуванні є тільки 2266 одиниць, при цьому 1081 з них є екскурсійною. Серед них основна увага приділена туристично привабливим пам'яткам фортифікаційної та культової архітектури середньовіччя та палацово-парковим ансамблям XVIII-XIX ст.

І тільки 28 з 45 *пам'яток монументального мистецтва національного значення* є представлені для використання їх в туристичній діяльності.

Отже, аналізуючи наведені цифри бачимо, що у Україні існуючий потенціал культурного туризму використовують недостатньо ефективно. Це частково може бути пов'язано із тим, що не всі об'єкти мають в наявності необхідну документацію, таку як паспорт об'єктів та договори на їх охорону. Нажаль, в окремих випадках, відсутність необхідної документації для захисту об'єктів культурної спадщини призводить до їх знищення. В Україні дослідники встановили, що щороку в нашій державі зникає понад 100 об'єктів культурної спадщини [20]. На даний час, в Україні відсутній механізм дієвого стимулювання інвесторів з метою збереження історико-культурних пам'яток. Це можна пояснити, тим що в переважній більшості випадків швидше та дешевше побудувати новий об'єкт в порівнянні з часом та вартістю проведення ніж реставрування існуючого. Знищення будь-якого об'єкту культурної спадщини призводить до втрати частини історичної пам'яті, що пов'язана з тим об'єктом для сьогоденного та майбутніх поколінь у результаті чого відбувається зниження інтелектуального та творчого потенціалу суспільства загалом. Втрату об'єктів культурно-історичної спадщини не можливо компенсувати шляхом створення нових визначних творів мистецтва чи розвитком національної культури загалом.

Слід звернути увагу, на те що в країнах Європи депресивні регіони культурно-історичну спадщину і культурний туризм розглядають як можливість розвитку. Віднесення пам'яток культурної спадщини до потенційно можливих в використанні в туризмі сприяє затвердженню окремих програм реставрації саме для тих об'єктів або стимулює створення

нових культурних об'єктів в регіоні за наявності історичних довідок про існування в минулому і зникнення на сьогоднішній день певних об'єктів.

Кожен регіон України є по-особливому цікавим для розвитку туризму, тому, основним для активізації розвитку культурного туризму в Україні є розроблення соціальних програм та їх реалізація з метою оновлення, реставрації, навіть на адаптації історико-культурних пам'яток до сучасних туристичних тенденцій. При цьому варто активно залучати представників органів місцевої влади та спеціалістів із туризму громадськості, оскільки забезпечення збереження історико-культурної спадщини кожного регіону України є невід'ємною частиною та відіграє важливе значення для вітчизняної історії.

4.2. Історико-культурна спадщина в програмах Європейського Союзу

До культурного капіталу Європи відносять велику кількість історико-культурної спадщини, беручи її за основу роблять спроби сформуванню спільну ідентичність громадян Європейських країн. В основу повоєнних процесів європейської інтеграції закладали найперше бажання укріпити мирні стосунки, прагнення зміцнити демократію та сформуванню простір безпеки. Саме за допомогою економічного співробітництва прагнули покращити умови життя громадян та забезпечити економічне зростання національних економік. Серед цілей, які поклали на Європейське об'єднання вугілля та сталі, Європейську економічну спільноту та Європейське співтовариство з атомної енергії, відсутнє розуміння поняття історико-культурної спадщини і не згадується про інтеграцію держав-членів Європи в зазначеній сфері. При цьому, майже 65 років інтеграції, яка проходила поетапно показали, що ці процеси не можуть відбутися без прийняття до уваги загальних цінностей, культурної спадщини та історичних фактів. Саме це стало рушійною силою змін в підході до сектору історико-культурної спадщини у сферах науки і культури, а також в політиці та економіці. У результаті цього науковцями Європейського союзу було розроблено формулу послідовних дій, що повинна враховувати роль історико-культурної спадщини в активізації соціально-економічного розвитку. Яка зазначає, що за умови дотримання принципу субсидіарності, сектор історико-культурної спадщини відіграє політичну та економічну роль на загальноєвропейському рівні.

Активізація нового імпульсу інтеграції для багатьох країн Центральної та Східної Європи у структурі ЄС співпало зі зростанням зацікавленості до історико-культурної спадщини та можливостей застосування її в проведенні інтеграційних дій і плануванні програм розвитку. Для європейських країн

інтеграція передбачає великі можливості при фінансуванні проєктів у сфері історико-культурної спадщини, та мотивацію розвитку нового мислення у зазначеній сфері на різних рівнях влади (центральному та місцевому рівнях).

На початку розвитку періоду функціонування Європейської економічної спільноти (ЄЕС) питання у сфері історико-культурної спадщини біли покладені в основному на Раду Європи, при цьому дії Ради обмежувалися рамками розроблених рекомендацій, резолюцій та декларацій. Дії, що використовують сферу історико-культурної спадщини в межах підтримки проєктів спрямованих на сталий розвиток або на формування європейської ідентичності, були прийняті ЄЕС саме в той момент коли виявилось, що тільки економічного або політичного співробітництва є мало для розвитку в європейській спільноті почуття спільності, яке є передумовою для сприяння поглиблення інтеграційних процесів.

Вивчення теми історико-культурної спадщини в політиці Європейської економічної спільноти можна поділити на певні періоди. Початковий період. При цьому політика ЄЕС була спрямована на виокремлення та формування принципів взаємодії, які мали враховувати інтереси всіх держав-членів ЄС, та принципів демократичного представництва при прийнятті рішень, що біли спрямовані на формування спільності загальних інтересів, а не інтересів історико-культурної спільності. Але виявилось, що для того щоб побудувати цілісну Європейську економічну спільноту є недостатньо зазначеного вище, особливо за умов студентських протестів (1968 р.) та нафтової кризи (початок 1970-х років) і рецесії, що була її наслідком. Прийняття Декларації про європейську ідентичність у Копенгагені 14 грудня 1973 р. посприяло початку вивчення історико-культурної спадщини в Європі [10]. Наступним періодом формування політики ЄЕС у сфері історико-культурної спадщини стала резолюція Європейського Парламенту про захист прав європейської культури (1974 р.), в якій було запропоновано ряд заходів, спрямованих захищати історико-культурну спадщину за допомогою формування реєстрів культурних благ країн-членів ЄС, гарантування фінансової підтримки при здійсненні реставраторської діяльності та здійснення боротьби з незаконним обігом матеріальних цінностей історико-культурної спадщини. У 1976 р. до зазначеного вище переліку рекомендацій було запропоновано додати ще активізацію просування культурного обміну у сфері історико-культурної спадщини, яка є одним з основних інструментів побудови європейської ідентичності. Хоча такі дії не були передбачені в правових межах договору про створення Європейської економічної спільноти Європейської економічної спільноти їх продовжували розвивати ще кілька наступних років. Наприкінці 1977 р. Європейською комісією було опубліковано офіційне повідомлення з основними завданнями для Ради ЄЕС, серед яких

вперше було зазначено окремі завдання і для сфери історико-культурної спадщини [8; 17].

Період 1978-1982 рр. став періодом в якому змінилися переконання щодо ролі історико-культурної спадщини в процесі реалізації цілей економічної і соціальної політики Європи. У 1979 р. Європейським Парламентом було створено незалежну парламентську комісію з питань культурної політики, однією зі складових діяльності якої були питання історико-культурної спадщини. У цей же час Європейською Комісією було опубліковано комюніке, в якому було зроблено акцент на важливості посилення дій Європейської економічної спільноти у сфері історико-культурної спадщини, та на важливості активізації діяльності у сфері переміщення культурних об'єктів, сприяння збереження історико-культурної спадщини, а також сприяння покращенню умов життя співробітників задіяних у даному секторі. При цьому Європейською Комісією не розглядалося формальне створення єдиного підходу до культурної політики та втручання у компетенцію держав-членів. Документ було опубліковано після зустрічі міністрів культури держав-членів Європейської економічної спільноти, яка відбувалася не офіційно в Неаполі 17-18 вересня 1982 р.

У період перших практичних дій Європейської економічної спільноти у сфері історико-культурної спадщини (1982-1986 рр.) основною подією в цьому періоді стало опублікування Урочистої декларації, в якій закликали держав-членів Європейської економічної спільноти до інтенсивного співробітництва з метою просування спільної історико-культурної спадщини. Урочиста декларація (Глави ідентичності) була підписана в Штутгарті в червні 1983 р. [1]. Також, в зазначеному документі було визначено межі підтримки Європейського фонду та Європейського університетського інституту у Флоренції, зазначено важливість підвищення рівня знань в сфері європейської історії і культури, наголошено на важливості вивчення можливостей реалізації спільних заходів, які спрямовані на захист та просування історико-культурної спадщини, важливості розширення контактів між фахівцями у цій сфері країн-членів, а також розповсюдження інформації про спільну історико-культурну спадщину як в межах так і поза межами Європейської економічної спільноти. З 1984 р. регулярно відбувалися зустрічі міністрів, що відповідали за історико-культурну спадщину. Проаналізувавши ряд прийнятих документів в той період, варто зазначити, що важливого значення в той час надавали розмежуванню дій Європейської економічної спільноти і держав-членів ЄС у сфері історико-культурної спадщини, яку розглядали як ключову складову в роботі ЄЕС, яка спрямована на покращення рівня якості життя громадян у результаті забезпечення економічного та соціального розвитку. Також, в даний період Європейська Рада та Європарламент прийняли та опублікували ряд

резолуцій, що стосувалися вимог до міжнародних туристичних маршрутів в межах культурного туризму, захисту та охорони історико-культурної спадщини.

У 1980-х роках було розроблено ініціативу «Європейське місто культури» (1985 р.), яка нині відома під назвою «Культурна столиця Європи». В цей період було розроблено першу програму, яка була спрямована на фінансування проєктів у сфері історико-культурної спадщини, основним завданням цієї програми була підтримка реставраційних робіт та розроблення стандартів у галузі технічного обслуговування історико-культурних пам'яток, а також привернення уваги влади на усіх рівнях та громадськості до проблем охорони та збереження історико-культурної спадщини, і основне формування європейської мережі співпраці в даній сфері [5; 8].

У наступний період (1987-1992 рр.) розвитку дій Європейської економічної спільноти у сфері історико-культурної спадщини дуже важливим був 1987 р., тому що саме в цей рік було створено Раду міністрів, відповідальних за питання історико-культурної спадщини; вона збиралася, як правило, раз чи два на рік в містах держав, які головували ЄЕС у конкретному півріччі. В цей період було створено і Комітет із питань культури. Даний комітет представляла робоча група експертів з усіх держав-членів, вони регулярно зустрічалися та узгоджували окремі елементи дій ЄЕС у цій сфері. 17 листопада 1989 р. Європейським Парламентом було прийнято ще один важливий документ для сфери історико-культурної спадщини – Initiating cultural activities in the EC («Початок культурної діяльності ЄЕС»).

Початок реальних дій в рамках політики Європейської економічної спільноти у сфері історико-культурної спадщини розпочався у результаті підписання Маастрихтського договору (1 листопада 1993 р.), що також дало формальний початок і Європейському Союзу (ЄС) і його діяльності у сфері історико-культурної спадщини. Вже в ст. 3 Договору було зазначено, що однією із цілей Союзу є активізація розквіту культур держав-членів. Також, сфері культури була присвячена окрема стаття, в якій було прописано, що в компетенції ЄС є заохочення культурного розмаїття в Європі за одночасного підкреслення значення спільної європейської спадщини. При цьому Євросоюз не мав права замінювати держави-члени в процесі формування політики у сфері історико-культурної спадщини – згідно з принципом субсидіарності, але ЄС міг доповнювати дії національних держав у даній сфері. Важливої уваги заслуговує параграф 4, в ньому наголошується на необхідності внесення питань історико-культурної спадщини в процеси формування політики співтовариства в інших сферах. Завдяки цьому

історико-культурна спадщина стала присутня у фондах та програмах окремих спільнот, які не є безпосередньо призначеними для цієї сфери.

Лісабонський договір, прийнятий згідно з Маастрихтським договором, вніс зміни в принципи прийняття рішень щодо історико-культурної спадщини Радою міністрів культури, не порушуючи принципу одноголосності. Запроваджений принцип кваліфікованої більшості голосів та звичайної законодавчої процедури стосовно історико-культурної спадщини, аналогічно до інших галузей. Крім того, умови ЄС для сфери історико-культурної спадщини включають статтю 107 Договору, що дозволяє державам-членам надавати фінансову підтримку для просування та збереження об'єктів історико-культурної спадщини, з умовою дотримання правил вільної конкуренції, які визначені в ЄС.

У XXI ст. важливим документом у сфері історико-культурної спадщини став «Європейський порядок денний для культури в епоху глобалізації світу». В даному документі визначено сферу діяльності ЄС у сфері історико-культурної спадщини, а саме: сприяння заохочення культурного розмаїття та міжкультурного діалогу, активне просування та використання культури як каталізатора творчості та інновацій у відповідності до цілей, визначених у Лісабонській стратегії, просування історико-культурної спадщини як важливого елементу побудови зовнішніх відносин ЄС, а також точок дотику і угод з іншими партнерами в даній сфері, що не входять до складу ЄС [2; 8].

Фінансування діяльності в ЄС у сфері історико-культурної спадщини відбувається з двох джерел, а саме: за допомогою союзних програм, які є основним інструментом культурної політики ЄС та за допомогою європейських структурних фондів. Союзні програми, як правило фінансують реалізацію так званих «м'яких проєктів», які зосереджені на реалізації заходів в межах історико-культурної спадщини, проведення наукових досліджень, складання освітніх програм, проведення відновлювальних та реставраційних робіт. Ті організації, які хочуть реалізувати проєкт, що пов'язаний з інфраструктурою спадщини, тут іде мова про ремонтно-реставраційні та відновлювальні роботи, проведення адаптації для користування об'єктами індустриальної або військової спадщини на сьогоднішній день, мають можливість отримати підтримку у межах програм, що фінансуються коштами з бюджету структурних фондів ЄС. Основною відмінною рисою між зазначеними джерелами фінансування є необхідність співпрацювати з міжнародними організаціями в межах програм ЄС. Таке співробітництво не є обов'язковим в межах програм, які фінансуються зі структурних фондів ЄС. Регулювання фінансування історико-культурної спадщини союзними програмами в переважній більшості випадків знаходяться у підпорядкуванні Європейської Комісії і є доступними для усіх держав-членів ЄС на однакових умовах, а от фінансування історико-

культурної спадщини структурними фондами на пряму залежить від окремої держави-члена ЄС.

Зацікавленість до вивчення інституціями ЄС впливу історико-культурної спадщини на соціальний і економічний розвиток на початку була незначною. Першою програмою ЄЕС, яка брала до уваги соціально-економічний вимір історико-культурної спадщини, щоправда вона мала обмежений обсяг, була Рамкова програма «Культура 2000», основною ціллю якої було визначення ролі історико-культурної спадщини в процесі соціально-економічного розвитку. Але вже в програмі ЄС «Культура 2007-2013» від ведення такого обліку відмовилися.

У 2005-2007 рр. було проведено перше вивчення розміру внеску історико-культурної спадщини в економіку. Проводили дане дослідження на замовлення Генеральної дирекції з питань освіти і культури. В межах проведення даного дослідження до уваги розглядали історико-культурну спадщину з позиції традиційної галузі сфери культури, при цьому враховували особливості культурної та креативної індустрії. За результатами проведеного дослідження, можна з впевненістю сказати, що історико-культурна спадщина відіграє важливу роль в економіці країн-членів ЄС, про що свідчить перевищення оборотів у сфері культури та суміжних сферах близько в 2,5 разів, порівняно з автомобільною промисловістю та сферою нових технологій. У середньому додана вартість сектору у ВВП Європейського Союзу становила 2,6 %, що перевищувало значення відповідного показника в сфері нерухомості, в хімічній та текстильній промисловостях. Найвищі показники, які перевищили значення 3% були в таких країнах як: Франція, Великобританія, Норвегія, Фінляндія і Данія. Країни Центральної та Східної Європи в цьому рейтингу мали нижчі показники, що виглядало не дуже добре: Польща – 1,2 %, Чехія – 2,3 %, Словаччина – 2 %, Словенія – 2,2 %, Естонія – 2,3%, Литва – 1,7 %, Латвія – 1,6 %, Румунія – 1,4 %, Болгарія – 1,2 %. Сфера історико-культурної спадщини виступає також і роботодавцем, так як 3,1 % працівників в ЄЕС працюють у широко трактованій сфері культури. Також, слід зазначити, що зайнятість у сфері культури щоразу зростає, навіть при зниженні рівня зайнятості загалом в ЄС. У тих країнах, які приєдналися до Євросоюзу у XXI ст. аналогічно зростає зайнятість у сфері історико-культурної спадщини і культурного туризму. Аналізуючи дані з різних джерел можна ствердно сказати, що зайнятість становить майже 2,5 % в загальній кількості працівників [4; 8].

Сферу історико-культурної спадщини як окрему сферу втручання розглядали не одразу в документах Європейського фонду. Тільки в період 2007-2013 рр. фонд почав включати проекти фінансування у культуру, тобто почав працювати з метою сприяння захисту та популяризації історико-

культурної спадщини та сприяння розвитку культурної інфраструктури та соціально-економічного розвитку, забезпечення збалансованого розвитку туризму, що в свою чергу сприяє підвищенню привабливості регіонів, підтримуючи удосконалення послуг у сфері історико-культурної спадщини.

У попередньому фінансовому періоді (2000-2006 рр.) активно проводилися заходи у сфері історико-культурної спадщини, які були поєднані з туризмом та основний акцент ставився на нього. Сформовані в цей період положення про структурні фонди дали можливість використання коштів фонду у сфері історико-культурної спадщини, яку розглядали, як одну із основних сфер, що має безпосередній вплив на соціально-економічний розвиток.

Про важливість ролі історико-культурної спадщини у сталому розвитку конкретного регіону було наголошено у комюніке Єврокомісії для Європейського Парламенту та Європейської Ради. Дане комюніке мало пряме відношення до політики згуртування міст і визначало їх роль в процесі зростання зайнятості в регіонах, оскільки міста в даному документі розглядали як рушійну силу розвитку країн ЄС. В комюніке зазначалося, що міста є основними центрами вкладення інвестицій і що саме міста забезпечують основну частину зайнятості. Для забезпечення привабливості міст акцент робився на їх фізичну доступність, наявність транспортного сполучення, доступність послуг, навколишнє середовище та особливий акцент робився на сферу культури. Автори документу наголошували, що історико-культурну спадщину слід брати за основу при стратегічному планування розвитку та регенерації міст. Політика у цій сфері була спрямована на просування місцевої історико-культурної спадщини, яка тісно пов'язана з відповідною інфраструктурою сприяла підвищенню привабливості міст для мешканців, працівників, бізнесу та туристів. Така політика була спрямована на розвиток почуття гордості від приналежності до певної міської спільноти і мала вплив на формування відповідної самосвідомості мешканців міста. Культурна пропозиція міста (включаючи реставраційні та ремонтно-відновлювальні роботи) мала істотний вплив на зміну його сприйняття та сприяла популяризації його нової якості та нового бренду.

У комюніке Комісії з питань європейського порядку денного в галузі культури в епоху глобалізації світу відмічено зміни в мисленні про історико-культурну спадщину на європейському рівні. В комюніке визначено і його цілі такі як: популяризація культурного розмаїття кожного регіону з метою створення сприятливих умов для ведення міжкультурного діалогу; популяризація історико-культурної спадщини для мотивації творчої діяльності, яка спрямована на економічне зростання та зростання зайнятості в

межах реалізації Лісабонської стратегії; популяризація історико-культурної спадщини як одного з основних елементів міжнародних відносин в ЄС.

У даному документі було наголошено на тому що він не має безпосереднього відношення як до історико-культурної спадщини, так і до мистецтва. В ньому було звернено увагу на ті аспекти діяльності, що в процесі своєї діяльності не відходили від традиційного сектору історико-культурної спадщини, який мав вплив на реалізацію вищевказаних цілей, що було спрямовано на підвищення значення історико-культурної спадщини в здійсненні політики ЄС і було приділено особливу увагу ролі, яку можуть відігравати історико-культурна спадщина та культура загалом. У той період, запропонований так званий відкритий метод координації дав початок відчуття обов'язкового врахування зазначених вище цілей в процесі реалізації своєї політики країнами-членами ЄС.

Також у доповіді «Економіка культури в Європі» зазначалося, що історико-культурна спадщина та разом із пов'язаними з нею творчими індустріями роблять важливий внесок в процес створення робочих місць, зростання ВВП та в процес стимулювання економічного зростання. Однією з особливостей сектору культури і одночасно базою соціальної і технологічної інновативності є креативність, оскільки вона мотивує зростання конкурентоспроможності та сприяє створенню нових робочих місць [3; 8].

Комюніке включало наступні цілі: 1) популяризацію творчого підходу в освіті використовуючи при цьому сектор історико-культурної спадщини з метою формування потенціалу як конкретного внеску та засоби безперервної освіти в якій ведеться пропаганда культури та мистецтва, як в формальній так в неформальній освіті; 2) забезпечення зростання потенціалу у сфері культури мотивуючи працівників сектору історико-культурної спадщини до навчання у сфері підприємництва та менеджменту, особливостей функціонування ринку та розвитку та підвищення доступності нових джерел фінансування та вивчення особливостей європейського контексту в даній сфері; 3) сприяння поширенню творчих партнерських відносин сфери історико-культурної спадщини із суміжними з нею сферами з метою зміцнення соціально-економічного впливу інвестицій в культуру і творчість з метою посилення економічного зростання і розширення зайнятості, тобто створення нових робочих місць та посилення інвестиційної привабливості конкретних регіонів і міст.

З подібними цілями було розроблено і підписано Резолюцію Ради ЄС (16.11.2007 р). Резолюція в основному була спрямована на європейський план дій з метою захисту інтересів культури. У Резолюції наголошувалося на необхідності використовувати зв'язки між культурою і освітою, необхідності сприянню розвитку освіти працівникам, задіяними в сфері історико-

культурної спадщини та суміжних їй індустрій; створення сприятливого середовища для розвитку галузі історико-культурної спадщини.

З 1990-х років, Польща, Словаччина, Угорщина та інші країни Центральної та Східної Європи у сфері історико-культурної спадщини використовували тільки європейські кошти, а з другої половини 1990-х років зазначені країни мали підписані певні меморандуми, що обумовлювали їх участь в програмах історико-культурної сфери, а завдяки сплаті внесків організацій та установ зазначених вище країн мали можливість брати участь в різних заходах в зазначеній сфері на правах партнерів.

Програма PHARE, давала можливість фінансувати проекти сфери історико-культурної спадщини Польщі, Словаччини, Угорщини та інших країн Центральної та Східної Європи, ще до їх вступу до ЄС, а після вступу зазначених країн до ЄС, ці країни отримали можливість фінансувати свої проекти використовуючи кошти структурних фондів.

У наступному фінансовому періоді (2007-2013 рр.) було розширено спектр можливостей, спрямованих на підтримку історико-культурної спадщини, для цього було прийнято програму «Інфраструктура і навколишнє середовище». Основною метою даної програми було сприяння підвищенню інвестиційної привабливості як окремих регіонів так і самих країн-членів ЄС зарахунок розвитку їх технічної інфраструктури при одночасному поліпшенні стану навколишнього середовища, захисті здоров'я та збереженні культурної самобутності та сприянні розвитку територіальної єдності.

У цьому періоді проекти у сфері історико-культурної спадщини реалізовували в межах пріоритету «Культура і спадщина», основною ідеєю якого було підвищення привабливості країн-членів ЄС враховуючи при цьому потенціал історико-культурної спадщини, який мав важливе світове й європейське значення. Даний пріоритет було розділено на три вектори, у рамках яких було можливе виконання таких проектів: охорона та збереження історико-культурної спадщини, яка мала надрегіональне значення, удосконалення інфраструктури культури зазначеного надрегіонального значення та надання розширеного доступу до культури і водночас сприяння розвитку художньої освіти та її інфраструктури. В межах цього проекту було надано можливість реалізації проектів, спрямованих на модернізацію, будівництво, розвиток та адаптацію до сформованих нових цілей інфраструктури історико-культурної спадщини, та проектів, що були спрямовані на охорону історико-культурної спадщини європейського та світового значення.

Фінансування проектів історико-культурної спадщини з використанням європейських коштів давало змогу організаціям країн, що тільки приєдналися до ЄС розширювати свою діяльність та розширити наявні іноземні контакти у результаті участі в наступних етапах проектів ЄС в сфері. Одним з таких

проектів був проект Cult Rural, метою якого була промоція історико-культурної спадщини в галузі традиційної народної культури за рахунок співпраці музеїв, наукових установ та громадських організацій.

Вступ країн до ЄС дав можливість змінити погляд на перспективу історико-культурної спадщини, який існував до того, а саме бажання залучення коштів ЄС стимулювало стратегічне планування, яке було необхідним при підготовці планів розвитку та супутніх програм, що стало новацією в зазначеній сфері. Також, це дало можливість стимулювання збільшення виділення коштів на історико-культурну спадщину з державного та місцевих бюджетів. Оскільки, усі проекти повністю не фінансуються коштами фондів ЄС, а вимагають вкладення і власних коштів країною-заявником певного проекту.

У результаті участі країн в складі ЄС, змінився і підхід до розгляду історико-культурної спадщини на рівні центрального і місцевих органів влади, у результаті чого, суб'єкти, що приймали важливі рішення для змін в сфері історико-культурної спадщини повинні були найперше задуматися про роль наявних об'єктів історико-культурної спадщини при складанні стратегічних планів розвитку як окремих регіонів, так і держави загалом.

4.3. Особливості збереження і охорона історико-культурної спадщини в Україні

Одним з головних напрямів діяльності сучасної української держави є збереження та охорона об'єктів історико-культурної спадщини. Ця діяльність є важливим предметом дослідження для багатьох наук, які намагаються створити теоретичну та методологічну основу для загального теоретичного розуміння специфіки та сутності процесу збереження і охорони історико-культурної спадщини на національному та міжнародному рівнях. Особлива увага приділяється аналізу інституціональних засад збереження і охорони історико-культурної спадщини в сучасній Україні. Це пояснюється тим, що саме за допомогою відповідних інституцій та норм створюється надійна основа для ефективної адаптації до сучасних українських реалій і діючої системи заходів щодо охорони історико-культурної спадщини, яка відповідає стандартам цивілізованого світу. Зазначені установи, які займаються збереженням і охороною історико-культурної спадщини, складаються з різних елементів, що утворюють складну та багаторівневу структуру. Ці елементи включають правові норми, а також різноманітні організаційно-управлінські, адміністративні, регулятивні та політико-економічні механізми. Кожен з них на різних рівнях і в різних аспектах сприяє практичній діяльності держави та громадянського суспільства у збереженні та охороні

історико-культурної спадщини. Тому дослідження впливу внутрішніх і зовнішніх факторів на державну політику в цій сфері є надзвичайно важливим.

Розмова про внутрішні та зовнішні аспекти державної політики у сфері збереження і охорони історико-культурної спадщини може бути уточнена, звертаючись до певних принципів методології. Перш за все, активний розвиток міжнародного співробітництва все більше посилює зв'язок між зовнішньою та внутрішньою політикою держав, що призводить до того, що виконання міжнародних зобов'язань країнами стає важливим стимулом для формування та реалізації внутрішньої політики. Один з пріоритетних напрямків впровадження міжнародних норм і принципів у внутрішню політику сучасних держав – це збереження та охорона історико-культурної спадщини. Цей процес передбачає координацію цілеспрямованих внутрішньо- та зовнішньополітичних заходів, спрямованих на охорону та відновлення всього того, що описується як «культурна спадщина» у сучасних міжнародних відносинах та закріплюється узагальненим поняттям.

По-друге, внаслідок прийняття Конвенції ЮНЕСКО *про охорону всесвітньої історико-культурної та природної спадщини* (1972 р.) на міжнародному рівні було чітко визначено та зафіксовано послідовність дій спрямованих на збереження та популяризацію об'єктів культурно-історичної спадщини, які входять до складу надбання універсальної культури людства та мають особливе значення не тільки для населення окремо взятої держави, але й загалом для людства. Однією з основних ідей Конвенції була ідея створити перелік організаційних, інституціональних та нормативних передумов, які будуть спрямовані на взаємодію міжнародної системи охорони історико-культурної спадщини з різними внутрішньополітичними заходами, метою яких є підвищення ефективності та максимальне забезпечення досягнення цілей Конвенції. Саме тому, Україна як учасниця Конвенції ЮНЕСКО з 1988 р. зобов'язалася охороняти об'єкти всесвітньої спадщини, які розташовані на її території. Здійснення охоронних заходів повинно враховувати усі норми внутрішнього права, відповідно до ЗУ «Про охорону історико-культурної спадщини» (2000 р., у даному законі наведено порядок регулювання правових, організаційних та економічних відносини у сфері охорони історико-культурної спадщини) та ЗУ «Про природно-заповідний фонд» (1992 р., дія даного закону поширюється на ті об'єкти природної спадщини, які з часом можуть бути включені до Списку ЮНЕСКО тощо). У цьому сенсі особливої актуальності набуває проблема розроблення комплексної системи заходів, які б органічно поєднали внутрішній та зовнішній (міжнародний) аспекти діяльності Української держави в частині збереження й охорони історико-культурної спадщини. Адже не можна не погодитись з думкою тих фахівців, які доводять, що саме поєднання

внутрішньої політики, яка відповідає сучасним вимогам (включаючи й внутрішню правову політику України) та міжнародної взаємодії, яка спрямована на забезпечення надійної основи з метою ефективного збереження історико-культурної спадщини та її захисту [19].

По-третє, не можна не звернути увагу на те, що процес взаємодії зовнішньо- та внутрішньополітичної діяльності європейських держав у сфері збереження і охорони історико-культурної спадщини фактично є нічим іншим, як наслідком послідовного втілення принципів та завдань, що були визначені у Статуті Ради Європи в частині впровадження міжнародних стандартів у різних сферах життя і діяльності суспільства, включаючи й збереження історико-культурної спадщини. При цьому практично всі документи в галузі охорони історико-культурної спадщини в Європі, а це – Європейська культурна Конвенція Ради Європи (Париж, 1954 р.) [13], Конвенція Ради Європи про захист архітектурної спадщини Європи (Гренада, 1985 р.) [15], Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини (Лондон, 1969 р.) [11], Європейська Конвенція Ради Європи про охорону археологічної спадщини (переглянута) (Валлетта, 1992 р.) [11], Європейська Конвенція про правопорушення щодо культурних цінностей (Дельфі, 1985 р.) [12], Європейська Конвенція про ландшафти (Флоренція, 2000 р.) [14] передбачають не тільки наявність, але й постійне зростання взаємодії між внутрішньою та зовнішньою політикою окремих європейських країн у зусиллях збереження історико-культурної спадщини. Це зумовлюється існуванням діалектичного зв'язку між двома зазначеними напрямками державної діяльності у сфері охорони та збереження історико-культурної спадщини. З одного боку – це реалізація багатьох міжнародно-визначених та описаних цілей і завдань, що спрямовані на активну їх внутрішню політику в частині діяльності метою якої є збереження та охорона історико-культурної спадщини. З іншого боку, доволі часто успішна внутрішня політика окремої держави у сфері охорони культурних пам'яток її безпосередньої участі в міжнародних програмах та організаціях у сфері охорони історичної спадщини, культурних надбань, культурних та природних пам'яток.

Якщо розглянути документи ЮНЕСКО, то бачимо, що в них зазначається, що *культурною спадщиною людства* є історичні центри міст, наявні музеї, культурні ландшафти, ремесла, традиції, мови, святкові події, кулінарне мистецтво, пейзажі, народна медицина, ритуали та вірування, література, музика та пісні, а також підводна культурна спадщина, рухома культурна спадщина, документальна та цифрова спадщина, кінематографічна спадщина, театральне мистецтво, традиційні спорт та ігри тощо. Тобто наразі можна спостерігати тенденцію до відходу від вузького «матеріального» тлумачення поняття історико-культурної спадщини і включення до неї духовної (нематеріальної) складової [18]. Особливо очевидно це можна

спостерігати в міжнародній практиці після прийняття Декларації Мехіко щодо культурної політики (1982 р.), яка фактично утвердила духовний аспект як невід'ємну складову у розумінні поняття світової історико-культурної спадщини. Вона включила як матеріальні, так і нематеріальні твори, що виражають творчість народу, його мову, звичаї та вірування. Сюди входять історичні місця та пам'ятки, література, твори мистецтва, архіви та бібліотеки. Однак, уточнюючи визначення поняття збереження та охорони історико-культурної спадщини, а також її захисту, слід наголосити, що охорона історико-культурної спадщини трансформується в один з напрямів активної державної політики, який існує як система правових, організаційних та містобудівних, фінансових та матеріально-технічних, інформаційних та інших заходів з обліку, а саме в частині виявлення, наукового вивчення, класифікації та державної реєстрації. Також, державна політика повинна бути спрямованою на збереження від руйнування чи завдання шкоди об'єктам історико-культурної спадщини, забезпечення їхнього захисту, збереження та відповідного утримання та використання, проведення реставрації та ремонту, пристосування та музеєфікації об'єктів історико-культурної спадщини.

Культурна спадщина України охороняється законом про що зазначено в статті 54 Конституції України і саме на державу покладено обов'язок забезпечити збереження історичних та інших об'єктів, що мають культурну цінність для людства. У ЗУ «Про охорону історико-культурної спадщини» сказано, що контроль за дотриманням законодавства у сфері охорони історико-культурної спадщини здійснюють органи охорони історико-культурної спадщини. На жаль, нині в Україні ця державна політика реалізується недостатньо ефективно, не у повному обсязі та не відповідно до тих об'єктивних вимог і потреб, що виникають у зазначеній сфері [21]. До речі, свого часу на цьому акцентували увагу В. Горбик та Г. Денисенко [9]. Залишаючи осторонь питання ефективності збереження та охорони історико-культурної спадщини України (так як це вимагає окремого дослідження), ми звертаємо увагу на те, що активна й ефективна державна політика у цій галузі є однією з головних умов успішної діяльності збереження і охорони історико-культурної спадщини. Ця політика забезпечується за допомогою відповідного комплексу засобів, методів, організаційних, управлінських, фінансових, інформаційних та інших ресурсів.

Незважаючи на різноманітні заходи, спрямовані на визначення та забезпечення статусу історико-культурної спадщини, особливо важливим кроком на міжнародному рівні у розумінні сутності цього явища стала розробка Конвенції про охорону нематеріальної історико-культурної спадщини, яка була прийнята переважною більшістю голосів на тридцять другій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 17 жовтня 2003 року. Ця

Конвенція на міжнародному рівні закріпила право та обов'язок держав-учасниць поважати, зберігати, досліджувати, захищати та популяризувати нематеріальну культурну спадщину. Конвенція визначає поняття «нематеріальна культурна спадщина» і встановлює цілі, органи, функції та методи роботи Міжнародного Комітету з охорони нематеріальної історико-культурної спадщини. Вона також визначає умови та форми надання міжнародної допомоги у цій сфері. Згідно зі статтею 32 розділу IX Конвенції, її ратифікація, прийняття або затвердження країнами-членами ЮНЕСКО здійснюються відповідно до конституційних процедур цих країн. Згідно з Законом України «Про міжнародні договори України», процедура приєднання здійснюється шляхом прийняття відповідного закону. У результаті прийняття ЗУ «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної історико-культурної спадщини» від 6 березня 2008 року, Україна офіційно приєдналась до згаданої Конвенції. Цей крок створив необхідні умови для збереження та підтримки традиційної культури українського народу і послужив поштовхом для розвитку міжнародного співробітництва в галузі охорони культурної спадщини. Прийняття цього закону відіграло значну роль, оскільки в законодавстві України не було чітко визначених правових норм, що стосуються нематеріальної культурної спадщини, а також порядку дій держави для її розвитку та збереження. «Основи законодавства України про культуру» були основним документом, який чітко формулював політику держави і координував її діяльність у сфері культури та мистецтва. Проте, цей документ не містив чітких норм, які б визначали нематеріальну історико-культурну спадщину. Втім, приєднання України до Міжнародної конвенції про охорону нематеріальної історико-культурної спадщини стало ключовим фактором у зміцненні авторитету України в світі та пристосування її законодавства до міжнародних стандартів. Це також відкрило можливість для активної участі в міжнародних програмах культурного співробітництва, забезпечило збереження та поширення кращих зразків традиційної української культури.

Додаткове приєднання нашої країни до Конвенції ще більше підкреслює проблему розробки та практичної реалізації системи практичних заходів, спрямованих на виконання цієї Конвенції. Це означає, що ми маємо розробити та впровадити спільну політику, яка сприятиме зміцненню ролі нашої історико-культурної спадщини в Україні і включенню питань її охорони до міжнародних програм планування. Ми також маємо підвищити ефективність роботи компетентних органів, відповідальних за охорону історико-культурної спадщини, сприяти науковим, технічним та мистецтвознавчим дослідженням і розробляти методики дослідження для ефективної охорони історико-культурної спадщини, зокрема для об'єктів, що перебувають у небезпеці. Усі ці заходи безпосередньо пов'язані з

необхідністю розробки і впровадження комплексної концепції внутрішньої державної політики у сфері культурного наслідку. Це відповідає принципам міжнародної культурної співпраці і дозволить Україні належним чином піклуватись про збереження та захист нашої власної історико-культурної спадщини, яка є безсумнівною цінністю для світової культури та всього людства.

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть передумови вивчення історико-культурної спадщини України на сьогоднішній день.
2. У чому полягає особливість розвитку сучасного туризму?
3. Що таке культурний туризм?
4. Перерахуйте всі передумови для розвитку культурного туризму, які існують в Україні на сьогодні.
5. До яких країн можна віднести Україну за кількістю пам'яток, наявністю шедеврів в Україні?
6. Чому в європейських країнах розглядають депресивні регіони як джерело розвитку через культурну спадщину і культурний туризм?
7. Проаналізуйте сучасну включеність національного історико-культурного спадку в туристичну сферу України.
8. З яких джерел фінансується діяльність у сфері історико-культурної спадщини фінансується в ЄС та в Україні?
9. Що є культурним капіталом в Європі та Україні?
10. Розкрийте особливості функціонування Європейської економічної спільноти в сфері історико-культурної спадщини.

Тестові завдання:

1. ... – це складний соціокультурний феномен, який виконує ряд важливих функцій, у тому числі соціального та гуманітарного характеру:
  - а) культурний туризм;
  - б) внутрішній туризм;
  - в) зовнішній туризм;
  - г) сучасний туризм.

2. У європейських країнах депресивні регіони розглядають культурну спадщину і культурний туризм як джерело:
  - а) занепаду;
  - б) зростання економіки;
  - в) збільшення ВВП;
  - г) розвитку.

3. В ЄС діяльність у сфері історико-культурної спадщини фінансується, як правило:

- а) з одного джерела;
- б) з внутрішніх джерел;
- в) з зовнішніх джерел;
- г) з двох джерел.

4. Із 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення в туристичній інфраструктурі України представлено:

- а) 45;
- б) 35;
- в) 30;
- г) 28.

5. Законом України «Про охорону історико-культурної спадщини» передбачено, що контроль за виконанням законодавства про охорону історико-культурної спадщини здійснюється:

- а) поліцією;
- б) органами охорони історичної спадщини;
- в) органами охорони культурної спадщини;
- г) органами охорони історико-культурної спадщини.

Практичні завдання:

1. Мотиваційна вправа.

1.1. Методом мозкового штурму зберіть відповіді на запитання: які слова, асоціації приходять вам на думку, коли ви чуєте вираз «історико-культурна спадщина» (записати ці слова на аркуші).

1.2. Об'єднайтеся в 4 групи по 4-6 осіб та за 3 хвилини, користуючись ідеями, записаними на аркуші, сформулюйте визначення цього поняття, а також наведіть приклади об'єктів історико-культурної спадщини в Україні чи рідному населеному пункті.

1.3. Дайте відповідь на запитання: «Історична спадщина яких етносів та національностей, що жили чи живуть в Україні, є складовою нашої пам'яті про минуле?»

1.4. Назвіть основні види об'єктів культурної спадщини та наведіть приклади таких об'єктів в Україні та вашому місті/селі. Робота в групах, сформованих попередньо.

2. Творчі завдання.

2.1. Напишіть короткий твір-роздум на одну із запропонованих тем:

А. Чому у більшості сучасних суспільств дбають про збереження

історико-культурної спадщини? Для чого необхідно зберігати об'єкти старовини?

Б. Яку роль відіграє минуле та його матеріалізовані об'єкти у житті суспільства чи окремої людини?

2.2. З'ясуйте основні чинники, які впливали на стан історико-культурної спадщини в ХХІ ст.

2.3. Хто, на Ваш погляд, має брати участь у прийнятті рішення про долю історично-культурних пам'яток, зміну їх призначення? Відповідь обґрунтуйте.

2.4. Як та залежно від чого змінюється ставлення держави, суспільства, громади та людини до історико-культурної спадщини?

2.5. Як можна вплинути на прийняття рішення щодо збереження культурної спадщини власної громади? Яка роль кожного з нас у цьому процесі?

2.6. Проведіть міні-дослідження у місцевій громаді за темою: «Збережімо нашу культурну спадщину», що має на меті практичне навчання, активну участь та вплив на процес прийняття рішення щодо збереження культурної спадщини у місцевій громаді (громаду можна обрати за вашим вподобанням).

Список використаних джерел:

1. Access to European Union law / EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.
2. International economic relations and prospects for national development: contemporary challenges and solutions: [monograph] / Editorial board: under the editorship of Prof. M.I. Fleychuk, Dr. U.A. Ganski, Prof. V.U. Kazlouski. Daugavpils: Daugava Print, 2018.
3. Naess H.E. A New Agenda? The European Union and Cultural Policy. London: Alliance Publishing Trust, 2009.
4. Psychogiopoulou E. The integration of cultural considerations in EU Law and policies. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2008. URL: <http://hdl.handle.net/1814/7743>.
5. Rizzo I., Mignosa A. Handbook on the Economics of Cultural Heritage. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2013.
6. Акуленко В.І., Магазинщикова І.П., Моздир М.І., Тарасенко О.О. Культурна спадщина людства: збереження та використання. Львів: Світ, 2002.
7. Акуленко В.І., Шемшученко Ю.С. Культурна спадщина. Юридична енциклопедія. Т. 3. Київ: Укр. енциклопедія, 2001. С. 434.
8. Ганський В.О., Андрійчик К.В. Інтеграційні дії та програми розвитку Європейського Союзу у сфері історико-культурної спадщини. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 31. С. 6-12.
9. Горбик В.О., Денисенко Г.Г. Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні. Український історичний журнал. 2004. № 2. С. 133-134.
10. Європейська інтеграція. Вибрані проблеми / за ред. Д. Мільчарек, А.З. Новак. Варшава: Центр Європи Варшавського університету, 2013. 364 с.
11. Європейська конвенція про охорону археологічної спадщини: за станом на 06 травня 1969 р. / Рада Європи // Україна в міжнародно-правових відносинах / НАН України;

- Інститут держави і права ім. В.М. Корецького; [відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, В.І. Акуленко; упоряд. В.І. Акуленко]. Київ: Юрінком, 1996. Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. С. 298-304.
12. Європейська Конвенція про правопорушення щодо культурних цінностей: за станом на 23 червня 1985 р. / Рада Європи // Україна в міжнародно-правових відносинах / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; [відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, В.І. Акуленко; упоряд. В.І. Акуленко]. Київ: Юрінком, 1996. Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. С. 304-321.
  13. Європейська культурна Конвенція: за станом на 19 грудня 1954 р. / Рада Європи // Україна в міжнародно-правових відносинах / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; [відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.І. Акуленко; упоряд. В.І. Акуленко]. Київ: Юрінком, 1996. Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. С. 295-298.
  14. Європейська ландшафтна Конвенція: за станом на 20 жовтня 2000 р. / Рада Європи // Правова охорона культурної спадщини: зб. док. / Укр. т-во охорони пам'яток історії та культури; Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПК; [авт.-упоряд. М.Є. Левада]. Київ: ХІК, 2006. С. 47-54.
  15. Конвенція про охорону архітектурної спадщини Європи: за станом на 03 жовтня 1985 р. / Рада Європи // Україна в міжнародно-правових відносинах / НАН України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького; [відп. ред. Ю.С. Шемшученко, В.І. Акуленко; упоряд. В.І. Акуленко]. Київ: Юрінком, 1996. Кн. 2: Правова охорона культурних цінностей. С. 321-331.
  16. Корнієнко В.В. Історико-культурна спадщина та її використання в туристичній сфері України: Автореф. дис... канд. істор. наук: 07.00.01. Київ, 2008. 19 с.
  17. Культура і розвиток / за ред. Е. Хауснер, А. Карвінська, Я. Пурхля. Варшава: Національний центр культури, 2013. 518 с.
  18. Максимов В.В. Правова охорона культурних цінностей у конвенціях ЮНЕСКО: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 1997. С. 112.
  19. Матеріали Міністерства закордонних справ України про підсумки роботи Третього круглого столу міністрів культури країн – членів ЮНЕСКО від 27 вересня 2002 р. – № 203/13–2254.
  20. Олійник О. Соціальна програма збереження культурної спадщини України / Ліга.net. URL: <https://blog.liga.net/user/ooliynyk/article/15000>.
  21. Опалько Ю.В. Збереження історико-культурної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи. Стратегічні пріоритети. 2007. № 1 (2). С. 83-87.

РОЗДІЛ 5

КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄС

- 5.1. Культура та туризм: зближення та взаємозв'язок двох сфер.
- 5.2. Культурний туризм: трактування, мета та напрями розвитку.
- 5.3. Об'єкти культурного туризму.
- 5.4. Типологія культурного туризму.
- 5.5. Креативний туризм – сучасний тренд культурного туризму.
- 5.6. Міжнародні організації, які сприяють розвитку європейського культурного туризму.
- 5.7. Європейські культурні програми та проєкти.

5.1. Культура та туризм: зближення та взаємозв'язок двох сфер

Подорожі є одним з найдавніших елементів ознайомлення із культурою, традиціями, звичаями інших народів. Люди подорожують ще з давніх часів з метою пошуку та освоєння кращих територій для проживання, ведення торгівлі з іншими народностями тощо. Культурний елемент у давніх цивілізаціях проявляється у формі відвідування історичних місць, культурних пам'яток, спеціальних подій і фестивалів. Наприклад, у Стародавньому Римі серед усіх верст суспільства великою популярністю користувалися гладіаторські бої. Колізей (найбільша арена Римської імперії) вмщував до 50 тисяч відвідувачів. У період Середньовіччя збільшення подорожей зумовлено великим переселенням народів, а також релігійними та військовими походами і завоюваннями. У цей час досить важко розмежувати мотиви подорожей, оскільки завоювання нових територій супроводжувалося у подальшому перенесенням культурних традицій на захоплені території, торгівля призводила до поширення культурних надбань, ремесел, творчості на нових місцевостях, а релігійні переконання часто використовувалися із завойовницькою метою (Хрестові походи у XI-XV ст.). Виникнення та розвиток релігій призвів до появи паломників, які були еквівалентом сучасних туристів. Заснування великих європейських університетів сприяло появі освітнім подорожам у середньовічній Європі. У пізньому Середньовіччі культурно-просвітницькі подорожі могли собі дозволити спочатку аристократи, проте пізніше це явище стало доступним і для середнього класу.

Історія зробила культуру частиною стилю життя кожної країни (чи її народу), який поділяють багато людей. Культура має відношення до таких *способів життя* [2]:

– *мова*: найдавніший людський інститут і найдосконаліший засіб вираження;

– *мистецтво та науки*: найдосконаліші та витончені форми людського вираження;

– *думка*: способи, якими люди сприймають, інтерпретують і розуміють навколишній світ;

– *духовність*: система цінностей, що передається з покоління в покоління для внутрішнього благополуччя людей, виражається через мову та дії;

– *соціальна активність*: спільні пошуки в рамках культурної спільноти, що проявляється в різноманітних святах і подіях, що відзначаються протягом життя;

– *взаємодія*: соціальні аспекти людського контакту, включаючи взаємодію, соціалізацію, переговори, протокол і домовленості.

Подібність усної та письмової мови, поведінки, способу життя, звичаїв, спадщини, ідеології та навіть технології пов'язує людей із групами людей певної культури. Різноманітність культур у різних групах спонукало людство до подорожей спеціально для того, щоб глибше зрозуміти культуру чи культурну спадщину інших народів. Внаслідок впливу процесу «культуризації», зумовленого глобалізацією, зростанням мобільності населення, відкритістю кордонів, розвитком транспортної інфраструктури тощо поступово зникає межа між культурою та туризмом. Культуризація суспільства передбачає залучення до культурних процесів та розширення зацікавленістю культурними цінностями все ширшого кола осіб. Внаслідок винайдення телебачення та Інтернету все більше жителів мають можливість ознайомитися з культурними особливостями життя інших народів. Туризм набуває культурницького контексту. Це відображається в тому, що все більше зростає зацікавленість людей культурою інших народів. Це спонукає організації туристичної індустрії розвивати програми турів культурного спрямування та розширювати перелік своїх послуг. Туризм проявляється як форма суспільного створення та споживання культурних благ, які виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян. Разом з тим розширюється перелік об'єктів культурної спадщини, придатних для відвідування туристами.

Дослідники відзначили давно наявність синергетичного зв'язку між культурою та туризмом, але лише з початку 1980-х років, коли туристична галузь стрімко розвивалася та стала приносити значні економічні вигоди, розпочався процес цілеспрямованого дослідження та усвідомлення впливу культури на туризм. Зближенню цих двох сфер сприяли ряд **чинників**, основні з яких такі [31]:

– зростання рівня освіти стимулювало зростання культурного капіталу;

– постмодерністський стиль споживання, який акцентує увагу на особистому розвитку;

- зростання значення нематеріальної культури, іміджу та «атмосфери»;
- збільшена мобільність, що забезпечує простіший доступ до інших культур;
- посилення доступності інформації про інші культури завдяки новим технологіям;
- поява нових націй та регіонів, які бажають побудувати та представити свою ідентичність;
- загострення проблеми фінансування культури, пов'язане зі зростанням культурних потреб населення та кількості культурних інституцій.

Все це призвело до розвитку «культурного туризму» як окремої категорії продукту наприкінці 70-х років ХХ ст. Культурний туризм став об'єднуючим «містком» між двома економічними категоріями: з одного боку – це **туристичний попит** – туристи, які подорожують з метою відвідати та пізнати культуру та культурну спадщину, а з іншого – **туристична пропозиція** – дестинація чи пункт призначення, яка за допомогою своїх культурних ресурсів та туристичної привабливості залучає культурно мотивованих туристів або відвідувачів.

Таким чином, виокремлення культурного туризму як специфічного сектора в системі туризму проводиться за трьома ознаками [17]:

1. Туристична діяльність, що полягає в придбанні нового досвіду і вражень з метою задоволення культурних потреб. Ця ознака відокремлює культурний туризм від інших видів туристичної діяльності з концептуальної точки зору.

2. Мотивація туристів, які обирають культурний туризм. Ця ознака характеризує попит туристів на культурний туризм.

3. Особливі туристичні ресурси, які задіяні в задоволенні попиту в галузі культурного туризму. Ця ознака описує аспекти пропозиції у сфері культурного туризму.

5.2. Культурний туризм: трактування, мета та напрями розвитку

Концепція «культурного туризму» об'єднує дві дуже тісно пов'язані та добре доповнювані соціальні сфери: культуру та туризм.

Поняття «**культура**» (від лат. *cultus* – спосіб життя, догляд, обробіток) – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії.

У Декларації Всесвітньої конференції з культурної політики (ЮНЕСКО, 1982 р.) поняття «**культура**» тлумачиться як комплекс не тільки матеріальних і духовних цінностей, але й інтелектуальних і емоційних рис

суспільства, що включає різні види мистецтва, спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань [29].

Культура – це також результат історичного накопичення норм і правил, прийнятих у суспільстві для його збереження і гармонії. Вона включає науку, освіту, літературу, моральні цінності, мистецтво, спосіб життя, що формуються під впливом світогляду людей і суспільства.

Закон України «Про культуру» трактує **культуру** як сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти.

У сфері культури здійснюються різноманітні види **діяльності**, які націлені на задоволення культурних потреб громадян. Ця діяльність включає творчі, наукові, господарські, бібліотечні, музейні, інформаційні, освітні, культурно-дозвіллеві та розважальні аспекти. Вона спрямована на створення, демонстрацію, розповсюдження, збереження, популяризацію і використання культурних благ та цінностей.

Туристичні подорожі забезпечують можливість суспільству пізнавати культурні цінності та об'єкти культурної спадщини та популяризувати свої національні культурні надбання.

Згідно Закону України «Про туризм» під поняттям **«туризм»** розуміється тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

Всесвітня туристична організація ООН UNWTO визначає **туризм** як діяльність людей, які подорожують і залишаються в місцях за межами свого звичайного середовища не більше ніж один рік поспіль для відпочинку, бізнесу та інших цілей [12]. Варто зазначити, що *туризм відрізняється від подорожей*. Подорож є більш широким поняттям, ніж туризм. Наприклад, подорож може включати в себе військові походи, переселення народів, експедиції, кочові міграції тощо. Подорож – це переміщення людей у часі та просторі. Незалежно від цілей, напрямків, засобів пересування і часових проміжків, людина, що здійснює подорож, називається мандрівником. **Туристом**, згідно *Закону України «Про туризм»*, є особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін. Якщо відвідувач знаходиться за межами звичного життєвого середовища з туристською метою менше 24

годин, то його відносять до **екскурсантів** (від лат. *excursio* – поїздка, подорож).

Немає загальноприйнятого стандартизованого визначення культурного туризму. Різноманіття підходів до тлумачення культурного туризму не дозволяє знайти єдиний правильний спосіб його розуміння. У цьому випадку можна виділити два основних підходи до аналізу цього явища: *технічний* і *концептуальний*. Перший підхід базується на описі типів туристичних місць, які привертають відвідувачів з культурно-пізнавальними цілями, і тому вважає культуру продуктом. Другий підхід, навпаки, ставить своєю метою описати мотиви, що лежать в основі культурного туризму, і пояснює бажання людей відвідувати культурні об'єкти та дізнаватися про них щось нове, що свідчить про орієнтацію на «процес культури». З цього боку варто відзначити, що Європейська асоціація освіти в галузі туризму та відпочинку особливо підкреслює «елемент навчання» як ключовий аспект культурного туризму у своїх публікаціях [16].

Вперше поняття «*культурний туризм*» було запропоновано та розглянуто на *Всесвітній конференції з культурної політики* у 1982 р.

Всесвітня туристична організація (UNWTO 1985 in UNWTO 2018: 73) визначає у широкому сенсі **культурний туризм** як всі подорожі людей, оскільки вони задовольняють людську потребу в різноманітності, прагнучи підвищити культурний рівень особистості та дають нові знання, досвід і зустрічі, а у вузькому – як переміщення осіб із суто культурними мотивами, такими як навчальні поїздки, тури до виставкового мистецтва та культури, подорожі на фестивалі та інші культурні заходи, відвідування місць і пам'яток [3; 13].

Міжнародний науковий комітет з культурного туризму (ICOMOS 1997 in Csaró 2012: 204) подає таке трактування: **культурний туризм** – це така діяльність, яка дозволяє людям відчути різні способи життя інших людей, отримуючи таким чином з перших рук розуміння їхніх звичаїв, традицій, навколишнього середовища, інтелектуальних ідей та місць архітектури, історії, археологічне або інше культурне значення яких залишилося з попередніх часів [3].

Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) характеризує **культурний туризм** як певну організовану діяльність, що несе пізнавальний, освітній та елітарний характер з поширення й роз'яснення культурної ідеї [18].

Грег Річардс [6] трактує **культурний туризм** як будь-яке переміщення людей за межі свого звичайного місця проживання з метою задоволення своїх культурних потреб, що може включати пасивне відвідування культурних місць, подій і пам'яток (рухомих і нерухомих, матеріальних і

нематеріальних об'єктів культурної спадщини, традиції та мистецтво), а також активний досвід та участь у культурних заходах і творчих процесах.

Отже, *культурний туризм* слід розглядати як вид подорожі з метою отримання нових знань у сфері культури та відвідування і пізнання об'єктів культурної спадщини.

Мета культурного туризму – ознайомлення та популяризація серед населення визначних історичних, архітектурних, мистецьких пам'яток та географічних місць, що становлять культурне надбання жителів регіону чи країни, а також етнічних особливостей життя народів. У літературі часто зустрічається назва «культурно-пізнавальний туризм», у якій наголошується на пізнанні культури регіону чи країни, яку відвідується.

Сьогодні культурний туризм розвивається у трьох взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих *напрямах*:

1. Пізнання культури та культурної спадщини (культурно-пізнавальна й освітня функція). Сюди включаються:

- навчальні поїздки (відвідування конференцій, лекцій, семінарів, воркшопів, курсів іноземних мов) з метою збагачення культурного досвіду;
- відвідування пам'яток культури, музеїв, історичних маршрутів;
- відвідування мистецьких перфомансів, фестивалів, виставок, культурних заходів і свят;
- поїздки для дослідження природи, фольклору та мистецтва;
- паломництво.

2. Охорона та відродження культури (культуроохоронна і консерваційна функція).

Оскільки зростання популярності культурного туризму пов'язане з суспільним усвідомленням необхідності захисту та збереження культурних цінностей і спадщини, то варто виокремити й такі *ціль* культурного туризму як управління об'єктами культурної спадщини (збереження об'єктів культурної спадщини, самобутності регіону) та туристами (ринкова привабливість, комерційна життєздатність продукції), так і вирішення суперечних питань, які існують між культурою та туризмом. Хартією туризму передбачається, що місцеве населення в містах транзиту та тимчасового перебування має право на безкоштовний доступ до своїх власних туристичних ресурсів. Це право пов'язане з відповідальним ставленням місцевих жителів до природного та культурного оточення, проявляючи дбайливість у своїх вчинках та поведінці. Важливим є також розуміння та повага туристів до звичаїв, релігії та інших аспектів культури населення країни, яку вони відвідують. З метою сприяння такому розумінню та дбайливому ставленню, необхідно поширювати відповідну інформацію про традиції та культурні цінності, які потрібно зберігати. Гаазька декларація Міжпарламентської конференції з туризму підкреслює, що культурне та

людське середовище є важливою передумовою для розвитку туризму. Рациональне управління туризмом може внести значний внесок у розвиток культурної спадщини та підвищення рівня життя людей. Зважаючи на цей взаємозв'язок, необхідно приймати ефективні заходи для інформування подорожуючих туристів про необхідність поваги до місцевого населення та збереження культурного середовища відвідуваних ними місць. Крім того, слід сприяти розвитку альтернативних форм туризму, які сприяють зближенню та взаєморозумінню між туристами та місцевим населенням, зберігають культурну самобутність [14].

Звідси *основним принципом розвитку культурного туризму* є підтримка стійкого розвитку, який передбачає збереження місцевої культури, культурних і природних об'єктів, а також поліпшення життєвого рівня місцевого населення.

3. **Діалог культур (комунікаційна функція).** За допомогою культурного туризму туристи мають можливість пізнавати об'єкти культури шляхом взаємодії з місцевими жителями, переймати чужий та ділитися своїм культурним досвідом, гармонійно поєднувати та відтворювати риси стародавніх епох у сучасних витворах архітектури, мистецтва, літератури тощо.

Зростання інтересу до культурної спадщини, історії, мистецтва та інших аспектів культури стає все більш очевидним. Загалом, розвиток культурного туризму має потенціал для стимулювання економіки, збереження культурної спадщини та підтримки взаєморозуміння між різними культурами. Популярність цього виду туризму, як очікується, буде зростати в майбутньому.

5.3. Об'єкти культурного туризму

Культурний туризм передбачає створення та реалізацію туристичного продукту як синтезу туристичних та культурних послуг. У *склад туристичних послуг* входять різноманітні види послуг, такі як розміщення, перевезення, харчування, а також інші послуги, пов'язані з туризмом, наприклад, екскурсії, розваги, відпочинок та придбання сувенірів. Культурні послуги націлені на задоволення культурних та інтелектуальних потреб людини, сприяють творчому та духовному розвитку особистості, включають відвідування культурних об'єктів, перегляд вистав, участь у фестивалях тощо.

При розробленні продукту культурного туризму слід пам'ятати, що не всі об'єкти культурної спадщини чи культурні продукти сприймаються однаково. Таким чином, існують туристичні пам'ятки, які є мотиваторами

подорожі, та інші, які стимулюють діяльність у пункті призначення. Це пояснює популярність традиційних центрів культурного тяжіння, таких як великі столиці чи центри історичної спадщини (Париж чи Рим) або місця, пов'язані з екзотичними культурами (Азія чи Близький Схід), які мають значну конкурентну перевагу перед новими пропозиціями продуктів культурного туризму через їх високу символічну цінність [4].

До **культурних туристичних послуг**, які є складовими культурно-пізнавальних турів, відносять такі: історико-культурні екскурсії, подорожі до об'єктів культури і пам'яток природи, участь у культурно-історичних подіях та розважальних заходах, відвідування закладів культури, перегляд театральних вистав, відвідування визначних місць, які мають культурну цінність, мандрювання до святих місць, виконання релігійних процедур, вивчення фольклору, традицій та звичаїв окремих етнічних груп, участь в археологічних походах та розкопках тощо.

До **об'єктів культурного туризму** відносять:

1. **Заклади культури:** клуби, будинки (палаці) культури, бібліотеки, музеї, художні галереї, виставкові зали, архіви історико-культурних заповідників, театральні-видовищні заклади (театри, філармонії, концертні організації), кінотеатри.

2. **Туристичні маршрути:**

- історичні/мальовничі/пізнавальні/краєзнавчі маршрути;
- історичні/мальовничі/пізнавальні/краєзнавчі пішохідні стежки.

3. **Культурно-історичні та архітектурні райони:**

- історичні центри, вулиці, квартали, площі;
- архітектурні ансамблі;
- городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень;
- неушкоджені та збережені околиці, залишки давнього планування та забудови;
- історичні райони;
- сільські етнопоселення.

4. **Ландшафти культурної спадщини:**

- парки, сквери, стежки та оглядові майданчики;
- природні території, які мають історичну цінність;
- садово-паркове мистецтво (декоративні сади, парки, ділянки зелених насаджень, які призначені для естетичного поліпшення краєвиду і відпочинку).

5. **Історико-археологічні об'єкти:**

- пам'ятки архітектури (будівлі, їхні комплекси (ансамблі), замки, фортеці, палаці, храми, собори, релігійні споруди, мости, шляхи, історичні форти, маяки тощо);

– окремі поховання та некрополі, могильники, культові місця та споруди, мегаліти, печери;

– наскельні зображення, рештки життєдіяльності первісних людей;

– місця, де відбувалися стародавні битви та військові події, а також інші значущі локації, пов'язані з історичними подіями, життям та досягненнями відомих особистостей, культурою та традиціями народів.

6. Об'єкти монументального мистецтва можуть включати скульптурні пам'ятники, які призначені для вшанування історичних подій та видатних особистостей, меморіальні ансамблі, які присвячені важливим подіям в житті народу, скульптури, розташовані на відкритих майданчиках, фонтани, скульптурні та живописні зображення, вітражі і мозаїки, що вплетені в архітектурні споруди або оздоблюють їх інтер'єр та екстер'єр.

7. Культурно-історичні події та розважальні заходи:

– громадські ярмарки, місцеві ринки;

– музичні/театральні/кінофестивалі;

– театралізовані шоу;

– вуличні розваги;

– релігійні події та заходи;

– історичні реконструкції – реконструювання фізичної та духовної культури певної історичної епохи та регіону на основі археологічних, візуальних та письмових джерел (як приклад, фестиваль «Вінниця – Столиця УНР» у рамках якого відтворюються події Української революції [21]);

– специфічні культурно-розважальні заходи (наприклад, пау-вау – це подія, на якій сучасні американці, включаючи корінне населення (індіанців), збираються для танців, співів, спілкування та обговорення останньої культури; бразильський карнавал – щорічне святкування, яке відбувається в Бразилії за 40 днів до Великодня і відзначає початок Великого посту).

8. Спосіб життя людей, котрі проживають у певному регіоні:

– народні промисли й ремесла;

– традиції, обряди та святкування (традиції гуцульських похоронів, які полягають у розвагах, якими молодь займалася під час церемонії похорону, схожих на ті, що відбувалися під час весняних фестивалів і весіль; ворожіння на Івана Купала; шлюбні ритуали; обряд колядування; Великодні звичаї тощо);

– об'єкти етнографії (національний одяг та вбрання, традиційна кухня та страви, предмети побуту, фольклорні твори та народна музика, традиційні знаряддя праці);

– історії, легенди, вірування, знання та навички, що передаються від покоління до покоління.

5.4. Типологія культурного туризму

Залежно від того, пізнанню якого об'єкту культури надається пріоритет, а також від мети поїздки, виокремлюють такі основні **види культурного туризму**:

– **етнографічно-краєзнавчий туризм** – подорожі з метою пізнання та знайомства з місцевою історією, культурою, побутом, народними ремеслами, мовою і фольклором свого народу чи краю, або з культурою народу відмінної від своєї (іншої країни). Підвидом є **музейний туризм** – основною метою подорожі є відвідування музеїв, незалежно від їх тематики;

– **етнічний туризм (ностальгічний туризм)** – відвідування туристами місць свого історичного проживання з метою ознайомитись з історією та культурою місцевого населення, пізнати традиції народу на рідних територіях, збагатити духовний розвиток, дізнатися більше про своє коріння;

– **архітектурно-історичний туризм** – подорожі до місцевостей, які пов'язані з важливими історичними подіями, а також з об'єктами архітектури, містобудування та історичними об'єктами культурної спадщини (стародавні міста, історичні будівлі, історико-архітектурні заповідники, садово-паркові ансамблі, комплекси пам'ятоків стародавньої чи сучасної архітектури тощо);

– **історико-археологічний туризм** – подорожі до історичних місцевостей та участь в археологічних розкопках та археологічних експедиціях;

– **подієвий туризм (фестивальний туризм)** – відвідування або участь у певних культурних подіях та заходах (свята, фестивалі, карнавали, церемонії, спортивні змагання, модні покази тощо). Підвидом є **кінотуризм** – основним мотивом подорожей є відвідування кіносеансів;

– **культурно-релігійний туризм** – відвідування святинь, релігійних місць, ознайомлення з релігією та релігійними звичаями країни, участь у релігійних заходах, паломництво.

Вищезазначені види культурного туризму мають дуже розмиті межі, і відвідувач може мати одну або декілька мотивацій відвідати пункт призначення або групу напрямків, щоб задовольнити свої культурні потреби. Крім того, мотиви культурного туризму можуть поєднуватися з іншими туристичними враженнями.

За місцем призначення виокремлюють:

– **міський культурний туризм** – основним мотивом подорожі є вивчення міської культури, незалежно від розміру міста;

– **культурний туризм у сільському середовищі** – основним мотивом подорожі є вивчення культури малих сіл.

Залежно від пріоритету й обсягу споживання культурних благ, у мотивації туриста можна виділити кілька рівнів культурного туризму [16]:

- **професійний** рівень, який базується на професійних контактах;
- **спеціалізований** рівень, де основною метою туриста є задоволення культурних потреб;
- **неспеціалізований** рівень, де споживання культурних благ є важливим, але не є головною метою туризму;
- **супутній** рівень, де основною метою відвідування є діловий, освітній, науковий або спортивний туризм. Туристи можуть доповнювати свою програму перебування споживанням культурних благ;
- **культурний квазітуризм**, який включає переміщення резидентів місцевості, одним з мотивів яких є споживання культурних благ.

UNESCO визнає **культурно-пізнавальний туризм** як унікальний тип туризму, який відрізняється від інших видів туризму й має свої характеристики. Культурний туризм відрізняється від *рекреаційного* тим, що він спрямований на розуміння або оцінку природи місця, яке відвідується. Також існує відмінність між історичним та культурним туризмом. *Історичний* туризм використовує ресурси, успадковані з минулого, ресурси, які люди ідентифікують як відображення та вираження своїх цінностей, переконань, знань і традицій, що постійно розвиваються, незалежно від власності. Він включає в себе всі аспекти навколишнього середовища, що з часом є результатом взаємодії між людьми та місцями. Культурний туризм – комплексне, цілісне поняття. Він зосереджується на ресурсах минулого (матеріальна та нематеріальна спадщина), сьогодення (що стосується сучасного культурного виробництва, такого як візуальне мистецтво, сучасна архітектура та література) і навіть майбутнього (креативні індустрії, дизайн одягу, веб- та графічний дизайн), кіно, ЗМІ та розваги) [3].

Культурний туризм часто виступає у взаємозв'язку з іншими видами та формами туризму чи сферами життєдіяльності, наприклад: **культурно-екологічний туризм** – передбачає формування інтересу до особливостей взаємодії культури та природи, участь в культурно-екологічних програмах; **культурно-освітній туризм** – подорожі з метою вивчення культури і пам'яток країни відвідування, участь у тематичних лекціях та конференціях; **колекційний туризм** – основним мотивом поїздки є пошук певних предметів колекціонування – від марок до монет, скам'янілостей, мушель та антикваріату; **мисливський туризм на знаменитостей** – головним мотивом поїздки є побачити наживо, познайомитися чи відвідати місця, де живуть або працюють відомі люди культурних і творчих професій – актори кіно чи театру, письменники, музиканти, артисти, архітектори тощо.

5.5. Креативний туризм – сучасний тренд культурного туризму

З розвитком креативних індустрій набуває популярності *креативний туризм*, який розвинувся із культурного туризму. Згідно *Закону України «Про культуру»* **креативні індустрії** – це види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження. У Міністерстві культури України з 2017 року діє сектор, що спрямований на розвиток креативних індустрій, а з 2018 року було створено Директорат креативних індустрій. Згідно з визначенням, наданим британським департаментом культури, медіа та спорту, **креативні індустрії** включають галузі, які виходять із індивідуальної креативності, вмінь і таланту, і мають потенціал для збагачення та створення робочих місць через генерацію та використання інтелектуальної власності. За визначенням ЮНЕСКО, **креативні індустрії** є галузями, що мають на меті створення, виробництво та комерціалізацію нематеріальних та культурних творчих вмістів. Ці вмісті зазвичай захищені правами інтелектуальної власності і можуть приймати форму продуктів або послуг [10].

Креативні індустрії охоплюють різноманітні *сфери діяльності*, такі як: творчість у сфері аудіовізуальних медіа (фільми, телебачення, радіо, нові медіа, музика); розвиток туризму; сфера спорту; видавництво книг та видання преси; збереження культурної спадщини (музеї, бібліотеки, архіви та історичні місця); виставкові мистецтва (театр, виконавське мистецтво та танок); візуальні мистецтва (галереї, архітектура, дизайн та ремесла) [26].

Згідно визначення *Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)*, **креативний туризм** – це форма подорожі, яка має на меті отримати цікавий і автентичний досвід, спільно вивчаючи мистецтво, спадщину або особливий характер місцевості, та сприяє зв'язку з мешканцями, які створюють цю живу культуру [8].

Відмінною рисою такого туризму є створення особливої атмосфери, яка полягає в активному залученні туриста, інтерактивності, забезпеченні для туристів можливості відкрити для себе, пізнати, зрозуміти, ознайомитися з новою культурою, зарядитися позитивом і енергією для нових подвигів, отримати позитивні враження від подорожі, спонукає до творчості на відміну від пасивного сприйняття матеріальних культурних цінностей. Наголос у креативному туризмі робиться не на туристичний продукт, а на відчуття і враження, які отримує турист у процесі його споживання. Туристам пропонується не масові, а як альтернатива – персоналізовані продукти, послуги та враження. У той час як культурний туризм вважається пасивною формою споживання, що полягає у ознайомленні туристами з культурою чи об'єктами культурної спадщини, креативний туризм – це більш інтерактивні форми залучення туристів до культурного процесу.

5.6. Міжнародні організації, які сприяють розвитку європейського культурного туризму

ЄС визнає культурний туризм частиною європейського туризму, який у майбутньому може розширитися та стати глобальним напрямом. Культурний туризм розвивається в усіх європейських країнах і регіонах завдяки фінансовій підтримці місцевих, національних і наднаціональних органів. Країни Європейського Союзу велику увагу приділяють збереженню культурної спадщини і організації культурного туризму.

Міжнародними організаціями, які сприяють розвитку європейського культурного туризму, є:

1. **Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць** (англ. International Council on Monuments and Sites, ICOMOS [5]) є міжнародною організацією, яка займається охороною та захистом культурної спадщини по всьому світу. Вона складається з експертів різних професій, таких як архітектори, історики, археологи, мистецтвознавці, географи, антропологи, інженери та містобудівники. Організація сприяє обміну знаннями та досвідом між своїми членами і працює над поліпшенням збереження спадщини шляхом встановлення стандартів і методів для різних типів об'єктів культурної спадщини, таких як будівлі, історичні міста, культурні ландшафти та археологічні пам'ятки. Організація була заснована у 1965 році у Варшаві і базує свою роботу на принципах, визначених у Міжнародній хартії зі збереження та відродження пам'яток та історичних місць (Венеційська хартія) 1964 року. Штаб-квартира ICOMOS розташована в Парижі. У Європі функціонує 44 національних комітети ICOMOS, які співпрацюють на двосторонній, багатосторонній, субрегіональному та регіональному рівнях у неофіційній структурі Європейської групи ICOMOS.

2. **Рада Європи** (англ. Council of Europe [1]) є міжнародною організацією, що об'єднує 46 держав-членів у Європі. Вона була створена у 1946 році. Членство у Раді Європи відкрите для всіх європейських країн, які дотримуються принципу верховенства права та гарантують основні права та свободи своїм громадянам. Організація прагне сприяти культурному розмаїттю та діалогу, надаючи доступ до культурної спадщини з метою поширення ідей європейської культурної ідентичності, збереження колективної пам'яті та сприяння взаєморозумінню між громадами. Рада Європи підтримує культурний туризм через різні програми, такі як «Культурні маршрути» Ради Європи, Дні європейської спадщини, Програма технічного співробітництва, Європейська інформаційна мережа культурної спадщини тощо. Штаб-квартира Ради Європи знаходиться в Страсбурзі. Україна стала 37-м членом організації у 1995 році.

3. Всесвітня туристична організація (англ. World Tourism Organization, UNWTO [12]) – спеціалізована установа ООН, створена у 1975 році. UNWTO є провідною міжнародною організацією в сфері туризму, яка сприяє розвитку туризму як важливого чинника економічного зростання та екологічної стійкості. Крім того, організація надає лідерство та підтримку сектору у просуванні знань і політики туризму по всьому світу. У своїй діяльності UNWTO приділяє особливу увагу розвитку культурного туризму з двома пріоритетами:

- створення більш інклюзивних партнерств між зацікавленими сторонами туризму та культури з метою досягнення Цілей сталого розвитку;
- сприяння розвитку туризму, що сприяє культурній взаємодії та гарантує отримання переваг усіма залученими спільнотами.

UNWTO налічує 160 держав-членів, 6 асоційованих членів і понад 500 афілійованих членів, які представляють приватний сектор, навчальні заклади, туристичні асоціації та місцеві органи управління туризмом. Україна є повноправним членом UNWTO з 1997 року.

4. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, скорочено ЮНЕСКО (англ. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO [9]) є міжнародною організацією, що спеціалізується на освіті, науці і культурі. Є спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй, що співпрацює зі своїми державними-членами для боротьби з неписьменністю, підготовки національних кадрів, розвитку національної культури і збереження культурних пам'яток. Програми ЮНЕСКО сприяють досягненню Цілей сталого розвитку, визначених у Порядку денному до 2030 року, який був ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 році. Україна є членом ЮНЕСКО з 1954 року.

Діяльність ЮНЕСКО в галузі культури охоплює такі напрями:

- збереження та відродження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини;
- сприяння розвитку мистецтва;
- підтримка розвитку сучасних культур;
- допомога у поверненні втрачених культурних цінностей до країн їхнього походження;
- пропагування книг і читання шляхом розвитку видавничої справи;
- розвиток культурної індустрії та розробка культурної політики;
- захист авторських та суміжних прав;
- аналіз взаємозв'язку між культурою та розвитком, урахування культурного фактора у суспільному прогресі;
- розвиток культурного плюралізму та міжкультурного діалогу.

5. Європейська комісія (англ. European Commission [7]) – вищий орган виконавчої влади Європейського Союзу. Вона виконує функції, які можна

порівняти з роллю та обов'язками урядів національних держав. Однак, на відміну від національних урядів, Європейська комісія також має право на законодавчу ініціативу, але лише в рамках ЄС та відповідно до законодавства Європейського Союзу. Одним з завдань Європейської комісії є сприяння культурному туризму шляхом співпраці між культурою та туризмом, просування культурної спадщини як виразу ідентичності, стимулювання сталого культурного розвитку та підтримка міжкультурної самобутності. Для популяризації культурного туризму Європейська комісія реалізує різні програми, такі як «Культурна столиця Європи», нагороду «European Destination of Excellence» (EDEN), «Нагороди Європейської столиці розумного туризму» тощо.

5.7. Європейські культурні програми та проекти

Починаючи з 90-х років ХХ ст., країни Європейського Союзу активізували культурне співробітництво, що відобразилося в створенні пілотних проектів, які стали основою для культурної політики ЄС. Після підписання Маастрихтського договору культурна співпраця офіційно визначалася метою держав-членів ЄС, що призвело до розробки галузевих культурних програм. Серед цих програм були такі: Калейдоскоп (1996-1999 рр.), спрямована на підтримку художньої та культурної творчості і співробітництва; Аріан (1997-1999 рр.), спрямована на підтримку книговидавництва, активності читання та перекладів; Рафаель (1997-1999 рр.), спрямована на збереження культурної спадщини. Ці програми стали основою програми під назвою «Культура», яка охоплювала майже всі галузі культури, за винятком аудіовізуального сектору, який покривався програмою МЕДІА. Перша редакція «Культури 2000» була реалізована у період з 2000 по 2007 рік, а друга редакція «Культури» діяла в період з 2007 по 2013 рік [23]

Для збереження спільної європейської культурної спадщини, розвитку та популяризації культурної політики та культурного туризму у Європейському Союзі започатковано такі культурні програми та проекти:

1. **Проект «Культурна столиця Європи»** (European City of Culture [24]) – це особливий статус, який надається місту Європейським Союзом на протязі одного календарного року. Цей статус дозволяє місту продемонструвати своє культурне життя та культурний розвиток. Головною метою цієї програми є сприяння зближенню європейців шляхом співпраці в галузі культури, а також полегшення економічного, політичного та культурного об'єднання країн.

Першим містом, якому було надано статус Культурної столиці Європи, стали грецькі Афіни в 1985 році. У 2000 році, з нагоди святкування 2000-

річчя, змагання за звання культурної столиці Європи стало особливо напруженим. Організатори проєкту вирішили знайти вихід і визначити не одне, а цілих 9 столиць Європи. Цими містами стали Авіньйон, Берген, Болонья, Брюссель, Краків, Гельсінкі, Прага, Рейк'явік і Сантьяго-де-Компостелла. Після цього, почалася практика надання почесного титулу кільком містам одночасно.

З початку 2009 року щорічно в Європі обираються два міста, які стають культурними столицями року. Одне місто представляє країну, яка недавно вступила до Європейського Союзу, а інше – країну, яка вже певний час є членом ЄС. Починаючи з 2021 року, і кожні три роки після цього, вибирається третє місто з країн, які є кандидатами або потенційними кандидатами на вступ до ЄС, або з країн, що входять до Європейської економічної зони. У 2004 році проведене дослідження, відоме як «Доповідь Палмера», підтвердило, що отримання статусу культурної столиці Європи стало каталізатором культурного розвитку та перетворень для обраного міста. Тому при визначенні столиць тепер також беруть до уваги перспективи соціально-економічного розвитку та потенційний вплив на обране місто.

2. Програма «Культурні маршрути» Ради Європи [27]. У 1987 році Рада Європи запровадила Концепцію Культурних маршрутів з метою реалізації ключових культурних принципів Європи, таких як права людини, культурна демократія, культурне розмаїття та самобутність. Європейські культурні маршрути конкретизують ці основні принципи. Шлях Святого Якова був першим сертифікованим «Культурним Маршрутом» у 1987 році. Ці маршрути, перетинаючи час і простір, демонструють внесок різних культур у спільну європейську культурну спадщину. Вони поєднують місцеву спадщину з європейськими ідеями, відображаючи різноманіття живих культур. Культурні маршрути дозволяють ознайомитися з менш відомими темами та аспектами європейської історії й культури, розкривають нові напрямки й розголошують забуті або приховані аспекти спільної спадщини. Європейські культурні маршрути можуть ґрунтуватися на історичних шляхах чи культурних концепціях транснаціонального значення.

У рамках Програми реалізуються проєкти, що стосуються п'яти основних пріоритетних сфер діяльності:

- покращення пам'яті, історії та європейської спадщини;
- співпраця у галузі досліджень та розробок;
- сучасна культурно-мистецька практика;
- культурні та освітні обміни для молодих європейців;
- культурний туризм та сталий культурний розвиток.

Рада Європи пропонує модель управління культурою та туризмом, яка сприяє співпраці між національними, регіональними та місцевими органами

влади, а також асоціаціями та соціально-економічними суб'єктами на транснаціональному рівні [25].

Програма Європейських культурних маршрутів відбувається на основі не лише культурної політики Ради Європи, але й фундаментальних домовленостей між Радою Європи та іншими міжнародними організаціями, що беруть участь у програмі.

3. Європейська культурна конвенція (1955 р.) є фундаментом співробітництва між країнами Європи в сферах культури, освіти, молоді та спорту. Навіть країни, які не є європейськими, можуть приєднатися до цієї культурної конвенції, отримуючи можливість брати участь в культурних заходах Ради Європи. Багато країн підписали Європейську культурну конвенцію до свого вступу до Ради Європи. Україна приєдналася до цієї конвенції 13 червня 1994 року.

4. Європейська ландшафтна конвенція (2004 р.). Ландшафт вважається регіоном, що формується під впливом людини. Культурні маршрути можуть сприяти кращому розумінню цінностей ландшафтів. Основною метою Конвенції є підтримка процесів охорони, регулювання та планування ландшафтів у Європі. Всі види ландшафтів визнаються Конвенцією як важливі, і вона застосовується до всієї території країни, яка приєдналася до Конвенції, включаючи природні, сільські, міські та приміські території. Застосування Конвенції охоплює землі, внутрішні води та морські акваторії. Україна приєдналася до Конвенції з 1 липня 2006 року.

5. Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства (2005 р.) спрямована на встановлення етичних принципів та основних розмірковувань щодо використання та розвитку культурної спадщини Європи у глобалізованому світі. Культурні маршрути сприяють інтеграції населення, спрямованої на розробку спільних підходів до управління та збереження культурної спадщини. Ця конвенція набула чинності для України з 1 травня 2014 року.

6. Конвенція ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1975 р.) та **Конвенція ЮНЕСКО з охорони нематеріальної культурної спадщини (2006 р.)**. Місця, що входять до списку об'єктів всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, перетинаються багатьма культурними маршрутами. Ці маршрути сприяють охороні нематеріальної та нерухомої спадщини, а також сприяють її популяризації.

16 лютого 2021 року був прийнятий Закон України, який називається «Про приєднання України до Розширеної часткової угоди про культурні маршрути». Президент України підписав цей закон 15 березня 2021 року. Розширена часткова угода про культурні маршрути налічує 34 країни-учасниці, а Європейський Союз та Всесвітня туристична організація (UNWTO) виступають її партнерами. Сертифікат «Культурні маршрути Ради

Європи» було присуджено як знак якості 40 європейським культурним маршрутам, що пролягають через понад 50 країн світу. Україна є територією лише для трьох з них. З 30 березня 2021 року Україна офіційно стала учасницею Розширеної часткової угоди про культурні маршрути Ради Європи [32].

7. **Проект «Дні європейської спадщини»** [19] – ініціатива, яка була офіційно започаткована Радою Європи в 1991 році, з метою залучення уваги мешканців та гостей міста до культурної спадщини та її важливої ролі у сучасному суспільстві. Основна ідея цього заходу полягає у відкритті та огляді зазвичай недоступних або маловідомих пам'яток, з метою привернення уваги громадськості до їх історичної та архітектурної цінності.

8. **Креативна Європа** [22] є ініціативою Європейського Союзу, спрямованою на розвиток культурних і креативних індустрій в Європі, підвищення конкурентоспроможності європейської аудіовізуальної продукції та захист культурного та мовного розмаїття. Загальний бюджет програми на період 2014-2020 становить 1,46 млрд. євро. Україна приєдналася до програми у 2016 році, підписавши відповідну Угоду з Європейською Комісією 19 листопада 2015 року. Однак, 26 травня 2021 року Європейська Комісія офіційно оголосила про нову програму «Креативна Європа» на період 2021-2027 років [30]. Бюджет нової програми становить 2,4 млрд. євро. Ця програма сприятиме розкриттю потенціалу секторів культурних та креативних індустрій Європи, відновленню після кризи та збільшенню їх конкурентоспроможності, екологічності, цифровизації та включеності.

9. **Програма Європейського Союзу – Східного Партнерства «Культура і креативність»** [28] передбачає сприяння розвитку культурних та креативних секторів в Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Грузії, Молдові та Україні, а також підвищення їхнього внеску у стале гуманітарне, соціальне та економічне зростання.

Питання для самоконтролю:

1. Як співвідносяться поняття «культура» та «туризм».
2. Які наслідки впливу процесу «культуризації» на розвиток туризму?
3. Які чинники сприяли зближення культури та туризму?
4. Що розуміють під поняттям «культурний туризм»?
5. Яка мета культурного туризму?
6. Охарактеризуйте функції (напрями розвитку) культурного туризму. Що відносять до об'єктів культурного туризму?
7. Які види культурного туризму Вам відомі? У чому полягає відмінність культурного туризму від рекреаційного та історичного?

8. Що таке креативний туризм? Які види діяльності охоплюють креативні індустрії?

9. Назвіть міжнародні організації, які сприяють розвитку європейського культурного туризму.

10. Опишіть мету та завдання основних європейських програм та проєктів у сфері культурного туризму.

Тестові завдання:

1. Яка функція культурного туризму передбачає можливість для туристів пізнавати об'єкти культури шляхом взаємодії з місцевими жителями, переймати чужий та ділитися своїм культурним досвідом?

- а) культурно-пізнавальна;
- б) освітня;
- в) культуроохоронна;
- г) комунікаційна.

2. До об'єктів монументального мистецтва відносять:

- а) меморіальні ансамблі, присвячені епохальним явищам у житті народу;
- б) природні території, які мають історичну цінність;
- в) пам'ятки архітектури;
- г) історичні райони.

3. Музейний туризм вважається підвидом:

- а) етнографічно-краєзнавчого туризму;
- б) етнічного туризму;
- в) архітектурно-історичного туризму;
- г) подієвого туризму.

4. Види економічної діяльності, метою яких є створення доданої вартості і робочих місць через культурне (мистецьке) та/або креативне вираження:

- а) історичні події;
- б) культурні фестивалі;
- в) креативні індустрії;
- г) етнографічні подорожі.

5. Організація, що об'єднує фахівців з різних країн і працює на збереження та захист культурної спадщини у всьому світі:

- а) ICOMOS;
- б) UNWTO;
- в) UNESCO;
- г) Council of Europe.

Практичні завдання:

Завдання 1

Складіть туристичний маршрут відомими культурними об'єктами Вашого регіону чи міста. Користуючись програмою Google.maps, побудуйте на карті маршрут руху із зазначенням об'єктів культури, які пропонуються туристам для відвідуванням.

Завдання 2

Наведіть приклади організації кожного із видів культурного туризму у Вашому регіоні.

Завдання 3

Які з цих об'єктів культурного туризму зображено на малюнках?

- заклади культури;
- історико-археологічні об'єкти;
- культурно-історичні події та розважальні заходи;
- культурно-історичні та архітектурні райони;
- ландшафти культурної спадщини;
- об'єкти монументального мистецтва;
- спосіб життя людей;
- туристичні маршрути.

Зображення	Тип об'єкту культурного туризму
Галерея сакрального мистецтва (Картинна галерея) – структурний підрозділ музею «Дрогобищина» (Дрогобицького краєзнавчого музею) (м. Дрогобич, Львівська обл.) [https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=23336419]	Заклад культури

?

Село Грушів (Львівська обл.). У 1987 р. з'явилася Матір Божа. 10 травня 2011 р. фігура Матері Божої, яка зустрічає приїжджих при в'їзді в село з боку Дрогобича, заплакала. Нині біля фігури Божої Матері вимощена хресна дорога, поруч стоять альтанки.

[https://risu.ua/grushivski-chuda_n68569]

?

Історичний центр Львова, також відомий як Старе місто, є першим районом Львова, де було засновано місто і який відігравав головну роль у його розвитку. Цей район був політичним, економічним і культурним серцем Львова. Найстаріша частина Старого міста була включена до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

[<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=51804500>]

?

Стрийський парк (Парк Кілінського) є одним з найдавніших і найпрекрасніших парків у Львові, визнаний як пам'ятка садово-паркового мистецтва національного значення. Розташований у прекрасній місцевості Софіївки, що знаходиться в Галицькому районі. У свій час вважався найкрасивішим парком у міжвоєнній Польщі.

[<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=32829964>]

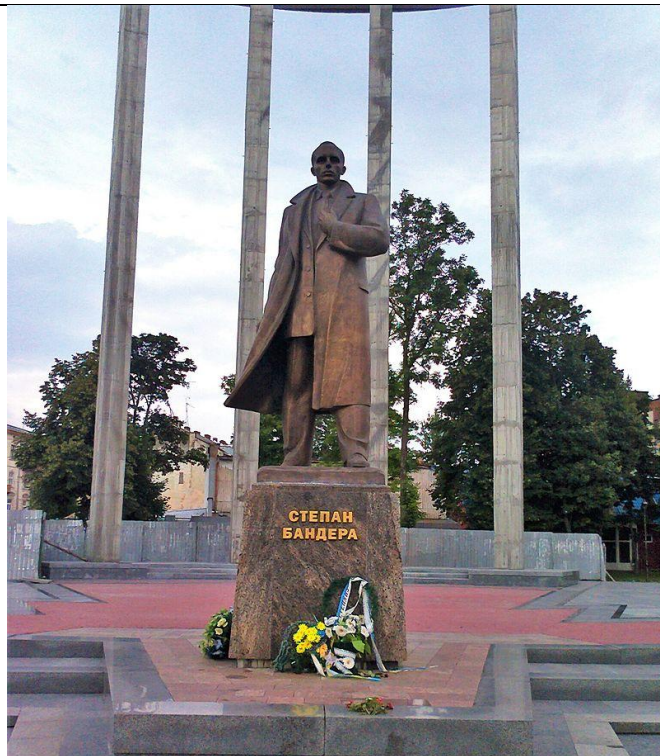

?

Палац у селі Підгірці Львівської області, також відомий як Підгорецький замок, є архітектурною пам'яткою епохи пізнього ренесансу і бароко. Його спорудження відбувалося у період між 1635 і 1640 роками під наглядом архітектора Андреа дель Аква за дорученням коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського.

[<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2314560>]

Пам'ятник Степанові Бандері у Львові – фігура Степана Бандери в повний зріст. За нею стоїть Стела української державності. Встановлений 13 жовтня 2007 року.
[<https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=772547>]

?

У Львові щорічно відбувається Львівський різдвяний ярмарок, який триває з середини грудня до середини січня і розташовується на проспекті Свободи та на площі Ринок. Цей ярмарок вперше з'явився у 2009 році і став першим Різдвяним Ярмарком західноєвропейського типу в Україні. Попередньо, до 1939 року, у Львові також проводилися різдвяні ярмарки, але ця традиція була припинена через Другу світову війну.
[<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=24178647>]

?

?

У Львові, на площі Ринок, перед входом в міську раду, традиційно проводиться захід, відомий як «Поливаний понеділок» або «Обливаний понеділок». Для цього заходу спеціально встановлюються системи, які подають воду, і водні баталії відбуваються просто під відкритим небом. Окрім цього, для дорослих встановлюються різноманітні символічні атракціони та нестандартні елементи розваг, які не є типовими для центру міста, наприклад, водяні ворота на вході, водяна гармата, душові, «мокре кафе», а також спеціальні «мокрі» двері та інші подібні елементи.

[https://lviv.vgorode.ua/news/dosuh_y_eda/293084-oblyvanyi-ponedilok-u-lvovi-mokri-lokatsiini]

Завдання 4

Ситуаційне завдання. Ознайомтеся з інформацією про Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі» (<https://kamenyar.info>).

Державний історико-культурний заповідник «Нагуєвичі» – Park of Naguevychy – є відомим українським скансеном, який був створений на території родинного маєтку Франків. Сьогодні він виконує роль креативного центру, спрямованого на збереження історичної пам'яті про Івана Франка, розвиток української культури та виховання молоді за допомогою методики «Приїжджай, бо тут цікаво!». У заповіднику постійно проводяться заходи:

1. *Літературно-меморіальний музей Івана Франка із скульптурною композицією «Іван Франко і світова література» та будинком літератора.* Відвідувачам пропонується можливість не тільки ознайомитися з експонатами музею Івана Франка, але й дослідити артефакти, пов'язані з історією Нагуєвича та його околиць. Серед цих артефактів є автентичні давні рукописи, предмети сакральної культури та етнографії. Найціннішими експонатами музею є метричні та амбарні книги, а також «золота книга» Дрогобицької василіанської нормальної школи XIX століття. У цій книзі

записані імена учнів, вчителів та однокласників Івана Франка, включаючи самого поета. Крім того, в музеї можна побачити численні видання творів Франка за його життя, маску мислителя та багато інших цікавих експонатів. Також музей пропонує креативні освітні програми та проводить наукові конференції, які відбуваються в сучасному конференц-залі.

2. *Музей «Садиба Івана Франка».* За протилежною стороною від літературно-меморіального будинку розташована музейна садиба батьків І. Франка, яка була відтворена відповідно до опису письменника у етнографічній нарисі «Моя вітцівська хата» ще у 1981 році. В межах садиби розташовані основні елементи: хата, кузня Якова Франка – батька письменника, стодола, криниця, пасіка та неперевершений яблуневий сад.

У хаті знаходяться предмети, що стали свідками дотику Івана Франка: книжки, якими він навчався, сервіз, який він подарував родичам під час відвідин села на їх весілля, обідній стіл сім'ї, ікони, фотографії молодого Франка, речі з тих часів, можливо, знаходились у хатах сусідів поета або навіть самого поета, колиска, піч та інші предмети. З 2014 року музей-садиба батьків І. Франка бере участь у програмі «Найкращі пам'ятки України – обрані Народом». З 2017 року в ДІКЗ «Нагуєвичі» щороку в день народження І. Франка відбуваються «Фестини біля Франко-садиби» з численними автентичними історичними реконструкціями та сучасними креативними культурними проектами.

3. *Заповідний художньо-меморіальний комплекс «Стежка Івана Франка».* Основою цього місця є заповідна лісова зона та кілька скульптурних композицій, включаючи «Стежку Івана Франка», де сам Іван Франко творив свої перші шедеври, «Галявину казок», де разом із екскурсоводами оживає легендарний «Лис Микита», парк зі старовинним ставком, літній театр, сакральну каплицю Різдва Пресвятої Богородиці, а також велосипедний маршрут «Франко-Ровер», що простягається на 1 км до джерела «Ярина», відомого своїми чудотворними властивостями.

Завдання для обговорення:

1. Знайдіть в Інтернеті інформацію, якими туристичними компаніями організуються культурно-пізнавальні екскурсії до Державного історико-культурного заповідника «Нагуєвичі». Ознайомтесь із програмою туру. Визначте, хто є цільовою аудиторією цього туру.

2. Чому заповідник названо «Нагуєвичі»? Яка етимологічне значення цього слова?

3. Які культурні туристичні послуги, які є складовими культурно-пізнавального туру, надаються Державним історико-культурним заповідником «Нагуєвичі»? Які об'єкти культурного туризму заповідника, які можна використовувати у екскурсійних цілях, Ви можете назвати?

4. До якого виду культурного туризму за метою поїздки Ви б віднесли відвідування заповідника?

5. Чи можна назвати екскурсії заповідником «Нагуєвичі» креативним туризмом? Відповідь обґрунтуйте. Якщо б Ви були менеджером заповідника, які б Ви запропонували надавати відвідувачам послуги креативної індустрії?

Список використаних джерел:

1. Council of Europe / An official website. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/home>.
2. Csapo J. The Role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry, Strategies for Tourism Industry – Micro and Macro Perspectives. InTech. 2012. URL: <http://www.intechopen.com/books/strategies-for-tourism-industry-micro-and-macroperspectives/the-role-and-importance-of-cultural-tourism-in-modern-tourism-industry>.
3. Cultural tourism in the EU macro-regions: Cultural Routes to increase the attractiveness of remote destinations. 2020 / European Commission and Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/routes4u-manual-attractiveness-remote-destination-cultural-tourism/16809ef75a%0A%0A>.
4. Fernández R. Module 2. Management of tourism in heritage sites. URL: <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-475-6.pdf>.
5. ICOMOS / An official website. URL: <https://www.icomos.org/en>.
6. Ohridska-Olson R.V. Cultural Tourism: Definitions and Typology – A Research Note. October 8, 2015. URL: <https://ssrn.com/abstract=3318843>.
7. The European Commission / An official website. URL: https://commission.europa.eu/index_en.
8. Towards Sustainable Strategies for Creative Tourism: discussion report of the planning meeting for the 2008. International Conference on Creative Tourism. Santa Fe, New Mexico, U.S.A. October 25-27, 2006. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000159811>.
9. UNESCO / An official website. URL: <https://www.unesco.org/en>.
10. UNESCO. Diversity of Cultural Expressions / An official website. URL: <https://en.unesco.org/creativity>.
11. Whyte B., Hood T., White B.P. (eds.). Cultural and Heritage Tourism: A Handbook for Community Champions. 2012. URL: https://tourismns.ca/sites/default/files/page_documents/cultural_heritage_tourism_handbook.pdf.
12. World Tourism Organization / An official website. URL: <https://www.unwto.org>.
13. World Tourism Organization. Tourism and culture synergies. UNWTO, Madrid, 2018. URL: www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284418978.
14. Алдошина М.В., Брусильцева Г.М. Крос-культурні комунікації в галузі туризму в умовах глобалізації. Бізнес Інформ. 2014. № 3. С. 197-202.
15. Божко Л.Д. Креативний туризм: постнекласична варіація культурного туризму. Матеріали методологічного міждисциплінарного інтернет-семінару «Дозвілля та туризм у постнекласичній перспективі» (м. Полтава, 3 грудня 2020 р.). Полтава: ПУЕТ, 2021. С. 3-7.
16. Божко Л.Д. Культурний туризм: від старого змісту до нової концепції. Культура України. Серія: Культурологія. 2016. Вип. 52. С. 90-102.

17. Гнаткович О.Д., Назарова С.В. Сучасні тенденції розвитку культурного туризму. Матеріали 23 Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (м. Дніпро, 25-31 жовтня 2018 р.). С. 24-26.
18. Грановська В.Г., Стукан Т.М. Культурно-пізнавальний туризм Херсонщини: стан та перспективи подальшого розвитку. Агросвіт. 2020. № 10. С. 37-42. DOI: 10.32702/2306(6792.2020.10.37).
19. Дні європейської спадщини / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Дні_європейської_спадщини.
20. Єрко І., Савич К. Культурно-пізнавальний туризм альтернативного спрямування Волинської області. Матеріали Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції «Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів» (м. Луцьк, 6-7 квітня 2017 р.). Луцьк, 2017. С. 161-163.
21. З 10 по 14 жовтня відбудеться фестиваль «Вінниця – столиця УНР» 2019. Програма (Фото) / Вінницький бізнес портал «Vinbazar.com». URL: <https://vinbazar.com/news/suspilstvo/z-10-po-14-jovtnya-vidbudetsya-festival-vinnitsiya---stolitsiya-unr-2019-programa-foto>.
22. Креативна Європа / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Креативна_Європа.
23. Культура в Європейському Союзі / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Культура_в_Європейському_Союзі.
24. Культурна столиця Європи / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Культурна_столиця_Європи.
25. Культурний шлях Ради Європи / Via Regia Ukraine. URL: <https://via-regia.org.ua/kulturnyj-shlyah-rady-yevropy>.
26. Культурні індустрії в сучасному місті / Креативні міста в Україні. URL: <http://www.creativecities.org.ua/uk/creative-industries/texts/?newsid=22>.
27. Культурні Маршрути Ради Європи. Практичний посібник. 2018 / Міністерство культури України. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/343/Posibnyk.pdf>.
28. Нова Програма Європейського Союзу для культури та креативних індустрій у країнах Східного Партнерства розпочинає свою діяльність / Культура і креативність. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/article/nova-programa-rozpochinae-svoyu-diyalnistj>.
29. Панченко Т. Культурні ресурси як основний чинник сталого розвитку туризму. Досвід та перспективи розвитку міст України. 2013. Вип. 24. С. 62-69.
30. Програма ЄС «Креативна Європа» 2021-2027 / Дія.Бізнес. URL: <https://business.dia.gov.ua/creative-europe>.
31. Софій О., Мацелюх А., Шимків І., Шинаровська О., Кучерявий Ю. Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій. URL: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/12/5.turystychna-pryvablyvist_r.pdf.
32. Україна офіційно приєдналася до угоди про культурні маршрути Ради Європи. / Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-oficijno-priyednalasya-do-ugodi-pro-kulturni-marshruti-radi-yevropi>.

РОЗДІЛ 6

ТЕХНОЛОГІЇ КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ: ПРИНЦИП ПАРТНЕРСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (ЄС – УКРАЇНА)

- 6.1. Культурно-туристичний потенціал та нормативно-правове регулювання стратегічного розвитку культурного туризму в Україні в умовах співпраці з ЄС.
- 6.2. Культурний туризм у країнах Європейського Союзу: кращі практики.
- 6.3. Позитивні та негативні ефекти культурного туризму.
- 6.4. Львівщина – успішний кейс організації культурно-пізнавального туризму в Україні.
- 6.5. Нормативно-правове регулювання розвитку культурного туризму на Львівщині.

6.1. Культурно-туристичний потенціал та нормативно-правове регулювання стратегічного розвитку культурного туризму в Україні в умовах співпраці з ЄС

Україна характеризується значним культурно-туристичним потенціалом, надбаннями матеріального та нематеріального характеру культурних цінностей, давніми культурними традиціями тощо. Список *матеріальних об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні* станом на 2023 рік налічує 8 найменувань. З-поміж 8 об'єктів 7 є об'єктами культурного й 1 – природного типу. 5 з 8 українських об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО повністю знаходяться в межах території України. Перелік об'єктів *нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО в Україні* станом на 2023 рік включає 5 найменувань.

На державному обліку в Україні перебуває 152 тисяч пам'яток культурно-історичної спадщини, з яких 56 тисяч – пам'ятки історії, 7 тисяч – пам'ятки монументального мистецтва, близько 15 тисяч – пам'ятки містобудування та архітектури [14]. Україна має близько 1,5 тисячі міст і понад 9 тисяч сіл з важливим державним культурним спадком. Загалом, 401 населений пункт увійшов до Списку історичних населених міст і селищ міського типу в країні.

За даними Державної служби статистики України (див. табл. 6.1), у структурі розподілу туристів за метою поїздки та видами туризму суттєво переважають подорожі з метою дозвілля та відпочинку (96 %). Окремо відсутнє виокремлення культурно-пізнавального туризму, що пояснюється складністю відокремити подорожі з «культурною» метою від інших цілей. Все це ускладнює вивчення культурного туризму на рівні окремого напрямку дослідження. Разом з тим, можемо проаналізувати частково тенденції розвитку настроїв суспільства у сфері сприйняття культури та їхнього бажання пізнавати, вивчати та ознайомлюватись з культурою та культурними надбаннями інших народів. Також важливо вивчити державну політику у

сфері сприяння та підтримання розвитку культурного туризму через фінансування діяльності закладів культури, відновлення та збереження об'єктів культурної спадщини та дій держави щодо популяризації культури та культурної спадщини України на міжнародному рівні.

Таблиця 6.1

Розподіл туристів за метою поїздки та видами туризму у 2020 р., осіб

	Усього	У тому числі за метою поїздки					
		службова, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інша
Кількість туристів	2360278	61198	2269271	17921	1538	4584	5766
з них:							
в'їзних (іноземних) туристів	11964	481	8596	271	256	2304	56
виїзних туристів	2125702	15087	2107907	736	525	55	1392
внутрішніх туристів	222612	45630	152768	16914	757	2225	4318

Джерело: складено на основі [22]

Згідно даних таблиці 1, майже 90 % туристів віднесено до категорії виїзних, що свідчить про значний інтерес громадян України до інших країн.

Виїзний туризм – активність мешканців, що відвідують іншу країну під час поїздки з метою туризму.

В'їзний туризм – активність нерезидентів, що відвідують відповідну країну під час поїздки з метою туризму.

Внутрішній туризм – активність мешканців у межах відповідної країни під час поїздки внутрішнього туризму або якоїсь частини туристичної поїздки до іншої країни.

Для виявлення ролі країн ЄС у структурі розвитку туризму України, наведемо та проаналізуємо статистичні дані щодо кількості виїзних туристів за країнами, до яких вони виїжджали, та в'їзних (іноземних) туристів за країнами, з яких вони прибули в Україну, у 2020 р. (табл. 6.2).

Статистичний аналіз табл. 6.2 свідчить про низький відсоток (4,31 %) резидентів України, які виїжджали за межами своєї країни під час виїзної туристичної поїздки у країни Європейського Союзу. Найпопулярнішими напрямками для резидентів-українців у 2020 р. були Єгипет (46,05 %) та Туреччина (40,60 %), а серед країн ЄС із значним відривом – Болгарія (1,04 %), Чехія (0,60 %) та Хорватія (0,44 %). Єгипет та Туреччина є більш сприятливими за ціновою політикою для українців порівняно з країнами ЄС, а також значним розвитком транспортної та відпочинкової інфраструктури,

яка для українців є доступною у географічному плані. Єгипет та Туреччина – відомі країни своїми туристичними послугами, зокрема відпочинковими морськими курортами – саме вихід до моря є одним з головних чинників, який робить ці країни туристично привабливими.

Таблиця 6.2

Розподіл виїзних туристів за країнами, до яких вони виїжджали, та в'їзних (іноземних) туристів за країнами, з яких вони прибули в Україну, у 2020 р.

Країни	Кількість туристів, осіб		Структура кількості туристів за усіма країнами, %		Структура кількості туристів за усіма країнами ЄС, %	
	виїзних	в'їзних (іноземних)	виїзних	в'їзних (іноземних)	виїзних	в'їзних (іноземних)
1	2	3	4	5	6	7
Усього	2125702	11964	100,00	100,00	–	–
<i>у тому числі за країнами</i>						
Албанія	14236	0	0,67	0	–	–
Домініканська Республіка	25414	2	1,20	0,02	–	–
Єгипет	978792	135	46,05	1,13	–	–
Мальдіви	9647	22	0,45	0,18	–	–
Об'єднана Республіка Танзанія	7456	0	0,35	0	–	–
Об'єднані Арабські Емірати	49733	131	2,34	1,09	–	–
Таїланд	11031	200	0,52	1,67	–	–
Туреччина	863066	1712	40,60	14,31	–	–
Чорногорія	32866	5	1,55	0,04	–	–
Шри-Ланка	12613	0	0,59	0	–	–
у тому числі усього за країнами ЄС	91583	3809	4,31	31,84	100,00	100,00
<i>у тому числі за країнами ЄС</i>						
Австрія	2924	64	0,14	0,53	3,19	1,68
Бельгія	174	71	0,01	0,59	0,19	1,86
Болгарія	22089	31	1,04	0,26	24,12	0,81
Греція	3707	145	0,17	1,21	4,05	3,81
Данія	184	240	0,01	2,01	0,20	6,30
Естонія	203	116	0,01	0,97	0,22	3,05
Ірландія	94	59	0,00	0,49	0,10	1,55
Ісландія	78	41	0,00	0,34	0,09	1,08
Іспанія	6605	203	0,31	1,70	7,21	5,33
Італія	5563	196	0,26	1,64	6,07	5,15
Кіпр	3555	67	0,17	0,56	3,88	1,76

1	2	3	4	5	6	7
Латвія	306	84	0,01	0,70	0,33	2,21
Литва	289	213	0,01	1,78	0,32	5,59
Люксембург	6	2	0,00	0,02	0,01	0,05
Мальта	72	0	0,00	0,00	0,08	0,00
Нідерланди	682	306	0,03	2,56	0,74	8,03
Німеччина	2038	531	0,10	4,44	2,23	13,94
Польща	5361	558	0,25	4,66	5,85	14,65
Португалія	501	90	0,02	0,75	0,55	2,36
Румунія	355	271	0,02	2,27	0,39	7,11
Словаччина	1922	5	0,09	0,04	2,10	0,13
Словенія	160	1	0,01	0,01	0,17	0,03
Угорщина	6714	40	0,32	0,33	7,33	1,05
Фінляндія	1856	45	0,09	0,38	2,03	1,18
Франція	3726	132	0,18	1,10	4,07	3,47
Хорватія	9371	2	0,44	0,02	10,23	0,05
Чехія	12665	139	0,60	1,16	13,83	3,65
Швеція	383	157	0,02	1,31	0,42	4,12

Джерело: складено на основі [22]

Дещо краща ситуація із іноземними туристами з країн ЄС, які відвідують Україну під час в'їзної туристичної поїздки (31,84 %), що свідчить про наявність значного туристичного потенціалу в країні та привабливість українських туристичних дестинацій для жителів країн ЄС. Найбільше туристичних поїздок в Україну у 2020 р. були жителів таких країн ЄС, як Польща, Німеччина, Нідерланди, Румунія, Данія.

Основним законодавчим нормативно-правовим документом, який регулює галузь туризму в Україні є **Закон України «Про туризм»**.

Програма дій Уряду, що набула чинності 12 червня 2020 року, встановлює основні цілі та пріоритети, які будуть виконуватися Урядом до 2025 року. Ця програма також визначає цілі та пріоритети розвитку галузей культури і туризму, зокрема у Міністерстві культури та інформаційної політики. Вона акцентує увагу на таких «зонах взаємного інтересу» культури і туризму, як збереження культурної спадщини, підтримка культурних цінностей та збереження національної пам'яті, розвиток мистецтва та креативних індустрій, створення україномовного культурно-інформаційного простору та підтримка кінематографії, а також розвиток музеїв.

Головним національним документом, який визначає стратегічний розвиток у туристичній галузі в даний час, є **«Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»** [16]. Цей документ має на меті створення умов для прискореного розвитку туристичної галузі і перетворення її в ефективну та інтегровану у світовий ринок сферу. Для

досягнення цієї стратегії передбачено кілька напрямків дій, включаючи забезпечення безпеки туристів і захист їх законних прав і інтересів, впровадження законодавства ЄС у галузі туризму, комплексний розвиток територій, створення сприятливих умов для залучення інвестицій у туристичну інфраструктуру, поліпшення системи професійної підготовки фахівців у галузі туризму, а також формування та просування позитивного іміджу України як привабливої країни для туризму. Реалізація стратегії передбачає фінансування з державних та місцевих бюджетів, а також з інших джерел, які не заборонені законодавством. Кількість коштів, виділених на фінансування, буде визначатися щороку з урахуванням конкретних завдань та реальних можливостей.

Стратегія спрямовує зусилля на організацію та реалізацію державної політики в галузі туризму та курортів, зосереджуючи увагу на культурно-пізнавальному туризмі як пріоритетному напрямку разом з іншими видами туризму на національному та регіональному рівнях. За напрямом «Нормативно-правова база сфери туризму та курортів» наголошено на імплементації законодавства ЄС у галузі туризму та курортів з метою вдосконалення вітчизняного законодавства, враховуючи досвід провідних туристичних країн ЄС. Особлива увага приділяється популяризації культурної спадщини та природно-заповідного фонду шляхом створення інтерактивної бази даних туристичних та рекреаційних ресурсів України, які рекомендовано для відвідування туристами, а також формуванню національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС встановлює співпрацю у сфері туризму з метою підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі відповідно до Глави 16 Розділу V. Згідно з цією Угодою, планується зміцнювати розвиток конкурентоспроможної туристичної галузі як джерела економічного зростання на основі таких принципів [19]:

- поваги до унікальності та інтересів місцевих громад, особливо в сільських районах;
- визнання важливості культурної спадщини.

На регіональному рівні розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні регулюється Стратегіями розвитку областей, Програмами розвитку культури, Програмами розвитку туризму та курортів, Програмами охорони, збереження і популяризації історико-культурної спадщини тощо.

На думку Н. Кіндрачук [11], *Карпатський регіон* є найбільш перспективним для розвитку культурного туризму в Україні. Його привабливість пояснюється вигідним географічним розташуванням, наявністю багатой історичної та архітектурної спадщини, самобутньою культурою та добре збереженими автентичними народними промислами і ремеслами. В Українських Карпатах серед розповсюджених звичаїв і

традицій є проведення проводів на полонину, гуцульські весілля та відзначення релігійних календарних свят, зокрема Різдва з новорічно-різдвяними колядками й щедрівками. Близькість до міст, таких як Львів, Коломия, Косів, Мукачево та Рахів, де проводяться культурно-мистецькі заходи і збереглися традиції народних промыслів, привертає велику кількість туристів і дозволяє пропонувати різноманітні туристичні маршрути. Кожен регіон Українських Карпат славиться своїми фестивалями, які грають важливу роль у розвитку культурного туризму. Найвідомішими з них є традиційний «Гуцульський фестиваль», що обов'язково проводиться на території проживання етнічних гуцулів, а також гастрономічні фестивалі «Гуцульська бринза» та «Угорчанська лоза» [9].

Відповідно до *Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат* від 22.02.2017 р., сторони враховують такі положення: унікальне культурне різноманіття та спільна спадщина Карпат є важливою складовою сталого розвитку туризму; захист, збереження та стале використання культурних ресурсів Карпат потребують співробітництва між країнами; співробітництво зосереджується на підвищенні внеску туризму у збереження й просування культурної спадщини Карпат. Згідно статті 17 «Підвищення внеску туризму в збереження та просування культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення в Карпатах», визначаються такі сфери співробітництва: сприяння збереженню та просуванню культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення; стимулювання направлення частини доходів з туристичної сфери на підтримку збереження та відродження об'єктів традиційної архітектури, традиційних ремесел [19].

6.2. Культурний туризм у країнах Європейського Союзу: кращі практики

Європа є ключовим напрямком культурного туризму через свою культурну спадщину. За даними Європейської комісії, «культурний туризм становить 40% усього європейського туризму: 4 з 10 туристів обирають місце призначення на основі його культурних пропозицій». Європейський Союз сприяє збалансованому підходу до необхідності прискорення зростання, з одного боку, та до збереження артефактів, історичних місць і місцевих традицій, з іншого. Він визнає важливість культури в досвіді європейського туризму та культури як посилення профілю Європи як глобального місця призначення. Європейська комісія підтримує сфери культурного туризму, які мають найбільший потенціал для зростання [1].

Згідно з *Фессалійською хартією сталого культурного туризму* (Thessalia Charter for Sustainable Cultural Tourism), *культурний туризм* є сектором європейського туризму, який найшвидше розвивається, і забезпечує [7]:

- сталість і конкурентоспроможність туризму в ЄС та сусідніх країнах;
- збереження культурної спадщини – процес, який вимагає відповідальності, чесності, співпраці та відданості з боку всіх зацікавлених сторін.

Культура – це переважно міська індустрія. Протягом століть, а особливо з кінця середньовіччя, найважливіші витвори мистецтва, найвпливовіші кола творчого мислення, найкращі школи та університети, а також розквіт культурних течій і мов були тісно пов'язані з містами, з розвитком їхньої могутності та економічної сили. Тому не дивно, що на сьогоднішній день культурна спадщина європейських країн зосереджена у містах, яких часто називають «культурними центрами». Найвідомішими культурними містами Європейського Союзу є: Лондон, Париж, Берлін, Амстердам, Флоренція, Мадрид, Копенгаген, Стокгольм, Болонья, Брюссель, Гельсінкі, Краків, Прага та ін.

В Україні найбільшими *культурними містами* за критеріями вища освіта, музеї, театри, кінотеатри, пам'ятники, книжкові магазини та фестивалі, є: Київ, Львів, Івано-Франківськ, Чернівці, Ужгород, Харків, Тернопіль, Одеса, Херсон, Мукачево, Кам'янець-Подільський, Луцьк, Хмельницький, Чернігів, Трускавець, Рівне.

У світі, де справжніми гравцями конкурентоспроможної глобальної економіки є міста, а не країни, культура зараз широко визнана засобом економічного та міського розвитку. Завдяки своїй здатності створювати креативне середовище, яке приваблює інвесторів і таланти нової економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, культурі судилося все більше вкорінюватися в міському середовищі.

Як приклад організації успішного культурного міського центру можна назвати місто *Відень (Австрія)*, який об'єднав концепцію культурного району з новими культурними будівлями, щоб створити своєрідний «*комплекс культури*» – *Віденський музейний квартал*. Величезний культурно-туристично-рекреаційний комплекс площею 60 000 квадратних метрів містить понад 40 культурних установ, які демонструють мистецтво в усіх його формах. У перший рік існування комплекс прийняв понад два мільйони відвідувачів [6]. Іншим прикладом є *Ареал мистецтва у Мюнхені (Німеччина)* [3], який складається з трьох галерей, музеїв, які спеціалізуються на грецькому та римському мистецтві, музею приватної колекції сучасного мистецтва і декілька галерей, а також «*Музейний острів*» [5] – назва, яку отримав північний край острова Шпреєнзел на річці Шпree в Берліні, де

розташовано ряд знаменитих берлінських музеїв, який з 1999 р. є унікальним архітектурним та культурним ансамблем, включеним у Світову спадщину ЮНЕСКО.

Архітектурна історія Естонії головним чином відображає його сучасний розвиток у Північній Європі. Особливо слід зазначити архітектурний комплекс, який прикрашає середньовічне старе *місто Таллінн*, що включено до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Крім того, в країні існує кілька унікальних фортець, що мають походження ще з дохристиянських часів, значна кількість досі збережених середньовічних замків і церков, а сільська місцевість і досі відзначається великою кількістю дерев'яних садиб, що належать до попередніх століть, які збереглися в оригінальному стані.

З кінця 1980-х і початку 1990-х років низка країн Центральної та Східної Європи перейшла з середовища однопартійних комуністичних урядів і централізованого планування до моделей, ближчих до західноєвропейських. Туризм у цих країнах був орієнтований на «внутрішній» ринок, оскільки більшість туристичних потоків відбувалися між самими комуністичними країнами, тому трансформаційні процеси цього періоду дозволили переорієнтуватися на туристичні ринки Західної Європи.

Значний вплив як на ЄС, так і на британську індустрію туризму спричинив вихід Великої Британії з Європейського Союзу (Brexit). Особливо це вплинуло на подальший розвиток культурного туризму в ЄС без такої привабливої країни, як Англія.

Серед *причин* виокремлення культурного туризму у країнах ЄС як окремого напрямку варто вказати на такі:

– у другій половині ХХ століття з'явилася окрема група людей, яка відправлялася у подорожі з метою не тільки знайомства, а й отримання глибшого розуміння культури й культурної спадщини окремих країн і регіонів [4];

– у 80-х роках ХХ століття культура в Європі стикалася з проблемою недостатнього фінансування, оскільки державні субсидії на культурні проекти зменшилися, і з'явилася потреба у пошуку альтернативних способів фінансування. У той же час, у багатьох країнах туризм розглядався як можливість знайти інші джерела фінансування для культурних програм, за умови, що вони адаптуються до нових, змінених умов [2];

– більшість країн Європи розглядають «занепавши» та «депресивні» регіони як потенційне культурне багатство і можливість для розвитку культурного туризму. Перетворення окремих пам'яток історико-культурної спадщини в успішні туристичні центри позитивно впливає не тільки на туристичну галузь, але й на економіку країни, сприяючи підвищенню рівня життя населення [15].

Політика Європейського Союзу щодо культурного туризму характеризується визнанням таких аспектів [12]:

– туризм є чинником, що сприяє розвитку місцевих ремесел, створенню нових робочих місць та інтеграції молоді та безробітних на ринок праці;

– туризм є засобом досягнення міжетнічної толерантності та взаєморозуміння, сприяє пізнанню та збагаченню іншої культури;

– туризм є чинником, який активізує збереження культурної та архітектурної спадщини, а також джерелом фінансових ресурсів для охорони та реставрації цих цінностей.

У європейських країнах спостерігається практика просування власної культурної спадщини через телебачення і радіо, заохочуючи зацікавленість цією темою. Також проводяться маркетингові дослідження різних цільових аудиторій, таких як молодь, пенсіонери, діти, молоді пари і сім'ї. Крім того, використовуються новітні ЗМІ.

Наприклад, у *Литві* культурний туризм розглядається як один із пріоритетних напрямів у маркетинговій стратегії розвитку туризму і включений у всі маркетингові туристичні заходи країни. Популяризація *Німеччини* як привабливого місця для культурного туризму є одним із ключових пріоритетів у туристичній політиці Німецької національної ради з туризму. Одним із маркетингових напрямів Німецької національної туристичної ради є мегатренд «культурного туризму» та пов'язана з ним лінія продуктів «міський та культурний туризм». Маркетингова стратегія *Польщі* для туристичного сектору на 2012-2020 рр., розроблена Польською туристичною організацією, вказувала на культурний туризм як на іміджевий продукт Польщі. У *Нідерландах* у 2015 р. Радою з туризму проведено комплексне дослідження культурного туризму, що є хорошою практикою розвитку цього напрямку туризму та партнерства між туризмом і культурою.

Основними принципами сучасної туристичної політики європейських країн є розподіл влади, передача повноважень на місцевий рівень управління, підтримка місцевих ініціатив, стимулювання всіх форм туризму та широка співпраця між державним, приватним і комерційним секторами. Наприклад, у *Литві* створена спеціальна робоча група з культурного туризму, яка об'єднує всіх зацікавлених сторін, відповідальних за його розвиток. Національне управління туризму *Румунії* бере участь як партнер разом з організаціями з Болгарії, Грузії, Греції, Республіки Молдова, Туреччини та України в проєкті ALECTOR. Ця спільна мережа багаторівневих учасників підтримує стандарти якості для туристичної спадщини на транскордонних рівнях і зосереджується на різних типах категорій матеріальної та нематеріальної спадщини та їхній цінності як головному важелі інвестування в людський капітал та інновації з метою досягнення міцнішого регіонального

партнерства та співпраці в районі Чорного моря, а також створення якісних транскордонних туристичних продуктів.

Набуває популярності тренд щодо оцифрування музеїв, колекцій та архівів з метою покращення інтерпретації потенційних відвідувачів та планування подорожей, створення онлайн-реєстру визначних туристичних та культурних пам'яток.

6.3. Позитивні та негативні ефекти культурного туризму

Переваги (вигоди) культурного туризму для суспільства [8]:

Економічні:

- диверсифікація місцевої економіки, зростання валового (регіонального) внутрішнього виробництва;
- створення нових робочих місць та різноманітних типів зайнятості у традиційних і нових галузях;
- пом'якшення бідності і зменшення міграції молоді та малозайнятих членів громади;
- генерація додаткових грошових потоків та податкових надходжень;
- зростання місцевих інвестицій в розвиток культурної спадщини та підтримку туристичних послуг;
- підтримання наявного малого бізнесу і створення можливостей для його розширення;
- збереження та захист об'єктів культурної спадщини;
- розвиток та підтримування нових/наявних зручностей для громади.

Соціальні:

- підвищення іміджу громади;
- облаштування благоустрою громади;
- зміцнення стосунків і партнерства між громадами та всередині них;
- збереження місцевих традицій, звичаїв та культури;
- забезпечення навчання, дослідження та можливостей для працевлаштування студентів;
- підвищення обізнаності громадськості про потенціал культурної спадщини;
- мотивація місцевого населення брати активну участь у громадському культурному житті;
- покращення якості життя та добробуту окремих осіб та їхніх громад;
- сприяння розмаїттю та становленню міжкультурного діалогу;
- зменшення соціальної нерівності, сприяння соціальній інтеграції, культурній і соціальній участі, соціальній згуртованості;
- можливості для розвитку навичок, знань, творчості та інновацій;

– розвиток традиційних знань та навичок, необхідних для збереження, сталого управління та розвитку культурної спадщини.

Екологічні:

- формування культури збереження;
- заохочення жителів і відвідувачів враховувати свій вплив на природне та антропогенне середовище;
- підвищення обізнаності про місце, пам'ятку чи значущість території.
- підтримання сталого розвитку сіл та міст.

Разом з тим, крім переваг, варто вказати на **негативну сторону** неконтрольованого розвитку культурного туризму. Хоча підвищений попит туристів дає соціально-економічні та екологічні вигоди для підприємців та держави, але разом з тим, підвищене відвідування туристами, комерціалізація культури та неналежне використання об'єктів культурної спадщини суб'єктами підприємництва призводить до руйнування пам'яток культури, втрати їхньої культурної цінності та ставить під загрозу існування культурного надбання. Це послужило поштовхом для прихильників управління культурною спадщиною до розроблення політики захисту культурних цінностей від неналежного використання в туризмі. Іншими негативними ефектами є: негативний вплив на стан навколишнього середовища, залежна роль від інших галузей економіки, джерело міжкультурного конфлікту тощо.

6.4. Львівщина – успішний кейс організації культурно-пізнавального туризму в Україні

Охарактеризуємо успішний кейс організації культурно-пізнавального туризму на прикладі ***Львівщини***.

У Львівській області знаходиться 8 453 пам'ятки культурної спадщини, з яких 816 є пам'ятками національного значення. Ці пам'ятки поділяються на категорії: 3 755 пам'яток архітектури (794 з них є національного значення), 3 833 пам'ятки історії (14 національного значення), 306 пам'яток монументального мистецтва (5 національного значення) і 500 пам'яток садово-паркового мистецтва (5 національного значення). Крім того, на території Львівської області знаходяться 5 об'єктів, що включені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Серед них є Ансамбль історичного центру Львова та чотири дерев'яні церкви: церква святого Юрія (XVI–XVII ст.), Пресвятої Трійці (1720 р.), Собор Пресвятої Богородиці (1838 р.) та Зіслання Святого Духа (1502 р.). Львівська область має найбільшу кількість,

різноманітність і ступінь збереження об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини в Україні. Тут представлені будівлі різних типів, що охоплюють широкий хронологічний період від Княжої доби до середини ХХ століття. У Львівській області функціонує 10 театрів, серед яких Львівський оперний театр вважається одним з найкрасивіших в Європі. Ця область відома своєю великою кількістю замків, і вона належить до лідерів серед усіх областей України за цим показником. Також тут розташовані історико-культурні заповідники, які зберігають унікальні пам'ятки архітектури, історії, археології та мистецтва. В області також є багато музеїв, театрів та інших культурних закладів. Крім того, до цих об'єктів можна віднести промислові споруди, які мають значення для туристів, такі як залишки закинутих шахт, старі місця нафтовидобутку, солеварні, гутні виробництва та інші [21].

Також, місце розташування регіону на перехресті транспортних й історико-культурних комунікацій, що з'єднують Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, сприяє привабливості для туристів з країн Центральної та Східної Європи [23].

Характерною особливістю культурної політики Львівщини є *організація фестивальних заходів*. Протягом року проходять значна кількість локальних міських і сільських свят, які мають етнографічну, історичну, екологічну спрямованість. Зокрема, це етнофестиваль «Підкамінь» (с. Підкамінь Бродівського району), екологічний «Верхобуж» (с. Верхобуж) та історичний фестиваль «Ту стань!» (с. Урич Сколівського району), фестивалі лемківської культури «До Культура і сучасність тебе лину, рідна земле» (с. Нагірне, Самбірського району), української слави «Кульчиці-фест» (с. Кульчиці Самбірського району) [18].

Місто Львів називають фестивальним серцем України! У Львові відзначаються фестивалі і традиційні свята:

- взимку Львів традиційно запрошує на міське Свято Пампуха та Фестиваль «Спалах Різдвяної Звізди»;
- навесні організовується День Батяра, Фестиваль Писанок та фестини «Велика Гаївка»;
- влітку проходить масштабний джазовий фестиваль Leopold Jazz Fest, гастрономічний фестиваль «Львів на тарілці»;
- восени відбувається головна книжкова подія України – «Форум видавців», Міське свято «На каву до Львова», Львівський тиждень моди «Lviv Fashion Week», Свято сиру і вина, Ніч у Львові.

Також у Львові проводяться міжнародні фестивалі: фольклорний фестиваль «Етновир», фестиваль етно- та джазової музики «Флюгери Львова», фестиваль музичного мистецтва «Віртуози Львова», фестиваль ретро-автомобілів «Леополіс Гран-Прі», фестиваль короткометражних фільмів «Wiz-Art» тощо.

Статус *культурної столиці України* було присвоєно місту Львову 8 квітня 2009 року на підставі експертних досліджень, проведених Державною службою туризму і курортів та «Радою з питань туризму і курортів» [13].

Львів давно відомий як центр творчості, де процвітає літературне, музичне і театральне мистецтво. Культурна спадщина міста проявляється у його театрах, концертних залах та численних музеях, що налічують близько 50 державних, громадських та приватних закладів. Тут регулярно проводяться різноманітні культурні заходи та мистецькі події, а також присутні більше 100 храмів різних конфесій. Львів також викликає велике зацікавлення серед туристів.

У Львові, завдяки багатогранній культурній програмі та розвиненій інфраструктурі, є значний потенціал для туризму. У місті присутні більше 8000 готельних місць, функціонує понад 700 закладів харчування, а в центрі є безкоштовні зони з доступом до WiFi. Додатково, Львів забезпечує зручне сполучення з багатьма країнами світу завдяки авіарейсам таких авіакомпаній, як Lufthansa, Austrian Airlines, LOT, CarpatAir, а також низькобюджетним перевізником Wizzair. У місті присутні 23 заклади вищої освіти, включаючи 7, які спеціалізуються у культурних та туристичних галузях, що забезпечує наявність кваліфікованих кадрів для задоволення попиту у цих сферах.

Результати дослідження міжнародної консалтингової компанії Monitor Group, що розробляє стратегію конкурентоспроможності Львова, підтверджують великий потенціал розвитку міста. Відповідно до даного дослідження, туризм та IT-сектор є двома найбільш привабливими кластерами для розвитку у Львові.

6.5. Нормативно-правове регулювання розвитку культурного туризму на Львівщині

Серед документів регіонального рівня, що визначають стратегічний розвиток Львівщини у туристичній галузі, зокрема культурно-пізнавального туризму, є:

1. **Стратегія розвитку Львівської області на 2021-2027 роки** [21], яка визначає стратегічну ціль 5 «Туристична привабливість», досягнення якої передбачається через реалізацію оперативних цілей:

– оперативна ціль 5.1. Підвищення атракційності та інфраструктурного забезпечення туризму, курортів, оздоровлення, спорту та рекреації. Одним із результатів досягнення оперативної цілі передбачається покращення збереженості і доступності природничої та культурно-історичної спадщини регіону;

– оперативна ціль 5.2. Підвищення якості регіонального туристичного продукту та його просування.

2. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 роки [20], якою розвиток історико-культурного туризму зазначається як перспективний напрям розвитку галузі туризму шляхом використання рекреаційного та історико-культурного потенціалу гірських територій Львівщини.

На території гірських районів західних регіонів України знаходиться величезна кількість пам'яток історії, культури та архітектури. Історичні пам'ятки в Україні переважно представлені архітектурними спадщинами, які включені до Державного реєстру культурної спадщини і списку спадщини ЮНЕСКО. Найчастіше це дерев'яні церкви та дзвіниці XV-XIX століть. З геологічних пам'яток особливо важливі Урицькі скелі, розташовані поблизу села Урич. У стратегії передбачено, що розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури, поліпшення доступу, широкий асортимент туристичних продуктів та активна реклама Карпат як туристичного напрямку протягом усього року призведуть до щорічного збільшення кількості туристів принаймні на 25%, а також поступове зростання їхніх витрат протягом доби. Покращення доступності та активна промоція території є ключовими заходами для розвитку туристичного потенціалу гірських регіонів.

3. Комплексна програма розвитку культури Львівщини на 2021-2025 роки [17] насамперед націлена на підтримку та розширення ініціатив, спрямованих на відродження та пропаганду української культури за допомогою різноманітних культурних, інноваційних та інформаційних заходів. Основна мета Програми полягає у забезпеченні доступу до культури шляхом традиційних та інноваційних форм культурної діяльності, підтримки культурного розмаїття регіону, сприяння доступності національної та світової культурної спадщини та залучення мешканців малих міст і сіл до культурного життя. Також Програма покликана підтримувати національний культурний продукт та сприяти важливій ролі митців та культурних менеджерів у створенні, поширенні та збереженні національного культурного доробку. Додаткові цілі Програми включають стимулювання попиту на сучасний культурний продукт та культурні послуги, покращення мистецької освіти, створення єдиного інформаційно-культурного простору, а також підтримку інновацій, нових знань та творчих проєктів.

4. У рамках Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021-2025 роки [17] планується здійснення заходів з метою сталого розвитку туризму та курортів в цьому регіоні. Головними цілями програми є підвищення привабливості регіону для туристів шляхом популяризації його історико-культурної та природно-рекреаційної спадщини, створення конкурентоспроможних туристичних та курортних продуктів, а

також формування позитивного іміджу Львівщини в Україні та за її межами. Регіон має стратегічну перевагу завдяки своєму вигідному географічному розташуванню, потенціалу природно-рекреаційних ресурсів, багатству культурної та історичної спадщини, а також наявності унікальних традицій і звичаїв. Розвиток креативної економіки, культурного потенціалу та туризму є ключовими факторами, які сприятимуть відновленню економічної активності громад, розвитку малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць у різних секторах економіки, зменшенню міграції населення за кордон і задоволенню попиту туристів, що бажають познайомитися з культурною спадщиною, традиціями та національною пам'яттю.

5. Мета Програми «Охорони, збереження і популяризації історико-культурної спадщини у Львівській області на 2021-2025 роки» [17] полягає у збереженні та захисті культурних пам'яток, розташованих у Львівській області, а також у просуванні та популяризації цієї спадщини. Імплементация заходів Програми сприятиме реалізації стратегічного планування, що передбачає Львівщину як територію, що втілює європейські цінності та створює сприятливі умови для розвитку, збереження та просування культурної спадщини. Програма є ключовим документом для довгострокового розвитку культурної спадщини, має на меті забезпечити збереження історико-культурних пам'яток, а також підтримку та просування національної пам'яті. Додатково, вона спрямована на покращення туристичної та рекреаційної інфраструктури області та сприяє підвищенню привабливості культурних пам'яток серед місцевих жителів та відвідувачів області.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке в'їзний, виїзний та внутрішній туризм? Чи існує асиметрія у розподілі туристичних потоків за цими видами туризму? Відповідь обґрунтуйте на основі статистичних даних.

2. Які цілі та пріоритети у сфері туризму визначені Програмою дій Уряду України?

3. Яка мета створення «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року»?

4. Якими нормативно-правовими документами регулюється розвиток культурно-пізнавального туризму в Україні на регіональному рівні?

5. Що розуміють під поняттям «культурне місто»? Наведіть приклади організації успішного культурного міського центру у країнах ЄС.

6. Які Ви можете назвати причини виокремлення культурного туризму у країнах ЄС як окремого напрямку?

7. Наведіть приклади організацій маркетингових стратегій розвитку туризму у країнах ЄС. Який позитивний досвід Україна може перейняти у цьому напрямі?

8. Назвіть та охарактеризуйте принципи сучасної туристичної політики європейських країн.

9. Назвіть позитивні та негативні ефекти культурного туризму для суспільства та держави.

10. Які нормативно-правові документи регулюють розвиток культурного туризму на Львівщині?

Тестові завдання:

1. Основним завданням якого українського документу є імплементація законодавства ЄС у сфері туризму та курортів, що забезпечить вдосконалення законодавства у зазначеній сфері з урахуванням досвіду провідних туристичних країн ЄС?

- а) Стратегія розвитку туризму та курортів;
- б) Програма дій Уряду України;
- в) Закон України «Про туризм»;
- г) Протокол про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

2. Політика Європейського Союзу щодо культурного туризму відзначається:

- а) визнанням туризму як засобу стимулювання місцевих ремесел, творення нових робочих місць, залучення молоді та безробітних до ринку праці;
- б) визнанням туризму як фактора, що актуалізує культурну та архітектурну спадщину та є джерелом фінансових надходжень для охорони і реставрації;
- в) визнанням туризму як фактора міжетнічної толерантності та способу сприйняття інших культур;
- г) всі відповіді правильні.

3. До позитивних економічних вигод культурного туризму для суспільства можна віднести:

- а) збереження місцевих традицій, звичаїв та культури;
- б) заохочення жителів і відвідувачів враховувати свій вплив на природне та антропогенне середовище;
- в) створення нових робочих місць та різноманітних типів зайнятості у традиційних і нових галузях;
- г) всі відповіді правильні.

4. Документ, спрямований на забезпечення охорони та збереження пам'яток культурної спадщини, які розміщені на території Львівської області:

- а) Стратегія розвитку Львівської області;
- б) Комплексна програма розвитку культури Львівщини;
- в) Програма розвитку туризму та курортів у Львівській області;
- г) Програма «Охорони, збереження і популяризації історико-культурної спадщини у Львівській області».

5. Серед причин виокремлення культурного туризму у країнах ЄС як окремого напрямку варто вказати на такі:

- а) туризм розглядався як можливість знайти інше джерело фінансування для культурних програм;
- б) вихід Великої Британії з Європейського Союзу (Brexit);
- в) повоєнна відбудова європейських країн, відновлення економічної активності громад, розвиток малого й середнього бізнесу;
- г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання:

Завдання 1

Чи погоджуєтесь Ви з твердженням, що «місто Львів – фестивальне серце України»? Відповідь обґрунтуйте. Які Ви знаєте культурні події, заходи та фестивалі, які проводяться у Львові? Складіть план проведення фестивалів та традиційних свят у Львові на 2023 р. із зазначенням дати, місця проведення, форми заходу (місцевий, регіональний, державний, міжнародний захід), типу заходу (концерт, виставка-продаж, спортивне змагання тощо), цільової аудиторії та ролі заходу у розвитку культурного туризму міста.

Завдання 2

Користуючись статистичними даними про розподіл виїзних туристів за країнами, до яких вони виїжджали, та в'їзних (іноземних) туристів за країнами, з яких вони прибули в Україну, поділіть країни Європейського Союзу на три групи: країни з низькою відвідуваністю, країни з середнім рівнем відвідування та країни з високим рівнем відвідування. Побудуйте порівняльні діаграми. Проаналізуйте та зробіть висновки про зміну динаміки та структури туристичних потоків у 2020 році під впливом поширення пандемії COVID-19.

Завдання 3

Підготуйте доповідь про особливості розвитку культурного туризму у одній з країн Європейського Союзу (на Ваш вибір). Визначте, які економічні,

соціальні та екологічні вигоди отримує суспільство від туризму. Який європейські практики популяризації культурного туризму Ви б запропонували до впровадження в Україні?

Завдання 4

Проаналізуйте ефективність виконання Програми розвитку туризму та курортів у Львівській області на 2021-2025 роки та Програми «Охорони, збереження і популяризації історико-культурної спадщини у Львівській області на 2021-2025 роки». Чи виконані усі заходи, термін виконання яких вже завершився? Наскільки, на Вашу думку, ефективно проводиться політика по розвитку культурного туризму, охороні, збереженню і популяризації історико-культурної спадщини у Львівській області? Відповідь обґрунтуйте.

Список використаних джерел:

1. Cultural tourism in the EU macro-regions: Cultural Routes to increase the attractiveness of remote destinations. 2020 / European Commission and Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/routes4u-manual-attractiveness-remote-destination-cultural-tourism/16809ef75a%0A%0A>.
2. Jelin D.A. Splintering of Tourism Market: New Appearing Forms of Cultural Tourism as a Consequence of Changes in Everyday Lives. *Collegium Antropologicum*. 2009. N 1. Pp. 259-266.
3. Kunstareal / Wikipedia. Free encyclopedia. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Kunstareal>.
4. Mc Kercher, B., Cros, H. *Cultural Tourism*. London: Routledge, 2015.
5. Museum_Island / Wikipedia. Free encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Museum_Island.
6. Pahos A.M., Stamos A., Kicosev S. Cultural tourism in Europe. *UTMS Journal of Economics*, 2010. Vol. 1, No. 1. Pp. 85-92.
7. Thessalia Charter For Sustainable Cultural Tourism (2nd ed.). European Cultural Tourism Network. 2016. URL: www.culturaltourism-network.eu/uploads/5/0/6/0/50604825/thessalia_charter_second_edition_v3.pdf.
8. Whyte B., Hood T., White B.P. (eds.). *Cultural and Heritage Tourism: A Handbook for Community Champions*. 2012. URL: https://tourismns.ca/sites/default/files/page_documents/cultural_heritage_tourism_handbook.pdf.
9. Дичковський С.І. Розвиток культурного туризму в епоху постіндустріального суспільства. *Географія та туризм*. 2020. № 58. С. 11-18. DOI: 10.17721/2308-135X.2020.58.11-18.
10. Екскурсії по Львову. Цікавинки. / Andreolli-tour. URL: <https://lviv-tourist.info/festyvali-u-lvovi>.
11. Кіндрачук Н.М. Значення традицій та звичаїв для розвитку культурного туризму в Карпатському регіоні України. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Рекреаційний потенціал Прикарпаття: історія, сучасний стан, перспективи: Туризм і розвиток регіону» (м. Івано-Франківськ, 19-20 вересня 2013 р.). Вип. 4. Івано-Франківськ: Фоліант, 2013. С. 89-92.

12. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm.
13. Культурна столиця / Офіційний туристичний сайт міста Львова. URL: <https://lviv.travel/ua/news/culturecapital>.
14. Пам'ятка культурної спадщини України / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятка_культурної_спадщини_України.
15. Паньків Н.Є., Гаврилишин О.М. Вплив культурної спадщини на розвиток туризму в Україні. Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. 2021. № 6(1). С. 212-224. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6-34.
16. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249826501>.
17. Програми 2021-2025 років / Львівська обласна рада. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv>.
18. Савіцька О.П., Марущак М.В. Культурний туризм: реалії та перспективи розвитку у Львівській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24 (1). С. 376-383.
19. Софій О., Мацелюх А., Шимків І., Шинаровська О., Кучерявий Ю. Сприяння розвитку культури в Україні: дослідження зв'язків культурно-мистецької сфери та туристичної привабливості територій. URL: https://uaculture.org/wp-content/uploads/2020/12/5.turystychna-pryvablyvist_r.pdf.
20. Стратегія розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 роки. Львів, 2017. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/Strategiya-rozvitku-girskih-teritoriy-Lvivskoyi-oblasti-na-2018-2022-roki.pdf>.
21. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років. Львів, 2019. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv.pdf>.
22. Туристична діяльність в Україні / Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/tyr/tyr_dil/arch_tyr_dil.htm.
23. Шевелюк М.М. Особливості розвитку структурних компонентів культурного туризму Львівщини. Культура і сучасність. 2019. № 2. С. 222-226. DOI: 10.32461/2226-0285.2.2019.190646.

РОЗДІЛ 7

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС

7.1. Особливості розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах-членах ЄС.

7.2. Сучасна проблематика культурної спадщини та культурного туризму в Україні.

7.1. Особливості розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах-членах ЄС

Місія ЄС полягає в підтримці та доповненні дій держав-членів щодо збереження та популяризації культурної спадщини Європи. Європейська комісія розробила різноманітні ініціативи та політику для підтримки цих цілей та покращення координації з державами-членами та різними зацікавленими сторонами.

У 2014 році міністри культури держав-членів провели зустріч у рамках Ради Європи та прийняли Робочий план культури на період 2015-2018 років, встановлюючи чотири пріоритети для сприяння європейській співпраці та розвитку спільної культурної політики. *Пріоритетами є:*

- доступність та інклюзивність культури;
  - культурну спадщину;
  - культурний та креативний сектори (креативна економіка та інновації);
- сприяння культурному різноманіттю, культурі у зовнішніх відносинах ЄС та мобільності.

Держави-члени Європейського Союзу відповідають за свою культурну політику. Європейська Комісія має допомогти їм у вирішенні спільних викликів і направити пропозиції до Європейської Ради, яка потім може прийняти рекомендації. Європейська співпраця у сфері культури в основному ефективна через відкритий метод координації (ВМК). Ця форма співпраці також використовується в інших європейських політиках. Це для держав-членів, щоб обговорити передову практику формування державної політики в сфері культури та механізми фінансування.

Загалом у рамках ВМК експерти з міністерств культури та закладів культури зустрічаються 5-6 разів протягом 18 місяців для обміну передовим досвідом для створення посібників, які розповсюджуватимуться по всій Європі. Кожні чотири роки держави-члени визначають теми, які мають бути охоплені ВМК у програмі роботи Ради з культури.

Відкритий метод координації – це гнучкий режим управління, тобто необов'язковий. Наприклад, Союз не може дозволити собі ухвалювати нормативні акти чи директиви, але він дозволяє наближення національного

законодавства кожної держави у сфері культури. У 2017-2018 роках було сформовано чотири групи ВМК за такими темами: сталий культурний туризм; внесок культури в соціальну інтеграцію; навички, навчання та передача знань: традиційні та нові професії у сфері спадщини; кіно: покращити розповсюдження європейських фільмів.

Культурна політика, яку провадить Європейський Союз, демонструє, що надзвичайно важливо розвивати транснаціональний та інтегрований підхід із залученням максимальної кількості зацікавлених сторін, які мають прямий чи опосередкований вплив на реалізацію державної політики у сфері культури та туризму. Роль Європейського Союзу має першорядне значення для впровадження інноваційного підходу та підтримки держав-членів у співпраці на міжнародному рівні.

Європейська комісія надає європейським країнам та їх учасникам культурного туризму статистичні дані та правову базу, які використовуються державами-членами для розробки більш ефективної державної політики відповідно до політики, яку проводять європейські партнери. Це також дозволяє кожному керівнику проєкту розглянути економічний, культурний, соціальний та екологічний вплив його власного проєкту на європейському, регіональному та місцевому рівнях. Роль Європейського Союзу має першорядне значення для впровадження інноваційного підходу та допомоги державам-членам у співпраці на міжнародному рівні.

Варто зауважити, що є широкий вибір можливих програм фінансування, які також стосуються туризму та культурної спадщини в ЄС. Ці програми фінансування відрізняються від сектора до сектору, а туризм і культура є лише деякими з багатьох тем, які охоплюються програмами. Тим не менше вони є важливим рушієм розвитку культурної спадщини та наукових праць пов'язаних з її дослідженням.

Беручи до уваги, приклади найкращих практик демонстрації та поширення спадщини показують необхідність для ЄС просувати та підвищувати видимість найкращих культурних проєктів і мереж, які мають позитивний туристичний вплив на території, як це було у 2018 році під час Європейського року культури Спадщина. Дійсно, сприяння більшій співпраці на регіональному та європейському рівнях є головним активом для гармонізації культурної політики, яка сприяє Європі та поширює принципи сталого розвитку та культурного розмаїття в Європі.

Туризм культурної спадщини опинився в такому становищі, коли великі відомі європейські пам'ятки були головними визначними пам'ятками протягом понад століття і продовжують залишатися ними зі збільшенням кількості відвідувачів. З іншого боку, нішеві теми, як правило, становлять зростаючий ринок для досвіду спадщини. Щоб обслуговувати та стимулювати такі тенденції, треба розуміти, як туристи сприймають різні

види спадщини, які емпіричні цінності вони пов'язують із різними видами спадщини. Таким чином, менеджмент повинен обдумати – і вміти стратегічно використовувати – основні атрибути досвіду спадщини, які пов'язані з емоціями, естетикою та іншими ірраціональними або важко поясними досвідом. Крім того, важливо розуміти, як різні цільові групи керуються різними мотиваціями та сприйняттям спадщини, яку вони бачать. У будь-якому випадку, які атрибути ринку, як інсценувати об'єкти та як проєктувати досвід, ніколи не повинні бути предметом універсальних підходів, але завжди мають бути доступні через роздуми про те, якою є фізична природа об'єкта спадщини? Які мотиви несуть цільові групи? І які цінності та наративи несе в собі об'єкт спадщини і чи варто ці цінності та наративи використовувати чи змінювати через досвід? Досвід ЄС є базовим прикладом для України, оскільки в нашій країні нема стільки програм підтримки та достатніх коштів для популяризації та збереження культурної спадщини. Саме тому пропонуємо розглянути *напрями культурного туризму в Україні*.

Український культурний туризм є важливою складовою для відвідувачів, оскільки він пропонує можливість не лише відпочити, але й пізнати нові речі, отримати освіту та приємні враження від міст та регіонів, де він широко поширений та розвивається. *Позитивний ефект* від туризму є очевидним. Насамперед, це – економічна складова, так як міста і їх жителі отримують кошти від інвестицій в підприємства, від оренди споруд, здачі приватних будинків в оренду, від продажу предметів національних ремесел, промислів тощо. Другий аспект – це підвищення рівня якості життя населення за рахунок реставрації та відбудови житлового фонду, покращення інфраструктури поселень і територій, зменшення проблем з зайнятістю жителів.

Культурний туризм має два основні напрямки, а саме: *природна і культурна спадщиною*. Сюди також входять і спеціальні культурні ландшафти, і пам'ятки архітектури, і музеї різних видів та типів, і історичні міські та сільські поселення, і археологічні розкопки та розробки, і традиційні ремесла, і свята, і, нарешті, народна та національна кухня.

Пропонуємо розглянути процес культурного туризму в Україні на прикладі міст, які мають історичну та культурну спадщину.

Львів є видатним центром культурного туризму в Україні і згідно з дослідженням британського видання «The Telegraph» в 2018 році він зайняв почесне 5-те місце в світовому рейтингу, який включає 12 місць, що варто відвідати. У своєму виданні «The Independent» британська газета назвала Львів ідеальним місцем для зимового відпочинку. Також у ще одному рейтингу, який охоплює 26 європейських міст, Львів зайняв друге місце і заявлено, що тут можна комфортно прожити цілий місяць за менше, ніж за

600 фунтів стерлінгів. У 2016 році за версією американського видання «Business Insider», Львів зайняв перше місце серед найдешевших привабливих туристичних міст світу. У процесі дослідження порівнювались та брались до уваги вартість проживання у готелі, проїзд на таксі, а також харчування на двох осіб.

У списку найпопулярніших туристичних об'єктів міста є Оперний театр, Ратуша та Високий Замок. Серед найкращих способів проведення дозвілля у Львові туристи виділяють відвідування ресторанів та кафе, прогулянки та відвідування закладів культури.

Аналізуючи приналежність туристів до країн, які найбільш активними відвідувачами закладів культури у місті Лева, можемо зробити висновок, що це – французи, американці, німці, поляки, турки та вітчизняні туристи. Зокрема, для німців найбільш пріоритетними є тури на історичну тематику, для вихідців з США – туристичний продукт, що дає можливість поринути в український колорит та традиції.

Зважаючи на недостатню статистику відвідування львівських музеїв, не можемо зробити конкретних висновків. У 2014 році експерти Інституту соціологічних досліджень провели опитування серед туристів, яке показало, що більшість відвідувачів міста (60%) віддають перевагу музеям та галереям. Це підкреслює важливість музейної інфраструктури для туризму Львова. [3].

Наступним дуже популярним напрямом культурного туризму є *Одеський регіон*. Варто зазначити, що він від поєднує в собі також й інші види туризму, найпопулярніший з яких, звісно, відпочинок поблизу моря та морські види спорту.

У регіоні Одеса знаходиться чимало визначних історико-культурних місць та пам'яток. Хоча саме місто було засноване лише понад 200 років тому, але регіон має багату історичну спадщину, що сягає деяких століть до нашої ери, коли стародавні греки використовували гавань на місці сучасної центральної частини міста як пристань. Згодом тут з'явилося слов'янське поселення. Протягом своєї історії, ця територія була під владою різних держав та переходила від однієї до іншої. У 1795 році було збудоване укріплення під назвою Хаджибей турецько-татарським полководцем Бек-Хаджі, а також селище з такою самою назвою, яке існувало на цій території до того часу.

Враховуючи багатогранну та непросту історію становлення міста та регіону, стає очевидним наявність великої кількості історико-культурних пам'яток, що символізують різні історичні епохи. У реєстрах пам'яток архітектури та містобудування, що розташовані в історичному центрі міста Одеси, можна нарахувати практично 1400 об'єктів. Узагальнюючи, в районі знаходиться 91 історико-культурна пам'ятка, які мають значення

національного рівня і можуть стати привабливими об'єктами для культурного туризму. Їх можна використовувати як об'єкти для показу відвідувачам.

Одеський регіон також відомий своєю багатою історико-культурною спадщиною та приваблює велику кількість туристів. Історичний центр міста Одеса вже був доданий до попереднього списку ЮНЕСКО під час 33-ї сесії Комітету всесвітньої спадщини в місті Севілья (Іспанія) в червні 2009 року. Однак, для остаточного включення до списку всесвітньої спадщини, місту необхідно виконати ряд процедур, які передбачені міжнародними регламентами, документами та порядками. В регіоні нараховується 91 історико-культурна пам'ятка національного значення, які також можуть використовуватися як привабливості для культурного туризму.

Самою важливою процедурою є складання повного та детального номінаційного резюме для Одеси, де потрібно переконливо продемонструвати унікальність та важливість історичного центру міста для світової культурної спадщини.

Таке резюме має відображати не тільки історичну та культурну значущість об'єктів, але й сучасний стан та рівень збереженості заявлених пам'яток, що будуть враховуватися експертами.

За інформацією, наданою Одеською міською радою, понад 70% історико-культурних пам'яток Одеси є житловими будинками, які перебувають у муніципальній власності. Близько 450 будівель-пам'яток знаходяться у незадовільному технічному стані, що може бути пов'язано з такими причинами, як підвищення рівня ґрунтових вод, проблеми з просадкою ґрунтів, а також зношеність основного будівельного матеріалу - каменю-вапняку, зокрема за умови постійного зволоження.

Хочемо зазначити, що велика кількість історико-культурних пам'яток України загалом та Одеського регіону, зокрема, все ще не задіяні в процесі популяризації туристичної діяльності. Серед головних причин варто виокремити часткове використання наявного потенціалу та незадовільний стан історичних споруд.

Із 4151 об'єкта історико-культурної спадщини національного значення виокремлено тільки 2446 туристичних об'єктів. Що означає, що тільки про половину об'єктів надається доступна достовірна інформація про знаходження, їх повний опис, огляд історичних аспектів створення, та лише половина об'єктів із загальної кількості володіють елементами, які надають можливість туристам їх відвідувати [5].

Туристичні потоки в *Україні*, на жаль, щорічно зменшуються. Найвищий показник було досягнуто лише у 2013 році (8,303 млн. осіб). Головна причина цього те, що у 2012 році Україна було однією з приймаючи країн футбольний чемпіонат «Євро-2012» та іноземця з цікавістю відвідували нашу країну. Революція Гідності на Майдані 2014 року, а також початок

військового вторгнення росії в Україні зумовило падіння туристичних потоків до 5,423 млн. осіб. Україну відвідують туристи, які вже тут побували, або ж володіють достовірною інформацією стосовно військового, політичного, соціального становища в Україні.

Протягом аналізованого періоду, туристичний потік до *Німеччини* залишається стійко високим. Країна має розвинену туристичну інфраструктуру, що дозволяє приймати відвідувачів на найвищому рівні. Річні темпи зростання доходів від туризму становлять 4-5%. Навіть під час пандемії COVID-19, статистичне управління Німеччини повідомляє про зростання економіки на 8%.

У 2019 році *Нідерланди* були лідером серед країн, які приваблюють найбільше туристів, з числом відвідувачів в 46,254 млн. осіб. Ця країна приваблює туристів своєю культурою, побутом, кухнею, архітектурою та великою кількістю ресторанів, пабів та барів. Відомі музеї Нідерландів, такі як Музей Ван Гога, Рембранда, Марії Тюсо та Мартена, привертають увагу відвідувачів з усього світу. Також в Нідерландах відбуваються виставки унікальних творів відомих митців світу, які дуже популярні серед туристів.

Історико-культурні, природно-рекреаційні та людські ресурси є важливими аспектами конкурентоспроможності туристичної сфери в Україні. Країна має усі передумови для успішного розвитку туризму. Різноманітна історична спадщина може бути достойно представлена не лише у Львівській та Київській областях, але й у Чернігівській та Волинській областях, Полтавщині та інших регіонах країни. Незважаючи на це, багато місцевих органів влади не приділяють достатньо уваги розвитку туризму. Відсутність рекламних кампаній та недостатня інформаційна підтримка історичних пам'яток і місць відвідування створюють враження у туристів, що в Україні немає нічого цікавого або вартої уваги, і це відлякує відвідувачів.

Додатковою проблемою є відсутність потрібної інфраструктури, що особливо відчувається під час подорожі на автомобілі, коли не знайдеш місце для перепочинку та харчування після довгого шляху. На заході України туризм розвивається швидше, оскільки та частина країни довгий час перебувала під пануванням Австро-Угорщини та Польщі, що позначилося на проєвропейському мисленні не лише у бізнесі, а й у житті в цілому.

Більшість місцевого населення володіє не тільки українською та російською мовами, а й німецькою, польською, англійською, італійською та іншими мовами. Однак, низький рівень знань іноземних мов місцевого населення може відлякати іноземних відвідувачів. Відсутність дорожніх знаків та вказівників під час подорожі вглиб країни може бути надто складним для іноземців, що може відлякувати їх від відвідування.

Історико-культурний туризм є дуже популярним як в Україні, так і в країнах-членах ЄС. Проте, існують певні особливості в організації та розвитку цього виду туризму у кожній країні.

Україна має значний потенціал для розвитку історико-культурного туризму, оскільки має багату історію, культуру та архітектуру. Найбільш відомі туристичні напрямки в Україні, пов'язані з історико-культурним туризмом, це Київ, Львів, Одеса, Кам'янець-Подільський, Качанівка та інші.

У країнах-членах ЄС історико-культурний туризм має свої особливості. У багатьох країнах існують дуже розвинені історичні міста та туристичні напрямки, такі як Париж, Барселона, Рим, Венеція, Амстердам та інші. У таких містах популярні туристичні об'єкти, такі як музеї, галереї, храми, замки, фортеці та інші історичні споруди.

Однією з важливих особливостей історико-культурного туризму в країнах-членах ЄС є зручність транспортного сполучення та інфраструктури. Є високорозвинена система громадського транспорту, яка дозволяє швидко та комфортно переміщуватись між різними містами та регіонами. Крім того, у більшості країн-членів ЄС є добре розвинена мережа готелів та ресторанів, яка забезпечує туристів необхідним комфортом та послугами.

Україна також має потенціал для розвитку історико-культурного туризму, проте, на жаль, інфраструктура ще не є настільки розвиненою, як у країнах-членах ЄС. Транспортна система має деякі недоліки, а рівень розвитку готельно-ресторанної галузі потребує покращення. Однак, українські міста та села мають багату історію та культурну спадщину, що становить привабливу основу для розвитку історико-культурного туризму.

Також, у країнах-членах ЄС історико-культурний туризм часто поєднується з іншими видами туризму, наприклад, з гастрономічним або еко-туризмом. Це дозволяє туристам отримати більш повне враження від відвідування країни та познайомитись з різноманітними аспектами культури та життя населення. В Україні також є потенціал для розвитку подібних напрямків туризму, зокрема, завдяки багатій кулінарній традиції та різноманітній природній красі.

При порівнянні культурного туризму в Україні та країнах Європейського союзу стало зрозуміло, що такий вид туризму більше розвинений у країнах ЄС. В останніх краще розвинена інфраструктура у комплексах культурної спадщини, виділяється більше фінансування на цю індустрію, є попит не лише туристів з цих країн, але й з-за кордону. В Україні є величезні перспективи, і нам потрібно брати приклад, залучати, розвивати схожі проєкти у наших комплексах пам'яток культурної спадщини.

7.2. Сучасна проблематика культурної спадщини та культурного туризму в Україні

Україна має багату культурну спадщину, проте вона також зіткнулася з рядом проблем, пов'язаних із збереженням та відтворенням історичних пам'яток. Деякі з найважливіших *проблем*, що виникають у сучасній проблематиці культурної спадщини в Україні, включають:

1. Фінансування. Багато історичних пам'яток потребують значних коштів на реставрацію та збереження. Проте, державне фінансування на ці цілі є обмеженим, що призводить до занедбання та знищення пам'яток.

2. Неадекватний стан збереження. Багато історичних пам'яток в Україні знаходяться у поганому стані збереження, що призводить до їх занедбання та знищення.

3. Відсутність ефективної системи управління. Національна система управління культурною спадщиною потребує реформування, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів для збереження та відтворення пам'яток.

4. Відсутність уваги до історичної спадщини в масовій свідомості. Багато українців не розуміють важливості збереження історичної спадщини, що призводить до знищення пам'яток та збільшення відстані між народом та його історією.

5. Небезпека знищення пам'яток внаслідок збройних конфліктів, а саме війни України з росією. Україна переживає війну на сході країни з 2014 року та повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року, що призводить до небезпеки знищення історичних пам'яток у зоні бойових дій.

У зв'язку з цим, важливо розробити стратегії збереження та відтворення культурної спадщини в Україні. Для цього потрібно:

1. Розробити комплексну національну програму збереження культурної спадщини, яка б враховувала не тільки консервацію історичних об'єктів, але й їхнє використання для розвитку туризму та економіки країни.

2. Встановити строгі вимоги до дозвільної документації на будівництво та реконструкцію історичних будівель, що б забезпечило їхнє правильне відновлення та збереження.

3. Забезпечити ефективний моніторинг стану культурної спадщини в Україні, щоб вчасно виявляти та вирішувати проблеми її збереження.

4. Проводити роботу з належної інформаційної підтримки процесу збереження культурної спадщини. Розробляти освітні програми для населення та розвивати туристичну інфраструктуру, щоб збільшити рівень свідомості громадськості та привернути до України більше туристів.

5. Розвивати партнерство між державними органами, місцевими органами влади та громадськими організаціями в сфері збереження культурної спадщини.

6. Забезпечити фінансову підтримку проєктів збереження та реставрації культурної спадщини в Україні, враховуючи шляхом залучення іноземних інвестицій та грантів.

Однією з головних труднощів, з якими стикається туризм в Україні, є недостатній рівень розвитку готельно-ресторанного бізнесу та інших закладів, які забезпечують розміщення та відпочинок туристів. Наприкінці кінців зростає вимоги до якості послуг, а саме умов проживання, якості харчування та обслуговування. Однак, деякі регіони не здатні забезпечити належний рівень інфраструктури, що відповідає міжнародним стандартам та є необхідним для задоволення потреб подорожуючих в Україні

Кожен день зростає попит на туристичні послуги в Україні, що підсилює необхідність у включенні туристичного потенціалу країни до рейтингів інвестиційної привабливості. Це є досить новим напрямком для цієї сфери. Цей потенціал включає 4 параметри: розвиненість мережі розміщення туристів, природно рекреаційний та історико-культурний потенціал і соціальна інфраструктура. Щодо перших двох критеріїв то вони є причинами для відвідування туристами регіону, стосовно інші – головними умовами для того, щоб подорожуючі залишились в туристичному регіоні на довше та витратили усі заплановані кошти.

Можна оцінити ефективність використання історико-культурного потенціалу за допомогою такої схеми:

- Розрахунок рейтингових показників ефективності використання історико-культурного потенціалу для соціально-економічного розвитку різних регіонів;
- Типізація регіонів на основі оцінок використання їх історико-культурного потенціалу;
- Типізація регіонів відповідно до системи, яка враховує рівень історико-культурного потенціалу та ефективність його використання.

Для визначення інтегрального показника ефективності використання культурної спадщини застосовуються наступні показники:

- кількість туристів (відсоток від загальної кількості населення);
- кількість екскурсантів (відсоток від загальної кількості населення);
- місткість готелів (кількість місць на одну тисячу населення);
- кількість відвідувань музеїв (відсоток від загальної кількості населення);
- доходи від готелів (в гривнях на одну тисячу населення);
- кількість підприємств, що надають послуги (на одну тисячу населення).

Дані показники обчислюються на основі числа жителів міст та областей. За їх допомогою встановлюється оцінка ефективності використання історико-культурного потенціалу в контексті соціально-економічного розвитку регіонів. За рівнем цього показника регіони України поділяють на 5 видів: найнижчий, нижчий від середнього, середній, вищий від середнього, найвищий.

За даними, які публікує Міністерства культури України, третина всіх об'єктів, що потребують необхідної охорони, не є облікованою і тому вони не в змозі отримувати грошових дотацій із державного бюджету країни.

Незадовільний стан історичного середовища міст має кілька причин, такі як: некомпетентні перебудови та зведення нових будівель на історичних місцях, відсутність достатньої уваги до містобудівної спадщини, недостатнє законодавче врегулювання щодо збереження та розумного використання цих об'єктів. Якщо не будуть прийняті необхідні заходи для покращення стану, ситуація може стати катастрофічною. Для уникнення цього, необхідно терміново розпочати реалізацію заходів і стратегій виходу з кризи, які можуть бути розроблені з використанням програмно-цільового методу. Такий концептуальний підхід до розв'язання проблем культурної спадщини може стати ефективним інструментом для їх реалізації.

Однак найбільшою проблемою культурної спадщини і культурного туризму, що стало наслідком, у наш час, звісно є війна. Після початку повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України, збереження культурної спадщини є у великій небезпеці. Ці російські недолюди руйнують міста, села, доми, школи, театри, церкви, музеї, людські життя, все, що трапляється на їхньому шляху.

Станом на 11 серпня 2022 року в Україні зафіксували 464 епізоди воєнних злочинів російських найманців проти культурної спадщини.

Злочини зафіксовано в 15 регіонах, найбільше пошкоджень у Харківській та Донецькій областях, повідомили у Міністерстві культури та інформаційної політики України.

139 об'єктів культурної спадщини були пошкоджені та зруйновані через обстріли окупантів. Ці об'єкти включають 23 пам'ятки національного значення, 109 пам'яток місцевого значення, 108 цінних історичних споруд та 7 недавно виявлених об'єктів культурної спадщини.

Також були знищені або постраждали 361 мистецький об'єкт та заклад культури:

- 162 релігійні споруди;
- 70 будинків культури та інших мистецьких осередків;
- 51 меморіальний пам'ятник;
- 44 бібліотеки;
- 34 музеї та заповідника.

У травні 2022 року, відповідно до статистики, російські ракети завдали шкоди не менше ніж 353 об'єктам української культурної спадщини. Крім того, станом на 30 липня цей показник збільшився до 450 знищених або пошкоджених об'єктів.

Зусилля щодо збереження

Під час війни, а можливо навіть раніше, багато музеїв України перевезли свої експонати в інші місця, про які не відомо багато інформації. У січні 2022 року, три музеї в Одесі почали готуватися до евакуації своїх експонатів на захід країни, пояснюючи це відправкою на виставки. Були створені «червоні списки» експонатів українських музеїв для евакуації у випадку нападу. На початку березня директор Національного музею історії України у Києві заявив, що чотири музеї в Вінниці, Житомирі, Сумах та Чернігові вилучили з експозиції та захистили основні експонати, а музей у Вінниці використовується як житло для переміщених осіб. Хоча деталі програми захисту української культурної спадщини не розголошуються, вона включає музеї, архіви, галереї, бібліотеки та інші організації по всій країні. За Bloomberg, ця програма є серед найбільших у наш час, що нагадує про подібну кампанію в Європі під час Другої світової війни.

Недержавні об'єднання також беруть участь у захисті об'єктів культури, зокрема колектив художників «Асортиментна кімната» з Івано-Франківська створив декілька укриттів, куди евакуював понад 20 колекцій творів мистецтва на прохання галерей з інших регіонів. Крім того, директор львівського музею «Територія Терору» запровадила кризовий фонд «Швидка музейна допомога», що надав підтримку майже 20 музеям з 4 областей, зокрема з маленьких міст та сіл на півдні та сході країни.

У багатьох містах нерухомі пам'ятки захищають, використовуючи мішки з піском, дошки або пластик. В Києві підприємці, громадськість та волонтери надали місту опалубні щити на 1 млн. гривень, близько 15 машин піску та 20 тисяч мішків для захисту близько 28 об'єктів. У Львові демонтували та перевезли в укриття велику частину об'єктів історичної спадщини, а ті, що не можна було демонтувати, захистили дерев'яними конструкціями та загортаючи у пластик. Європейські організації також допомагають у захисті львівських пам'яток, надіславши два вагони захисних матеріалів з Польщі до м. Львова.

Після того, як Росія вторглася на територію, ЮНЕСКО оголосила про свої заходи щодо позначення важливих історичних об'єктів країни емблемою Гаазької конвенції 1954 року – міжнародно визнаним символом охорони культурної спадщини під час збройних конфліктів. Організація співпрацюватиме з директорами українських музеїв, щоб координувати зусилля зі збереження колекцій, а також здійснюватиме моніторинг всіх

наявних пошкоджень культурних об'єктів за допомогою супутникової зйомки.

Посольство України при Святому Престолі та Верховна українська католицька архієпархія закликають країну-агресора Росію утриматись від бомбардування Софійського собору.

Волонтери створили міжнародний проєкт *«Врятувати українську культурну спадщину онлайн»*, який має на меті архівацію онлайн-культурних цінностей – контенту сайтів, які присвячені культурній спадщині. На 8 квітня вдалося архівувати 25 терабайтів даних. Проєкт отримав підтримку технологічних компаній та інтернет-провайдерів. До нього долучилися понад 1000 бібліотекарів, архівістів та дослідників, а його реалізацію підтримують Український науковий інститут Гарвардського університету та Альбертський університет.

Повномасштабне вторгнення росії на територію України, яке розпочалось в 2014 році, має серйозний вплив на культурну та історичну спадщину країни. Наразі окупована росією територія Криму стала об'єктом безлічі порушень прав людини та культурних цінностей. Зокрема, російська Федерація незаконно арештувала та засудила кримських татар та активістів, які відстоюють права та інтереси свого народу, порушуючи їх права на свободу слова, зборів та асоціацій.

Крім того, окупація Криму призвела до руйнування та знищення культурних та історичних пам'яток, зокрема, мечеті джамії, церков та інших релігійних споруд. російська Федерація також змінює культурний та історичний ландшафт окупованої території, намагаючись переписати історію та насаджувати російську культуру.

Україна знаходиться в стані війни з росією на сході країни, де продовжуються бойові дії, які також мають негативний вплив на культурну та історичну спадщину регіону. На території Донецької та Луганської областей руйнуються історичні пам'ятки, а зокрема, будівлі, що мають значення для національної культури та ідентичності.

У світлі цих подій, важливо розробити стратегії збереження та відновлення культурної та історичної спадщини на території України, в тому числі на окупованих територіях та в зоні бойових дій. Також важливо проводити міжнародну співпрацю з метою збереження культурної спадщини на території України. Наприклад, можна залучати експертів з інших країн для відновлення пошкоджених пам'яток, а також співпрацювати з міжнародними організаціями, такими як ЮНЕСКО, для забезпечення захисту історичної та культурної спадщини. Крім того, важливо надавати підтримку музеям, архівам та іншим установам, які зберігають історичні документи та матеріали, щоб зберегти ці цінності для майбутніх поколінь. Нарешті, потрібно надавати підтримку тим, хто займається вивченням історії та

культури України, щоб зберегти знання та передати їх наступним поколінням.

Проаналізувавши основні проблеми культурної спадщини та культурного туризму в Україні на сьогодні, важко робити якісь висновки, адже війно досі триває, відбуваються масштабні бомбардування, велика частина наших територій законно захоплена російськими варварами, одна вже зараз можна виділити декілька головних: неналежний захист цих пам'яток культурної спадщини, недостатнє фінансування для реставрації деяких пам'яток, недостатнє фінансування для налаштування інфраструктури у цих місцях, і звісно війна, що завдала нищівних та непоправних втрат.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні історичні пам'ятки в Україні та країнах-членах ЄС привертають увагу туристів?
2. Які специфічні особливості розвитку історико-культурного туризму спостерігаються в Україні порівняно з країнами-членами ЄС?
3. Які заходи здійснюються в Україні та країнах-членах ЄС для збереження та пропаганди історичної спадщини через туризм?
4. Які фактори сприяють розвитку історико-культурного туризму в Україні?
5. Які переваги та виклики пов'язані з розвитком історико-культурного туризму в Україні?
6. Які маршрути та туристичні програми рекомендуються для історико-культурного туризму в Україні?
7. Які форми історико-культурного туризму є популярними в Україні та країнах-членах ЄС?
8. Як впливає розвиток історико-культурного туризму на економіку України?
9. Які перспективи розвитку історико-культурного туризму можна очікувати в майбутньому в Україні?
10. Які взаємовідносини та співпраця існують між Україною та країнами-членами ЄС у сфері історико-культурного туризму?

Тестові завдання:

1. Яка форма історико-культурного туризму включає в себе відвідування археологічних розкопок та стародавніх міст?
  - а) культурно-мистецький туризм;
  - б) архітектурний туризм;
  - в) етнографічний туризм;
  - г) археологічний туризм;
  - д) релігійний туризм.

2. Яка країна-член ЄС славиться своїми давніми римськими архітектурними пам'ятками, такими як Колізей та Пантеон?

- а) Греція;
- б) Іспанія;
- в) Італія;
- г) Велика Британія;
- д) Польща.

3. Які з наведених факторів сприяють розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах-членах ЄС?

- а) масовий розвиток сучасних технологій;
- б) зменшення інтересу до історичних пам'яток;
- в) недостатня інфраструктура для туристів;
- г) пропаганда культурно-історичної спадщини;
- д) обмежена кількість історичних пам'яток.

4. Які переваги розвитку історико-культурного туризму спостерігаються в Україні порівняно з країнами-членами ЄС?

- а) більша кількість історичних пам'яток;
- б) відсутність конкуренції з боку інших туристичних напрямків;
- в) сприяння уряду в розвитку туризму;
- г) більш низькі ціни на послуги;
- д) відсутність культурного розмаїття.

5. Які заходи здійснюються в Україні та країнах-членах ЄС для збереження історичної спадщини через туризм?

- а) реконструкція та реставрація пам'яток;
- б) заборона відвідування історичних місць;
- в) введення обмежень на туристичній діяльності;
- г) зниження цін на входні квитки для туристів;
- д) підтримка малого бізнесу у сфері туризму.

Практичні завдання:

Завдання 1

Проаналізуйте програми для розвитку та захисту культурної спадщини ЄС та зазначте ті, які, на Вашу думку, найбільше допомогли б у цій сфері для України. Подумайте, скільки проєктних партнерів та зі скількох країн Вам потрібно для реалізації проєктів? Наведіть переваги та недоліки такої співпраці.

Завдання 2

Коротко поясніть можливі відмінності у тому, як сприймаються атрибути досвіду спадщини туристами у різних країнах ЄС. Використовуйте власні приклади, щоб проілюструвати свої відповіді.

Завдання 3

Запропонуйте дві найкращі європейські практики у сфері культурної спадщини та туризму. Поясніть свій вибір через призму поширення та захисту культурної спадщини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Funding opportunities for cultural heritage / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/funding-opportunities-for-cultural-heritage>.
2. Joint communication to the European parliament and the council. Towards an EU strategy for international cultural relations / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1465397367485&uri=JOIN:2016:29:FIN>.
3. Гнаткович О.Д., Назарова С.В. Сучасні тенденції розвитку культурного туризму. Матеріали 23 Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (м. Дніпро, 25-31 жовтня 2018 р.). С. 24-26.
4. Гузар Л. Яке значення має культура для нашого життя? / Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/23/7062428>.
5. Давиденко І.В. Культурний туризм як сучасний напрям використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 2-2(08). С. 49-53.

РОЗДІЛ 8

МАРКЕТИНГ МУЗЕЇВ ТА МІСЦЬ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (НА ПРИКЛАДІ ЄС)

8.1. Маркетинг територій.

8.2. Маркетинг музеїв.

У країнах ЄС та країнах з розвинутою ринковою економікою і децентралізованою системою публічної влади концепція маркетингу застосовується не тільки на підприємствах, а й в окремих неприбуткових організаціях. Вона все більше використовується в діяльності музеїв та органів місцевого самоврядування, що знаходяться на території культурної спадщини. Це пов'язано з конкуренцією між культурними закладами, населеними пунктами, регіонами і державами.

Суперництво музеїв, територій базується і одночасно призводить до піднесення їх економічного потенціалу, а, відтак, зростанню рівня фінансових можливостей музеїв, заможності мешканців територій, де розташовані місця культурної спадщини. Перемога у цьому суперництві за якнайповніше задоволення потреб і очікувань різних споживачів культурних послуг визначається з фундаментальними положеннями концепції маркетингу некомерційних організацій та маркетингу територій.

8.1. Маркетинг територій

Маркетинговий підхід до територіально-адміністративних одиниць називається маркетингом територій або територіальним маркетингом.

У літературі з даного предмету можна знайти багато формулювань і інтерпретацій поняття «територіальний маркетинг», а сам процес еволюції цього поняття, на нашу думку, ще повністю не завершився. На нашу думку, **Маркетинг територій (територіальний маркетинг)** – це наука і мистецтво задоволення потреб ключових клієнтів території краще від конкурентів з метою досягнення цілей розвитку місцевої громади.

Існують дві основні *причини* виділення маркетингу територій: практична необхідність і поширення універсальних ідей маркетингу на нові сфери діяльності та науки. Особливе значення мали [2; 13]:

1) зі сторони практичної необхідності:

- наростаюча конкуренція між територіально-адміністративними одиницями за ринки збуту, сировину, інвестиції, туристів тощо;
- процеси глобалізації, які полегшили перетік капіталів, людей, товарів, технологій;

– використання органами місцевого самоврядування різноманітних заходів у сфері маркетингових комунікацій та поступове зацікавлення маркетингом як концепцією управління;

– зміна ролі і компетенцій у сфері прийняття рішень органів місцевого самоврядування;

– ріст свідомості людей про приналежність до окремих місцевих, регіональних, народних і етнічних громад;

– зростаюча потреба в громадській підтримці заходів, що реалізуються.

2) зі сторони методики маркетингу:

– розширення і поглиблення концепції маркетингу на нові сфери (як наслідок визначення маркетингу в контексті обміну різного типу товарів: послуг, ідей, людей, місць тощо, а також зв'язків, які виникають між сторонами обміну);

– поширення засад маркетингу на нові галузі, а саме виділення соціального маркетингу та маркетингу неприбуткових організацій;

– спроби пристосування маркетингу до сфери публічних інституцій.

Територіальний маркетинг концептуально подібний до маркетингу підприємств. Маркетинг місць (у тому числі маркетинг місць культурної спадщини) має свої особливості з методологічного та методичного погляду, відмінні від маркетингу підприємств. Ці особливості пов'язані з різницею між макро- та мезоекономічними системами, порівняно з мікроекономічною системою, а також з унікальністю діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування у порівнянні з підприємницькими структурами. До таких *відмінностей* належать:

– перевага надається соціальним та політичним цілям, а економічний ефект розглядається лише в такому порядку, де соціальна складова маркетингу є пріоритетною;

– оцінка адміністративних послуг зазвичай проводиться після їх споживання, і через відсутність об'єктивних соціальних критеріїв ця оцінка ускладнюється;

– часто послуги органів влади залишаються «невидимими» для споживачів, хоча вони користуються ними;

– ціни на послуги органів влади формуються не відповідно до попиту і пропозиції, а через державне та місцеве управління;

– політичні чинники впливають на зміст та обсяг державних і місцевих послуг;

– органи державного управління та місцевого самоврядування слабко приймають інновації і мають бюрократичні процедури, при цьому значний вплив мають політичні та корпоративні інтереси.

Традиційно виділяють **чотири види** (стратегічні напрями) **територіального маркетингу**, спрямовані на залучення відвідувачів і

резидентів, розвиток промисловості або експорту регіональних продуктів. Ці види умовно можна назвати:

- маркетинг іміджу;
- маркетинг привабливих місць;
- маркетинг інфраструктури;
- маркетинг населення (персоналу).

Маркетинг іміджу – це цілеспрямована діяльність із створення, підтримки і позитивної зміни іміджу території. Його основна мета – створення, розвиток і розповсюдження, забезпечення суспільного визнання позитивного іміджу території.

Цей стратегічний напрям відносно недорогий порівняно з іншими напрямками, хоча й потребує певних витрат. Головний акцент у застосуванні цієї стратегії зосереджений на маркетингових комунікаціях. Важливим фактором у процесі прийняття рішень потенційними покупцями товарів є імідж місця, який включає сподівання, уявлення, думки, відчуття і враження, що покупці мають про нього. Імідж відображає спрощення великої кількості асоціацій та інформації, пов'язаної з місцем. Місце має позитивний імідж, якщо воно здатне запропонувати споживачам унікальну пропозицію, яка сприймається ними як унікальна настільки, що вони обирають її, а не пропозиції конкурентів.

Маркетинг привабливих місць – це передусім заходи, спрямовані на підвищення привабливості цієї території для людини.

Для досягнення цього можна використовувати природні туристичні об'єкти, такі як набережні річок, озера, моря та гори. Також можна сприяти розвитку шляхом використання історичної спадщини, такої як музеї та пам'ятники архітектури, а також використання відомих осіб або культурних об'єктів. Для забезпечення привабливості територій для людей можна впорядковувати берегові лінії, створювати пішохідні, музейні, історичні або торгові зони, сприяти розвитку архітектури, культури та спорту. Більшість територій не відмовиться від розвитку особливих особливостей, що гарантують конкурентні переваги у змаганні між ними.

Маркетингова інфраструктура базується на тому, що навіть найбільш масштабні заходи щодо формування іміджу території або створення привабливих об'єктів не можуть замінити систематичної роботи забезпечення ефективного функціонування і розвитку територій загалом. Головним чинником успіху території з точки зору маркетингу є рівень цивілізованості ринкових відносин на цій території.

Для забезпечення комфортного проживання, праці та розвитку на території, необхідно передусім розвивати інфраструктуру житлових районів, промислових зон і загалом ринкову інфраструктуру. Наявність такої інфраструктури ще не гарантує успішного розвитку міста, але її відсутність

або незадовільний стан значно ускладнюють бажаний прогрес. Місцева влада виконує комплекс політичних, правових, науково-технічних та інших заходів, спрямованих на розвиток бізнесу, соціально-економічного і культурного життя міста, а також відповідної інфраструктури.

Маркетинг населення – це цілеспрямована діяльність на приваблення нових мешканців, необхідних фахівців до території як місця постійного проживання або обмеження кількості переселенців з інших територій.

Маркетингові стратегії, спрямовані на залучення населення або персоналу, можуть приймати різні форми, враховуючи різноманітні проблеми, потреби та стан справ у різних територіях, особливо в галузі зайнятості. Наприклад, території з низьким рівнем зайнятості та доступною робочою силою можуть акцентувати це як перевагу для повертання промисловців, підприємців сфери послуг тощо, з метою створення нових робочих місць. У випадку, коли робочих рук недостатньо, а робочі місця перевищують попит, території можуть акцентувати на позитивних можливостях для проживання та перспективах розвитку, високих заробітних платах, різноманітні професій та інших перевагах, щоб привернути нових кадрів. Також можливий адресний маркетинг, спрямований на залучення до території людей конкретних професій або певного рівня кваліфікації. Особливо це часто актуально для наукових установ, які працюють з історичною спадщиною та розташовані далеко від великих населених пунктів.

Усі види маркетингу територій не можливі без ефективних маркетингових комунікацій. **Маркетингові комунікації територій** включають різноманітні засоби та інструменти, які використовуються населеним пунктом (органом місцевого самоврядування) для взаємодії з місцевою громадою, створення позитивного іміджу території та передачі інформації про її соціально-економічний профіль, переваги, привабливість, досягнення, наміри, обґрунтування, а також для сповіщення про стратегічні й тактичні рішення.

Маркетингові комунікації маю бути спрямовані на конкретні цільові аудиторії, які можна *класифікувати* за різними ознаками:

- географічними;
- соціально-психологічними;
- освітніми;
- демографічними;
- ступенем соціальної активності;
- тощо.

У сфері маркетингу місць культурної спадщини, як правило, двома основними групами адресатів є туристи і органи державної влади. Аргументи

на користь відвідування певного місця, які цікавлять туристів подані в табл. 8.1.

Таблиця 8.1

Аргументи, орієнтовані на туристів

Споживачі	Аргументи
туристи	– історичні та культурні пам'ятки, музейні експонати, наукові, культурні, спортивні події; – особливі потреби, які задовольняються товарною пропозицією території; – рівень цін і доступність різноманітних товарів; – унікальність історичної, архітектурної, культурної, природничої спадщини; – фізична безпека. – якість інфраструктури (транспортної, туристичної, медичної, культурної).
потенційні туристи	– відстань від інших територій; – імідж території; – історичні та культурні пам'ятки, музейні експонати, наукові, культурні, спортивні події; – можливі способи добратися; – особливі потреби, які задовольняються товарною пропозицією території; – рівень цін товарів на місцевому ринку; – унікальність історичної, архітектурної, культурної, пейзажної, природної спадщини; – фізична безпека; – якість інфраструктури (транспортної, туристичної, медичної, культурної).
транзитні (проїздом) туристи	– імідж території; – історичні та культурні пам'ятки, музейні експонати, наукові, культурні, спортивні події; – особливі потреби, які задовольняються товарною пропозицією території; – унікальність історичної, архітектурної, культурної, природничої спадщини.
потенційні туристи, які прибувають на територію зі службовою метою	– історичні, архітектурні, природничі переваги; – особливі події господарського, культурного, наукового характеру; – потенціал розвитку, науковий, фінансовий, господарський, правовий, організаційний потенціал; – унікальність території; – якість інфраструктури (транспортної, туристичної, медичної, культурної).

Аргументи, які варто комунікувати до державних органів влади та територіальних громади вищого рівня подані в табл. 8.2.

Таблиця 8.2

Аргументи, орієнтовані на державні органи влади та територіальні громади вищого рівня

Споживачі	Аргументи
Загально-державні органи законодавчої влади	– політична підтримка головних політичних партій і рухів; – кількість та активність виборців; – громадська активність мешканців; – політичні лідери державного масштабу, які представляють місто або походять з нього; – стиль життя; – фізична й економічна безпеки.
ОМС територіальних громад вищого рівня	– політична підтримка головних політичних партій і рухів; – кількість та активність виборців; – громадська активність мешканців; – політичні лідери державного та регіонального масштабу, які представляють місто або походять з нього; – фізична і економічна безпеки; – стиль життя; – надходження до бюджету ОМС територіальної громади вищого рівня від цього міста.

Маркетингові комунікації території повинні мати такі *характеристики*:

– узгодження форм, діапазону і витрат маркетингових комунікацій з цілями, які передбачає стратегія розвитку території;

– предметом маркетингових комунікацій повинні бути не лише наявні передумови, але також і заплановані та бажані елементи міського мегатовару;

– ініціювання участі громадян у формуванні і здійсненні маркетингових комунікацій, яка забезпечує підбір найефективніших форм, мотивує до фінансової участі зацікавлені організації та особи у витратах на промоцію;

– створювання і використання таких каналів маркетингових комунікацій, які мінімізують перешкоди, уможливають результативне проведення досліджень результативності застосованих маркетингових комунікацій, а також збір інформації щодо потреб і очікувань споживачів території;

– пристосування засобів маркетингових комунікацій до окремих сегментів споживачів, у тому числі застосування сучасних засобів комунікації.

Об'єкти культурної спадщини мають особливу перевагу на маркетинговій діяльності: вони створюють чудові місця для зйомок. Без зайвих зусиль ймовірно кожен може згадати п'ять-десять місць, які помітно

фігурували у масштабних художніх фільмах і телешоу. Фільми про Джеймса Бонда відбуваються на каналах Амстердаму, в печерах Гібралтару, на набережні Сени в Парижі, у Шонбурні в Відні, у багатьох курортних містах Європи тощо. «Гра престолів» несподівано зробила середньовічну частину міста Дубровник у Хорватії бажаним, несподіваним місцем для туристів зі всього світу.

Як і в будь-якому іншому бізнесі, успішний маркетинг об'єкта культурної спадщини вимагає дослідження та планування, стратегії, креативності та оцінки. Немає простого контрольного списку, який підійшов би всім, але є безліч інструментів і підходів, які допоможуть переконатися, що ви звертаєтеся до потрібної аудиторії та підкреслюєте те, що робить ваш об'єкт справді унікальним.

8.2. Маркетинг музеїв

Роль культури у суспільстві радикально змінюється. Некомерційний сектор активно розвивається, зокрема за рахунок реалізації маркетингових стратегій. Здебільшого маркетинг став невід'ємною частиною взаємодії музею з публікою. Музейний маркетинг тісно пов'язаний з діяльністю щодо розширення аудиторії та одночасно щодо зміцнення відносин з постійними відвідувачами музеїв. Сучасну публіку перестала задовольняти звична науково-пізнавальна функція музеїв. Дедалі більша кількість відвідувачів приходить у музей не тільки за знаннями, а й відпочити, провести вільний час, зустрітися з друзями тощо. Музей нового часу має діяти на користь своєї аудиторії, намагаються зацікавити її, здивувати, використовуючи як технічні новинки, так і та маркетингові прийоми.

У сучасній економіці діяльність музеїв формується під впливом нових (іноді досить суперечливих) *чинників розвитку*: науково-технічний прогрес, зміна споживчих уподобань у суспільстві, демографічна ситуація, глобалізація економіки, відкриття кордонів, взаємопроникнення культур, ущільнення інформаційного простору. Сучасні керівники вітчизняних музеїв усвідомлюють, що для покращення фінансового стану, успішної конкуренції на ринку дозвілля, привернення уваги туристів та розширення можливостей для розвитку культури та освіти, вони мають застосовувати певні методи, які використовуються комерційним сектором. Музеям потрібно адаптуватися до кардинальних змін, що сталися у культурній сфері загалом, і навчитися бути підприємливими та самостійними у залученні альтернативних джерел фінансування.

Класичний варіант функціонування музею у вигляді консервативної пам'яткоохоронної інституції поступово відходить у минуле. Середньостатистичну людину перестало цікавити відвідування таких місць.

Музейний маркетинг можна визначити як всі зв'язки, як мають місце між музеєм і його відвідувачами, з метою створення позитивних і постійних відносин між державними і місцевими органами управління, а також спонсорами, які можуть надавати допомогу і підтримку музею у проведенні його основного завдання – служіння суспільству.

На думку Ф. Котлера, *продукти музею* включають не лише послуги, а й переживання, враження, які складно знайти в інших місцях. Ці переживання неможливо створити без відповідного контексту, що складається з *п'яти базових елементів*: сам музей (будівля, зали, інтер'єр); об'єкти (колекції, виставки); матеріали для інтерпретації (таблички, вказівники, інформаційні дошки, каталоги); путівники; екскурсії та програми (лекції, конкурси, фестивалі); послуги (кафе, кімнати відпочинку).

Дані елементи надають унікальності музею, формують бренд і залучають публіку.

Звичайно, повна комерціалізація музею небажана, оскільки вона може призвести до дисбалансу музейних функцій, скорочення науково-дослідної та освітньої роботи, а також до «розмиття» соціального призначення музею як інституту, який має зберігати, вивчати та пропагувати загальнолюдські цінності. Вимоги до музеїв вищим керівництвом «заробляти самим» та «виконувати встановлені законами нормативи» змушують співробітників із великими зусиллями «вгризатися» у комерційні відносини, приділяючи увагу платоспроможності сегменту, а не корисній ролі музею.

Зауважимо, що музеї конкурують не тільки зі схожими установами, але також і з іншими суб'єктами індустрії відпочинку. Людина найчастіше обмежена в часі, і стоїть перед вибором закладу де вона хоче провести своє дозвілля. Кожен суб'єкт зацікавлений у тому, скільки часу людина готова витратити на його відвідування. Сучасний музей може боротися за збільшення частки такого часу у загальному обсязі дозвілля кожної людини.

Конкурентів музеїв можна об'єднати у дві групи. *Перша група* включає музеї та організації культури, що пропонують порівняні культурні послуги (художні галереї, виставкові центри, концертні зали, театри тощо). *Друга група конкурентів* об'єднує організації сфери дозвілля, які здійснюють послуги якісно іншого характеру (клуби, фітнес-зали, аквапарки, центри розваг тощо). Ще кілька років тому друга група конкурентів не бралася до уваги багатьма музеями, але з швидким розвитком індустрії дозвілля вони стали помітно впливати на функціонування сфери культури, займаючи все більше вільного часу споживачів.

Розглянемо усі *елементи комплексу маркетингу* в контексті музею:

1. Product. Продуктова політика музею є основою. У даному випадку продукт існує у вигляді первинного і вторинного. *Первинним* є безпосередньо експозиція музею – без неї існування таких інституцій було би беззмістовним, а музейний простір виглядав би як велика порожня площа. *Вторинним* є товари і послуги музею, що ґрунтуються на експозиції: екскурсії, квести, сувенірна продукція, науково-популярні видання тощо. Експозиція музею повинна формуватися виходячи із сегментації ринку. В залежності від того на яку аудиторію орієнтована установа, і які є запити обраної аудиторії, експозиційна складова може набувати різних фізичних якостей, мати особливий стиль на характер подання інформації. В цілому, незалежно від обраного сегменту, сучасний відвідувач прагне у певному сенсі побувати частиною експозиції в момент відвідування. Його цікавить більш інтерактивний простір в якому в нього не буде виникати відчуття, що його затягли в музей. Більше «фізики» в експозиції означає отримання більшого чуттєвого досвіду відвідувачем, більше досвіду говорить про більший проміжок часу який людина захоче провести в музеї. Продуктова політика є основою як для підприємств так і для музейних установ. Якщо продукт не в змозі задовольнити покупця і його потреби, то ніякі зусилля пов'язані із використанням інших елементів комплексу маркетингу не зможуть покращити стан установи. Експозиція музею, з точки зору маркетингу, буде володіти не тільки властивостями продукту, а й переживати свій життєвий цикл. Експозиція або її окремі частини піддаються таким же принципам. Крива інтересу споживача буде приймати вигляд кривої продажів. Насиченість ринку пропозиціями музею буде визначатися тим, наскільки музей є відомий у соціумі. На стадії спаду інтересу до музейного продукту, експозиція вимагає докорінних змін або техніко-технологічних оновлень.

Цікавою практикою техніко-технологічних оновлень у Європі є використання на експозиціях *доповненої реальності*. **Доповнена реальність**, або **AR**, – це одна з технологій, яка починає привертати багато уваги в музейному світі. Все більше музейників і митців знаходять креативні способи використання AR для музеїв, щоб розповідати свої історії та пропонувати відвідувачам незабутні враження.

На відміну від **віртуальної реальності (VR)**, яка відтворює повністю віртуальний світ у пристроях, AR використовує гарнітуру, спеціальні окуляри, смартфон або планшет, щоб додати візуальні ефекти до існуючого світу, який ми можемо бачити і без спеціальних пристроїв. У музейному середовищі це може означати додавання ефектів до картин, оживлення історичних сцен, гейміфікацію експонатів, адаптації для дітей експонатів для дорослих тощо.

Для прикладу, Лондонська Національна Галерея на Трафальгарській площі містить деякі з найвідоміших картин усіх часів, зокрема роботи Вермеєра, Тиціана, Сезанна, Моне та Ван Гога. Самі по собі ці витвори мистецтва є надзвичайно привабливими для публіки. Проте у 2022 році музей зробив сміливий крок: він запустив свій перший додаток AR із дитячою грою «Хранитель картин і палітри сприйняття». Додаток додав гейміфікацію до вражень від відвідування музею, запропонувавши дітям розгадувати головоломки, знаходити підказки та збирати «дорогоцінні камені», пов'язані з справжніми картинами. Мета гри – допомогти вигаданому «Хранителю картин» знайти втрачену «Палітру сприйняття». І хоча додаток AR передбачалося використовувати лише в музеї, пізніше його також адаптували для додаткового використання вдома.

Доповнена реальність – це інструмент, який не обмежується лише музеями. Усілякі привабливі для туристів місця можуть скористатися творчими та рекламними можливостями цього технологічного середовища. Paris Montparnasse Top of the City, наприклад, використовує AR, щоб покращити вид зі свого відомого оглядового майданчика, що виходить на місто Париж і Ейфелеву вежу. Доповнена реальність вбудована в камери огляду паризького Монпарнасу, тож відвідувачам не потрібно використовувати власні смартфони чи позичати інший тип пристрою. Просто дивлячись крізь оглядові біноклі відвідувачі отримують масу додаткової інформації залежно від того, куди спрямовані їх погляди.

Цей стиль представлення оточення є переконливим, особливо для молодших відвідувачів, яким, можливо, набридли застарілі пам'ятки та враження. У Top of the City вони дізнаються факти, а також чують захоплюючі анекдоти, короткі текстові історії, дивляться відеокліпи, накладають на оточення фільтри та 3D-реконструкції.

2. Price. Ціна на послуги і товари музею повинна бути не нижча собівартості, і не має перевищувати об'єктивних показників. В собівартість будуть входити комунальні послуги, заробітна плата працівників, утримання експонатів тощо. Також при ціноутворенні варто враховувати ціни у зовнішньому маркетинговому середовищі. Ціни на послуги музею мають бути сформовані з урахуванням цін інших музеїв області та міста, цін на альтернативні послуги індустрії розваг (кіно, театри, тощо), враховуючи попит цільової аудиторії та економічну ситуацію в країні чи регіоні.

Скільки коштує придбати авіаквиток або забронювати готель? Сьогодні відповідь на це запитання може змінюватися щохвилини, оскільки компанії використовують аналіз даних і розумні алгоритми, щоб відкалібрувати свої ціни відповідно до попиту. Музеї починають наслідувати цей приклад, використовуючи історичні дані про відвідуваність для прогнозування попиту та відповідно встановлюючи ціни. Ця практика може допомогти надати

відвідувачам доступні варіанти, водночас гарантуючи, що музей не втрачатиме гроші, продаючи квитки дешевше, ніж люди готові та здатні заплатити.

Приклади заходів для стимулювання збуту за допомогою зміни ціни:

– тимчасові знижки – зниження цін протягом певного часу, аналогічна акція – «щасливі години»;

– часткове зниження ціни – пропозиція певного товару за ціною, що відрізняється від звичайної;

– купони – паперові або електронні документи, що показуються продавцю товару для отримання відповідної знижки);

– ігри, лотереї, конкурси – наприклад, покупець автоматично бере участь у розіграві при купівлі певного товару.

Варто звернути увагу, що ціна рідко є найважливішою перешкодою для придбання культурного продукту, у т.ч. послуг музею. П'ять основних бар'єрів для участі в культурній діяльності в порядку важливості такі:

1) це не для таких, як я;

2) я не думав про це;

3) це незручно;

4) я не міг знайти когось, з ким би піти;

5) ціна участі не відповідає тій цінності, яку я отримаю.

Зауважте, що коли ціна нарешті з'являється, це не через неспроможність платити. Це тому, що аудиторія не вірить, що ціна варта отриманої цінності, а це не те ж саме, що занадто висока ціна.

3. Place. Розподіл, характеризує розповсюдження музейної пропозиції.

Це заходи, які підприємство вживає для забезпечення доставки свого продукту цільовій групі споживачів у відповідне місце та час. Його характеризують такі категорії як канали збуту, посередники, рівні збуту тощо. Такими каналами для музею можуть виступати туристичні фірми, центри туристичної інформації, гіді-екскурсоводи які зацікавлені у відвідуванні музею разом з екскурсантами, фізичні особи лояльні до музею тощо. Лояльність перелічених суб'єктів є важливою, оскільки вони відчують зв'язок з тим, що робить музей.

Пандемія коронавірусу та викликані нею карантинні заходи змусили музеї в усьому світі переглянути свої підходи до представлення власних експозицій, що призвело до створення одних із найбільш нестандартних музейних маркетингових кампаній. Прикладом може бути можливо найвідоміший художній музей у світі – Лувр. У травні 2022 року музей співпрацював із Time Princess: Story Traveller (інноваційною 3D-грою в одяганні), щоб представити свої колекції та скарби онлайн. Завдяки цьому партнерству користувачі гри зможуть не тільки подорожувати в часі в історичну епоху, вони також можуть спілкуватися з історичними

персонажами, приміряти одяг і прикраси, натхненні творами мистецтва в Луврі, і дізнаватися про скарби музею.

4. **Promotion.** Включає в себе усі заходи із **просування продукту** до споживача. До цієї категорії входить реклама, виставки, public relations, стимулювання збуту тощо. Одна з найбільших помилок українських музеїв полягає в тому, що вони можуть мати якісний, але нікому невідомий продукт

Вдалим прикладом залучення відвідувачів є проведення «Ночі музеїв» у найбільших містах світу. *«Ніч музеїв»* є міжнародною ініціативою, яка дає можливість відвідати музеї під час ночі з нагоди «Міжнародного дня музеїв». Упродовж цієї ночі більшість музеїв залишаються відкритими для відвідувачів після заходу сонця і майже до ранку. Основною метою цієї акції є демонстрація ресурсів, можливостей і потенціалу сучасних музеїв та залучення молоді до них. Перша «Ніч музеїв» відбулася у Берліні в 1997 році, а другий раз – у 1999 році, завдяки ініціативі Міністерства культури і комунікацій Франції, і була відома як «Весна музеїв», оскільки 18 травня щороку святкується Міжнародний день музеїв. У 2001 році в акції вже прийняли участь 39 країн Європи та Америки, а в 2005 році «Весна музеїв» перетворилася на «Ніч музеїв». У 2005 році до акції долучилися 750 музеїв у Франції та 500 музеїв у Європі.

Twitter, Instagram та Facebook наповнені цікавими музейними маркетинговими кампаніями. Проте досвід європейських музеїв вказує, що необхідно слідкувати за змінами зацікавлення потенційними аудиторіями різними соціальними мережами. Зокрема The Black Country Living Museum у Великобританії одним з перших серед музеїв у 2020 році почав використовувати нову соціальну мережу TikTok. За 2 роки британський музей зібрав понад 470 000 підписників, а його актори розважали їх короткими, яскравими відео з історичним відтінком. Ця музейна маркетингова кампанія примітна з двох причин: вона охопила нову платформу, яка привертає увагу молодих людей у всьому світі, і вона рекламує вміст музею на місці. Ця подвійна мета залучення нової аудиторії та кращого представлення музею робить його чудовою маркетинговою кампанією.

Музеям постійно потрібно виправдовувати своє існування та нагадувати тим, хто їх підтримує, які вони чудові. Вся концепція перспективного планування, залучення персоналу, маркетингового дослідження та формульованої на підставі всього цього місії покликана допомогти визначити, що ж, є сенсом існування музею. Для більшості з них це збереження музейних колекцій для користі суспільства, і потрібно домогтися того, щоб і інші люди прийняли це як цінність, здатну вплинути на їхнє власне життя.

Щоб здійснювати ефективну маркетингову діяльність необхідно розробити план маркетингу. **План маркетингу** – це дорожня карта того, куди рухається музей. Він має стосуватися як стратегічного плану, так і бізнес-плану організації. План має містити докладні маркетингові підходи щодо всіх аспектів музею, включаючи публічні програми, освітні програми, соціальні заходи та загальні теми музею.

Питання для самоконтролю:

1. Які основні передумови для використання територіального маркетингу?
2. Які умови застосування маркетингового підходу в управлінні територією?
3. Поняття маркетингових комунікацій територій та їх основні функції.
4. Основні групи адресатів маркетингових комунікацій маркетингу територій.
5. Основні характеристики або вимоги до маркетингових комунікацій територій.
6. Які основні стратегії маркетингу використовують музеї?
7. Які інструменти маркетингу використовуються для залучення відвідувачів до музеїв та місць культурної спадщини?
8. Яким чином соціальні мережі використовуються для просування музеїв та місць культурної спадщини?
9. Які переваги та недоліки використання маркетингових інструментів для просування музеїв та місць культурної спадщини?
10. Як визначити цільову аудиторію музею і чому це важливо для маркетингу?

Тестові завдання:

1. Маркетинг територій – це:
  - а) взаємовідносини між суб'єктами державного управління та споживачами, що орієнтовані на задоволення потреб об'єктів маркетингу в обмін на їх підтримку (або відсутність протидії);
  - б) наука і мистецтво задоволення потреб ключових клієнтів територій краще від конкурентів з метою досягнення цілей розвитку місцевої громади;
  - в) формування бренду територій;
  - г) наука і мистецтво продавати товари і послуги на території.

2. Маркетинг привабливих місць – це:

а) цілеспрямована діяльність на приваблення нових мешканців, необхідних фахівців до території як місця постійного проживання або обмеження кількості переселенців з інших територій;

б) цілеспрямована діяльність із створення, підтримки і позитивної зміни іміджу території;

в) заходи, спрямовані на підвищення привабливості цієї території для людини;

г) комплекс правових, політичних, науково-технічних та інших дій і акцій, спрямованих на розвиток соціально-економічного, ділового, культурного життя міста, відповідної інфраструктури.

3. Маркетинг музеїв – це:

а) взаємовідносини між суб'єктами державного управління та споживачами, що орієнтовані на задоволення потреб об'єктів маркетингу в обмін на їх підтримку (або відсутність протидії);

б) наука і мистецтво задоволення потреб ключових клієнтів території краще від конкурентів з метою досягнення цілей розвитку місцевої громади;

в) всі зв'язки, як мають місце між музеєм і його відвідувачами, з метою створення позитивних і постійних відносин між державними і місцевими органами управління, а також спонсорами, які можуть надавати допомогу і підтримку музею у проведенні його основного завдання – служіння суспільству;

г) наука і мистецтво продавати товари і послуги музею.

4. Який канал маркетингу є найефективнішим для просування музеїв та місць культурної спадщини?

а) телебачення;

б) радіо;

в) соціальні медіа;

г) преса;

д) поштова розсилка.

5. Яка стратегія маркетингу може бути ефективною для просування музеїв та місць культурної спадщини?

а) масовий маркетинг;

б) нішевий маркетинг;

в) віральний маркетинг;

г) прямий маркетинг;

д) маркетинг національного рівня.

Практичні завдання:

Завдання 1

Ситуаційна вправа: Уявіть, що ви працюєте менеджером з маркетингу територій і одержали від керівництва завдання замовити маркетингове дослідження щодо покращення конкурентоспроможності Львівської області. Звернувшись із брифом до трьох дослідницьких компаній, ви одержали пропозиції щодо можливостей проведення такого дослідження. Які критерії ви будете враховувати, відбираючи кращу пропозицію?

Завдання 2

Спробуйте самостійно побудувати типологію покупців вашого регіону, базуючись на аналізі споживчої поведінки людей, які вас оточують (батьків, родичів, викладачів, товаришів-студентів, інших знайомих).

Завдання 3

Ситуаційна вправа. Ви менеджер в сфері територіального маркетингу. Складіть план проведення зустрічі з гостями міста з метою їх заохочення до користування територіальним продуктом (група А – Львівська галерея мистецтв, група Б – Італійський дворик, група В – Золочівський замок). Підготуйте відповіді на їх заперечення та сумніви.

Завдання 4

Презентація «Країна як бренд». Підготувати в PowerPoint презентацію обраної вами країни Європейського Союзу. Створіть її імідж, продемонструвавши її основні переваги або недоліки на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Culture Track '17. LaPlaca Cohen. URL: <https://s28475.pcdn.co/wp-content/uploads/2019/06/CT2017-Top-Line-Report.pdf>.
2. French Y., Runyard S. Marketing and public relations for museums, galleries, cultural and heritage attractions. Routledge, 2011.
3. History, tourism, and museum marketing ideas. URL: <https://www.tourismcurrents.com/history-tourism-and-museum-marketing-ideas>.
4. Kanaga N. 8 of the Best Museum Marketing Campaigns. October 14, 2022. URL: <https://www.tiqets.com/venues/blog/best-museum-marketing-campaigns>.
5. Karyu O., Protsak K., Prosovych O. Marketing communications as a necessary prerequisite for efficient work of a philharmony. Economics, Entrepreneurship, Management. 2019. Vol. 6, N 1. P. 70-80.
6. Kotler N., Kotler P. Museum Marketing and Strategy: Designing Missions, Building Audiences, Generating Revenue and Resources. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2008.
7. McLean F. Marketing the museum. Routledge, 2012.
8. Parowicz I. Cultural Heritage Marketing. Palgrave Macmillan, 2019.

9. Prieto-Rodríguez J., Fernández-Blanco V. Optimal pricing and grant policies for museums. *Journal of Cultural Economics*. 2006. N 30. P. 169-181. URL: <https://doi.org/10.1007/s10824-006-9012-9>.
10. Rentschler R., Hede A.M., Ramsey T. *Pricing in The Museum Sector: The Need to Balance Social Responsibility and Organizational Viability*. Deakin University, 2003.
11. Rizzo I., Mignosa A. (Eds.). *Handbook on the economics of cultural heritage*. Edward Elgar Publishing, 2013.
12. The National Gallery launch “The Keeper of Paintings and the Palette of Perception”. StoryFutures International. April 5th 2022. URL: <https://www.storyfutures.com/news/the-national-gallery-launch-the-keeper-of-paintings-and-the-palette-of-perception>.
13. Карий О.І. Комплексний розвиток міст: теорія та методологія стратегічного планування: монографія. Львів: Видавництво Львівська політехніка, 2011. 308 с.
14. Карий О.І. Розвиток культури як чинник соціально-економічного розвитку міста. Економічний аналіз: Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу ТНЕУ. 2008. Вип. 3(19). С. 45-50.
15. Музейний маркетинг: методичний посібник / уклад.: А.С. Бойко-Гагарін. Київ: Видавництво «НАККІМ», 2016. 68 с.
16. Трач О.Ю., Карий О.І. Імідж, бренд та репутація: їх взаємозв’язок і вплив на розвиток територій, організацій та окремих осіб. Вісник Львівської політехніки. Логістика. 2011. № 706. С. 182-187.

РОЗДІЛ 9

КРИТИЧНІ АСПЕКТИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

9.1. Роль і місце історико-культурної спадщини України в планах військового вторгнення російської федерації.

9.2. Стратегія розвитку і збереження історико-культурної спадщини в умовах глобалізації.

9.1. Роль і місце історико-культурної спадщини України в планах військового вторгнення російської федерації

Сьогоднішній світ – це світ прогресу, це розвиток технологій, інновацій, вільний доступ до різноманітних джерел інформації, це можливість вільного спілкування людей між собою незалежно від місця перебування, але з обов'язковим доступом до міжнародної мережі Інтернет, яка кардинально вплинула на зміну світогляду і життя всього людства. Дані зміни дозволили умовно «стерти» багато кордонів як в середині країни, так і за її межами. Також ці зміни вплинули на процеси глобалізації, які практично сьогодні проникли майже у всі основні сфери життєдіяльності людей.

Отож, проаналізувавши у попередньому розділі термін глобалізація з різних позицій і з різних точок зору, можемо стверджувати, що глобалізація несе як позитивні, так і негативні наслідки, загалом, як і будь-який процес, у будь-якій сфері життєдіяльності людини, країни.

Таким чином, важливим, на наш погляд, є визначити привабливі сторони глобалізації та поєднати їх з кінцевим продуктом, який ми очікуємо отримати на виході. Відповідно, відштовхуючись від цього, необхідно обирати, ту послідовність дій, кроків і етапів та розробити на основі них стратегію, яка буде враховувати і оберігати національні інтереси з одного боку, а з іншого, буде реалізовувати попередньо визначену мету, цілі щодо отримання всіх вигід від впливу глобалізаційних процесів. Пам'ятаємо, що глобалізація як процес, особливим чином найбільше проникає і впливає з різними наслідками на економічну, соціальну і культурний сферу життєдіяльності держави. Саме військове вторгнення російської федерації, якій передувало тридцятиріччя Незалежності України в рамках легкої русифікації і під виглядом глобалізаційних процесів, стало каталізатором, який показав наочно, що приніс «руський мир» на терени України, і що передувало створенню концепції, яка стала підґрунтям для анексії територій незалежної держави. Таким підґрунтям, на нашу думку, стали імперські амбіції цілого народу та її керівників, основою якого стало не знання, а інколи не усвідомлення нацією своєї історико-культурної спадщини.

Отож, стародавня культура України, її шляхетні корені, велика історична спадщина у поєднанні з її високим економічним і людським потенціалом українців і стала ласим шматком для імперії зла. Однією з основних тез вторгнення був поширений міф про те, що Україна є штучним утворенням, яка ніколи не мала своєї культури, мови й історії, проте його можна легко розвінчати.

Так наприклад українець Ф. Прокопович був радником Петра I, українець С. Яворський розвивав Російську православну церкву, українець К. Розумовський очолював Російську академію наук, випускники Києво-Могилянської академії фактично започаткували російську освіту і науку: у XVIII ст. із 22 ректорів Слов'яно-греко-латинської академії в Москві 15 були вихованцями КМА, а з 27 професорів філософії 20 були українцями. Отож, насправді українці суттєво вплинули на формування російської культури, освіти й науки ще у далекому XVII-XVIII ст. Зокрема у 1187 року переяславський князь Володимир Глібович пішов у похід на Посульське порубіжжя, на половців, і під час походу він сильно захворів і помер. Ця подія відображається у Київському літописі, який склав ігумен Видубицького монастиря. У даному літописі також подаються розповіді про життя київських земель і це одна з багатьох подій, яка знайшла своє відображення в літописі. Так першою письмовою згадкою про теперішні території України та її назви з'явилися у тому ж літописі.

Досліджені і проаналізовані події дозволили нащадкам усвідомити початки зародження державного устрою князівства Руси-України, її історичну цінність, вклад і місце в загальній історії людства. Історико-культурна спадщина України нараховує на сьогодні велику кількість об'єктів культурної спадщини, про які ми говорили у попередньому розділі, і які зберегли свою автентичність і етнокультурну самобутність. Відповідно, історико-культурна спадщина України – це спадок, який століттями поповнювався здобутками попередніх поколінь, які жили на даній території і це не лише надбання матеріальні, але й духовний здобуток, який передається з покоління в покоління у поєднанні з природними багатствами території, які дають її мешканцям реальні можливості для економічного й соціального піднесення.

Можемо зробити висновок, що історико-культурна спадщина – це важливий фактор економічного, соціального і духовного розвитку будь-якої території, незалежно від її розміру, розташування, кількості населення тощо, а культурна спадщина України – це сукупність матеріальних і духовних надбань, пам'яток та історико-культурних об'єктів. Акурат за цих умов важливим є чітко визначити подальшу модель розвитку: прозахідну (повага до чужої культури, зацікавленість і дослідження в контексті історії свого народу, пошук точок дотику в історії і культурі, толерантність тощо) чи

проєвразійську, тобто проросійську (створення міфів і їх дотримання без історичного на це підґрунтя).

З військовим нападом на Україну весь світ, боячись ескалації війни, впродовж довгого періоду часу не змінював свою міжнародної політику невтручання. Однак, факти про порушення прав людини, геноцид українського народу тощо, які були зібрані міжнародними організаціями, дали поштовх до усвідомлення подальшої прихованої ескалації саме з боку росії, це дозволило зрозуміти міжнародній спільноті роль України в утвердженні не лише європейських цінностей, але й стримання агресії росії на захід. Оскільки, ця війна в сучасному глобалізованому світі – це війна цивілізації в утвердженні: демократії, прав людини, свободи, рівності, поваги до людської гідності та верховенства права, тоді, як ці, перераховані вище європейські цінності були понижені та сплюндровані російською федерацією.

Так 16 листопада 1995 року *резолуцією 5.61* Генеральної конференції ЮНЕСКО затверджені основні *принципи*, де толерантність є ключовим механізмом міжнаціональної взаємодії між державами членами. Зазначений міжнародний документ, підписаний 185 державами-членами ЮНЕСКО, дає досить глибоке сучасне тлумачення поняття толерантності. За змістом статті 1 Декларації: ***толерантність*** означає поважання, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. У декларації також зазначено, що ескалація нетерпимості й конфліктів потенційно загрожує всім частинам світу, а тому порозуміння необхідно знаходити не тільки на рівні політичного спілкування, а й у повсякденному житті, формуючи шанобливе ставлення до самотності представників різних культур. Таким чином, 185 держав-членів, підписавши дану Декларацію, погодилися дотримуватися всі її пункти. Зазначимо, що дійсним членом ЮНЕСКО росія стала 21 квітня 1954 року. Отже, вона повністю погодилася з формулюваннями пунктів, які прописані в Декларації, але їх не дотримувалася.

Також, якщо проаналізувати Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, де сказано: «Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості позбавити майбутні покоління від лих війни ... знову утвердити віру в основні права людини, в гідність та цінність людської особистості ... і з цією метою виявляти толерантність і жити разом, у світі один з одним, як добрі сусіди», де одним з засновників був СРСР. Відтак, розпочавши військові дії на території суверенної держави, росія порушує Статут ООН. Зрештою, як

зазначив Отто фон Бісмарк, творець Німецької імперії, що «Угоди з Росією не варті й паперу, на якому написані». Таким чином, для росії таке явище як мультикультуралізм не є властивим, оскільки базується на загальнолюдських гуманістичних принципах і повазі до кожної національної культури, що на жаль не є можливим у відносинах з державою агресором.

Що ж до мультикультури, то мультикультуралізм є основною ідеологічною позицією, яка стосується участі меншин у культурах та суспільствах нації, а також виражає ставлення до зміни характеру самого поняття національної й мультинаціональної культури. Сьогодні термін «мультикультуралізм» не має теоретичного статусу, але є певним дзеркалом, яке показує політичні, освітні та суспільно-економічні взаємини в етнічних та мультиетнічних суспільствах. У мультикультурному суспільстві людина зберігає свою ідентичність попри впливи інших культур.

Аналіз основних соціально значущих компонентів культури (пізнавальних, нормативно-ціннісних, оціночних, поведінкових тощо) свідчить, що кожен індивід може належати до кількох культур, що представники меншин можуть повноцінно інтегруватися в суспільство, зберігаючи хоча б частково сукупність власних етнокультурних, психічних, ціннісних та інших специфічних національно зумовлених ознак. Мультикультуралізм означає співіснування в єдиному політичному суспільстві кількох помітних культурних груп, які бажають і, в принципі, здатні відтворити свою специфічну ідентичність.

У польській довідниковій літературі поняття «мультикультуралізм» (Wielokulturowość) має значення:

– в описовій площині просто вказується на велику кількість культур; отже, є декларацією об'єктивного факту культурної різноманітності даного суспільства або, ширше, факту існування у світі різних етнічних культур, релігійних конфесій, субкультур тощо;

– означає державну політику, спрямовану на нівеляцію напруги в суспільстві, пов'язану з фактом існування різних культур;

– також є назвою певного вчення, руху, навіть філософії. В останньому випадку означає діяльність суспільних меншин, яка спрямована на емансипацію та розширення участі різних спільнот у суспільному, політичному й культурному житті країни (Encyklopedia PWN).

Отож, мультикультуралізм – це культурна свобода, що створює умови до вільного вибору жити згідно за власним бажанням, маючи реальну можливість оцінити й інші варіанти. Одним з яскравих прикладів мультикультуралізму, який розвинувся під впливом глобалізації є Європейський Союз. Культурні суперечності зустрічаються досить рідко, оскільки у зв'язку з умовністю кордонів, культури м'яко адаптуються в загальному середовищі. Що ж до економічних відносин країн членів ЄС, то

вони тісно пов'язана між собою, що дозволяє і сприяє гармонійному розвитку у конкурентному середовищі з розрахунку на взаємну допомогу. Політична ситуація в ЄС не є однозначною, але загальноєвропейські інститути влади проявляють себе досить ефективно, оскільки намагаються враховувати інтереси всіх країн учасників. Зрозумілим є те, що у ЄС існує маса проблем, над якими вони успішно працюють. Отож, беручи до уваги вище викладене та порівнюючи її з тезою: що будь-які процеси несуть, як розвиток, так і загрозу, завданням держави є визначити можливості і загрози глобалізації, виставити правильні пріоритети і забезпечити національну культуру і історію в світовій культурі.

9.2. Стратегія розвитку і збереження історико-культурної спадщини в умовах глобалізації

Історична пам'ять є важливим чинником перетворення населення України на єдину політичну націю, історична пам'ять – це «фундамент національної ідентичності народу» [4], а культура – це своєрідний важіль між збереженням матеріальних, духовних цінностей, набором норм, правил, звичаїв народу, який проживає на визначеній території та використовує це надбання для збагачення. Історична пам'ять забезпечує здатність українського народу формувати «уявлення про історію та своє місце в ній» [5, с. 156] та створити умови для поширення української культури серед світової спільноти за допомогою ЗМІ, маркетингових технологій, організування концертів, виставок, сприяння розвитку музейної справи, туризму по історичних та культурних пам'ятках України.

Отож, відповідно до проведеного дослідження щодо впливу глобалізаційних процесів на історико-культурну спадщину, важливим є обов'язкове написання і затвердження на державному рівні Стратегії збереження історико-культурної спадщини України. При цьому необхідно враховувати світовий досвід та поєднати з власними напрацюваннями, щоб на основі цього створити власну модель і поставити її в основу стратегії.

Однак, лише за умови суспільних трансформацій, реорганізації політичної влади, визначення правових механізмів, визначення відповідальності за їх недотримання та забезпечення ефективної взаємодії влади і громадськості така стратегія буде дієвою. Саме об'єднання зусиль і повна взаємодія влади і громадськості повинна стати першим кроком в розробленні стратегії. Ключовим чинником стратегії у розрізі історичної пам'яті (основи державницької і національної свідомості українського народу) повинно бути формування в українців любові до рідної землі, культури, історії.

Оскільки, саме історична пам'ять була завжди під особливим інформаційним тиском російської федерації і видозмінювала, викривляла історичні факти на свою користь. Тому такі події, як 1932–1933 років голодомор в Україні, «Великий терор» у 1937 р., розстріляне відродження 20-30-х років ХХ ст., депортація кримських татар 1944 р, операція «Вісла» 1947 р., Чорнобильська трагедія і багато інших трагічних дат повинні стати основним аспектом у формуванні історичної правди. Таким чином, системний підхід до розроблення стратегічного планування збереження й використання історико-культурної спадщини з урахуванням максимальної кількості думок цільових груп дозволить розробити реальний успішний план. Власне кажучи, лише осмислення минулого дозволить усвідомити, які проблеми постали перед нами сьогодні, це дозволить сформуванню ефективний стратегічний план розвитку суспільства на майбутнє.

Як зазначає Л. Нагорна, «майбутнє народжується сьогодні, і воно за нашого бажання буде таким, яким ми спочатку, використовуючи певні матриці минулого, намалюємо його у своїй уяві» [13, с. 318]. А, отже, основою для створення єдиної моделі історичної пам'яті може бути збереження, вивчення та осмислення історико-культурної спадщини, що «органічно включає її у контекст сучасних світоглядних цінностей, формує у суспільній свідомості історичну пам'ять, яка сприяє збереженню всього комплексу знань, відтворенню справедливості, відновленню більш повної картини минулого через пам'ятки та місця пам'яті» [9, с. 139].

Однак, перед розробленням стратегічного плану розвитку, збереження та використання історико-архітектурної спадщини України, необхідно визначити напрям та основні базові мегатенденції розвитку сучасного світу, які виникли як виклик глобальному розвитку і знайшли своє відображення у соціокультурній сфері. А це:

- 1) «культурна поляризація»;
- 2) «культурна асиміляція»;
- 3) «культурна гібридизація»;
- 4) «культурна ізоляція».

1. **«Культурна поляризація».** Саме під знаком цієї мегатенденції пройшла значна частина ХХ століття: йдеться мова про протиборство двох таборів – капіталістичного і соціалістичного. Основний механізм реалізації цієї мегатенденції – поляризація й сегментація політичної і гео економічної карти світу, що супроводжувалися формуванням військово-політичних й економічних регіональних об'єднань (коаліцій, союзів).

2. **«Культурна асиміляція»** ґрунтується на висновку, що альтернативи “вестернізації” не існує. Усе більшого значення набуває процес встановлення універсальних (загальнолюдських) форм і правил у міжнародних відносинах.

3. *«Культурна гібридизація»* доповнюється процесами транскультурної конвергенції та формування транслокальних культур – культур діаспори на противагу традиційним культурам, що відзначаються локалізованістю й прагнуть до національно-державної ідентичності. Світ поступово перетворюється на складну мозаїку транслокальних культур, що глибоко проникають одна в одну й утворюють нові культурні регіони, що мають мережеву структуру. Інтенсифікація комунікацій і міжкультурних взаємовпливів, розвиток інформаційних технологій, що сприяють подальшій диверсифікації розмаїтого світу людських культур, протистоять поглинанню їх якоюсь універсальною «глобальною культурою».

4. *«Культурна ізоляція»*. ХХ століття дало багато прикладів ізоляції і самоізоляції окремих країн, регіонів, політичних блоків («санітарні кордони» чи «залізна завеса»). Джерелами ізоляціоністських тенденцій у ХХІ сторіччі, що наступило, виступають культурний і релігійний фундаменталізм, екологічні націоналістичні й расистські рухи, прихід до влади авторитарних й тоталітарних режимів, які вдаються до таких заходів, як соціокультурна автаркія, обмеження інформаційних і гуманітарних контактів, свободи пересування, жорстока цензура та інші. Тому в подальшому визначимо поняття, концепції та підходи до аналізу глобалізації.

Якщо розглядати кожен напрям, то на думку автора «культурну ізоляцію» Україна пройшла в період кінець ІХХ-ХХ ст., коли була у складі СРСР одночасно з «культурною асиміляцією», оскільки саме через нав'язаний москвою процес прийняття спільної культури, звичаїв, яку попередньо узгодила комуністична партія, всі республіки СРСР були позбавлені своєї ідентичності. У «культурну поляризацію» Україна вступила 24 серпня 1991 р., задіюючи основний механізм формування нових політичних, економічних об'єднань, союзів.

На жаль, даний напрям привів до війни, адже культурно-історичну нішу не було від'єднано від культурно-історичної ніші росії, усі зв'язки не було розірвано, вплив російських агентів до тепер відчутний. Зрештою, саме політика «культурної поляризації» дозволила росії жорстко обстоювати свою культуру, традиції, мову, що сприяло втіленню «повзучої русифікації», що набула ознак гуманітарної кризи на українській землі. На думку автора, на сьогодні необхідно йти в напрямку культурної самоідентифікації. Це дозволить самостійно громадянам визначитися з національною приналежністю і виділити основні процеси інтеграції всередині суспільства, які пов'язані з політико-економічним і національно-культурним самовизначенням та формувати навколо цього історико-культурну стратегію України і її регіонів.

Щодо «культурної гібридизації», то в Україні, де мешкають представники багатьох етносів вона можлива лише після успішної реалізації

«культурної самоідентифікації», коли після усвідомлення різні етноси, які проживають на одній території з повагою до української мови, українських традицій, звичаїв намагаються співпрацювати і обмінюватися своїми культурними надбаннями.

Отож, в умовах війни, наслідків пандемії, на фоні економічної та політичної нестабільності, впливу глобалізаційних процесів, важливим є пошук національної ідентичності. Саме завдяки інноваційним підходам, розвитку новітніх світових технологій, використання креативних підходів та методів при вивченні, осмисленні та підготовці презентації нашої історії, культури ми зможемо змістовно та цікаво показати світові національну спадщину як самобутню невід'ємну складову історико-культурної спадщини всього людства. Це може бути одним із дієвих засобів привернення уваги світової спільноти до проблеми необхідності збереження та охорони національного суверенітету та територіальної цілісності України у загрозливих для неї сучасних умовах.

Питання для самоконтролю:

1. У чому проявляється сутність культурної глобалізації як нового типу відносин?
2. Дайте характеристику місця і ролі культурної глобалізації як процесу формування нової глобальної культури.
3. Охарактеризуйте вплив культурної глобалізації на сьогодення України, особливо в період 2014-2023 роки.
4. У чому проявляється вплив глобалізації як системної цілісності економічних, політичних, соціальних і культурних відносин у період війни в Україні?
5. Проаналізуйте сучасний глобальний світ як новий соціально-культурний феномен і його вплив на економіку і політику держави, зокрема України.
6. У чому проявляються мультикультурні процеси в сучасному глобальному світі. Навести позитивні і негативні приклади цих явищ.
7. Навести приклади культурної глобалізації.
8. Поясніть сутність проблеми мультикультурної освіти?
9. Як Ви розумієте термін «культурна глобалізація». Визначте основні процеси становлення глобальної культури?
10. Назвати основні стратегічні пріоритети розвитку України в умовах глобалізації.

Тестові завдання:

1. Мультикультуралізм:

а) передбачає формування культур й ідентичностей, які протиставляються одна одній і спричиняють формування певних регіональних утворень;

б) базується на формуванні універсальних правил і норм, активному поширенні гомогенної масової культури;

в) передбачає формування певних локальних культур, які взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну та протистоять масовій глобальній культурі;

г) означає співіснування в єдиному політичному суспільстві кількох помітних культурних груп, які бажають і, в принципі, здатні відтворювати свою специфічну ідентичність.

2. 16 листопада 1995 року резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО було прийнято?

а) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права;

б) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права;

в) Декларацію принципів толерантності;

г) Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього.

3. Історична пам'ять – це:

а) основа державницької і національної свідомості народу;

б) уявлення про історію та своє місце в ній;

в) фундамент національної ідентичності народу;

г) всі відповіді правильні.

4. Культурна гібридизація:

а) передбачає формування культур і ідентичностей, які протиставляються одна одній і спричиняють формування певних регіональних утворень;

б) базується на формуванні універсальних правил і норм, активному поширенні гомогенної масової культури;

в) передбачає формування певних локальних культур, які взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну та протистоять масовій глобальній культурі;

г) певні культури ізолюють себе від глобальних процесів.

5. Культурна поляризація – це:

а) передбачає формування культур й ідентичностей, які протиставляються одна одній і спричиняють формування певних регіональних утворень;

б) базується на формуванні універсальних правил і норм, активному поширенні гомогенної масової культури;

в) передбачає формування певних локальних культур, які взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну та протистоять масовій глобальній культурі;

г) певні культури ізолюють себе від глобальних процесів.

Практичні завдання:

Завдання 1

Використовуючи наукову літературу, інтернет-ресурси та інші джерела отримання інформації, визначити вплив «історичної пам'яті» на розвиток національної ідентичності українського народу. Сформувати таблицю на ваш погляд історичних дат, які вплинули на формування народу України як нації.

Завдання 2

Сформувати таблицю, у якій вказати позитивні та негативні сторони таких напрямків розвитку:

1) «культурна поляризація»;

2) «культурна асиміляція»;

3) «культурна гібридизація»;

4) «культурна ізоляція».

Зробити висновки.

Завдання 3

Визначте сутність культурного громадянства. Проведіть опитування на тему «Чи знаєте ви, що належить до культурної спадщини нашого народу?». В опитувальнику повинно бути не менше 7 питань і опитати не менше 50 осіб. Рекомендується використовувати сервіс Google Forms.

Завдання 4

Визначити місію, мету, завдання, стратегічні пріоритети «Стратегії розвитку культури України». Провести аналіз поточної ситуації у сфері культури, зокрема SWOT-аналіз.

Список використаних джерел:

1. Guttal Sh. (2007). Globalisation. Development in Practice, Vol. 17, No. 4/5 (Aug., 2007), pp. 523-531.
2. Культурне різноманіття чи культурна уніфікація в умовах глобалізації. URL: <https://matrix-info.com/kulturne-riznomanittya-chy-kulturna-unifikatsiya-v-umovah-globalizatsiyi>.
3. Історик Плахонін про назву «Україна» / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28300421.html>.
4. Булига О. Літописці Руси-України / Слово просвіти. URL: <http://slovoprosvity.org/2011/11/10/litopystsi-rusy-ukrainy-2>.
5. Толерантність міжконфесійних відносин як культура нового тисячоліття URL: http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/44109/2010_56_15.pdf?sequence=1.
6. Декларация принципів терпимости / Сайт ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/toleranc.shtml.
7. Культурне різноманіття чи культурна уніфікація в умовах глобалізації / Проект Матрікс. URL: <https://matrix-info.com/kulturne-riznomanittya-chy-kulturna-unifikatsiya-v-umovah-globalizatsiyi/>
8. Держави-члени ЮНЕСКО / Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Держави-члени_ЮНЕСКО.
9. Шмельова Т.В. Вплив глобалізації на культуру та освіту. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2019. Випуск 1 (44). С. 209-213.
10. Дрожжина С. Мультикультуралізм: теоретичні і практичні аспекти. Політичний менеджмент. 2008. № 3. С. 96-106.
11. Яковенко Н. Нова доба – нові підручники. Про потребу дискусії над підручниками з історії України. Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти. 2005. № 2. С. 23-25.
12. Зашкільняк Л. Історична пам'ять і соціальні функції історії у сучасному світі. Україна – Європа – Світ. Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. Серія: історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Вид-во ТИПУ ім. Гнатюка, 2009. С. 156-159.
13. Нагорна Л.П. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. К.: ПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 328 с.
14. Денисенко Г., Денисенко О. Культурна спадщина України у формуванні історичної пам'яті народу. Краєзнавство. 2014. № 1. С. 139-150
15. Соснін О.В., Воронкова В.Г., Постол О.Є. Сучасні міжнародні системи та глобальний розвиток (соціально-політичні, соціально-економічні, соціально-антропологічні виміри): Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2015. 556 с.
16. Барановська Н.М. Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам'яті та викликів сучасної глобалізації. Historical and Cultural Studies. 2016. Vol. 3, No. 1. Pp. 7-12.

РОЗДІЛ 10

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

10.1. Сучасні тенденції та напрями управління об'єктами історико-культурної спадщини в Україні та країнах-членах ЄС.

10.2. Кращі практики європейського досвіду для України у сфері управління об'єктами історико-культурної спадщини.

10.1. Сучасні тенденції та напрями управління об'єктами історико-культурної спадщини в Україні та країнах-членах ЄС

Питання культурної спадщини та управління державою у цій сфері стає дедалі більш важливим для здійснення як внутрішньої, так і зовнішньої політики. Культурне надбання має універсальну цінність, адже є важливим вираженням культурного різноманіття і відповідає за збереження та відтворення культурної складової людського існування, тому дуже важливим є зберегти його і передавати майбутнім поколінням.

Під поняттям «**культурна спадщина**» варто розуміти сукупність матеріальних і духовних надбань певного суспільства, які передаються із покоління в покоління, і основним змістом яких є збереження автентичності, самосвідомості та пам'ять про історію.

Особливостями цього поняття є те, що його класифікація є дуже широкою. Основний поділ відбувається за двома групами: матеріальна та нематеріальна культурна спадщина, які, у свою чергу, поділяються на ряд інших. Важливо зауважити, що збереження та охорона культурної спадщини не є випадковою діяльністю на міжнародному рівні, а є обов'язковим напрямком внутрішньої та зовнішньої політики кожної країни. Це є однією з найважливіших функцій, яку повинна виконувати сучасна держава, оскільки країни несуть відповідальність за збереження всесвітньої культурної та природної спадщини, що знаходиться на їх території. Вони повинні виконувати цю відповідальність перед своїм народом та всім міжнародним співтовариством. На шляху до збереження надбань культурної спадщини з'являється низка *проблем*. Одними з основних тут є: необізнаність суспільства щодо важливості охорони культурних цінностей та глобалізаційні процеси, що притаманні на даному етапі розвитку суспільства, і які призводять до асиміляції, або уподібнення культур, їхнього зникнення.

Сьогодні для України є дуже важливим вивчати досвід країн-членів ЄС у сфері управління культурною спадщиною. Зокрема, є декілька прикладів ефективного управління культурною спадщиною в країнах-членах ЄС: Італії, Німеччині, Франції, Іспанії та Польщі. Головна увага програм, які ефективно

впроваджуються у країнах членах-ЄС, зосереджена на допомозі зберегти історичні центри міст та зробити їх більш привабливими для туристів. Програми включають реставрацію будівель, збереження культурних традицій та забезпечення ефективного використання міського простору, а також сприяють збереженню історичних місць та забезпечує їх доступність для туристів. Серед пунктів програм є створення інтерактивних музеїв, екскурсій та туристичних маршрутів, які дозволяють відвідувачам познайомитися з історією країни та її культурним надбанням. Велика увага зосереджена на сприянні розвитку мистецьких колективів та привертає увагу до місцевої культури. Велике значення мають і програми, які заохочують державні та приватні інвестиції для створення мережі національних парків, в яких зберігається природна культурна спадщина країни.

Гарним прикладом є також Нідерланди, де діє Міжнародний інститут історії та археології Нідерландів, який займається дослідженнями та збереженням культурної спадщини.

Особливу увагу заслуговує сусідня країна – Польща. У Польщі діє програма «Мала Батьківщини», яка пропонує туристам відвідування найменших міст та сіл країни, де збереглися унікальні історичні об'єкти та традиції. Програма забезпечує збереження та відновлення культурної спадщини на місцевому рівні, підтримує розвиток туризму в регіонах та сприяє створенню нових робочих місць.

Крім того, Польща відома своїми успішними проектами реставрації історичних замків та палаців. Наприклад, замок у Малборку, який є найбільшим та найкрасивішим серед середньовічних замків Європи, був відновлений за підтримки держави та є однією з головних туристичних визначних пам'яток Польщі. Також значна увага приділяється збереженню та відновленню єврейської спадщини в Польщі.

Україна має велику кількість об'єктів культурної спадщини, на які можна пишатися. Однак, відсутність єдиної системи державного управління та обмеження повноважень органів охорони культурної спадщини, недосконала система обліку об'єктів культурної спадщини, збройні конфлікти та ряд інших проблем заважають досягненню головної мети – збереження та охорона цінностей культури. Ці проблеми вимагають спільних зусиль органів влади на всіх рівнях, недержавних організацій та залучення міжнародного досвіду.

Стара модель у сфері охорони культурної спадщини в Україні змінюється під впливом нових економічних і політичних реалій, а сучасна система, яка почала створюватися, ще поки функціонує із труднощами. Але Україна робить сміливі кроки у розвитку управління аналізованої сферою. Країна ратифікувала низку міжнародних нормативно-правових документів, що регулюють цю сферу. Також вона взаємодіє із іншими державами,

отримує від них допомогу і позичає у їхній досвід управління у сфері культурної спадщини. Це дарує віру в те, що з часом розвиток цієї сфери пришвидшиться, вона стане перспективним напрямком розвитку і каталізатором бажаної інтеграції в європейське суспільство. Для активізації України у загальноєвропейські процеси, підвищення міжнародного авторитету держави і формування уявлення про неї, як про країну з багатою культурною спадщиною, потрібна широка інформаційно-популяризаторська діяльність. Це є одним із ключових кроків подальшої діяльності. Одним з важливих напрямів розвитку є співпраця між державним та приватним секторами у галузі охорони культурної спадщини, а також співпраця з міжнародними організаціями та іншими зацікавленими установами. Культурна спадщина України є частиною всесвітньої культурної спадщини, і збереження та використання її цінностей відображає нашу країну в європейському та світовому контексті.

Європейські країни показують чудову політику в управлінні даною сферою. Вони усіма силами намагаються популяризувати спадщину, шляхом проведення масових культурних заходів і акцій; створення інформаційних стендів; регулювання нормативно-правової бази, політикою «превентивної консервації» та ін.

Однією з головних цілей імплементації європейського досвіду в Україні можна вважати формування культурної свідомості українського суспільства, підвищення рівня усвідомлення населення про необхідність збереження культурної спадщини та боротьбу з актами вандалізму. Запозичення такого важливого досвіду може стати одним із елементів стратегії розвитку держави. Процеси інтеграції допомагають удосконалити систему державного управління, вести контроль за здійсненням пам'яткоохоронної політики. Розвиток міжнародної співпраці стане важливим чинником удосконалення системи охорони спадщини, сприянню науковим, технічним і мистецтвознавчим дослідженням, розробленню методологій з метою ефективної охорони і підготовки кадрів у галузі управління культурною спадщиною.

Охорона культурної спадщини стає один з найосновніших напрямів активної державної політики. І хоча зараз в Україні така політика реалізується недостатньо ефективно, безсумнівними є перспективи розвитку, зокрема, через імплементацію доробків європейських держав.

На сьогоднішній день питання сучасної спадщини та культурного туризму в Україні є надзвичайно вагомим у контексті утвердження української ідентичності, толерантності, культурного взаємозбагачення громадян різних регіонів, сприяння міжрегіональному розвитку, усвідомлення громадян України, як одного цілого зі спільною історією, культурною, мовою, душею.

Україна має багату історико-культурну спадщину, і на сьогодні вона активно інтегрується до світового культурного простору. Збереження та використання цієї спадщини є важливою гуманітарною та стратегічною метою, що передбачає необхідність вивчення, аналізу та оцінювання культурних ресурсів. Захист культурної і духовної спадщини є пріоритетом національної безпеки України.

Крім того, розумне використання культурної спадщини є важливою умовою для планування розвитку регіонів та міст, оскільки від їх цінності, доступності та привабливості залежить можливість залучення спадщини до економічного життя регіонів. Культурний туризм є основним засобом інформування громадян про інші регіони України та стирання стереотипів. Культурний туризм складається з відвідування історичних, культурних або географічних відомих місць України. Головна *мета таких подорожей* – знайомство з пам'ятками, що є історичною спадщиною, архітектурними надбаннями, мистецькими творами; природними та етнічними особливостями, які вирізняють Україну з-поміж інших країн; сучасним культурним та побутовим життям народу. Туризм має визначну роль в переосмисленні власної української ідентичності, у відродженні національних та локальних традицій та святкувань. Для молодого покоління важливим є розуміння значення історично-культурної спадщини власної країни та гордість за неї. Для розвитку культурного туризму необхідно мати історичний та культурний потенціал країни, а також забезпечити доступність до нього, знайти ефективні методи та джерела фінансування цього сектору та забезпечити зацікавленість установ державного та місцевого самоврядування у цьому питанні. Український народ має багаті культурні надбання, а Україна, за наявності історико-культурних пам'яток, належить до списку країн з багатою історико-культурною спадщиною, та з дуже давнім початком історичного розвитку. Культура української нації – це невід'ємна складова світової культури. На сьогодні на державному обліку знаходяться 152 тисяч пам'яток культурно-історичної спадщини, серед них 56 тис. – пам'ятки історії, 7 тисяч – пам'яток, що належать до монументального мистецтва, приблизно 15 тисяч – пам'ятки містобудування та архітектури. Звісно, нерухомі об'єкти, які зберігаються просто неба, а інші пам'ятки – у музеях України.

На жаль, у сучасній суспільній географії України немає узагальнюючого детального дослідження таких питань, як визначення і шляхів розвитку потенціалу території держави. Також можна зазначити, що в цій сфері існує кілька проблем, серед яких недостатня координація між органами державного управління та обмеження повноважень органів, відповідальних за охорону культурної спадщини. Крім того, неінформативна система обліку об'єктів культурної спадщини, а також слабка законодавча база, щодо

визначення відповідальності за порушення нормативів у цій сфері [14]. Не менш важливою є проблема поступової втрати унікальних виробничих технологій та художніх технік, які використовуються для створення об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Ця проблема характеризується: зменшенням кількості майстрів народних промислів; відсутністю у майстрів підприємницьких навичок та зацікавленості у провадженні підприємницької діяльності; відсутністю народних художніх промислів в інформаційному просторі країни.

Проте, відбувається *інтеграція України до світового культурного простору*. А місце нашої держави, зокрема, в європейському культурному просторі значною мірою залежить і від ставлення до своєї історичної пам'яті, яку звичайно ж потрібно оберігати для можливості розуміння та аналізу минулих та сучасних подій. Одним із вирішальних аспектів, що стосуються цієї сфери є також рівень збереженості національних українських традицій та власне культурної спадщини [15].

Одним із кроків до такого бажаного результату є досягнення стратегічного, державної ваги гуманістичного та науково-практичного завдання. Для їх виконання, необхідними діями, загалом кажучи, є вивчення, розумне користування, встановлення адекватних шляхів для розвитку та забезпечення дій для збереження надбань культурної спадщини країни [17].

Важливим завданням не тільки органів державної влади і місцевого самоврядування України, а й її міжнародно-правового зобов'язання виступає саме охорона усіх відповідних об'єктів, що відносяться до культурної спадщини, як на території країни, так і в межах її територіального моря та прилеглої зони [13].

Беручи до уваги основний поділ культурної спадщини, варто так само окремо розглянути матеріальну та нематеріальну культурну спадщину України. Почнемо із першої групи. Цікаво відзначити список українських культурних та природних пам'яток, які були включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Серед них – Собор Св. Софії, Києво-Печерська лавра та прилеглі монастирські споруди, ансамбль історичного центру міста Львова, геодезична дуга Струве, резиденція Далматинських та Буковинських митрополитів, стародавнє місто Херсонес Таврійський, дерев'яні церкви Карпатського регіону України та Польщі, природні об'єкти – Букові праліси Карпат та древні букові ліси Німеччини, історичний центр міста Одеси. Ці пам'ятки є важливими для формування національної ідентичності та мають перспективи для розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього туризму. Крім того, історико-культурні заповідники та музеї на відкритому повітрі також є важливими для формування національної ідентичності та розвитку туризму в Україні. На 2021 рік в країні діє 65 заповідників, які включають як нерухомі пам'ятки, так і музейні фонди та експозиції. [4].

Одним із найяскравіших прикладів надбань культурної спадщини України є Київський Софійський собор. Жодна споруда XI ст. у Європі не могла зрівнятися з цим собором, який залишив нам можливість побачити велич і красу архітектури Київської Русі, а також дізнатися більше про давньоруську культуру і далеке минуле українського народу. Крім того, цінність додають софійських фрески і мозаїки, які стали пам'ятками мистецтва світового значення і дійшли до нас у своєму первісному вигляді, хоч і були пошкоджені багаторазовими реставраціями. Важливим собор є і тим, що він став школою, у якій зростали українські архітектори, майстри-будівничі та художники, які продовжували створювати культурні надбання.

До інших видів культурної спадщини відносяться парки та сади. Наприклад, серед ландшафтних парків (що є зеленими територіями з природними або штучними насадженнями, і зазвичай призначені для відпочинку громадян) можна вказати наступні: «Софіївка», «Олександрія», Алупкінський парк, Качанівка, Веселі Боковеньки, Тростянецький дендропарк тощо.

Україна має декілька основних напрямків нематеріальної культурної спадщини, серед яких першочергове значення мають [15]:

– усна культура, яка включає традиції та форми вираження, що передаються через фольклор та мову. Казки, легенди, колискові, колядки та щедрівки – це лише деякі приклади того, що було передано від покоління до покоління;

– народне виконавське мистецтво, що породжує твори фольклору, такі як пісні, музичні інструментальні композиції, танці, сценічні твори та ігри;

– звичаї, обряди та святкування, які стали невід'ємною частиною повсякденного життя багатьох українців і відображають їх естетику, ментальність, моральні цінності та історію. Вони також пов'язані з українським світоглядом, що формувався протягом багатьох століть.

– традиційні ремесла та навички українського народу, які впродовж багатьох століть допомагали покращити життєвий побут та навколишні простори. Тому вважається, що такі вміння виражають самобутність й культурну різноманітність, і зазвичай характеризуються особливостями у кожному регіоні;

– знання та практики, що стосуються природи і всесвіту, тобто система знань, яка сформувалася в результаті спостереження за навколишнім світом та явищами природи. Яскравими прикладами такого є знання про погодні явища, тварин і рослини, небесні світила. Вони значною мірою допомагали у господарській діяльності і від них подекуди залежала гарна врожайність та умови праці.

Усі названі вище надбання є засобами збереження української ідентичності, тому вважаються надзвичайно цінними. Важливо пам'ятати, що

потрібно здійснювати всі можливі заходи не лише для збереження цієї спадщини, а й для кращого розуміння громадянами її значення [11].

Тут варто також зробити деяке уточнення – Україна не лише намагається забезпечити збереження таких пам'яток, а й уживає можливих заходів для повернення культурних цінностей народу, що, внаслідок різних обставин та у різні історичні періоди, були переміщені закордон і зараз розташовані за межами території країни [15]. З одного боку, такі об'єкти є результатом творчої спадщини діячів української діаспори, які не забували свою культуру, а з іншого – внаслідок відвертих крадіжок та вивезення цінних надбань закордон. Україна приєдналася до Угоди про повернення культурних та історичних цінностей державам їхнього походження у 1992 році з метою забезпечення повернення культурних і історичних цінностей їхнім законним власникам та державам їхнього походження. Ця Угода має на меті збереження культурної спадщини та захист її нелегальної торгівлі.

Упродовж тривалого часу існування українського народу, у силу його важкої долі та історичних подій, частими були дії чужинців із знищення культури. Тут також має місце асиміляція, про яку вже згадувалось раніше. На жаль, частина території держави піддалася значному впливу країн-сусідів, втративши свою самобутність. Але, частині все ж вдалося зберегти ту автентичність, що зараз допомагає Україні зберігати, розвивати свою культуру, і популяризувати її.

Зокрема, не можна не згадати про війну між росією та Україною, який триває з 2014 року і спричинив значну шкоду культурній спадщині. У січні 2014 року під час вуличних боїв в Києві деякі культурні інституції, зокрема Національний художній музей, Музей історії міста Києва, Парламентська бібліотека, а також багато архітектурних та історичних монументів, були пошкоджені, а деякі – розграбовані. Україна втратила всі культурні пам'ятки, розташовані на Кримському півострові, включаючи Херсонес Таврійський та Хору в Севастополі, які були внесені до списку культурної спадщини ЮНЕСКО у 2013 році. Згідно з звітом ЮНЕСКО від 2018 року про ситуацію в анексованому Криму, часто з'являлася інформація про порушення російською владою умов збереження кримської культурної спадщини, а також про несанкціоновані археологічні розкопки та вивезення артефактів в росію та на чорний ринок. Крім того, на території Донбасу спостерігалися численні злочини проти культурної спадщини, такі як бомбардування, розбудова окопів та дислокація військових підрозділів, розграбування та вивезення культурних цінностей. Нажаль, руйнування та шкода від таких дій продовжуються й у 2022 році. Задля збереження культурної спадщини, в Україні створено вітчизняну *законодавчу та нормативно-правову базу*, що власне відповідає за сферу охорони та визначає роль держави, органів влади, землекористувачів, юридичних та фізичних осіб, у власності яких

перебувають об'єкти культурної спадщини. Основними тут є закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про Загальнодержавну програму збереження та використання об'єктів культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», «Про Перелік пам'яток культурної спадщини, що не підлягають приватизації», «Про основи містобудування», «Про планування територій» тощо. Найважливішим серед них є закон, який регулює усі види відносин у сфері охорони культурної спадщини з метою її збереження, використання у суспільному житті та захисту в інтересах майбутніх поколінь. [13]. А також містить у собі велику кількість визначень у рамках цієї теми. Велику вагу також має закон «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини», оскільки це підтвердило готовність країни до розвитку та співпраці у даній сфері.

В Україні, коли йдеться про уповноважені органи в галузі охорони культурної спадщини, важливо згадати про Міністерство культури та інформаційної політики України та Державну службу з питань національної спадщини, яка є його підпорядкованою. Міністерство, зокрема, веде Державний реєстр нерухомих пам'яток України – список, куди заносяться нерухомі об'єкти культурної спадщини, які визнані пам'ятками. Окрім того, відповідні дії відбуваються і на нижчих рівнях, де Державна служба з питань національної спадщини делегує частину своїх повноважень обласним, районним і міським управлінням у складі відповідних органів місцевої влади у регіонах. Також такими питаннями опікуються заповідники (історико-культурні, меморіальні, історико-архітектурні та ін.). Важливе місце серед недержавних установ і організацій займає діяльність охорони пам'яток історії та культури Українського товариства, яка у своїй структурі поділяється на регіональні і місцеві первинні організації. Наукові дослідження із проблем охорони спадщини в країні здійснює, зокрема, співробітництво Центру пам'яткознавства НАН України, де періодично проводять профілактичні всеукраїнські, та навіть міжнародні наукові конференції; і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, НДІ пам'яткоохоронних досліджень та ін. [9].

Зауважимо, що на жаль, жоден об'єкт культурної спадщини в Україні не потрапив до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини, що перебувають під загрозою. Це може свідчити про те, що Україна успішно працює над самостійним збереженням своєї унікальної культурної спадщини. Але водночас необхідно звернути увагу на пам'ятки, що розташовані на тимчасово окупованих територіях, які потребують включення до цього списку для забезпечення міжнародного моніторингу їх стану.

Важливим кроком у політиці України у сфері охорони і збереження культурної спадщини стало відтворення втрачених пам'яток, у зв'язку із їх втратами у роки комуністичного режиму. Згідно з Указом Президента

України Л. Кучми (від 1995), було утворено Комісію з питань відтворення видатних пам'яток історії та культури. Але поруч із тим, виникла нова проблема – втрачені автентичні об'єкти замінювалися їхніми сучасними копіями, а це, у свою чергу, згодом могло привести до фальсифікації культурної спадщини. Цьому питанню була присвячена, розроблена за участю українських фахівців, «Ризька хартія про автентичність та історичну реконструкцію культурної спадщини», ухвалена 24.10.2000 р. під егідою ЮНЕСКО. Наголошується, що наукові та пам'яткоохоронні пріоритети варто дотримуватися, адже автентична пам'ятка має абсолютну цінність, тоді як відтворена має відносну цінність.

Окрім того, для збереження нематеріальної культурної спадщини створено Національний перелік елементів, який на 2020 рік включав 26 елементів. У переліку згадуються, наприклад, Опішнянська кераміка, Культура хліба, Кролевецькі ткани рушники, Петриківський розпис, Косівська мальована кераміка та Козацькі пісні Дніпропетровщини. Зокрема, у жовтні 2020 року було додано до переліку «Культуру приготування українського борщу». Крім того, Петриківський розпис та «Традиція Косівської мальованої кераміки» були внесені до репрезентативного списку [15].

Крім того, цінним кроком стала презентація Українського центру культурних досліджень інтернет-проєкту «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України». Його метою є відтворення в доступній формі культурної спадщини, ознайомлення із традиціями й надбанням народу, сприяння формуванню єдиного культурного простору.

Управління об'єктами історико-культурної спадщини у країнах-членах Європейського Союзу базується на принципах збереження та використання цієї спадщини з метою забезпечення її доступності та насолоди як місцевих жителів, так і туристів.

Однією з головних тенденцій управління об'єктами історико-культурної спадщини є підвищення ролі технологій та цифрових рішень у збереженні та популяризації цієї спадщини. Країни-члени ЄС використовують різні цифрові технології, такі як віртуальні тури, відеоекскурсії, додатки та інші інтерактивні форми для того, щоб зберегти та презентувати свою історичну та культурну спадщину.

Ще однією тенденцією є більш активна участь громадськості у збереженні та розвитку об'єктів історико-культурної спадщини. У багатьох країнах-членах ЄС громадські організації та місцеві ініціативи відіграють важливу роль у збереженні та відновленні історичних пам'яток, а також у розвитку туристичної інфраструктури.

Ще одним важливим напрямком управління об'єктами історико-культурної спадщини є збільшення уваги до сталого розвитку та екологічної

відповідальності. Країни-члени ЄС враховують екологічні аспекти при реставрації та розвитку історичних пам'яток, а також зосереджують увагу на створенні туристичних маршрутів, які сприятимуть збереженню природних ресурсів та зменшенню впливу туризму на довкілля. Крім того, країни-члени ЄС прагнуть збільшити енергоефективність історичних будівель та впроваджувати різні методи відновлення та підтримки зелених зон у міських середовищах.

Також важливим напрямком управління об'єктами історико-культурної спадщини є сприяння розвитку культурного туризму. Країни-члени ЄС зосереджують увагу на розвитку туристичної інфраструктури та створенні нових форм туризму, які б дозволяли відвідувачам отримувати якісний досвід взаємодії з культурою та історією країни.

Нарешті, ще одним важливим напрямком управління об'єктами історико-культурної спадщини є збереження та презервація культурних традицій та практик. Країни-члени ЄС зосереджують увагу на збереженні та підтримці місцевих традицій та практик, таких як місцеві фестивалі, ремесла та інші види мистецтва, що сприяють розвитку культурного туризму та збереженню культурної спадщини країни.

10.2. Кращі практики європейського досвіду для України у сфері управління об'єктами історико-культурної спадщини

Важливим для України, в контексті євроінтеграції та збереження культурної спадщини є досвід країн-членів ЄС. Культурна спадщина Європи – це багата та різноманітна мозаїка проявів культури та творчості, спадок від попередніх поколінь європейців і спадщина для майбутніх поколінь. Вона включає природні, забудовані та археологічні об'єкти, музеї, пам'ятники, твори мистецтва, історичні міста, літературні, музичні та аудіовізуальні твори, а також знання, практики та традиції європейських громадян.

Культурна спадщина покращує особисте життя громадян, стимулює культурні і творчі галузі та відіграє суттєву роль у розвитку і збільшенні соціального капіталу Європи. Це також важливий ресурс для економічного зростання, зайнятості та соціальної єдності, пропонуючи потенціал для відродження міських і сільських територій і сприяння сталому туризму.

Головним фактором в збереженні культурної спадщини є правильно здійснена політика. У той час як політика в цій сфері в першу чергу є відповідальністю держав-членів, регіональних і місцевих органів влади, ЄС зобов'язується охороняти та примножувати культурну спадщину Європи через ряд політик і програм.

Культурна спадщина Європи підтримується рядом політик, програм і фінансування ЄС, зокрема *програмою «Креативна Європа»*. Політика ЄС в

інших сферах, які все більше враховують спадщину, охоплюють дослідження, інновації, освіту, навколишнє середовище, зміну клімату та регіональну політику до цифрової політики. Отже, фінансування культурної спадщини доступне в рамках Horizon 2020, Erasmus+, Europe for Citizens та Європейських структурних та інвестиційних фондів.

Держави-члени ЄС здійснюють політичну співпрацю щодо культурної спадщини через Раду міністрів освіти, молоді, культури та спорту та через Відкритий метод координації. Експертна група Комісії з питань культурної спадщини, яка працює з 2019 року, надає поради щодо реалізації політики ЄС щодо культурної спадщини. У ньому беруть участь держави-члени, асоційовані країни, європейські мережі культурної спадщини, організації громадянського суспільства та міжнародні організації, а також установи ЄС.

Однією з найважливіших особливостей на рівні ЄС є Європейські рамки дій щодо культурної спадщини (2018 р.), які відображають спільну структуру діяльності, пов'язаної зі спадщиною, на європейському рівні. Вона ґрунтується на зусиллях Європейського року культурної спадщини 2018 р., щоб зафіксувати та збільшити його успіх, щоб забезпечити тривалий вплив. Рамкова програма встановлює набір із чотирьох принципів і п'яти основних сфер подальшої діяльності щодо культурної спадщини Європи:

Цілісний підхід

Європейська структура дій щодо культурної спадщини розглядає матеріальні, нематеріальні та цифрові виміри культурної спадщини як невіддільні та взаємопов'язані. Її дії сприяють ширшому розумінню ідеалів, принципів і цінностей, закладених у культурній спадщині Європи, особливо тих, що лежать в основі Європейська інтеграція, просування освіти та інтерпретації спадщини. Він також розглядає культурну спадщину як ресурс для майбутнього, який потрібно охороняти, покращувати та популяризувати, також заохочуючи синергію із сучасною творчістю. Він ставить людей у своє серце, стимулюючи доступ і залучення та сприяючи розвитку аудиторії, зосереджуючись на місцевих громадах, дітей і молодих людей, а також людей з обмеженими можливостями, сприяючи таким чином соціальному залученню та інтеграції. Нарешті, сталість та інновації є центральними принципами, що лежать в основі Рамкової програми дій та її підходу до культурної спадщини.

Інтегрований підхід

Ця Рамкова програма дій підтверджує та втілює на практиці принцип інтеграції культурної спадщини в різні політики ЄС. Спираючись на Повідомлення Комісії від 2014 року, а також висновки Ради від 2017 року, це перший документ, який визначає комплексний підхід до культурної спадщини на європейському рівні. Вона охоплює різні сфери політики ЄС: регіональний, міський і сільський розвиток, освіта та соціальна

згуртованість, цифрова трансформація, навколишнє середовище (включаючи охорону природи), туризм, доступність, порядок денний сталого розвитку та адаптація до зміни клімату, дослідження та інновації та зовнішні відносини. Формування політики на обґрунтованості фактичних даних. Прийняття рішень на основі фактичних даних так само необхідно у сфері культурної спадщини, як і в інших політиках. У цьому відношенні Рамкова програма передбачає кілька дій, спрямованих на вимірювання впливу дій на культурну спадщину. Через свій статистичний офіс, Євростат, Європейська комісія також продовжуватиме вдосконалювати методологію та інструменти збору даних для статистики культури у співпраці зі статистичними службами держав-членів ЄС. Він також сприятиме подібним зусиллям на міжнародному рівні, співпрацюючи з такими організаціями, як Інститут статистики ЮНЕСКО та такими мережами, як Європейська група музейної статистики.

Співробітництво зацікавлених сторін

Європейський рік культурної спадщини мав особливу структуру управління. Він включав групу національних координаторів з держав-членів ЄС, 9 асоційованих країн і Комітет зацікавлених сторін, який представляв 38 європейських мереж культурної спадщини та міжнародних організацій, створених для допомоги Європейській Комісії. Новизна підходу полягала в широкій та ефективній координації між державами-членами ЄС, установами ЄС, громадянським суспільством та різними службами Європейської Комісії. Для підтримки духу співпраці та продовження політичного діалогу Європейська комісія засновує неофіційну групу експертів Комісії – Форум культурної спадщини. Цей Форум стане платформою для консультацій та обміну ідеями та передовим досвідом із залученням усіх згаданих вище учасників. Він буде слідувати за виконанням Рамкової програми дій. Метою Форуму буде сприяння державній політиці, яка забезпечує довгострокову цінність і сталість культурної спадщини Європи на основі комплексного підходу.

Також можна виділити 5 напрямків продовження дій:

- інклюзивна Європа: участь і доступ для всіх;
- стійка Європа: розумні рішення для згуртованого та сталого майбутнього;
- стійка Європа: збереження спадщини, що знаходиться під загрозою зникнення;
- інноваційна Європа: мобілізація знань і досліджень;
- міцніше глобальне партнерство: зміцнення міжнародного співробітництва.

«Мандрівки світової спадщини Європейського Союзу» – це проєкт, реалізований у партнерстві з National Geographic, який об'єднує 34 об'єкти

всесвітньої спадщини за чотирма різними тематичними маршрутами; Королівська Європа, Стародавня Європа, Підземна Європа та Романтична Європа.

Кожна подорож має на меті допомогти мандрівникам краще зрозуміти видатну універсальну цінність і культурну спадщину в цілому. Культурна спадщина є основним напрямком цієї ініціативи, поєднуючи культурну спадщину з історичною та існуючою нематеріальною культурною спадщиною, вираженою через живі культурні цінності громади.

Завдяки включенню як знакових, так і менш відомих сайтів, ці подорожі дають змогу людям побачити Об'єкти Всесвітньої спадщини Європи з нової та захоплюючої перспективи та «мандрувати інакше, подорожувати глибше» в межах Європейського Союзу.

Було розроблено туристичну вебплатформу, яка демонструє різні маршрути та надає детальну інформацію про те, що можна відкрити на сайтах і в околицях, а також про заходи та пам'ятки, які можуть бути корисними для планування подорожі.

Кожен із 34 об'єктів Всесвітньої спадщини, які беруть участь у програмі, прагне розвивати стійкий і високоякісний досвід, який стимулюватиме інвестиції в культуру та творчі індустрії, орієнтовані на громаду.

Досвід європейських країн у сфері менеджменту спадщиною та культурною

Культурна спадщина Європи – це сукупність багатих і різноманітних проявів культури та творчості, яка, звичайно ж, виступає спільним джерелом пам'яті, ідентичності та єдності, а також спадком від попередніх поколінь європейців для майбутніх. Вона включає природні, забудовані та археологічні об'єкти, музеї, пам'ятники, твори мистецтва та історичні міста, що розташовані на території європейських країн, а також літературні, музичні та аудіовізуальні твори, знання, практики та традиції європейських громадян, які зберігаються керуються державними чи приватними установами, такими як музеї, бібліотеки та архіви.

Друга світова війна стала важливим етапом у розвитку європейської культури, оскільки сприяла зародженню ідей про європейську єдність як потужного засобу зміцнення миру. З того часу культурна політика Європи пропагує принцип «єдність у розмаїтті». З кінця ХХ століття культурна політика європейських країн стала більш децентралізованою, дозволяючи регіональній адміністрації приймати рішення щодо регіональної культурної політики, особливо у федеративних державах, таких як Німеччина, Бельгія і Австрія.

З початку 90-х років минулого століття почався розвиток інвестицій у культуру та зростання розуміння її значення у соціальному розвитку. Це

призвело до розвитку ринку культурних цінностей та спільних проєктів у сфері культури між державою та приватним бізнесом.

Превентивна консервація стала однією з головних тенденцій у збереженні культурної спадщини. Вона передбачає профілактичні заходи, щоб забезпечити відповідний клімат в приміщеннях, забезпечити юридичний захист та запобігти негативним наслідкам і руйнуванню.

У 1980-х роках в Італії була започаткована ініціатива, спрямована на захист об'єктів культурної спадщини від можливих небезпек. Ці небезпеки включають, зокрема, статичні фактори, такі як землетруси та лавини, фактори зміни середовища, такі як забруднення атмосферного повітря, а також антропогенні небезпеки, такі як туризм та крадіжки.

Крім того, у Європі поступово скорочувався транспортний рух і були визначені пішохідні зони, задля зменшення викиду у повітря шкідливих речовин в історичних центрах старих міст і створення загроз для цінних об'єктів. Зараз ця превентивна консервація спирається на інноваційні попереджувальні програми, стандартизовану документацію щодо оцінки ступеня збереження пам'яток культури.

Така практика сполучає етичні принципи з економічними перевагами, що є особливо важливим навіть у складних фінансових часах. Відмова від превентивної консервації не допустима. Також необхідний комплексний підхід та участь фахівців з різних сфер охорони спадщини.

Безсумнівним є те, що саме регіональні і місцеві органи влади держав-членів Європейського Союзу відповідають за політику і діяльність у цій сфері. Але ЄС, у свою чергу, через ряд власних політик і програм, зобов'язаний охороняти та примножувати їхню культурну спадщину [2].

Її роль є дійсно ваговою, оскільки вона збагачує життя людей, відіграє особливу роль у створенні та збільшенні соціального капіталу Європи і є важливим ресурсом для економічного зростання, зайнятості та соціальної єдності. Більше 300 000 людей у ЄС зайняті у секторі культурної спадщини, а 7,8 млн. робочих місць так чи інакше пов'язані зі спадщиною (наприклад, сфери гостинності, перекладу і охорони), що, зокрема, сприяє розвитку сталого туризму [2]. З цією метою, а також для підтримки політичної співпраці між країнами-членами, Європейська Комісія, Європейський парламент, Рада Європейського Союзу, Комітет регіонів та Економічно-соціальний комітет розробила низку відповідних програм [8].

Інституції ЄС визнають роль культурної спадщини у соціальній інтеграції та її економічний вплив, тому підкреслюють проблеми, з якими вона стикається, і зазначають що для їх подолання потрібна співпраця між установами ЄС, державами-членами та зацікавленими сторонами. Однією з таких інституцій є Європейський парламент, який наголосив на важливості підходу у своїй Резолюції від 8 вересня 2015 року, де зазначив, що це має

вирішальне значення для досягнення культурного діалогу та посилення всебічної єдності. Це власне і стало метою впровадження низки пілотних проєктів, що слугували перевіркою здійсненності певних дій. Прикладом є «Проєкт єврейського цифрового культурного відновлення» (JDCRP), який спрямований на розробку бази даних культурних цінностей, які належали євреям, але були пограбовані нацистами. Це мало, зрештою, призвести до загальноєвропейського огляду викрадених творів мистецтва, полегшити дослідження та захистити європейську культурну спадщину. Наступний цікавий проєкт – *«Захист єврейських кладовищ Європи»*, який мав на меті нанести на карту понад 3000 кладовищ у європейських країнах та запропонувати модель їх успішного захисту. До цього проєкту доєдналася і Україна, яка обрала 26 кладовищ на своїй території.

Наступною інституцією є Рада Європейського Союзу, однією із найголовніших цілей якої власне і є збереження та примноження культурної спадщини. Вона приймає різноманітні рекомендації для країн, і заохочувальні заходи. Таким є, зокрема, План роботи з культури (2019-2022 рр.). Рада прийняла три пакети висновків у цій сфері, які нагадують про важливість захисту культурної спадщини від різних типів ризиків, зокрема, природних небезпек, зміни клімату та техногенних катастроф. Вони також пропонують державам-членам визначити інноваційні інструменти та підходи до роботи із цими ризиками і підвищують обізнаність про запобігання катастрофам. Тут також визнається важливість медіаграмотності, адже вказують на зростаючу схильність громадян до великої кількості дезінформації. І, що найголовніше, до Робочого плану з питань культури (2019-2022 рр.) вносяться зміни, щоб надати пріоритет культурі як рушійній лінії сталого розвитку.

Такими є дії і Європейського комітету регіонів, який сприяє діалогу та транскордонній співпраці з різнорівневими органами влади, які мають фундаментальну роль в управлінні, просуванні та охороні європейської спадщини. У висновку Комітету регіонів (CoR) до інтегрованого підходу до культурної спадщини для Європи, підкреслюється важливість управління культурною спадщиною та визнається її роль для європейської ідентичності та економічного розвитку [3].

Європейський економічно-соціальний комітет, у свою чергу, видає висновки та організовує заходи, які спрямовані на участь громадян. Цікавим тут є висновок комітету щодо внеску сільських територій Європи у забезпечення сталості і єдності між містом і селом. Він закликає інституції формально визнавати сільську культурну спадщину за її внутрішню художню цінність та її економічний і соціальний внесок у добробут європейських громадян.

Культура та культурна спадщина відіграють ключову роль у міжнародних відносинах ЄС. Важливо тут згадати про Спільне повідомлення Комісії від 2016 року, яке заохочує культурну співпрацю між ЄС та його країнами-партнерами на основі принципу об'єднання зусиль [1]. Також зобов'язується сприяти «міжнародним культурним відносинам» і підтримувати просування Союзу та різноманітних культур держав-членів ЄС через «культурну дипломатію». Для збереження світової культурної спадщини, союз також тісно співпрацює з ЮНЕСКО як ключовий партнер Організації Об'єднаних Націй (ООН) [7].

Крім того, ЄС також фінансує програми підтримки культурної спадщини. Відтак, будь-хто, хто хоче подати заявку на фінансування від таких програм, може скористатися посібником з фінансування CulturEU, який охоплює можливості, пов'язані з приблизно 20 програмами фінансування ЄС, які можуть підтримувати проекти з культурним і творчим виміром. Одним із таких проектів, зокрема, є Erasmus+, який виділив близько 92 млн. євро на 965 проектів співпраці та мобільності, зосереджених на культурній спадщині (лише впродовж 2018 р.). Цікавою є програма **HeritagePRO**, у рамках Erasmus+, з обміну передовими практиками збереження культурної спадщини. Її популяризацією, серед іншого, займається і програма Horizon Europe, однією з цілей якої є «поліпшення захисту, збереження та ефективніше відновлення європейської культурної спадщини». Схожу мету ставлять і багато інших проектів у рамках ЄС, серед яких «Громадяни, рівність, права та цінності» (CERV), Фонд згуртованості та Європейський фонд регіонального розвитку [6].

Надзвичайно важливою подією у сфері управління спадщиною та культурою ЄС є **Дні європейської спадщини**, яку спільно організовують Європейський Союз і Рада Європи, яка започаткувала цю акцію ще в 1985 році. Це одна з найбільших культурних подій у Європі. Саме вона стає чудовою можливістю для людей насолодитися безкоштовними відвідуваннями і доступом до тисяч унікальних об'єктів, дізнаватися про свою культурну спадщину та стати частиною збереження європейської спадщини для майбутніх поколінь. Саме таким чином підвищується обізнаність про культурне багатство та розмаїття Європи, заохочується більша терпимість до різних культур, а громадськість інформується про необхідність захисту культурної спадщини [4].

Чудовим прикладом діяльності у цій сфері також став масштабний **Європейський рік культурної спадщини 2018**. Найважливішою його метою було заохотити якомога більше людей відкрити для себе культурну спадщину Європи. Гаслом року було: «Наша спадщина: де минуле зустрічається з майбутнім».

Спеціальне опитування Євробарометра щодо культурної спадщини, розпочате напередодні Європейського року, показало, що переважна більшість європейських громадян вважають культурну спадщину важливою для них особисто (84 %), а також для їхньої громади (84 %), регіону (87 %), країни (91 %) та ЄС в цілому (80 %) [5].

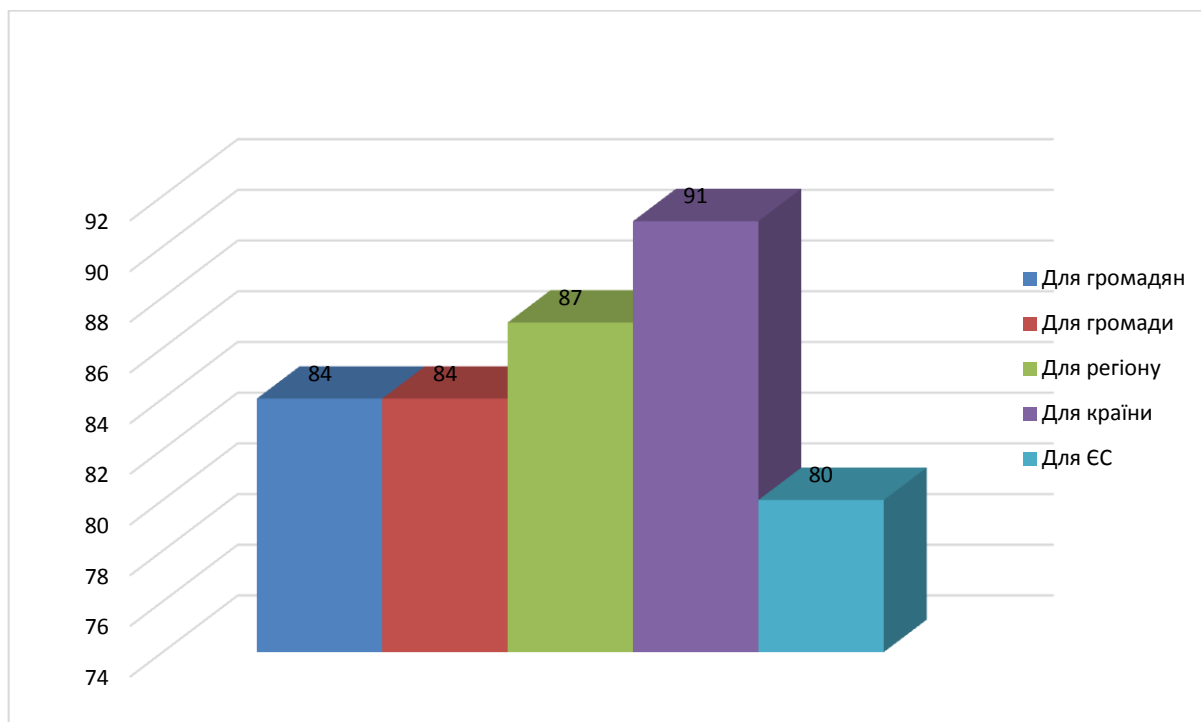

Рис. 9.1. Важливість культурної спадщини для різних суб'єктів на думку європейських громадян

Джерело: розроблено автором на основі даних [5]

Більшість респондентів (84 %) стверджують, що пишаються культурною спадщиною свого регіону чи країни, а великий відсоток (70 %) також пишаються історичною пам'яткою, місцем, твором мистецтва чи традицією іншої європейської країни. Крім того, більшість респондентів вважають, що органи державної влади повинні виділяти більше ресурсів на культурну спадщину.

Базуючись на результатах Європейського року культурної спадщини та Європейської рамкової програми дій щодо культурної спадщини, Європейська комісія, держави-члени та інші зацікавлені сторони продовжують реалізацію довгострокового бачення управління, охорони та розвитку культурної спадщини Європи [5].

Крім того, варто згадати і про нормативно-правовий аспект діяльності ЄС в аналізованій темі. Союз приймає ряд важливих документів задля розвитку та збереження цінних надбань. Серед таких можна назвати: Європейську культурну Конвенцію Ради Європи, Європейську конвенцію про охорону археологічної спадщини, Конвенцію про охорону підводної

культурної спадщини, Конвенцію про охорону архітектурної спадщини Європи, Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини, Рамкову конвенцію Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, Конвенцію про правопорушення щодо культурних цінностей та ін. Майже всі із згаданих документів передбачають не лише наявність, але й стабільний розвиток взаємодії внутрішньополітичної та зовнішньополітичної діяльності окремих держав Європи у сфері збереження культурної спадщини. Існує певний зв'язок між двома напрямками діяльності держав, що сприяє досягненню міжнародних цілей та завдань. На одному напрямку – ефективна внутрішня політика збереження та охорони культурної спадщини є необхідною для виконання багатьох міжнародних вимог. На іншому напрямку – участь у міжнародних програмах та організаціях з охорони культурної спадщини, культурних надбань, пам'яток культури та природи може позитивно впливати на внутрішню державну політику щодо культурної та пам'яткової діяльності [16, с. 363].

Оскільки Україна прагне стати частиною європейського співтовариства, необхідно забезпечити збереження культурної спадщини як невід'ємної частини світової культури. Для досягнення цієї мети, перш за все, потрібно узгодити чинне законодавство України про охорону культурної спадщини з міжнародними стандартами та дотримуватися їх. Крім того, можна навчитися від інших країн, які вже досягли успіху у збереженні своєї культурної спадщини.

У різних країнах Європи існують різноманітні підходи до культурної політики, і кожна держава має власні специфіки щодо формування та реалізації стратегій політики та державного управління щодо об'єктів культурної спадщини, які вимагають збереження та захисту. У статуті Ради Європи закладено важливі принципи та завдання, пов'язані з охороною культурної спадщини, що стимулюють діяльність країн у цій сфері. На сьогодні Україна, як член, зокрема, Ради Європи, несе відповідальність перед світовим співтовариством за збереження культурної спадщини. Вона є дійсно багатою на культурну спадщину країною. Це знають і інші держави, які допомагають нам у розвитку цієї сфери.

Прикладом цього є рішення дослідників з Угорщини, України та Франції створити сайт-архів українських традиційних пісень, які вони небезпідставно вважали унікальним елементом національної духовної спадщини. Розуміючи багатство українського пісенного спадку, угорський композитор та музикант Міклош Бот, власне і став ініціатором міжнародного проєкту *«Поліфонія»*, у ході якого дослідники проводили експедиції українськими селами, аби записати близько 1500 пісень та 500 виконавців. До речі, представники Угорщини як ініціатори проєкту подали заявку на грант від фінансованої ЄС програми *«Креативна Європа»* та отримали грошову компенсацію

приблизно у 60 %. Створення такого архіву стало чудовою перспективою для розвитку цього такого напрямку нематеріальної спадщини, та його популяризації як в Україні, так і в європейських державах.

Іншим проектом збереження культурної спадщини став **«CHOICE: культурна спадщина і сучасність»**, який відбувався за підтримки ЄС. Українським містам виділявся грант з метою реалізації ідеї захисту та збереження цінних об'єктів. Проект став також чудовою можливістю відкрити для себе культурне надбання народів країн Європи і посилити відчуття приналежності до спільного європейського простору [19].

Як уже було згадано раніше, Європейський парламент оголосив 2018 рік Європейським роком культурної спадщини. Україна, вважаючи себе невід'ємною частиною цього, також підтримала цю ініціативу та оголосила Український рік культурної спадщини, основною метою, якого стало привернення уваги населення до проблеми збереження і уважне ставлення до культурної спадщини. До речі, це питання стало важливим не лише з боку дбайливого ставлення до цінностей та історії, але і в контексті культури як джерела всеохоплюючого зростання, адже та сама міжнародна торгівля витворами мистецтва зростає.

Не можна не згадати про зустріч міністрів країн Центрально-Східної Європи та країн Балтії до Львова 29 червня 2022 року. Тоді, на запрошення Міністра культури та інформаційної політики України Олександра Ткаченка, представники Польщі, Чехії, Словаччини, Естонії, Литви, Молдови, Румунії і Угорщини прибули до нашої країни, а представники Латвії приєднались онлайн. На зустрічі Міністерства культури цих країн найперше засудили дії РФ, що загрожують, у тому числі, і культурній спадщині та культурним цінностям України. Крім цього, була підписана спільна декларація, де були зазначені інтереси сторін щодо розвитку і співробітництва. Серед них: охорона та збереження культурної спадщини України як частини культурної спадщини людства; захист культурного та медійного поля від пропаганди; наявність спільної позиції на міжнародній арені, спрямованої на протидію російській агресії проти України.

Зокрема, підписання цього документу дало Україні можливість сподіватися на підтримку спільних проектів, як один із конкретних кроків міжнародних партнерів. Такі проекти *спрямовувалися* на:

- цифрову трансформацію сфери управління культурною спадщиною;
- супровід оцінки та реконструкції зруйнованих чи пошкоджених об'єктів культурної спадщини;
- підтримку установ, таких як музеї, заповідники та наукові центри, що відповідальні за охорону та управління культурною спадщиною;
- методичний нагляд та експертизу.

Крім того, *основними напрямками співпраці* також стали [1]:

– створення спеціального фонду для підтримки культурної спадщини та діяльності ЗМІ в Україні;

– підтримка присутності української культури в країнах Європи (прикладами можуть бути видавництво української книги, музейні виставки, музичні та інші культурні заходи);

– заохочення обміну професійним досвідом – запровадження спільних проєктів;

– розширення санкцій щодо російських пропагандистів та телеканалів, які підтримують збройну агресію;

– фінансова підтримка українських медіа, як потрібного джерела суспільно необхідної інформації під час війни;

– надання Україні телекомунікаційного обладнання, для підтримки критично важливої інфраструктури в робочому стані.

Вище згадувалося про цифрову трансформацію сфери управління культурною спадщиною. Оцифрування об'єктів культурної спадщини є цікавим аспектом, оскільки це одна з важливих перспектив розвитку цієї сфери. У сучасному інформаційному суспільстві стало звичним використання цифрових технологій у житті європейських країн, особливо в галузі культури й культурної спадщини. Цей процес супроводжується розробленням нових правових конструкцій, які мають забезпечити належний рівень охорони й захисту культурних цінностей. У цьому контексті особливою важливістю наділяється сфера авторського права і суміжних прав. Головною метою є посилення режиму правової охорони в інтересах правовласників, проте необхідно також поліпшувати умови доступу користувачів до інтелектуальних продуктів. Європейські органи здійснюють правове регулювання оцифрування об'єктів культурної спадщини, включаючи авторське право і суміжні права. Ці кроки базуються на усвідомленні ЄС, що культура є основою європейської ідентичності й самоідентифікації громадян, а культурна спадщина є ключовим фактором розвитку Європи. Досвід ЄС у законодавчому супроводі оцифрування культурної спадщини може послужити рішенням однієї з основних проблем, з якими стикається Україна у керуванні сферою культурної спадщини – проблем і завдань архівної справи держави [18, с. 126-127].

Питання для самоконтролю:

1. Що таке культурна спадщина і які чинники пояснюють її складність?
2. Як Ви розумієте концептуальну плинність культурної спадщини щодо питань природного / культурного, матеріального / нематеріального або матеріального / нематеріального?
3. Як поєднуються між собою такі поняття: спадщина, культурний туризм, місцева громада?

4. Поясніть, який потенціал культурні маршрути становлять для місцевого розвитку.

5. Порівняйте рівень захисту культурної спадщини в Україні та ЄС.

6. Які чинники впливають на охорону культурної спадщини в Україні та ЄС?

Тестові завдання:

1. Які аспекти європейського досвіду можуть бути корисними для управління об'єктами історико-культурної спадщини в Україні?

- а) оптимізація бюрократичних процедур;
- б) збільшення вхідних внесків для підтримки об'єктів спадщини;
- в) розширення територіальної мережі об'єктів спадщини;
- г) впровадження обов'язкового внеску для місцевих жителів;
- д) приховування інформації про об'єкти спадщини.

2. Яка особливість європейського досвіду управління об'єктами історико-культурної спадщини в Україні?

- а) широке застосування цифрових технологій;
- б) приховування інформації про об'єкти спадщини;
- в) обмеження доступу до об'єктів спадщини;
- г) відсутність підтримки волонтерських організацій;
- д) заборона проведення культурних заходів на об'єктах спадщини.

3. Який європейський місто відомий своїми успішними практиками управління об'єктами історико-культурної спадщини?

- а) Париж;
- б) Рим;
- в) Амстердам;
- г) Берлін;
- д) Прага.

4. Яка організація займається сприянням управлінню об'єктами історико-культурної спадщини в Європі?

- а) ЮНЕСКО;
- б) Європейська комісія;
- в) Рада Європи;
- г) Європейський союз;
- д) Міжнародний Союз Архітекторів.

5. Який основний принцип управління об'єктами історико-культурної спадщини у європейських країнах?

- а) централізація управління;
- б) децентралізація управління;
- в) автономія управління;
- г) конфіскація управління;
- д) ідеалізація управління.

Практичні завдання:

Завдання 1

Запропонуйте типологію об'єктів з якими можна мати справу в контексті культурної спадщини. Крім того, опишіть, як тип об'єкта впливає на рівень його захисту.

Завдання 2

Уявіть себе менеджером історичного собору. Запропонуйте бізнес-план щодо управління, захисту та розміщення цієї специфічної культурної спадщини.

Завдання 3

На конкретному прикладі проаналізуйте, які аспекти в управлінні об'єктами культурної спадщини необхідно враховувати, розвиваючи їх для культурного туризму? Використовуйте власні приклади, щоб проілюструвати свої відповіді.

Завдання 4

Чи все, що нас оточує, вважається культурною спадщиною? Що, крім історичних будівель та архітектурних пам'яток, відносять до об'єктів культурної спадщини? Які елементи нашого навколишнього середовища вважають культурною спадщиною і чому? Використовуйте власні приклади, щоб проілюструвати свої відповіді.

Список використаних джерел:

1. 9 європейських країн допомагатимуть відновлювати культуру України / Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/9-yevropejskih-krayin-dopomagatimut-vidnovlyuvati-kulturu-ukrayini>.
2. Cultural heritage / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage>.
3. Culture and audiovisual: the Council adopts conclusions on risk management in the area of cultural heritage, media literacy and the amendment of the Work Plan for Culture (2019-2022) / European Council. Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/05/26/culture-and-audiovisual->

- the-council-adopts-conclusions-on-risk-management-in-the-area-of-cultural-heritage-media-literacy-and-the-amendment-of-the-work-plan-for-culture-2019-2022.
4. European Heritage Days / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/initiatives-and-success-stories/european-heritage-days>.
  5. European Year of Cultural Heritage 2018 / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/eu-policy-for-cultural-heritage/european-year-of-cultural-heritage-2018>.
  6. Funding opportunities for cultural heritage / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/funding-opportunities-for-cultural-heritage>.
  7. Joint communication to the European parliament and the council. Towards an EU strategy for international cultural relations / EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1465397367485&uri=JOIN:2016:29:FIN>.
  8. Main actors on cultural heritage: EU institutions / European Commission. URL: <https://culture.ec.europa.eu/cultural-heritage/main-actors-on-cultural-heritage>.
  9. Асиміляція етнічна / М. О. Шульга // Енциклопедія Сучасної України / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-44437>.
  10. Гнаткович О.Д., Назарова С.В. Сучасні тенденції розвитку культурного туризму. Матеріали 23 Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (м. Дніпро, 25-31 жовтня 2018 р.). С. 24-26.
  11. Гузар Л. Яке значення має культура для нашого життя? / Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/03/23/7062428>.
  12. Давиденко І.В. Культурний туризм як сучасний напрям використання та збереження історико-культурної спадщини Одеського регіону. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2017. Вип. 2-2(08). С. 49-53.
  13. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8.06.2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
  14. Інституційні та правові проблеми збереження культурної спадщини / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/instituciyni-ta-pravovi-problemi-zberezheniya-kulturnoi>.
  15. Культурна спадщина України / Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Культурна_спадщина_України.
  16. Литовченко В.В. Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти. Міжнародний науковий вісник International Scientific Herald. 2014. Випуск 8(27). С. 361-368.
  17. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. Київ: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
  18. Приходько Л. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав. Архіви України. 2020. Вип. 1, № 322. С. 104-131. DOI: 10.47315/archives2020.322.104.
  19. Тарасова Д. Рік культурної спадщини в ЄС: як небайдужі громадяни збережуть українську культуру / EU NEIGHBOURSEAST. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/stories/rik-kulturnoyi-spadshhyny-v-yes-yak-nebajduzhi-gromadyany-zberezhut-ukrayinsku-kulturu>.

ДОДАТОК А
Кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО за регіонами

Світова спадщина ЮНЕСКО (англ. World Heritage) – видатні культурні та природні цінності, що вважаються надбанням усього людства. Ці цінності перелічені в Списку ЮНЕСКО.

Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО класифікуються на 3 типи:

- об'єкти культурного типу;
- об'єкти природного типу;
- об'єкти змішаного типу.

Кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО за регіонами
(станом на 01.04.2023 р.)

Регіони	Об'єкти культурного типу	Об'єкти природного типу	Об'єкти змішаного типу	Разом	Частка, %	Кількість країн-учасниць
Арабські країни	82	5	3	90	7,78	18
Латинська Америка і Кариби	100	38	8	146	12,62	28
Африка	54	39	5	98	8,47	35
Азія і Тихоокеанський регіон	195	70	12	277	23,94	36
Європа і Північна Америка	469	66	11	546	47,19	50
Разом	900	218	39	1157	100	167

Джерело: <https://whc.unesco.org/en/list/stat>

ДОДАТОК Б

Критерії оцінювання об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО

(Джерело: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>)

Головна мета списку Світової спадщини ЮНЕСКО – зробити відомими і захистити об'єкти, які є унікальними у своєму роді. З цією метою, а також через прагнення до об'єктивності, були складені оцінювальні критерії. Спочатку (з 1978 року) існували тільки критерії для об'єктів культурної спадщини – цей список налічував шість пунктів. Потім, – для відновлення рівноваги між різними континентами, – з'явилися природні об'єкти та для них список складався з чотирьох пунктів. Нарешті у 2005 році всі ці критерії були зведені воедино, і тепер кожен об'єкт Світової спадщини має в своєму описі хоч би один з них. Номери критеріїв зазвичай позначаються римськими числами, написаними маленькими буквами.

Культурні критерії

- (i) Об'єкт є шедевром людського творчого генія.
- (ii) Об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей протягом певного періоду часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, в плануванні міст або створенні ландшафтів.
- (iii) Об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує досі або вже зникла.
- (iv) Об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії.
- (v) Об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з традиційним використанням землі або моря, є зразком культури (чи культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив незворотних змін.
- (vi) Об'єкт безпосередньо чи матеріально пов'язаний з подіями або чинними традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість. (На думку комітету ЮНЕСКО цей критерій повинен переважно використовуватися разом з ще якимось критерієм чи критеріями).

Природні критерії

- (vii) Об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси і естетичної важливості.
- (viii) Об'єкт є видатним зразком головних етапів історії Землі, зокрема пам'ятником минулого, символом геологічних процесів, що відбуваються, розвитку рельєфу або символом геоморфічних чи фізіографічних особливостей.
- (ix) Об'єкт є видатним зразком екологічних або біологічних процесів, які відбуваються в еволюції і розвитку земних, прісноводних, берегових і морських екосистем і рослинних і тваринних угруповань.
- (x) Об'єкт включає найважливіше або найзначніше природне місце існування для збереження в ній біологічного різноманіття, зокрема зникаючих видів виняткової світової наукової цінності.

ДОДАТОК В
Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО
у країнах Європейського Союзу

АВСТРІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр міста Зальцбург (Historic Centre of the City of Salzburg)	Середні віки – XIX ст.	1996	ii, iv, vi
2	Палац і сади Шенбрунн (Palace and Gardens of Schönbrunn)	XVIII століття	1996	i, iv
3	Культурний ландшафт Гальштат-Дахштайн (Hallstatt-Dachstein / Salzkammergut Cultural Landscape)	–	1997	iii, iv
4	Земмерінгська залізниця (Semmering Railway)	1848-1854	1998	ii, iv
5	Історичний центр міста Грац та замок Еггенберг (City of Graz – Historic Centre and Schloss Eggenberg)	–	1999	iii, iv
6	Культурний ландшафт Вахау (Wachau Cultural Landscape)	–	2000	ii, iv
7	Культурний ландшафт Фертьо/Нойзідлер Зее (Fertö / Neusiedlersee Cultural Landscape)	–	2001	v
8	Історичний центр Відня (Historic Centre of Vienna)	–	2001	ii, iv, vi
9	Доісторичні пальові поселення в Альпах (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)	5000-500 рр. до н.е.	2011	iv, v
10	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
11	Кордони Римської імперії – Дунайський лімес (західний сегмент) (Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Western Segment))	–	2021	ii, iii, iv
12	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • Баден-Бей-Відень	поч. 18 ст. – 1930-і рр.	2021	ii, iii

БЕЛЬГІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Фламандські бегінажі (Flemish Béguinages)	XIII століття	1998	ii, iii, iv
2	Чотири суднопідіймачі на Центральному каналі та їхні околиці, Ла-Лув'єр і Ле-Рель (Ено) (The Four Lifts on the Canal du Centre and their Environs, La Louvière and Le Roeulx (Hainaut))	кінець XIX – поч. XX століття	1998	iii, iv
3	Площа Гран-Плас (La Grand-Place, Brussels)	XVII століття	1998	ii, iv
4	Дзвіниці-бефруа міст Бельгії та Франції (Belfries of Belgium and France)	XI-XVII століття	1999, 2005	iii, iv
5	Історичний центр міста Брюгге (Historic Centre of Brugge)	Середньовіччя	2000	ii, iv, vi
6	Міські особняки архітектора Віктора Орта: Готель-Тассель, Готель-Сольве, Готель-ван-Етвельде, а також власний дім-майстерня Орта (Музей Орта) (Major Town Houses of the Architect Victor Horta (Brussels))	кін. XIX століття	2000	i, ii, iv
7	Неолітичні каменярні в районі Сп'єнні (Neolithic Flint Mines at Spiennes (Mons))	–	2000	i, iii, iv
8	Кафедральний собор Нотр-Дам в місті Турне (Notre-Dame Cathedral in Tournai)	XII-XIII століття	2000	ii, iv
9	Музейний комплекс видавництва і типографії Плантена-Моретуса (Plantin-Moretus House-Workshops-Museum Complex)	кін. XVI століття	2005	ii, iii, iv, vi
10	Палац Стокле (Stoclet House)	1905-1911	2009	i, ii
11	Основні копальні Валлонії (Major Mining Sites of Wallonia)	з XIX століття	2012	ii, iv
12	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • <i>Спа</i>	поч. 18 ст. – 1930-і рр.	2021	ii, iii
13	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
14	Архітектурна спадщина Ле Корбюзьє: видатний внесок у модернізм (The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement)	XX століття	2016	i, ii, vi
15	Колонії доброзичливості (Colonies of Benevolence)	–	2021	ii, iv

БОЛГАРІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Боянська церква (Boyana Church)	XIII століття	1979	ii, iii
2	Мадарський вершник (Madara Rider)	750-801	1979	i, iii
3	Фракійська гробниця в Казанлиці (Thracian Tomb of Kazanlak)	приблизно кінець IV століття до н.е.	1979	i, iii, iv
4	Печерні церкви в Іваново (Rock-Hewn Churches of Ivanovo)	XIII–XVII століття	1979	ii, iii
5	Рильський монастир (Rila Monastery)	кінець X століття	1983	vi
6	Стародавнє місто Несебр (Ancient City of Nessebar)	VI століття до н. е. – XIX століття	1983	iii, iv
7	Природний заповідник Сребрна (Srebarna Nature Reserve)	–	1983 (незначні зміни 2008)	x
8	Національний парк Пірін (Pirin National Park)	–	1983 (розширено 2010)	vii, viii, ix
9	Фракійська гробниця в Свештарях (Thracian Tomb of Sveshtari)	III століття до н.е.	1985	i, iii
10	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix

ГРЕЦІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Храм Аполлона Епікурейського в Бассах (Temple of Apollo Epicurius at Bassae)	5 ст. до н.е.	1986	i, ii, iii
2	Руїни міста Дельфи (Archaeological Site of Delphi)	6 ст. до н.е.	1987	i, ii, iii, iv, vi
3	Афінський акрополь (Acropolis, Athens)	438 р. до н.е.	1987	i, ii, iii, iv, vi
4	Гора Афон (Mount Athos)	–	1988	i, ii, iv, v, vi, vii
5	Монастирі Метеори (Meteora)	XXI-XV століття	1988	i, ii, iv, v, vii
6	Ранньохристиянські і візантійські пам'ятники у місті Салоніки: <i>Базиліка святого Дмитрія, Базиліка святої Софії, Церква святих апостолів, Арка і гробниця Галерія, Храм святого Пантелеймона, Панагія Халкеон, Храм святого Миколая Орфаноса, Церква Ахіроніітос, Монастир Латомос, Стіни Салоніків</i> (Paleochristian and Byzantine Monuments of Thessalonika)	IV-XV століття	1988	i, ii, iv
7	Храм Асклепія в Епідаврї (Sanctuary of Asklepios at Epidaurus)	IV століття до н.е.	1988	i, ii, iii, iv, vi
8	Середньовічне місто Родос (Medieval City of Rhodes)	1309-1523	1988	ii, iv, v
9	Стародавнє місто Містра (Archaeological Site of Mystras)	1249	1989	ii, iii, iv
10	Археологічна ділянка Олімпія (Archaeological Site of Olympia)	X століття до н.е.	1989	i, ii, iii, iv, vi
11	Острів Делос (Delos)	–	1990	ii, iii, iv, vi
12	Візантійські монастирі Дафні, Осіос-Лукас і Неа-Моні (Monasteries of Daphni, Hosios Loukas and Nea Moni of Chios)	X-XII століття	1990	i, iv
13	Піфагорей і герайон на острові Самос (Pythagoreion and Heraion of Samos)	–	1992	ii, iii
14	Археологічна ділянка Егі (Вергіни) (Archaeological Site of Aigai (modern name Vergina))	XI століття до н.е.	1996	i, iii
15	Археологічні ділянки Мікен і Тиринфу	XV-XII	1999	i, ii, iii,

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
	(Archaeological Sites of Mycenae and Tiryns)	століття до н.е.		iv, vi
16	Історичний центр (хора) з монастирем Іоанна Богослова і печерою Апокаліпсису на острові Патмос (The Historic Centre (Chorá) with the Monastery of Saint-John the Theologian and the Cave of the Apocalypse on the Island of Pátmos)	X століття	1999	iii, iv, vi
17	Стародавнє місто Корфу (Old Town of Corfu)	VIII століття до н.е.	2007	iv
18	Археологічні пам'ятки Філіппи (Archaeological Site of Philippi)	IV століття до н.е.	2016	iii, iv

ДАНІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Рунічні камені в Еллінзі (Jelling Mounds, Runic Stones and Church)	X століття	1994	iii
2	Собор Роскілле (Roskilde Cathedral)	XII-XIII століття	1995	ii, iv
3	Кронборг (Kronborg Castle)	1420	2000	iv
4	Фіорд Ілуліссат (Ilulissat Icefjord)	–	2004	vii, viii
5	Ваттове море (Wadden Sea)	–	2009 2011 2014	viii, ix, x
6	Стевнс Клінт (Stevns Klint)	–	2014	viii
7	Крістіансфелд (Christiansfeld, a Moravian Church Settlement)	–	2015	iii, iv
8	Мисливський пейзаж Північної Зеландії (The par force hunting landscape in North Zealand)	–	2015	ii, iv
9	Куджатаа, Гренландія: Скандинавське та інуїтське землеробство на краю льодовикової шапки (Kujataa Greenland: Norse and Inuit Farming at the Edge of the Ice Cap)	X-XIII століття	2017	v
10	Аасівісуїт – Ніпісат. Полювання інуїтів між льодом і морем (Aasivissuit – Nipisat. Inuit Hunting Ground between Ice and Sea)	–	2018	v

ЕСТОНІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр (Старе місто) Таллінна (Historic Centre (Old Town) of Tallinn)	1154	1997	ii, iv
2	Геодезична дуга Струве • Пункт геодезичної дуги Струве «Войбіфер» • Пункт геодезичної дуги Струве «Катко» • Пункт геодезичної дуги Струве «Дорпат» (Struve Geodetic Arc)	1816-1855	2005	ii, iv, vi

ІРЛАНДІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Археологічний ансамбль Бру-на-Бойн: • Даут • Наут • Ньюгрейндж (Brú na Bóinne – Archaeological Ensemble of the Bend of the Boyne)	XXXV-XXXII століття до н.е.	1993	i, iii, iv
2	Скелліг-Майкл (Sceilg Mhichíl)	VII століття	1996	iii, iv

ІСЛАНДІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Національний парк Тінгветлір (Þingvellir National Park)	–	2004	iii, vi
2	Вулкан Суртсей (Surtsey)	–	2008	ix
3	Національний парк Ватнайокутль – динамічна природа вогню та льоду (Vatnajökull National Park – Dynamic Nature of Fire and Ice)	2008	2019	viii

ІСПАНІЯ

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Альгамбра, Хенераліфе і Альбайсін в Гранаді (Alhambra, Generalife and Albayzín, Granada)	XIV століття	1984 (розширено в 1994)	i, iii, iv
2	Бургоський собор (Burgos Cathedral)	1221-1567	1984	ii, iv, vi
3	Історичний центр міста Кордова (Historic Centre of Cordoba)	VIII-XIV століття	1984 (розширений в 1994)	i, ii, iii, iv
4	Ескоріальський монастир і (Monastery and Site of the Escorial, Madrid)	1563-1584	1984	i, ii, vi
5	Роботи Антоніо Гауді (Works of Antoni Gaudí)	1883-1910	1984 (розширено в 2005)	i, ii, iv
6	Печера Альтаміра та палеолітичне мистецтво Північної Іспанії (Cave of Altamira and Paleolithic Cave Art of Northern Spain)	Верхній палеоліт	1985 (розширено в 2008)	i, iii
7	Пам'ятники міста Ов'єдо і королівства Астурія (Monuments of Oviedo and the Kingdom of the Asturias)	IX-XVI століття	1985 1998	i, ii, iv
8	Старе місто Авіла та церкви за міськими стінами (Old Town of Ávila with its Extra- Muros Churches)	XI-XIV століття	1985 (розширено в 2007)	iii, iv
9	Старовинне місто Сеговія з римським акведуком (Old Town of Segovia and its Aqueduct)	I-II століття	1985	i, ii, iv
10	Стара частина міста Сантьяго-де-Компостела (Santiago de Compostela (Old Town))	XI століття	1985	i, ii, vi
11	Національний парк Гарахонай (Garajonay National Park)	–	1986	vii, ix
12	Історичне місто Толедо (Historic City of Toledo)	192 до н.е.	1986	i, ii, iii, iv
13	Архітектура в стилі мудехар а Арагоні (Mudejar Architecture of Aragon)	XII століття	1986 (розширено в 2001)	iv
14	Стара частина міста Касерес (Old Town of Cáceres)	25 до н.е.	1986	iii, iv

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
15	Севільський собор, Севільський Алькасар і Архів Індій (Cathedral, Alcázar and Archivo de Indias in Seville)	XIV-XVI століття	1987	i, ii, iii, vi
16	Стара частина міста Саламанка (Old City of Salamanca)	III століття до н.е.	1988	i, ii, iv
17	Монастир Поблет (Poblet Monastery)	XII століття	1991	i, iv
18	Археологічний ансамбль міста Мерида (Archaeological Ensemble of Mérida)	25 до н.е.	1993	iii, iv
19	Дорога в Сантьяго-де-Компостела (Routes of Santiago de Compostela: Camino Francés and Routes of Northern Spain)	–	1993	ii, iv, vi
20	Королівський монастир Санта-Марія-де-Гуадалупе (Royal Monastery of Santa María de Guadalupe)	XIII століття	1993	iv, vi
21	Національний парк Доньяна (Doñana National Park)	–	1994	vii, ix, x
22	Історичне місто Куенка (Historic Walled Town of Cuenca)	XII-XVII століття	1996	ii, v
23	Лонха-де-ла-Седа (La Lonja de la Seda de Valencia)	1482-1548	1996	i, iv
24	Римські золоті копальні Лас-Медулас (Las Médulas)	I століття	1997	i, ii, iii, iv
25	Піренеї – Монте-Пердідо (Pyrénées – Mont Perdu)	–	1997 (розширено в 1999)	iii, iv, v, vii, viii
26	Монастирі Сан-Мільян в Юсо і Сусо (San Millán Yuso and Suso Monasteries)	сер. VI століття	1997	ii, iv, vi
27	Палац каталонської музики та лікарня Санта-Пау (Palau de la Música Catalana and Hospital de Sant Pau, Barcelona)	поч. XX століття	1997 (внесено зміни в 2008)	i, ii, iv
28	Наскельні малюнки Середземноморського узбережжя Іспанії (Rock Art of the Mediterranean Basin on the Iberian Peninsula)	прибл. 5500 рік до н.е.	1998	iii
29	Університет та історична частина міста Алькала-де-Енарес (University and Historic Precinct of Alcalá de Henares)	IX-XVI століття	1998	ii, iv, vi

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
30	Острів Ібіца: біорізноманіття та культура (Ibiza, Biodiversity and Culture)	–	1999	ii, iii, iv, ix, x
31	Сан-Крістобаль-де-ла-Лагуна (San Cristóbal de La Laguna)	XVI-XVIII століття	1999	ii, iv
32	Археологічний комплекс Таррако (Archaeological Ensemble of Tarraco)	I століття до н.е.	2000	ii, iii
33	Археологічні знахідки в печерах Атапуерка (Archaeological Site of Atapuerca)	1 млн років тому – наша ера	2000	iii, v
34	Романські церкви з долини Буї (Catalan Romanesque Churches of the Vall de Boí)	XI-XII століття	2000	ii, iv
35	Пальмовий ліс Ельче (Palmeral of Elche)	кін. X століття	2000	ii, v
36	Римські стіни міста Луго (Roman Walls of Lugo)	III століття	2000	iv
37	Культурний ландшафт Аранхуеса (Aranjuez Cultural Landscape)	XVII століття	2001	ii, iv
38	Монументальні ансамблі Відродження в містах Убеда і Баеса (Renaissance Monumental Ensembles of Úbeda and Baeza)	XVI століття	2003	ii, iv
39	Біскайський міст (Vizcaya Bridge)	1893	2006	i, ii
40	Національний парк Тейде (Teide National Park)	–	2006	vii, viii
41	Вежа Геркулеса (Tower of Hercules)	II століття, XVIII століття	2009	iii
42	Доісторичне наскельне мистецтво в Доісторичні наскельні малюнки долини Коа і Сьєга-Верде (Prehistoric Rock Art Sites in the Cõa Valley and Siega Verde)	XII тисячоліття до н.е.	1980 2010	i, iii
43	Культурний ландшафт Сьєрра-де-Трамунтана (Cultural Landscape of the Serra de Tramuntana)	–	2011	ii, iv, v
44	Ідрія і Альмаден – світова спадщина ртуті (Heritage of Mercury. Almadén and Idrija)	XVII-XIX століття	2012	ii, iv
45	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та	–	2007	ix

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
	інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)		(розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	
46	Місце дольменів Антекера (Antequera Dolmens Site)	–	2016	i, iii, iv
47	Місто халіфату Медіна Азахара (Caliphate City of Medina Azahara)	X століття	2018	iii, iv
48	Культурний ландшафт Ріско Кайдо та священні гори Гран-Канарії (Risco Caído and the Sacred Mountains of Gran Canaria Cultural Landscape)	–	2019	iii, v
49	Пасео-дель-Прадо і Буен-Ретіро, пейзаж мистецтв і наук (Paseo del Prado and Buen Retiro, a landscape of Arts and Sciences)	–	2021	ii, iv, vi

ІТАЛІЯ

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Наскельний живопис в долині Валькамоніка (Rock Drawings in Valcamonica)	Епіпалеолит – Середньовіччя	1979	iii, vi
2	Історичний центр Риму і володіння Ватикану, включаючи базиліку Св. Павла за міськими стінами (Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura)	753 р. до н.е.	1980-1990	i, ii, iii, iv, vi
3	Церква Санта Марія делле Граціє з фрескою Леонардо да Вінчі «Тайна вечеря» (Church and Dominican Convent of Santa Maria delle Grazie with “The Last Supper” by Leonardo da Vinci)	XV століття	1980	i, ii
4	Історичний центр міста Флоренція (Historic Centre of Florence)	XV-XVI століття	1982	i, ii, iii, iv, vi
5	Місто Венеція та Венеціанська лагуна (Venice and its Lagoon)	V століття	1987	i, ii, iii, iv, v, vi

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
6	Соборний комплекс в місті Піза (Piazza del Duomo, Pisa)	XI-XIV століття	1987 (незначні зміни в 2007)	i, ii, iv, vi
7	Історичний центр міста Сан-Джиміньяно (Historic Centre of San Gimignano)	–	1990	i, iii, iv
8	«І-Сассі-ді-Матера» – старі райони міста Матера (The Sassi and the Park of the Rupestrian Churches of Matera)	–	1993	iii, iv, v
9	Місто Віченца та вілли Андреа Палладіо у Венето (City of Vicenza and the Palladian Villas of the Veneto)	–	1994, 1996	i, ii
10	Історичний центр міста Сієна (Historic Centre of Siena)	XII-XV століття	1995	i, ii, iv
11	Історичний центр міста Неаполь (Historic Centre of Naples)	–	1995 (внесено незначні зміни в 2011)	ii, iv
12	Фабричне селище Креспі-д'Адда (Crespi d'Adda)	XIX – початок XX століття	1995	iv, v
13	Ренесансне місто Феррара та дельта річки По (Ferrara, City of the Renaissance, and its Po Delta)	XV-XVI століття	1995, 1999	ii, iii, iv, v, vi
14	Кастель-дель-Монте (Castel del Monte)	XIII століття	1996	i, ii, iii
15	«Трулли» – традиційні оселі в місті Альберобелло (The Trulli of Alberobello)	XVI століття	1996	iii, iv, v
16	Ранньохристиянські пам'ятники в місті Равенна (Early Christian Monuments of Ravenna)	V-VI століття	1996	i, ii, iii, iv
17	Історичний центр міста П'єнца (Historic Centre of the City of Pienza)	XV століття	1996	i, ii, iv
18	Королівський палац в Казерті з парком, акведук Ванвітеллі і фабричне селище Сан-Леучо (18th-Century Royal Palace at Caserta with the Park, the Aqueduct of Vanvitelli, and the San Leucio Complex)	XVIII століття	1997	i, ii, iii, iv

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
19	Палаці Савойського дому в місті Турин і його околицях (Residences of the Royal House of Savoy)	XVI століття	1997 (внесено зміни в 2010)	i, ii, iv, v
20	Ботанічний сад в місті Падуя (Botanical Garden (Orto Botanico), Padua)	1545	1997	ii, iii
21	Місто Порто-Венере, культурний ландшафт Чинкве-Терре, острови Пальмарія, Тіно і Тінетто (Portovenere, Cinque Terre, and the Islands (Palmaria, Tino and Tinetto))	–	1997	ii, iv, v
22	Кафедральний собор, вежа Торре-Чивіка і площа П'яцца-Гранде в місті Модена (Cathedral, Torre Civica and Piazza Grande, Modena)	XII століття	1997	i, ii, iii, iv
23	Археологічні зони – Помпеї, Геркуланум та Торре-Аннунціата (Archaeological Areas of Pompei, Herculaneum and Torre Annunziata)	I століття	1997	iii, iv, v
24	Амальфитанське узбережжя (Costiera Amalfitana)	Раннє Середньовіччя	1997	ii, iv, v
25	Археологічні пам'ятники в місті Агрідженто (Archaeological Area of Agrigento)	VI ст. до н.е.	1997	i, ii, iii, iv
26	Доісторичні вежі Су-Нураксі-ді-Баруміні (Su Nuraxi di Barumini)	2000 р. до н.е.	1997	i, iii, iv
27	Патріарша базиліка і археологічний заповідник в Аквілеї (Archaeological Area and the Patriarchal Basilica of Aquileia)	V століття	1998	iii, iv, vi
28	Історичний центр міста Урбіно (Historic Centre of Urbino)	Відродження	1998	ii, iv
29	Вілла-Романа-дель-Казале (Villa Romana del Casale)	IV століття	1998	i, ii, iii
30	Культурний ландшафт району Чиленто, національний парк Валло-ді-Діано, археологічні пам'ятники Пестуму та Елеї, монастир Чертоза-ді-Падула (Cilento and Vallo di Diano National Park with the Archeological Sites of Paestum and Velia, and the Certosa di Padula)	–	1998	iii, iv

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
31	Вілла Адріана в Тіволі (Villa Adriana, Tivoli)	II століття	1999	i, ii, iii
32	Місто Верона (City of Verona)	I ст. до н.е. – XIV століття	2000	ii, iv
33	Ліпарські острови (Isole Eolie (Aeolian Islands))	Плейстоцен – Голоцен	2000	viii
34	Базиліка Святого Франциска та інші францисканські святині в Ассізі (Assisi, the Basilica of San Francesco and Other Franciscan Sites)	Середньовіччя	2000	i, ii, iii, iv, vi
35	Вілла д'Есте в Тіволі (Villa d'Este, Tivoli)	XVI століття	2001	i, ii, iii, iv, vi
36	Міста пізнього бароко в долині Ното (Late Baroque Towns of the Val di Noto (South-Eastern Sicily))	з 1693 року	2002	i, ii, iv, v
37	Святі гори Ломбардії і П'ємонту (Sacri Monti of Piedmont and Lombardy)	XVI-XVII століття	2003	ii, iv
38	Валь-д'Орча (Val d'Orcia)	XIV-XV століття	2004	iv, vi
39	Етруські некрополі в Черветері і Тарквінії (Etruscan Necropolises of Cerveteri and Tarquinia)	IX-I ст. до н.е.	2004	i, iii, iv
40	Античні Сиракузи і скальний некрополь Панталіка (Syracuse and the Rocky Necropolis of Pantalica)	XIII-VII ст. до н.е.	2005	ii, iii, iv, vi
41	Віа Гарібальді і комплекс палаців Палацці деї Роллі в Генуї (Genoa: Le Strade Nuove and the system of the Palazzi dei Rolli)	кін. XVI – поч. XVII століття	2006	ii, iv
42	Ретійська залізниця в культурному ландшафті Альбулі і Берніни (Rhaetian Railway in the Albula / Bernina Landscapes)	1904	2008	ii, iv
43	Мантуя і Саббьонета (Mantua and Sabbioneta)	XI-XVI століття	2008	ii, iii
44	Доломітові Альпи (The Dolomites)	–	2009	vii, viii
45	Монте-Сан-Джорджіо (Monte San Giorgio)	–	2003 (розширено в 2010)	viii

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
46	Лангобарди в Італії, зосередження влади, 568 - 774 н. е. (Longobards in Italy. Places of the Power (568-774 A.D.))	VI-VIII століття	2011	ii, iii, vi
47	Доісторичні пальові поселення в Альпах (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)	V-I тис. до н.е.	2011	iii, iv
48	Вулкан Етна (Mount Etna)	–	2013	viii
49	Палаці, сади і замиські вілли родини Медічі в Тоскані (Medici Villas and Gardens in Tuscany)	з XV століття	2013	ii, iv, vi
50	Природний ландшафт італійських виноградників: Ланге-Роєро та Монферрат (Vineyard Landscape of Piedmont: Langhe-Roero and Monferrato)	–	2014	iii, v
51	Арабо-норманська архітектура Палермо з соборами Чефалу і Монреале (Arab-Norman Palermo and the Cathedral Churches of Cefalú and Monreale)	XI-XIII століття	2015	ii, iv
52	Венеціанські оборонні споруди між 16-м і 17-м століттями: Стату-да-Терра – Західний Стату-да-Мар (Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar)	XVI-XVII століття	2017	iii, iv
53	Іврея, промислове місто 20 століття (Ivrea, industrial city of the 20th century)	1930-1960	2018	iv
54	Пагорби Просекко Конельяно і Вальдобб'ядене (Le Colline del Prosecco di Conegliano e Valdobbiadene)	–	2019	v
55	Фрескові цикли Падуї XIV ст (Padua's fourteenth-century fresco cycles)	XIV століття	2021	ii
56	Портики Болоньї (The Porticoes of Bologna)	XII століття	2021	iv
57	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
58	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • Монтекатіні-Терме	поч. XVIII ст. – 1930-і роки	2021	ii, iii

КІПР

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Пафос (Paphos)	IV століття до н.е.	1980	iii, vi
2	Розписані церкви в регіоні Троодос (Painted Churches in the Troodos Region)	XI-XVI століття	1985 (розширено в 2001)	ii, iii, iv
3	Хирокитія (Choirokoitia)	VII-IV тис. до н.е.	1998 (незначні зміни 2012)	ii, iii, iv

ЛАТВІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр Риги (Historic Centre of Riga)	1158	1997	i, ii
2	Пункт геодезичної дуги Струве «Сесту-Калнс» (Struve Geodetic Arc)	1816-1855	2005	ii, iv, vi

ЛИТВА

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр Вільнюса (Vilnius Historic Centre)	XII-XVIII століття	1994 (незначні зміни 2012)	ii, iv
2	Куршська коса (Curonian Spit)	–	2000	v
3	Археологічні пам'ятки культурного резервату Кернаве (Kernavė Archaeological Site (Cultural Reserve of Kernavė))	XIII століття	2004	iii, iv
4	Пункт геодезичної дуги Струве «Карішкі»	1816-1855	2005	ii, iv, vi
	Пункт геодезичної дуги Струве «Мешканзі»			
	Пункт геодезичної дуги Струве «Березнякі»			

ЛЮКСЕМБУРГ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Старовинні квартали і укріплення міста Люксембург (City of Luxembourg: its Old Quarters and Fortifications)	з XVI століття	1994	iv

МАЛЬТА

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Святилище Хал-Сафлієні (Hal Saflieni Hypogeum)	2,5-3 тис. р. до н.е.	1980	iii
2	Валетта (City of Valletta)	сер. XVI століття	1980	i, vi
3	Мегалітичні храми Мальти (Megalithic Temples of Malta)	3,6-3 тис. р. до н.е.	1980	iv

НІДЕРЛАНДИ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Схокланд та околиці (Schokland and Surroundings)	–	1995	iii, v
2	Система оборонних споруд Амстердама (Dutch Water Defence Lines)	–	1996	ii, iv, v
3	Вітряки в районі Кіндердайк-Елсхаут (Mill Network at Kinderdijk-Elshout)	бл. 1740	1997	i, ii, iv
4	Внутрішнє місто і гавань Віллемстада (Historic Area of Willemstad, Inner City and Harbour, Curaçao)	1634	1997	ii, iv, v
5	Парова насосна станція Вауда (D.F. Wouda Steam Pumping Station)	1920	1998	i, ii, iv
6	Польдер Бемстер (Droogmakerij de Beemster (Beemster Polder))	1609-1612	1999	i, ii, iv
7	Будинок Шредер (Rietveld Schröderhuis (Rietveld Schröder House))	1924	2000	i, ii
8	Ваттове море (Wadden Sea)	–	2009, 2011, 2014	viii, ix, x

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
9	Концентричні кола XVII століття в кварталі Сінгелграхт (Seventeenth-Century Canal Ring Area of Amsterdam inside the Singelgracht)	XVII століття	2010	i, ii, iv
10	Фабрика Ван Нелле (Van Nellefabriek)	1927-1929	2014	ii, iv
11	Колонії доброзичливості (Colonies of Benevolence)	–	2021	ii, iv
12	Кордони Римської імперії – нижньонімецький Лімес (Frontiers of the Roman Empire – The Lower German Limes)	I-V ст. н.е.	2021	ii, iii, iv

НІМЕЧЧИНА

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Аахенський собор (Aachen Cathedral)	VIII-IX століття	1978	i, ii, iv, vi
2	Шпайєрський собор (Speyer Cathedral)	XI століття	1981	ii
3	Резиденція єпископа з парком і палацовою площею в місті Вюрцбург (Würzburg Residence with the Court Gardens and Residence Square)	XVIII століття	1981	i, iv
4	Паломницька церква в Вісе (Pilgrimage Church of Wies)	XVIII століття	1983	i, iii
5	Палац Аугустусбург і мисливський замок Фалькенлуст в місті Брюль (Castles of Augustusburg and Falkenlust at Brühl)	XVIII століття	1984	ii, iv
6	Кафедральний собор Св. Марії і церква Св. Михайла в місті Гільдесгаймі (St Mary's Cathedral and St Michael's Church at Hildesheim)	XI століття	1985	i, ii, iii
7	Давньоримські пам'ятки, кафедральний собор Св. Петра та церква Богоматері в місті Трір (Roman Monuments, Cathedral of St Peter and Church of Our Lady in Trier)	I-III століття	1986	i, iii, iv, vi
8	Ганзейське місто Любек (Hanseatic City of Lübeck)	XV-XVI століття	1987	iv
9	Укріплені рубежі Римської імперії (Frontiers of the Roman Empire)	II століття	1987, 2005, 2008	i, ii, iii, iv, vi

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
10	Палаці і парки Потсдама та Берліна (Palaces and Parks of Potsdam and Berlin)	1730-1916	1990 1992 1999	i, ii, iv
11	Монастир і набрамна капела в місті Лорш (Abbey and Altenmünster of Lorsch)	VIII-IX століття	1991	iii, iv
12	Старовинні копальні Раммельсберга, історичне місто Гослар та водне управління Верхнього Гарца (Mines of Rammelsberg, Historic Town of Goslar and Upper Harz Water Management System)	XV-XIX століття	1992 2008 2010	i, iv
13	Монастирський комплекс Маульбронн (Maulbronn Monastery Complex)	XII століття	1993	ii, iv
14	Місто Бамберг (Town of Bamberg)	XII-XVIII століття	1993	ii, iv
15	Колегіатська церква, замок і Старе місто в Кведлінбурзі (Collegiate Church, Castle and Old Town of Quedlinburg)	–	1994	iv
16	Залізобробний завод у місті Фельклінген (Völklingen Ironworks)	XIX-XX століття	1994	ii, iv
17	Археологічні знахідки в кар'єрі Мессель (Messel Pit Fossil Site)	57-36 млн років до н.е.	1995 (внесено зміни в 2010)	viii
18	Кельнський собор (Cologne Cathedral)	XIII-XIX століття	1996 (внесено зміни в 2008)	i, ii, iv
19	Пам'ятники архітектурної школи Баугауз в містах Веймар і Дессау (Bauhaus and its Sites in Weimar, Dessau and Bernau)	XX століття	1996	ii, iv, vi
20	Пам'ятні місця Лютера в містах Айслебен і Віттенберг (Luther Memorials in Eisleben and Wittenberg)	XV-XVI століття	1996	iv, vi
21	Класичний Веймар (Classical Weimar)	XVIII-XIX століття	1998	iii, vi
22	Музейний острів в Берліні (Museumsinsel (Museum Island), Berlin)	XIX-XX століття	1999	ii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
23	Замок Вартбург (Wartburg Castle)	XI століття	1999	iii, vi
24	Паркове королівство Дессау-Верліц (Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz)	XVIII століття	2000	ii, iv
25	Монастирський острів Райхенау (Monastic Island of Reichenau)	VIII-XI століття	2000	iii, iv, vi
26	Стара вугільна шахта Цольферайн (Zollverein Coal Mine Industrial Complex in Essen)	XX століття	2001	ii, iii
27	Долина Середнього Рейну (Upper Middle Rhine Valley)	–	2002	ii, iv, v
28	Історичні центри міст Вісмар і Штральзунд (Historic Centres of Stralsund and Wismar)	XIV-XVIII століття	2002	ii, iv
29	Бременська ратуша і статуя Роланда на Ринковій площі (Town Hall and Roland on the Marketplace of Bremen)	XV століття	2004	iii, iv, vi
30	Парк Мускау/Парк Музаковскі (Muskauer Park / Park Mużakowski)	XIX століття	2004	i, iv
31	Старе місто Регенсбурга, включно з районом Штадтамхоф (Old town of Regensburg with Stadtamhof)	XI-XIII століття	2006	ii, iii, iv
32	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
33	Райони житлової забудови в стилі берлінського модернізму (Berlin Modernism Housing Estates)	XX століття	2008	ii, iv
34	Ваттове море (Wadden Sea)	–	2009 2011 2014	viii, ix, x
35	Фабрика Фагус в Альфельді (Fagus Factory in Alfeld)	1911-1914	2011	ii, iv
36	Доісторичні пальові поселення в Альпах (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)	V-I тис. до н.е.	2011	iv, v
37	Маркграфський оперний театр (Margravial Opera House Bayreuth)	1744-1748	2012	i, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
38	Гірський парк Вільгельмсхьогє (Bergpark Wilhelmshöhe)	1696-1866	2013	iii, vi
39	Вестверк епохи Каролінгів і абатство Корвей (Carolingian Westwork and Civitas Corvey)	з 815	2014	ii, iii, iv
40	Старовинний комплекс пакгаузів Шпайхерштадт і будівля Чиліхауз у Гамбурзі (Speicherstadt and Kontorhaus District with Chilehaus)	1883-1928 1922-1924	2015	iv
41	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • Бад-Емс • Баден-Баден • Бад-Кіссінген	поч. 18 ст. – 1930-і рр.	2021	ii, iii
42	Архітектурна спадщина Ле Корбюзьє: видатний внесок у модернізм (The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement)	XX століття	2016	i, ii, vi
43	Печери та мистецтво льодовикового періоду у Швабській Юрі (Caves and Ice Age Art in the Swabian Jura)	–	2017	iii
44	Археологічний прикордонний комплекс Хедебю та Даневірке (Archaeological Border complex of Hedeby and the Danevirke)	1-е – поч. 2-го тисячо- ліття н.е.	2018	iii, iv
45	Наумбурзьський собор (Naumburg Cathedral)	1028	2018	i, ii
46	Крушногірський гірничий край (Erzgebirge/Krušnohoří Mining Region)	–	2019	ii, iii, iv
47	Система водного господарства Аугсбурга (Water Management System of Augsburg)	XIV століття	2019	ii, iv
48	Колонія митців у Дармштадті (Mathildenhöhe Darmstadt)	1897	2021	ii, iv
49	Місця Шпаєра, Вормса та Майнца (ShUM Sites of Speyer, Worms and Mainz)	XI-XII століття	2021	ii, iii, vi
50	Кордони Римської імперії – нижньонімецький Лімес (Frontiers of the Roman Empire – The Lower German Limes)	I-V століття	2021	ii, iii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
51	Кордони Римської імперії – Дунайський лімес (західний сегмент) (Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Western Segment))	–	2021	ii, iii, iv
Виключений зі списку об'єкт <i>Об'єкт виключений з причини будівництва мосту Вальдшльосхенбрюке через Ельбу</i>				
1	Долина Ельби біля Дрездена (Dresden Elbe Valley Delisted)	–	2004-2009	ii, iii, iv, v

ПОЛЬЩА

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр Кракова (Historic Centre of Kraków)	XIV-XIX століття	1978 (незначні зміни 2010)	iv
2	Королівські соляні шахти Величка і Бохні (Wieliczka and Bochnia Royal Salt Mines)	XIII-XX століття	1978 (незначні зміни 2008; розширено 2008 та 2013)	iv
3	Аушвіц-Біркенау Нацистський концентраційний та винищувальний табір (1940-1945) (Auschwitz Birkenau German Nazi Concentration and Extermination Camp (1940-1945))	1940-1945	1979	vi
4	Біловезька пуца (Białowieża Forest)	1932	1979 (розширено 1992 та 2014)	ix, x
5	Історичний центр Варшави (Historic Centre of Warsaw)	XIII-XX століття	1980 (незначні зміни 2014)	ii, vi
6	Старе місто Замостя (Old City of Zamość)	XV-XVII століття	1992	iv
7	Середньовічне місто Торуня (Medieval Town of Toruń)	XIV-XV століття	1997	ii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
8	Замок Тевтонського ордену в місті Мальборк (Castle of the Teutonic Order in Malbork)	XIII-XIV століття	1997	ii, iii, iv
9	Кальварія-Зебжидовська: монастирський архітектурно-парковий комплекс у стилі маньєризму (Kalwaria Zebrzydowska: the Mannerist Architectural and Park Landscape Complex and Pilgrimage Park)	XVII століття	1999	ii, iv
10	Церкви Миру в містах Явор і Свідниця (Churches of Peace in Jawor and Świdnica)	XVII століття	2001	iii, iv, vi
11	Церква Архангела Михаїла	XV-XVI століття	2003	iii, iv
	Церква всіх Святих	XV-XVIII століття		
	Церква Архангела Михаїла	XV-XVI століття		
	Церква Успіння пресвятої Діви Марії	XIV-XVIII століття		
	Церква святого Леонарда	XV-XVI століття		
	Церква святих Филипа та Якова	XVI-XVIII століття		
12	Парк Мускау/Парк Музаковскі (Muskauer Park / Park Mużakowski)	XIX століття	2004	i, iv
13	Зала Століття у Вроцлаві (Centennial Hall in Wrocław)	1911–1913	2006	i, ii, iv
14	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
15	Історична копальня срібла в Тарновських Гурах (Tarnowskie Góry Lead-Silver-Zinc Mine and its Underground Water Management System)	XVIII століття	2017	i, ii, iv
16	Неолітичний рудник кременю в Кшемьонках (Krzemionki Prehistoric Striped Flint Mining Region)	IV тис. до н.е.	2019	iii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
17	Церква Архангела Михаїла	XVIII- XIX століття	2013	iii, iv
	Церква святої Параскеви	XVII століття		
	Церква Покрова Пресвятої Богородиці	XVII-XX століття		
	Церква святого Якова	XVII-XIX століття		
	Церква святої Параскеви	XVII століття		
	Церква Архангела Михаїла	–		
	Церква Архангела Михаїла	XIX-XX століття		
	Церква Різдва Пресвятої Богородиці	XVII-XX століття		

ПОРТУГАЛІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Центральна зона міста Ангра-ду-Ероїшму на Азорських островах (Central Zone of the Town of Angra do Heroísmo in the Azores)	1478	1983	iv, vi
2	Монастир еронімітів і башта Белен в Лісабоні (Monastery of the Hieronymites and Tower of Belém in Lisbon)	1450 1515-1521	1983 (незначні зміни в 2008)	iii, vi
3	Батальський монастир (Monastery of Batalha)	1386-1517	1983	i, ii
4	Монастир Христа в Томарі (Convent of Christ in Tomar)	XII століття	1983	i, vi
5	Історичний центр міста Евора (Historic Centre of Évora)	80-72 pp. до н.е.	1986	ii, iv
6	Алкобаський монастир (Monastery of Alcobaça)	1153	1989	i, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
7	Культурний ландшафт міста Сінтра (Cultural Landscape of Sintra)	XI століття	1995	ii, iv, v
8	Історичний центр Порту. Міст Луїза I, і Монастир Серра-до-Піллар (Historic Centre of Oporto, Luiz I Bridge and Monastery of Serra do Pilar)	IV століття	1996 (незначні зміни в 2016)	iv
9	Доісторичне наскельне мистецтво в Доісторичні наскельні малюнки долини Коа і Сьєга-Верде (Prehistoric Rock Art Sites in the Cõa Valley and Siega Verde)	20 тис. років до н.е.	1998 (розширено в 2010)	i, iii
10	Лаурісілва Мадейри (Laurisilva of Madeira)	–	1999	ix, x
11	Історичний центр Гімарайш (Historic Centre of Guimarães)	1096	2001	ii, iii, iv
12	Виноробний район Алту-Дору (Alto Douro Wine Region)	–	2001	iii, iv, v
13	Виноробний ландшафт острова Піку (Landscape of the Pico Island Vineyard Culture)	–	2004	iii, v
14	Прикордонний гарнізон Елваш і його укріплення (Garrison Border Town of Elvas and its Fortifications)	XIII століття	2012	iv
15	Університети Коїмбра – Альта і Софія (University of Coimbra – Alta and Sofia)	1290	2013	ii, iv, vi
16	Мафрський національний палац (Royal Building of Mafra – Palace, Basilica, Convent, Cerco Garden and Hunting Park (Tapada))	1711	2019	iv
17	Санктуарій Бон-Жезуш-ду-Монте в м. Брага (Sanctuary of Bom Jesus do Monte in Braga)	XVIII століття	2019	iv

РУМУНІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Дельта Дунаю (Danube Delta)	–	1991	vii, x
2	Села з укріпленими церквами в Трансильванії (Villages with Fortified Churches in Transylvania)	–	1993 1999	iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
3	Монастир Хорезу (Monastery of Horezu)	1690	1993	ii
4	Церкви Молдови (Churches of Moldavia)	1487-1532	1993	i, iv
5	Історичний центр Сігішоара (Historic Centre of Sighișoara)	XII століття	1999	iii, v
6	Дерев'яні церкви Мармароцини (Wooden Churches of Maramureș)	XVII-XVIII століття	1999	iv
7	Дакійські укріплення в горах Орештіє (Dacian Fortresses of the Orastie Mountains)	I століття до н.е.	1999	ii, iii, iv
8	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
9	Гірничий ландшафт Розія Монтана (Roșia Montană Mining Landscape)	–	2021	ii, iii, iv

СЛОВАЧЧИНА

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр Банська Штявниця і технічні пам'ятники околиць (Historic Town of Banská Štiavnica and the Technical Monuments in its Vicinity)	Середні віки – XVIII століття	1993	iv, v
2	Левоча, Списький Град і пов'язані з ними культурні пам'ятки (Levoča, Spišský Hrad and the Associated Cultural Monuments)	Середні віки	1993 (розширено в 2009)	iv
3	Влколинець (Vlkolínec)	XVIII-XIX століття	1993	iv, v
4	Печери Аггтелека і Словацького Карсту (Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst)	–	1995 (розширено в 2000, незначні зміни 2008)	viii
5	Місто-заповідник Бардіїв (Bardejov Town Conservation Reserve)	Середні віки – XVIII століття	2000	iii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
6	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
7	Дерев'яні церкви словацьких Карпат (Wooden Churches of the Slovak part of the Carpathian Mountain Area)	XVII-XIX століття	2008	iii, iv
8	Кордони Римської імперії – Дунайський лімес (західний сегмент) (Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Western Segment))	–	2021	ii, iii, iv

СЛОВЕНІЯ

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Шкоцянські печери (Škocjan Caves)	–	1986	vii, viii
2	Доісторичні палові поселення в Альпах (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)	V-I тис. до н.е.	2011	iv, v
3	Ідрія і Альмаден — світова спадщина ртуті (Heritage of Mercury. Almadén and Idrija)	XVI-XX століття	2012	ii, iv
4	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено в 2011, 2017 та 2021 рр.)	ix
5	Роботи Йоже Плечника в Любляні – Міський дизайн, орієнтований на людину (The works of Jože Plečnik in Ljubljana – Human Centred Urban Design)	XX століття	2021	iv

УГОРЩИНА

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Будапешт: береги Дунаю, Замковий квартал Буди та проспект Андраші (Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrásy Avenue)	XII століття	1987 2002	ii, iv
2	Історичне село Голоке і його оточення (Old Village of Hollókő and its Surroundings)	XVIII століття	1987	v
3	Печери Аггтелека і Словацького Карсту (Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst)	–	1995	viii
4	Тисячолітній бенедиктинський монастир в Паннонхальмі та його природне середовище (Millenary Benedictine Abbey of Pannonhalma and its Natural Environment)	XIII століття	1996	iv, vi
5	Національний парк Хортобадь – Пуста (Hortobágy National Park – the Puszta)	–	1999	iv, v
6	Ранньохристиянський некрополь міста Печ (Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae))	IV століття	2000	iii, iv
7	Культурний ландшафт Фертю/Нойзідлер Зеє (Fertő / Neusiedlersee Cultural Landscape)	–	2001	v
8	Історичний культурний ландшафт виноробного району Токай (Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape)	–	2002	iii, v

ФІНЛЯНДІЯ

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Стара частина міста Раума (Old Rauma)	поч. XIX ст.	1991, 2009	iv, v
2	Фортеця Суоменлінна (Fortress of Suomenlinna)	1748-1770	1991	iv
3	Старовинна церква в Петяйявесі (Petäjävesi Old Church)	1763-1765	1994	iv
4	Деревопереробна фабрика в Верлі (Verla Groundwood and Board Mill)	1872	1996	iv
5	Похоронний комплекс бронзової доби Саммаллахденмякі (Bronze Age Burial Site of Sammallahdenmäki)	–	1999	iii, iv
6	Геодезична дуга Струве (Struve Geodetic Arc)	1816-1855	2005	ii, iv, vi
7	Високий берег і архіпелаг Кваркен (High Coast / Kvarken Archipelago)	–	2000 2006	viii

ФРАНЦІЯ

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
1	Ансамбль Мон-Сен-Мішель із затокою (Mont-Saint-Michel and its Bay)	XI-XVI століття	1979 2007	i, iii, vi
2	Шартрський катедральний собор (Chartres Cathedral)	XII-XIII століття	1979 2009	i, ii, iv
3	Палац і парк у Версалі (Palace and Park of Versailles)	XVII- XVIII століття	1979 2007	i, ii, vi
4	Церква і пагорб в селі Везле (Vézelay, Church and Hill)	XII століття	1979 2007	i, vi
5	Гроти з палеолітичними малюнками в долині річки Везер (147 доісторичних стоянок і 25 печер) (Prehistoric Sites and Decorated Caves of the Vézère Valley)	–	1979	i, iii
6	Палац і парк Фонтенбло (Palace and Park of Fontainebleau)	XII-XIX століття	1981	ii, vi
7	Ам'єнський кафедральний собор (Amiens Cathedral)	XIII-XVI століття	1981 2013	i, ii
8	Давньоримський театр з оточенням і триумфальна арка в місті Оранж (Roman Theatre and its Surroundings and the "Triumphal Arch" of Orange)	–	1981 2007	iii, vi
9	Римські та романські пам'ятки міста Арль (Arles, Roman and Romanesque Monuments)	–	1981	ii, iv
10	Цистерціанське абатство Фонтене (Cistercian Abbey of Fontenay)	XII століття	1981 2007	iv
11	Від Великої солеварні Сален-ле-Бен до Королівських солевих фабрик Арк-е-Сенана, виробництво кухонної солі (From the Great Saltworks of Salins-les-Bains to the Royal Saltworks of Arc-et-Senans, the Production of Open-pan Salt)	XVIII століття	1982 2009	i, ii, iv
12	Площі Плас-Станіслаас, Плас-де-ла-Кар'єр і Плас-д'Альянс в місті Нансі (Place Stanislas, Place de la Carrière and Place d'Alliance in Nancy)	XVIII століття	1983	i, iv
13	Абатство Сен-Савен-сюр-Гартамп (Abbey Church of Saint-Savin sur Gartempe)	XI-XVI століття	1983 2007	i, iii

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
14	Затока Порто: затоки П'яни, затока Жиролата, заповідник Скандола (Gulf of Porto: Calanche of Piana, Gulf of Girolata, Scandola Reserve)	–	1983	vii, viii, x
15	Пон-дю-Гар (Pont du Gard (Roman Aqueduct))	I століття	1985 2007	i, iii, iv
16	Страсбург – Гранд-Іль (Strasbourg, Grande-Île and Neustadt)	XV-XVIII століття	1988	i, ii, iv
17	Береги Сени в Парижі (Paris, Banks of the Seine)	–	1991	i, ii, iv
18	Кафедральний Реймський собор, колишній монастир Сен-Ремі та палац То в місті Реймс (Cathedral of Notre-Dame, Former Abbey of Saint-Rémi and Palace of Tau, Reims)	XIII-XVII століття	1991	i, ii, vi
19	Кафедральний собор Сент-Етьєн в Буржі (Bourges Cathedral)	XII-XIII століття	1992 2013	i, iv
20	Історичний центр міста Авіньйон: папський палац, собор Нотр-Дам-де-Дом та міст Сен-Бенезе (Historic Centre of Avignon: Papal Palace, Episcopal Ensemble and Avignon Bridge)	XII-XV століття	1995	i, ii, iv
21	Південний канал (Canal du Midi)	XVII-XVIII століття	1996	i, ii, iv, vi
22	Історичне укріплене місто Каркассонн (Historic Fortified City of Carcassonne)	III-XIII століття	1997	ii, iv
23	Піренеї – Мон-Пердю (Pyrénées – Mont Perdu)	–	1997, 1999	iii, iv, v, vii, viii
24	Дороги у Франції, що ведуть в Сантьяго-де-Компостела (Routes of Santiago de Compostela in France)	–	1998	ii, iv, vi
25	Історична частина міста Ліон (Historic Site of Lyon)	з I століття до н.е.	1998	ii, iv
26	Район Сент-Емільйона (Jurisdiction of Saint-Emilion)	–	1999	iii, iv
27	Дзвіниці-бефруа міст Бельгії та Франції (Belfries of Belgium and France)	XI-XVII століття	1999, 2005	iii, iv

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
28	Долина Луари від Сюллі-сюр-Луар до Шалон-сюр-Луар (The Loire Valley between Sully-sur-Loire and Chalonnes)	–	2000	i, ii, iv
29	Місто середньовічних ярмарків Провен (Provins, Town of Medieval Fairs)	–	2001	ii, iv
30	Гавр – місто, відновлене Огюстом Перре (Le Havre, the City Rebuilt by Auguste Perret)	–	2005	ii, iv
31	Бордо, порт Місяця (Bordeaux, Port of the Moon)	–	2007	ii, iv
32	Лагуни Нової Каледонії, різноманітність коралових рифів і їх екосистем (Lagoons of New Caledonia: Reef Diversity and Associated Ecosystems)	–	2008	vii, ix, x
33	Укріплення Вобана (Fortifications of Vauban)	–	2008	i, ii, iv
34	Єпископське місто Альбі (Episcopal City of Albi)	X-XI століття	2010	iv, v
35	Піки, кратери та вали на острові Реюньйон (Pitons, cirques and remparts of Reunion Island)	–	2010	vii, x
36	Косси і Севенни, середземноморський агропасовищний культурний ландшафт (The Causses and the Cévennes, Mediterranean agro-pastoral Cultural Landscape)	–	2011	iii, v
37	Доісторичні пальові поселення в Альпах (Prehistoric Pile Dwellings around the Alps)	V-I тис. до н.е.	2011	iv, v
38	Кам'яновугільний басейн у регіоні Нор – Па-де-Кале (Nord-Pas de Calais Mining Basin)	–	2012	ii, iv, vi
39	Малюнки печери Пон-д'Арк, відомої як печера Шове-Пон-д'Арк, Ардеш (Decorated Cave of Pont d'Arc, known as Grotte Chauvet-Pont d'Arc, Ardèche)	30-32 тис. років до н.е.	2014	i, iii
40	Клімат та виноградники Бургундії (The Climats, terroirs of Burgundy)	–	2015	iii, v
41	Гірські схили, будинки та підвали Шампані (Champagne Hillsides, Houses and Cellars)	–	2015	iii, iv, vi
42	Архітектурна спадщина Ле Корбюзє: видатний внесок у модернізм (The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement)	XX століття	2016	i, ii, vi

№	Назва	Час створення	Час внесення до списку	Критерії
43	Священне місце Тапутапуатеа (Тапутапуатеа)	XI століття	2017	iii, iv, vi
44	Тектоно-вулканічна формація гірського ланцюга Шен-де-Пюї та розлому Лімань (Chaîne des Puys – Limagne fault tectonic arena)	–	2018	viii
45	Французькі Південні території і моря (French Austral Lands and Seas)	–	2019	vii, ix, x
46	Кордуанський маяк (Cordouan Lighthouse)	XVI-XVII століття	2021	i, iv
47	Ніцца, зимова курортне місто Рив'єри (Nice, Winter Resort Town of the Riviera)	XVIII-XX століття	2021	ii
48	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • <i>Viui</i>	поч. 18 ст. – 1930-і роки	2021	ii, iii
49	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено 2011, 2017, 2021)	ix

ХОРВАТІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Старе місто Дубровника (Old City of Dubrovnik)	з XII ст.	1979, 1994	i, iii, iv
2	Історичний центр міста Спліт і палац Діоклетіана (Historical Complex of Split with the Palace of Diocletian)	III століття	1979	ii, iii, iv
3	Національний парк Плитвицькі озера (Plitvice Lakes National Park)	1949	1979 2000	vii, viii, ix
4	Єпископський комплекс Єфразієвої базиліки в історичному центрі міста Пореч (Episcopal Complex of the Euphrasian Basilica in the Historic Centre of Poreč)	VI століття	1997	ii, iii, iv
5	Історичне місто Трогір (Historic City of Trogir)	з XII ст.	1997	ii, iv
6	Собор святого Якова у Шибенику (The Cathedral of St James in Šibenik)	1431	2000	i, ii, iv
7	Старіградська рівнина (Stari Grad Plain)	–	2008	ii, iii, v

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
8	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 (розширено 2011, 2017, 2021)	ix
9	Середньовічні надгробні могильники, стечки (Stećci Medieval Tombstone Graveyards)	XII-XVI століття	2016	iii, vi
10	Венеціанські оборонні споруди між 16-м і 17-м століттями: Стату-да-Терра – Західний Стату-да-Мар (Venetian Works of Defence between the 16th and 17th Centuries: Stato da Terra – Western Stato da Mar)	XVI-XVII століття	2017	iii, iv

ЧЕХІЯ

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Історичний центр Праги (Historic Centre of Prague)	–	1992, 2012	ii, iv, vi
2	Історичний центр Чеського Крумлова (Historic Centre of Český Krumlov)	1253	1992	iv
3	Історичний центр Тельча (Historic Centre of Telč)		1992	i, iv
4	Паломницький костел Святого Яна Непомуцького на Зеленій Горі (Pilgrimage Church of St John of Nepomuk at Zelená Hora)	1719-1726	1994	iv
5	Кутна Гора: істор. центр міста з церквою Св. Варвари та собором Богоматері в Седлеці (Kutná Hora: Historical Town Centre with the Church of St Barbara and the Cathedral of Our Lady at Sedlec)	–	1995	ii, iv
6	Ледниці і Вальтиці, неподалік Бржецлава (Lednice-Valtice Cultural Landscape)	XVII-XX століття	1996	i, ii, iv
7	Сади і замок в Кромержижі (Gardens and Castle at Kroměříž)	–	1998	ii, iv
8	Історичне село Голашовіце, поблизу Чеських Будейовіц (Holanovice Historic Village)	XVIII-XIX століття	1998	ii, iv
9	Літомишльський замок (Litomyšl Castle)	1568-1558	1999	ii, iv
10	Колона Святої Трійці в Оломоуці (Holy Trinity Column in Olomouc)	1716-1754	2000	i, iv
11	Вілла Тугендхат у Брно (Tugendhat Villa in Brno)	1929-1930	2001	ii, iv

№	Назва	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
12	Єврейський квартал і базиліка Святого Прокопія в Тршебічі (Jewish Quarter and St Procopius' Basilica in Třebíč)	XIII століття	2003, 2018	ii, iii
13	Крушногірський гірничий край (Erzgebirge/Krušnohoří Mining Region)	–	2019	ii, iii, iv
14	Ландшафт для розведення та дресирування церемоніальних коней у Кладрубх над Лабом (Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem)	1579	2019	iv, v
15	Великі курортні міста Європи (The Great Spa Towns of Europe) • Франтішкови Лазне; • Карлові Вари; • Маріанські Лазні	поч. 18 ст. – 1930-і роки	2021	ii, iii
16	Стародавні та первісні букові ліси Карпат та ін. регіонів Європи (Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe)	–	2007 2017 2021	ix

ШВЕЦІЯ

№	Назва	Час створення	Час занесення до списку	Критерії
1	Королівська резиденція Дроттнінгхольм (Royal Domain of Drottningholm)	1580	1991	iv
2	Бірка і Гувгорден (Birka and Hovgården)	800-975	1993	iii, iv
3	Залізобробний завод Енгельсберг (Engelsberg Ironworks)	1681	1993	iv
4	Наскельні рельєфи в Танумі (Rock Carvings in Tanum)	1,8 тис. років до н.е.	1994	i, iii, iv
5	Скугсчюркогорден (Skogskyrkogården)	1917-1940	1994	ii, iv
6	Ганзейське місто Вісбю (Hanseatic Town of Visby)	900	1995	iv, v
7	«Церковне містечко» Гаммельстад поблизу міста Лулео (Church Town of Gammelstad, Luleå)	XII століття	1996	ii, iv, v
8	Лапонія (Laponian Area)	–	1996	iii, v, vii, viii, ix
9	Військово-морський порт міста Карлскруна (Naval Port of Karlskrona)	1680	1998	ii, iv

№	Назва	Час створення	Час занесення до списку	Критерії
10	Сільський ландшафт в південній частині острова Еланд (Agricultural Landscape of Southern Öland)	–	2000	iv, v
11	Високий берег і архіпелаг Кваркен (High Coast / Kvarken Archipelago)	–	2000 2006	viii
12	Гірничопромисловий район Велика Мідна гора в місті Фалун (Mining Area of the Great Copper Mountain in Falun)	X століття	2001	ii, iii, v
13	Радіостанція Варберг (Grimeton Radio Station, Varberg)	1924	2004	ii, iv
14	Геодезична дуга Струве (Struve Geodetic Arc)	1816-1855	2005	ii, iv, vi
15	Декоровані ферми Хельсінгланда (Decorated Farmhouses of Hälsingland)	XIV-XIX століття	2012	v

Джерело: <https://whc.unesco.org/en/list/>

https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_Світової_спадщини_ЮНЕСКО_в_Європі

ДОДАТОК Г
Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні

№	Назва	Розташування	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
1	Київ: собор святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра				
	Софійський собор	Київ	1037	1990 (незначні зміни 2005, 2021)	i, ii, iii, iv
	Києво-Печерська лавра		1051		
	Церква Спаса на Берестові		XII-XVII століття		
2	Львів – ансамбль історичного центру				
	Високий замок і Підзамче, Середмістя	Львів	XIII-XVIII століття	1998 (зміни 2008)	ii, v
	Ансамбль собору святого Юра	Львів	1744-1762	1998 (зміни 2008)	ii, v
3	Геодезична дуга Струве				
	Пункт геодезичної дуги Струве «Катеринівка»	Хмельницька обл., Хмельницький р-н, с. Катеринівка	1816-1855	2005	ii, iii, vi
	Пункт геодезичної дуги Струве «Фельштин»	Хмельницька обл., Хмельницький р-н, с. Гвардійське			
	Пункт геодезичної дуги Струве «Баранівка»	Хмельницька обл., Ярмолинецький р-н, с. Баранівка			
	Пункт геодезичної дуги Струве «Старо-Некрасівка»	Одеська обл., Ізмаїльський р-н, с. Стара Некрасівка			
4	Первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи: • Чорногора • Кузій – Трибушани • Мараморош • Стужиця – Ужок • Свидовець • Уголька – Широкий Луг • Горгани • Розточчя • Сатанівська дача • Синевир – Дарвайка • Синевир – Квасовець • Синевир – Стримба • Синевир – Вільшани • Зачарований край – Іршавка • Зачарований край – Великий Діл	Закарпатська обл., Іршавський, Міжгірський, Рахівський і Тячівський р-ни, Івано-Франківська обл., Надвірнянський р-н, Львівська обл., Яворівський р-н, Хмельницька обл., Городоцький р-н	–	2007 (розширено 2011, 2017 та 2021)	ix

№	Назва	Розташування	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
5	Резиденція митрополитів Буковини та Далмації	Чернівці	1864-1882	2011	ii, iii, iv
Дерев'яні церкви карпатського регіону в Польщі та Україні					
6	Церква Святого Духа	Львівська обл., Жовківський р-н, с. Потелич	1502	2013	iii, iv
	Церква Собору Пресвятої Богородиці	Львівська обл., Турківський р-н, с. Матків	1838		
	Церква Святої Трійці	Львівська обл., м. Жовква	1720		
	Церква святого Юра	Львівська обл., м. Дрогобич	1502		
	Церква Святого Духа	Івано-Франківська обл., м. Рогатин	1598		
	Церква Різдва Пресвятої Богородиці	Івано-Франківська обл., Коломийський р-н, с. Нижній Вербіж	1808		
	Вознесенська церква	Закарпатська обл., Рахівський р-н, селище Ясіня	XVI століття		
	Церква святого Михайла	Закарпатська обл., Великоберезнянський р-н, с. Ужок	1745		
7	Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора • Стародавнє місто Херсонес Таврійський • Ділянка хори в Юхариній балці • Ділянка хори у балці Бермана • Ділянка хори на Безіменній висоті • Ділянка хори у Стрілецькій балці • Ділянки хори на перешийку Маячного півострова • Ділянка хори на Виноградному мисі	Севастополь	IV ст. до н.е. – XII ст. н.е.	2013	ii, v
8	Історичний центр Одеси	Одеса	XIX-XX століття	2023	ii, iv

(Джерело: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_Світової_спадщини_ЮНЕСКО_в_Україні)

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Кулиняк Ігор Ярославович
Карий Олег Ігорович
Прокопишин-Рашкевич Любов Миколаївна
Огінок Соломія Василівна
Бондаренко Юлія Григорівна

**ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ
СПАДЩИНИ ТА КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ**

**EUROPEAN EXPERIENCE IN THE PROMOTION OF HERITAGE
AND CULTURAL TOURISM**

Навчальний посібник

Видано в авторській редакції

Навчальний посібник підготовлено в рамках виконання освітнього проекту міжнародної програми Jean Monnet Module «Європейський досвід популяризації історичної спадщини та культурного туризму» (101085171 – EEPHCT – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH) (EEPHCT) (<https://lpnu.ua/eephct>), який реалізується колективом кафедри менеджменту організацій Національного університету «Львівська політехніка» за підтримки Програми Європейського Союзу Erasmus+. Підтримка Європейської Комісії у підготовці цього посібника не означає схвалення його змісту. Він відображає лише думку авторів, і *Європейська Комісія не несе відповідальність* за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

Підписано до друку 20.03.2023
Формат 60 × 84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Умовн. друк. арк. 14,76. Обл.-вид. арк. 13,7.
Наклад 100 прим.

Видавець: ТОВ «Растр-7»
79005, м. Львів, вул. Кн. Романа, 9/1
тел./факс. 032 235 52 05, 235 72 13
e-mail: rastr.sim@gmail.com   www.rastr-7.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ЛВ № 22 від 19.11.2002 р.

PACTP

ISBN 978-617-8296-61-2

9 786178 296612